

THE LONDON LITERARY AND THEOLOGICAL SOCIETY

منتخبات ہندی

ہندی زبان کی طالبوں کی فائیڈی کی واسطی

انتخاب کیا ہوا

جان شیکسپیر کا

سنہ ایک ہزار آٹھ سی اٹھتیس عیسوی میں

مطابق سنہ بارہ سی چوں ہجری کی

تیسری دفعہ سرنو می چھاپا گیا

LONDON:

Printed by J. L. COX and SONS, 75, Great Queen Street,
Lincoln's-Inn-Fields.

1838.

په اِنتخابِ کما دگا هِي کِنابِ آرايشِ مَحَنِلِ مِبنِ سِي کِه جو اَکثَرِيهٔ مُسْتَمِلِ
هِي مَضْمُونِ خُلَاصَهٗ التَّوَارِيخِ پَر

صُوْنَهٗ دَارُ اَلْخِلَافَتِ شاهِ جِهَانِ آباد “هِنْدِي فَاَرِسِي کِي نَارِيخُونِ سِي يُونِ مَعْلُومِ
هوتا هِي کِه شَهَرِ هِسْتَنَپُورِ گنگا کِي کِناري پَر اُگْلِي زِماني مِبنِ تَخْتِگَاهِ هِنْدُوَسْتَانِ
کِي بادشاهونِ کِي تَبَا وَسْعَتِ وَ رَوْنَقِ بِييِ اُسْکِي اُسِ عَصْرِ مِبنِ حَدِّ سِي باهرِ
تَنِي زَبانِ اُسْکِي بِيانِ سِي قاصِرِ هِي اِگرچِه ابِ بِييِ نِهائِيَتِ آبادِ هِي اِمْکِنِ
جَيسَا پانڈُوُونِ اور کوروُونِ کِي وَفَتِ مِبنِ بَسْتا تَبَا سوکِهانِ جَب کِه دُونُونِ
فِرَقُونِ مِبنِ بِيْرَاکْهَرِي هُوِي اور پُورَتِ پَرِي نَبِ پانڈُوُونِ نِي اِسِ مُلْکِ کُو
چھوڑا اور شَهَرِ اِنْدِرِپُرسْتِ کِه جَمْنَا کِي کِناري پَر تَبَا اُسِ مِبنِ آيِ بَلْکِه اِپْنا
دَارُ اَلْسُلْطَنَتِ بِييِ اُسِي کُو تَهْپَرَايا بَعْدِ اِيکْ مَدَتِ کِي راجا اَتِکَالِ تُونُوَرِي
بِيْرِ بَکْرَمَاجِيَتِ کِي چارِ سَوِ چالِيسِ سَنِ مِبنِ اِنْدِرِپُرسْتِ کِي نَرْدِيکْ شَهَرِ دِهْلِي
کُو آبادِ کِيا اور اِيکْ هِزارِ کُچھِ اُوپرِ دُو سَوِ سَنِ مِبنِ بَکْرَمَاجِيَتِ کِي راجا پَتھُورا
نِي اِيکْ قَلْعَهٗ وَ شَهَرِ اِپْني نامِ کا بَنايا چُناڻِيچِه سُلْطَانِ قُطْبُ اَلْدِيْنِ اِيْبِکْ وَ سُلْطَانِ

شمسُ الدِّينِ الشمسِ في بَعدِ اُسْکي اِپنا رَہنا اُس مَبن مُقررِ کيا مَگر سُلطانِ غِباتُ
 آدِينِ بِلِسنِ في اِيکُ اورِ قلعَہ چَہ سَو چَہا سَتَہ ھِجَري مَسنِ بِنا کِيا اورِ اُسکا نام
 مَرزُ غنِ رَکھا پَہرِ سُلطانِ مَعزُ آدِينِ کَيُقادِ في سَن چَہ سَو چَہا سَی مَسنِ جُمنا
 کي کِنارِ اِيکُ اورِ شَہرِ پُر فِضا و عِماراتِ اُسکي دِلکُنا آباد کِيا نامِ اُسکا کِبلوگَر ھي
 رَکھا اُسکي اِميرِ خُسرو في قِرانِ آلسُعدِينِ مَسنِ تَعْرِيفِ کي ھي بَعدِ از اَن
 سُلطانِ جَلالِ آدِينِ خَلِيجي في شَہرِ کُوشکِ لَعْل اورِ سُلطانِ علاؤ الدِّينِ في
 کُوشکِ سَبزِ بساکرِ اِپنا اِپنا ھر اِيکُ کو دارُ اَلسُلطنتِ کِيا پَہرِ سُلطانِ غِباتُ
 آدِينِ تَغَلِقِ شادِ في سَن ساتِ سَو پَچَيسِ ھِجَري مَسنِ شَہرِ تَعَلِ آباد کي تَعْميرِ
 کي پَہرِ اُسکي بَقِي سُلطانِ مُحَمَّدِ فُخرِ آدِينِ جَوانِ في اِيکُ اورِ مُلکِ کي
 بَنادِ دالِ اورِ ھرارِ سُونِ کا اِيکُ قَصرِ بَنايا سِوایِ اُسکي اورِ بِي مَکاناتِ
 سَنگِ رُخامِ کي پا کِيزِ پُر فِضا بَنائي پَہرِ سُلطانِ فِروزِ شادِ في سَن ساتِ سَو
 پَچَينِ ھِجَري مَينِ شَہرِ فِروزِ آبادِ نِہايَتِ وُسعتِ و عَظمتِ کي سائِہِ بسايا
 اورِ جُمنا کو کاتِ کرِ اُسکي نِچِچي لايا سائِہِ اُسکي تِينِ کوسِ کي فاصِلِ پُر
 اِيکُ اورِ مَحَلّ مَعہِ مَنارِءِ جَہانِ نَما بَنايا چُنا چَہ وُہ مَنارِہِ اَبَتکِ قائِمِ ھي
 عَوامُ اَلناسِ اُسکو فِروزِ شادِ کي لائِ کَہتي ھَن بَعدِ اُسکي سُلطانِ مَبارکِ شادِ
 في مَبارکِ آبادِ آبادِ کِيا اورِ نو سَی اَتَہ تِيسِ ھِجَري مَبنِ ھُمَايونِ بادشاہِ ني قلعَہ

اِنْدِر پُرسْت کي مرمت و تعمير ڪرکي ڏين پناه نام رکها اور اُپني تخت گاه
 مقرر ڪيا پهر شير شاه پٿان في ڪوشڪ سبز ڪو اُچار ڪر ايڪ اور شهر بسايا اور
 اُسکي بيٺي سليم شاه في سليم گڙه بنايا ابتلڪ بيٺي وه شاهجهان آباد مين
 جُمن ا کي اندر قلعه ارڪ کي سامهني موجود هي اگرچہ هر ايڪ في اُن
 بادشاهون مين سي ايڪ ايڪ شهر بساڪر اپنا دار السلطنت مقرر ڪيا ليڪن
 هندوستان کي بادشاهون کي تخت گاه ملڪ بملڪ ڏلي هي مشهور هي پهر
 سن ايڪ هزار اڻٿايس هجري مين مطابق بارهوين برس جلوسي کي شاهجهان
 صاحب قران ثاني ني ڏلي کي قريب ايڪ شهر بنياد ڪيا اور شاهجهان آباد
 اُسکا نام رکها اُسکي خوش نيتي سي اُس ملڪ ني به رونق اور آبادي پکڙي
 ڪه جتني ملڪ اگلي بادشاهون کي لکهن مين آئي تهي گم نام هوگي فقط
 اُسکا نام ره گيا جيسي سمندر مين بهتيري بڙي بڙي دريا و ملي هين پر نام
 اُسکا هي باجتا هي قلعه بيبي اُسکا سنگ سرنج کا اس مضبوطي و خوش اسلوبي
 کي ساڻه بنا هي ڪه معمار قضا و قدر کي زبان اُسکي اوصاف مين لال هي
 پهر ساخت تو اُسکي سي امر محال علوه اُسکي مکانات قسم قسم کي متعدد
 پاڪيزه خاصي “ اور باغ بهي اُسکي گلشن جهان کي خلصي “ نهرين جاري
 جا بجا “ حوض هر ايڪ مکان مين ڪتورا سا پيرا هوا “ جڏهر ڏيکي ڪيفيت

نِيّی نظر آئی “ اور جس طرف نگاہ پڑی وہیں رہ جائی “ اگر رضوان وہاں
 کی بہار دیکھتا تو روضہ رضوان کی درباری سی ہاتھ اُٹھاتا (بیٹ) جنان کا
 ہر مکان اُسکا نمونا “ خوش اُسلوبی میں بلکہ اُسی دونا “ پہلے پہلے ہمیشہ
 وہاں کی گُلزار “ خزان اُن تک نہیں پائی کہہو بار “ نرالی جگہ سے رنگ
 و بو گونگی “ حلاوت اور ہی کچھ ہی پہلونیگی “ وہاں کی طایرون کا رنگ
 ہی اور “ ہی اُنکی زمزمون کا ڈھنگ ہی اور “ میں ہر یک شے کو دُون
 تشبہ کُسی “ کہ وہ ملتی نہیں اُسی اور اُسی “ گرد اُس قلعه مبارک کی
 ایک کجائی نہایت چوڑی چکلی گہری پھی آسپی کہ عمق زمیں اُسکی وری “
 اور وہ اُسی کہیں پری “ پائی اُسکا ایسا لطیف و شفاف اگر ایک خشخاش کا دانہ
 بی اُسکی تہاہ میں ہوئی تو اندھیری رات میں صاف نظر آئی “ اور جو اندھا
 بی اُس میں غوطہ لگا سکی تو بلا شبہ نکال لوی “ (بیٹ) نظر آئی ہی
 اُسکی تہ میں رائی “ کہاں بہہ آب گوہر میں صفائی “ اگر پڑ جائی اُسکی
 بے ایک بال “ تو یوں آوی نظر موتی کا جون بال “ جُمنای ہی اُس قلعی
 کی تشنہ دیدار ہو کر جانبِ شرقی سی آئی اور اُسکی تلی نہایت آب و
 تاب سی نہنی لگی پیر نواب علی مردان خان مرحوم دریای مذکور کو کات
 کر شاہ نہر سرور پہاڑ کی اوپری لایا کُچھ و بازار کی رونق زیادہ بڑھی “ اور

شهر کي آبرو دُونِي هُوي “ اڪثر لوگون کي حويليون مڻ بڻي ٿيندي پاني سي معمور رهنِي لڳي اور حوض و تالاب بيِي دولتخانه والا کي بهر پور باغون مڻ وٽان کي شادي اڪثر رهنِي لڳي اور چمنون مڻ طراوت بيشتر حفا کي وه بُررگ بهشتي تها کي اُسکي کماي سي شاه و گدا کو فيض هوا (بيت) رڪي حشر مڻ اُسکي حق آبرو “ کي فيض اُسکا جاري هوا کو نڪو “ شهر پناه اُسکي سنگي نهايت هخته و مضبوط عرض و طول و بلندي و خوش اسلوبِي اُسکي عقل احاطه نهن کر سکتِي بلڪه ايک جيت کي پيمائش کا دهيان نهن دهر سکتِي اندر باهر اُسکي بستي حد سي باهر “ چپي چپي بر آبادي جدر ندر “ عمارتين انواع و اقسام کي خوبصورت کثرت سي “ حويليان طرح طرح کي خوش اسلوب بهتايت سي “ باغون کي بهار بي خزان “ چمنون مڻ دائم طلسمات کا سا سمان “ هر ايک محله اُسکا اقليم سي زياده پر فضا “ چيوڻي سي چيوڻا کوجه اُسکا شهر سي بڙا “ هجوم خلايق هر سر راه “ هر ايک مقام ايک تماشا گاه “ شهر شهر گاؤن گاؤن کي باشندون ني اپني بهبودي اور آسائش جو ديکهي بود و باش ونهن اختيار کي غرض هر صنف کي اشخاص و هر ملڪ کي اشيا جب چاهو کثرت سي ديکھ لو “ کسي چيز کي کمتي کسي وقت مڪن نهن کي هو “ اگرچه بازار سارا هي اُسکا اپني عالم مڻ

اَعْلِي هَي “ پر چانڊنِ چَوَڪَ تمام شَهرَ کا اُجالا هَي ” هر دُوکان اُسَکي بي
 مائند “ جس جس کو دیکھو بادشاه پسنَد “ صَحَنَ پيہ کُشادہ کِه دِل کُهل
 جائي “ صاف ايسا کِه اَدَمِي چانول بکھير کر کھائي “ دلال اُس بازار کا
 سودا گروں کو آنکھ اُٹھا کر نہيں دیکھنا “ بساڻي وهان کا جَوهرِيون کو خاطر مِیں
 نہيں لاتا “ دُوکان ايک بَرّاز کي اسطَنبُول کي بَرّازي برابر “ کوٽِي ايک
 صَرّاف کي تمام ايران کي صَرّافي برابر “ (ببت) رُپي هر ايک دُکان مِیں هِیں
 کھنکتي “ کثوري رات پير هينگي جهنکتي “ لگي هين هر طرف پُولونگي
 اَنبار “ گلي کوچہ هر ايک هَي رَشکِ گُلزار “ فَواکِه کا وُفُورِ اس درجہ
 هِیگا “ مِلي هَي تازه مَبوہ اَصْفهان کا “ طعام اقسام کا جو کوِي مَنگواي “ نَقْدَر
 ايک فوج کي بازارسي آي “ جو تهاٹ ايک سُلطنت کا هوِي دَرکار “ تو
 حاضر کر دي ووفِہيں ايک دُکاندار “ اگر اسباب چاهي ايک لَشکر “ تو هاتھ
 آ جائي بس ايک دِن کي اندر “ نہيں هَي اهلِ حِرَفہ کوِي بيکار “ هَي نِت
 بَيع و شِرا کا گرم بازار “ جو اَدنلي وهان هَي دُوکانِ جَواهر “ وُهي هَي بيگمان
 کانِ جَواهر “ گر ايک اَقليم کا آ جائي وهان مال “ تو لي لي ايک مہاجن
 اُسکو في اَحوال “ کوِي بِيباري هو کاهيکو فِکري “ کِه وهان هر شي کي نِت
 رَہتي هَي بَکري “ في اَلْوَاعِ اُس مقامِ فَرَحَت اُنجام کو جِتنا سرھي بجا هَي /

لڳن اُڙدو مَعلِيٰ کا عالم ڏس جڏا هِي فضا اُسڪي نِهائِيٽ پاڪيزه و وسع “
 عمارات وڌائڪي ڄمڙنه اُسلوبدار و رِفِع “ صحن اُسکا رَشڪِ صحنِ گُلزار “ دُڪان
 هر ايڪ بازار کي بهار “ اڌل حِرْفه سب کي سب مُرفه احوال “ کوٽهي اُنڪي
 نَنڌ و جنس و جواهر سي مالامال “ نه کِسِي چيز کي وهان ڪمي “ نه ڪوِي
 سر اُس آبادي مين غمي (بِت) هِي دروازه اُسکا گُلستان کا باب “ بِياض
 جهان کا هِي وه اِنْتخاب “ فضا اُسڪي ديکهي اگر ايڪ نظر “ توڊل تنگ
 هوِي نه پير عمر بير “ بِلالِ هِي ايڪ لُخت غم اُسڪي سر “ خوش آتي
 هِي بس دمدم اُسڪي سِر “ سمان وهان کا ديکهي اگر ايڪ ذرا “ تو ماني نه
 لي نام ارڙنگ کا “ بهت مَن في يون اُسڪي تعريف کي “ هِي اُڙدو کي
 ٻولي کا ماخذ و هِي “ اور نخاس کي بازار کي طرز هِي جڏي “ فضا اُسڪي
 فضاي عالم سي پهي ٻڙي “ صحن اُسکا اقسام کي چارپاڻ سي مالامال “ زمين
 اُسڪي نِهائِيٽ صاف بقا ڏهال “ هر ايڪ طرف خلق کا ايڪ ڏنگل “ جا بجا
 چهل پهل “ چابڪ سوار قسم قسم کي گهوڙون ڪو پير رهي هين “ خريددار
 دالون ڪو گهير رهي هين “ سودا وهان کا دست بدست “ هر ايڪ دلال ڪوڙيالا
 مال مست “ ڪوِي گهوڙي کي مول تول کي لِيي هاتِه لاتا هِي “ ڪوِي ڪهڙا
 ٿڌو هِي چڪاتا هِي “ ايڪ طرف سپاهي پيشه بهلي آدمي چبوترون پر اپني

اُڻي زين پوش بڙهي حُقي لڳائي نٿي هين “ ڪسي طرف بانگي
 ٿڙهي اڻي مجلس جمائي بيٺي هين “ اڪ طرف گي نهدِي
 شڪستي سُلي ڪي دم مارڻ هين “ ڪهن دو چار لڳي پڻي زباده گو اڻي
 اڙهي جانول جدي هي بڙهي هين “ عرض مبل ڪي سي دھوم آور
 چٽيون ڪا سا فُجوم هر روز سواي جُمعي ڪي دو پهر ڏهلي تلڪ رها هي
 * (ببت) خلق ڪا رها هي زبس از دحام “ رهي هي نت مبل ڪي سي
 دھوم دھام “ جنس هر اڪ قسم ڪي وهان خوار هي “ گھوڙن ڪي به گرمي
 بازار هي “ اسڀ هر اڪ ملڪ ڪي هين بي شمار “ مانگو اڪر اڪ نو لا
 دين هار “ گوڳه به ڪثرت هي به قِمت گران “ سستا اڪر چاهو نو پاؤ
 ڪهان “ بسڪه وهان رهي هي نت لاؤ لاؤ “ بڙهي هي جاتا هي سدا انڪا
 بياؤ “ گھوڙيڪا مت پوچهي ڪجهه مول تول “ ٿڌو هي ڪنڪائي ڪا نرڪي ڪي
 مول “ گھوڙا هر اڪ شخص ڪو درڪار هي “ پيرو جوان جو هي خريدار
 هي “ بلڪه به احوال هي هر طفل ڪا “ دائي سي ڪها هي ڪه گھوڙا هي
 لا “ ڪوي ڪهونا اسي ڪسا هي دي “ گھوڙي سوا به نهين ممڪن ڪه لي “ ديڪا
 ڪهارون في جو به ڪجهه سڀاؤ “ مٿي ڪي گھوڙي ڪي نوري ڪي بياؤ “ الغرض
 اس ملڪ مبارڪ بنياد ڪا هر اڪ محله خوش سواد “ آور هر مقام آباد

بنا بر اُسکي مسجدین خانقاهیں مدرسی پاکیزہ و دلجس کثرت سی هن “ اور
 خانه باغ بی بہنایت سی “ لیکن سن ایک هزار ساٹھ ہجری سن مطابق
 چوبیسویں سال شافعیہائی کی نافِ شہر مبن ایک جامع مسجد سنگِ سرخ
 کی ایسی بنی کہ اگلون فی نہ ویسی دیکھی نہ پچھلون فی سنی “ نبو اُسکی
 “ بہ سمک ” مناری اُسکی سر بفلک ” گنبد چرخِ بلا گردان اُسکی
 گنڈونکا “ عالم بالا تلک جلوہ اُسکی برجونکا “ زینہ اُسکی منبر کا پایہ
 عرش سی اونچا “ ستون کہکشان اُسکی ستون در سی بیجا “ محراب اُس
 کی محلِ اجابت دعا “ نمازی وہانکا مقبول درگاہِ کبریا “ دیوارین سد
 سکندر سی بلندتر “ صحن اُسکا صحنِ فردوس کی برابر (بیت) حوض ہی
 ایک صحن مین اُسکی لطیف “ پانی ہین فیض اُسی وضع و شریف “ سنگ
 ہر یک اُسکا بہ از یشم ہی “ چشمہ حیوان کا وہ ہم چشمِ ہی “ جو کہ
 نمازی کری اُسی وضو “ حشر من محشور ہو با آبِرو “ ایک بیی بوند اُسکی
 اگر جسنی بی “ اُسکو ہوا نصفیہ باطنی “ اُسی طہارت ہی سراپا نجات “ ہی
 وہ گنہگارون کو آبِ حیات “ جو کوئی ایک قطرہ بیی اُسکا بیی “ پیاس
 نہو حشر مین بیی گر جی “ غسل جو ایک بار بیی اُس مین کری “ سابی
 سی پھر اُسکی جہنم دُری “ ہر چند مسجد و باغ اور مسافر خانی کی بنا

سي فائدهٗ لا ڪلام هي ڪونگ، بناڻ والي ڪا دنيا مين نام اور خلق کو بلا شهبه
آرام هي ليکن حمام کي تعمير هر پر و جوان کي راحت ڪا موجب هون
هي اور هر شخص کي دل کي ڪلفت ڪبون هي جناجه بادشاهي حمام سي
اس شهر من ايڪ فنس نام هي ڪوي بشر محروم نهين ساخت من وه
فلاطون کي حمام سي خوبتر “در و ديوار اسڪي خوش اسلوب سراسر” سطح
اسڪي گنبد کي ڪره نار سي ملي هوي “اور ديوارون کي نيو مرڪز زمين سي
لڳي هوي” جامه خانه اسڪا بهترين مکانات “حوض وهان ڪا خشڪ مزاجون
کي لمي آب حيات” مطابخ اسڪا مخزن آتش سوزان ڪا “ماه آينه اسڪي
تابدان ڪا” حرارت اسڪي حرارت غريزي کو پيڙڪائي “اور رطوبت اسڪي
رطوبت اصلي کو پڙهائي” (آبيات) پاڻي هين يهان چين سبي خاص و
نام “بس پهي حمام هي خبر المقام” تيل ملي اس مين گر ايڪ بار
جو “اس کو پوست ڪا مرض پهر نهو” ميل جو ڪوب چاهي ڪه دل کي
چيڙائي “حوض من بس اسڪي وه غوطه لگائي” اس مين نهاوي جو ڪوي
ايڪ دم “قلب پر اسڪي ترهي گرد غم” وصف ڪري اسڪا سڏندان اگر “پهر
نکهي شعر بجز شعر تر” اسڪي جو تعريف مين ڪهولي دس “گرم رهي اسڪا
هميشه سخن” القصه اس شهر ڪا هر مڪان لا ثاني “ساتھ اسڪي عمارات کي

فراوانی “پر بستی کی اندر جیسی مکانات کی کثرت ہی” ویسی ہی نادر
 مہرون کی بہتایت “اکثر بادشاہوں وزیروں امیروں کی مقبری اطراف میں
 دھن یر مسہور تر مقبرہ ہمایوں بادشاہ کا کینباد کی کیلوگڑھی میں جمنا کی
 کناری پر ہی سواہی اسکی وہ علما فضلا فقرا کہ اپنی عہد میں مسہور آفاق
 بی بی انکی مرار بھی اس کثرت سی ہیں کہ ایک شہر خموشان بستا ہی :-
 سرکار نارنول ایک قدیم قصبہ ہی دھلی سی پچاس کوس کی فاصلی پر آب
 و ہوا وھانکی نہایت خوب سواد اسکا ہر ایک صاحب طبع کا مرغوب
 عمارتیں اُس میں اکثر بختہ و سنگین مہندی وھانکی نہت رنگین کبیت
 اسکی بستی کی قریب اکثر اوقات لڑکی وھانکی باشندوں کی کھلتی کھلتی
 کھیتوں پر جا نکلتی ہیں اور گھر کو آف ہوئی مہندی کی پتی اپنی جوتیوں
 میں بھر لیتی ہن غرض گھر پہنچتی پہنچتی پاؤں انکی لال عنابی ہو جاتی
 ہن شکار بی ہر قسم کا بہتایت سی چنانچہ چڑیمار پسی کی چار چار
 تیر بٹیچ جانب ہن پھر گوشت اور ترکاری کس کو غرض ہی کہ منگوا ئی اور
 کھائی مگر بضرورت یا بسبب عادت سواہی اسکی پھول پھل ہر ایک موسم
 کی خوش بو خوش ذائقہ بافراط میسر آتی ہیں اور خواہش مندوں کی دل
 و دماغ کو راحت و آرام پہنچاتی ہن متوطن وھانکی نجبا شرفا ہر قوم کی

پر شينج سَد اڪثر بلڪه فُضلاً علما بهي مُحمّد شاهِ فِرْدَوسِ آرَامگادَ کي وَفَتَ تَلڪَ شَهرِ مَذڪُورِ خُوبِ آبادِ بها اورِ عَالِمِ فَاضِلِ يَهِهْ غَالِبِ تَهي کِهْ مَادِ رَمَضَانِ مَمنِ مَقدُورِ نَهْ تَها کِهْ دُو پَهرِ ڏَهلي تَلڪَ نانِ باي يا بَهِتَيارِ تَنُورِ گَرمِ کَري با بِيژِ بِيوُجَا بِيَاژِ حَيُونِکي يا کُويِ بارارِ مَمنِ دِنِ دِييِ حَقّهْ يَمِي احبَانَا اَگرِ کِسي سِي اِيَسِي حَرڪَتِ هُو جَانِي تُو مُحْتَسِبِ کي هَاتَهْ سِي اُسکي آئرو جَانِي شَهرِ کي اُنڊرِ باهرِ دَرگَاهِ مَن اڪثرِ کُبوَنگِهْ هزارون بزرگَ صَاحِبِ کَمالِ اُس سِرزَمِنِ مَمنِ آسُودَهْ هِيَن لِيکِن صَاحِبِ وِلَايَتِ سَدِ مُحمّدِ نُرُکَ مَزارِ اُس بزرگَ کا بَسِي کي اُنڊرِ هِي سَالِهائي سالِ گُذَرِي کِهْ کُفّارِ کي هَاتَهْ سِي وَهْ بزرگوارِ شَهِيدِ هُو عَجِيبِ وَغَرِيبِ حِکَايَاتِ وَ خَرَقِ عَادَاتِ اُسکي مَزارِ سِي وَهَانکي باسِندي مَنسُوبِ کَرِي هِيَن اورِ اِني مُرادونکي لِي جُميراتِ کُو جاکرِ وَهَانِ چَوکِيانِ بِيَرِي هِيَن لِيکِن بُتْخانَهْ دِيهرا اُس وَفَتَ تَلڪَ قَصبَهْ مَذڪُورِ کي اطرافِ مَمنِ کُويِ هِنْدُو بَنّا نَسکا نَها چُنانچَهْ اِيکَ اَتِيَتِ فِی نَوَابِ مَظفَرِ خانِ خانَدُورانِ کي بَپاي کُو بَهِتِ سِي رُبي نَذرانَهْ دِيکَرِ چاهَا تَها کِهْ اِيکَ بُتْخانَهْ وَهَانِ سَنائي اورِ بُنيادِ کُفَرِ کي قايَمِ کَري اِتِّفاقًا اُس وَفَتَ نَوَابِ مَرْحُومِ کا قَصبَهْ مَذڪُورِ سِي ساتِ کُوسِ کي فَاضلي پَر ڏيَرا تَها علاوَهْ اُسکي سَرکارِ مَذڪُورِ اُسکي جاگيرِ بهي تَهي غرضِ اُس اِتَبَتِ فِی آبادي کي قَرِيبِ بُتْخاني کي نِيو ڏالي بَلڪه تَهوڙي

سی دیوار بیٺی اُٺھائی کہ شاھ عبد الملق پرزادی کو بہہ خسر پہنچي سستی ھې
 سوار ھو اُور سڪڙون اشخاص خواص و عوام سي اُسکي سانٺ ھولِي آخر آنکر
 دیہري کي بنياد ڏھائی اُور اٺبت کو حُوب سزا دي اُسنی جاکر نواب سي
 فریاد کي بہایت غصی ھو اُور کڻي سردارون کو معہ فوج بھیجا کہ پرزادی کي
 حویلی ڏھا دین اُور گھر لوٽ سن لکن شیخ ابنی مکان منن باستلال یاد آئی
 منن ستھا رھا مطلق ٺڌرا بھان تلک کہ وھان کي لوگون کو منع کیا کہ کوئی
 میري مدد کو نہ آئی اُور اپنی تنن اس بلا منن نہ پھنڌائی کہ سواي قادر لا
 يرال اس وقت کسي سي یاري و مددگاري منظور نہین کيُونکہ جنگ و جدل
 فبیروئکا دستور نہین القصہ وی لوگ جو بارادہ پرخاش آئی تھي پھ سوچي
 کہ دُنیا کي واسطي ایمان کھوئا اُور عاقبت سي ھاڻھ دھونا عبث ھي چارو
 ناچار ھر ایک شیخ سي بارادت پیش آیا اُور نقد ایمان اپنا دُنیا کي لالچ پر
 کسي ني بہ گنوايا نواب ني بھي اس ماجري کو سُنکر افعال کینجا اُور اُس
 کار نا شایستہ سي ھاڻھ اُٺھایا جب احمد شاھ کي بادشاھت ھوئی ملک و
 معاش وھانکي کُجبا کي گھٽني لڳي جماعت منن اُنکي تفرق ني راھ پائی
 جسني سُبھتا اپنا جڏھر دیکھا اُڏھر کي راھ لي آخر شھر مذکور ویرانہ بن گیا اُور
 جسني چاھا وھان عمل کر لیا اب تلک تو پھي حالت ھي آگي دیکھي کیا

هو الْعَبَّ عِنْدَ اللَّهِ أَوْرَ شَاهُجَهَانِ آبَادِ سِي تَبَسِ كُوسِ كِي مَسَافَتِ بِرِ * پَانِي
 پَتِ اِيڪَ قَدِيمِ فَصْبِهَ هِي شَخِ شَرَفِ بُو عَلِي قَلَنْدَرُ وَهِنِ پِيدَا هُوَا اَوْرِ جَالِسِ
 بَرَسِ كَا هُوڪِي دِلِي مَبِنِ آيَا پِيرِ خَوَاجَه قُطْبُ آلِدِينِ كِي خِدْمَتِ مَبِنِ مُشْرِفِ
 هُوَا لِيڪِنِ بِيَسِ بَرَسِ نَلڪَ عُلُومِ ظَاهِرِي كِي تَحْصِيلِهَ مَبِنِ رَهَا جَبِ نُورِ رَبَانِي
 كِي تَجَلِي اُسْڪِي آيِنَهٗ بَاطِنِ مَبِنِ هُوِي سَارِي كِتَابِينِ جَمُنَا مَبِنِ دُبُو دِينِ اَوْرِ
 مُسَافَرَتِ اِخْتِبَارِ كِي جِسِ وَقْتِ رُومِ مَبِنِ پَهَنچَا شَمْسِ تَبْرِيرِ وَ مَوْلَوِي رُومِ سِي
 اِسْتِفَادَه اُنْثِيَا سِوَايِ اُنْڪِي بِيِي وَهَانِ كِي اَكْثَرِ اَوَلِيَا سِي بَهْتِ سَا فَايْدَهٗ بَايَا نِدَانِ
 اُپْنِي وَطَنِ كُو پِيرَا جَبِ كِهَ وَهَانِ پَهَنچَا كُنْجِ عَزَلَتِ مَبِنِ بَيْتِيَا يِهَانِ تَلڪَ كِهَ جِهَانِ
 سِي اُتِهَ گُما اُسْڪِي بِيِي كَشْفِ وَ كِرَامَاتِ كَا اِيڪَ عَالَمِ گَوَاهِ هِي “ اَوْرِ مَرَارِ اِيڪَ
 جِهَانِ كِي زِيَارَتِ گَاهِ “ سِرِهِنْدِ قَدِيمِ شَهَرِ هِي سَامَانِي كِي مُتَعَلِّقَاتِ سِي
 فِيرُوزشَاهِ فِي اُپْنِي سُلْطَنَتِ مَبِنِ سَنِ سَاتِ سَوِ سَاثِهَ هِجَرِي كِي بِيِيچِ اُسي جُدَا
 كَرُڪِي اِيڪَ عَلِيحِدَهٗ پَرُگَنَهٗ مُقَرَّرِ كِيَا آبَادِي وَ رَوْنَقِ اُسْڪِي پِيرِ دِينِ بَدَنِ بُوڙهَتِي
 گِيِي سِرِهِنْدِ سِي بِيَسِ كُوسِ كِي فَرَقِ پَرِ بِيَوَانَا گَهَاتِ اِيڪَ مَعْبِدِ هِي بِيَشْتَرِ لَوڪَ
 اُسْڪُو مَهَادِيُو كِهَتِي هِينِ هِنْدُوُونِ كِي قَدِيمِ پَرَسِتَشِ گَاهِ هِي لِيڪِنِ فِدَائِي خَانِ كُوڪَه
 كِهَ اُمرَابِ عُقَاطِ سِي تَهَا اُسْنِي عَالَمِ گِيرِ كِي سَنِ چَارِ جُلُوسِي مَبِنِ وَهِينِ رَهْنَا
 اِخْتِيَارِ كِيَا نَامِ اُسْڪَا بَجَنُورِ رُكْهَا وَهَانِ كِي رَاچَا كُو كِهَ كَبِي پُشْتِ سِي رَاچِ كَرْتَا تَهَا

حَسْبُ أَلْحُكْمُ دَادُشَادِہ کی نکال دیا اور ایک باغِ نہایت مَطْبُوعِ خُوشِ فَطَعِ پانچ درجی کا بنایا عمارتیں اُسکی نیت اُٹھئی اور مَتَبَعِکَسِ نہایت نَکُونِیَسِ جی اگر کسا ہی اُداس ہو تو وہاں لگت جائے بلکہ دِلِ بَرِ اُداسی پیر کُہو نہ آہِ سِوایِ مَکاناتِ کی صَنعتِ کی بہ عَجَبِ کامِ کما کہ دامنِ کوہِ کی آجُو کو اُس باغِ مَنِ اِس حِکْمَتِ سی لایا کہ وہاں جِتنی حَوضون اور نہروں مَنِ فَوَارِیِ نیبی اُسکی پانی سی چُبوٹنی لگی مَحَنَاجِ خِزانیکِ بَرہی اور گلابِ پیی اِس کثرتِ سی اُس مَنِ پُولُتا ہی کہ مَوسِمِ مین ہر روز اُلگنٹ پُولِ خُوشِ رَنگت و پاکیزہ اُتَرِی ہَن چُناچُہ خُلاصَہ اَلتَوَارِیخِ کا راجِمِ لَکھتا ہی کہ مَنِ مَوسِمِ بہارِ مَنِ جِس دِن اُس گُلزارِ سراپا بہارِ کی سَبرِ کو گیا تھا اُس دِن چائِسِ مَنِ گلابِ کی پُولِ اُس باغِ سی اُتر کر گلابِ خانی مَن گئی تھی (بیت) رُوشِ پَرِ پیی اُسکی تھی پُولون کی دھیر “ نہوتی تھی پَرِ سَرِ سی اُسکی سَبر ”

غرض سالِ بسال پُولون کی وہاں ترقی اور بہارِ کی زیادتی تھی * تہانسر ایک پُرانی بستی ہی سَہندِ سی تین کوس پَرِ جنوبِ رُوِ فَرِیبِ اُسکی کُورِ کھیت نام ایک بڑا تالاب ہی ہندی کتابوں مین اُسکو نافِ زمِنِ لَکھا ہی اور پَبدائِشِ کی اِنْدِا پیی ہندوؤں کی نَزْدِیکِ اُسی مکان مین ہوئی ہی حاصلِ یہہ ہی کہ اُسکو بڑا تیرتہ جانتی ہین اور نہانا اُس مین ثَوَابِ عَظِمِ

خصوصاً سورج گهن مڻن ڪيون ڪه اُس روز دُور دُور سي گروه گروه رنڊي مرد عام
 خاص بلڪه سب جهڙي ٻڙي آکر وهان جمع هون هين اور نفد و جس
 انواع و انسام کي ظاهر و مخفي خبرات کڙي هين هرچند ڪه ان مڻن کوڙي
 کسا هي بخيل يا مفلس هو برائيني قدر و طاقت سي زياده دان پڻ کڙا هي
 بلڪه سواي تالاب مذکور کي اڻتالاب کوس تلک جڻي جهيلن تالاب حوض
 کوڙي اطراف شهر کي اور وي مکانات جنکي نزديڪ سرستي ندي بهتي هي
 بلڪه وي بيمهڪن بي ڪه اگلي منبون کي نام سي مشهور هن اور قديم
 ڪتابون مڻن مسطور ان سب کو ترنڊ جاني هين اسي سب پانڊو اور
 کورو ڪه بسنوا هندوونکي تهي آس مڻن لڙڪروهن ماري گبي اور جاليس کوس
 دلي مي پري شمال رو سنهل ايڪ قديم شهر اُس مڻن هرمنڊر ايڪ پرائي
 پرسنگاه هوند کي هي ڪهتي هين ڪه دور آخري مڻن ايڪ اوتار وهين سي
 نڪلڳا فريب اُسکي * ناک متا بابا ناک کي چيلي اور سبوت وهان اڪثر
 جمع هون هين اور جب تب مڻن مشغول رهي هين اتر طرف اُسکي
 ڪماون ڪا پهڙ سوني روبي تانمي شيشي لوهي گندڪ سهاگي کي ڪهان اُس مڻن
 هي سواي اُسکي باز و شاهين اور چنگل گير پرندي وهين سي آتي هين بلڪه
 سره گائي مشڪ کي هرن ريشم کي ڪيڙي پهڙي ٿانگن اڪثر وهين هون هين

اُور سَفِيد شَهِد بِيھي بَہْتايَت سِي وَھِن مِلتا هَي اِز بَسڪَ بَسْتِي اُسڪي مَحْفُوظ اُور
 بي لڳاؤ هَي بَسْبب اُسڪي اِڙتلي کي زَمبندار وَھان کي بادشاهون سِي نِہِن
 دَنِي دَمبشہ بِيھي رَھتي هَين راقِم اِيڪَ مَرْتَبِي هَمراہ نَوَاب آصَفُ الدَّولَہ مَرَحُوم
 کي حَسَن رِضا خان بَہادرِ مَغْفُور کي رفاقت مِٻن ناڪَ مَتي تَلڪَ گَبا هَي
 لِيڪِن پَهاڙ کي گَهاڙي مِٻن اِنفاق جاني کا نِہِن هُوا بَلڪَ کُوي شَخْصَ لَشڪر کا
 وَھان نِہِن جا سکا فِي اَلْوَاقِعِ راہ اُس پَهاڙ کي نِہايَت سَخْت اُور کُذد
 هَي لِيڪِن پَهاڙِي وَھانکي جِنس مَبوہ اڪثر لاکر لَشڪر مِٻن بِيئِجَ جاني تَہي خُصُوصًا
 اخروَت بَہْتايَت سِي اُور نِہايَت سَسْتِي اَلْغُرُضِ اس صُوبي مِٻن دُو دَرِيا پَرِي
 هَين اِيڪَ جَمُنا کَ سَرچَشمَہ اُسکا مَعْلُوم نِہِن اڪثر سَيّاحِ جَہان گُرد خُصُوصًا وِي
 کَ چِيَن سِي پَهاڙون کي راہ آتِي جاني هَين اُنکي زَباني يُون سَنا هَي کَ پِہ
 دَرِيا چِيَن مِٻن سِي هُوڪر پَهاڙون کو کاڌا هُوا بَشِير مِٻن پَہَنجا هَي کَھتي هَين
 کَ اُس مُلڪَ مِٻن سونا بَہت هُوتا هَي وَجَہ اِسڪي پِہ هَي کَ اڪثر سَنگَ رِيزي
 وَھانکي تاثيرِ پارِس کي رَکَھتي هَين لوھا تانبا اُنکو لَگَ کر سونا هُو جانا هَي
 لِيڪِن پَہَنجاني نِہِن جاني اس واسطِي وَھانکي باسَندي گَھوڙي تَڻو بِيَل کي پاوَن
 مِٻن نَعْلَ باندَہ کر چَرِي کو وَھان کي پَهاڙ پَر چَھوڙ ديتي هَين بسا اَوقات اُنکي
 نَعْلَ سوني کي بن جاتي هَين اُور اُس مُلڪَ کي حاڪِم کي پِهان نَقاري بِيھي

سوڻ کي هٻن پير اور اُشما اور ظُروف کا تو کيا شمار هي النَصه دريای مذکور
 اُس ديار من سڀ هوکر سرِمور مين آيا هي چُناڻجھ وهانکي زميندار سلاطين
 هند کو بلکہ، وهان کي وزرا امرا نلک دريا کي راه سي برف کشتيون پر
 بيٺجي نبي اسي سب عوام آلتاس وهان کي راجا کو برفي راجا ڪهي تي
 پير وهان سڀ پهاتر پر هوکر اُس زمين مُسطح پر پهتجا هي که شاه جهان بي
 وهن اُنکي ڪناري بر ايڪ فصر عاليشان بنايا هي بلکہ هر ايڪ امير صاحب
 منزل تي سواي اُن کي بعضي بعضي اور بادشاهي بندون تي بي موانع
 ايني فدرو حوصلي کي عمارتين سُتري سُتري دل چسپ بنائين هين اسي
 جهت سڀ وهان ايڪ معموره مختصر سا لگوتهان بن گبا اور مُخلص پور اُس
 کا نام هوا چُناڻجھ بادشاه اڪثر اوقات وهان سر کو جاني تي اور ايڪ حظا
 اُتاي تي اُسي مقام سي شاه نهر که آڏهي جمنا برابر هي شاهجهان آباد
 مين کات کر لڳي هٻن اور دريای مذکور پهاتر سي اترکر اڪثر محال کي نازگي
 کا باعث هوا هي چُناڻجھ قلعه ارڻ اور ڪڻي مڪان بادشاهي امپروئي اسي
 کي ڪنار هٻن پير وهان سي مٿرا اور گوگل اور بندرابن مين پهتجا بي دار
 اخلافت سي پنڌره فرسخ کا عرصه رڪهي هين پير اڪبر آباد کي تلي گيا چُناڻجھ
 وهان بي اڪثر عمارات بادشاهي اور امپروئي حويليان لب دريا هين بعد

اِسْکي اِثا ئي کي شَهر و قلعي کي نيچي جا بکلا پير کالبي کي مُتصل گيا اُسکي
 بعد اکبر پور من چنانچہ عمارتن راجا بربل کي اُسي کي کتاري برهن اور
 راجا مذکور شَهر مسطور هي من بدا هوا اور اُسي شَهر کي تلي درياي چنل
 اور ستوه اور استان ل سوای انکي اور بيبي درياو گوندواي کي طرف سي جدي
 جدي آکر اُس من ملي هبن پير جمنا ملکوسي من هوکر آله آباد کي قلعي
 کي نيچي گنگا سي آملي اور دوسرا درياو گنگا اُسکي بيبي سرجمي سي کوٲ
 واقف نهين ليکن هندوون کي عقيدي من يون هي که گنگا سکنتيه سي اُتر
 شرح اِسکي هندو کي قديم کتابون من هي اور کيلاس پرست پر هو چين کي
 مُتصل جا نکلبي چنانچہ فردوسي کي شاهنامي من هي که پتھر کي عمارات
 ساوش بن شاه ککاوَس کي لب گنگا هبن پير وهان سي کوهسان بدري من
 آري و بهين ايک احاطه رُف کا هي که همانچل اُس کو کهتي هين هندو اپني
 کايا کو اُسي من گلانا باعث آخرت کي نجات کا جانتې هَن چنانچہ پانڈوون
 بي جاکر اپني بدن اُس من گلاي ليکن کتاري اُس دريا کي اُس پهاڑ من
 اِس قدر بلند هين که پاني بدفت دِکھاي ديتا هي ناو پر آدمي پار نهين جا

ٲ In a Persian MS. written درستان, and perhaps intended for the Cane River.

سڪُتي اِس واسطي ڏناري ڪي جاڳهه ٻڙي ٻڙي موٽي رسي دونو ڪنارون ڪي درختون سي مضبوط باندھتي هيئن اور جهنگون ٻر ان ڪي سهاري سي پار اُتر ۽ هن عرض بدري ناتھ ڪي پرستش ڪو خلايق شهر شهر سي آف هي ليکن اِس طرح ڪا طور گذاريڪا جو ڪسي آدمي تي نهين ديکها بسبب اِسڪي آف جي جاتي اُس پر نهايت ڌرتي هن بعد اُسڪي درياي مذکور بدري ناتھ ڪي بهار سي بهتا هوا سري نگر تلي آيا اور وهان سي رڳي ڪش مين جاکر هرڏوار ڪي بهار مين جا نڪلا هي اگرچہ گنگا سر تا سر هندوون ڪي مذهب مين پوجني ڪي قابل هي علي الخصوص اُس مقام ڪي بيج چنانچہ هر سال بيسائتي ڪي نهان ڪو هر طرف سي ايڪ خِلقت آڪروهان جمع هوني هي پر جس سال ڪه مشتري دلو مين آني هي زبان هندي مين اُسي گننه ڪهتي هن اُس برس دور دور ڪي لوگ ڪثرت سي آف هين اور وهان نهاي هن حاصل يه هي ڪه وهانڪا نهانا دان پُن اور ناخن لینا سر منہ ڪي بال منڏانا ٻڙا نواب جانتی هيئن بلڪه مردون ڪي هڏيون ڪو بهي اُس جڳهه گنگا مين ڏالنا وسيله نجات ڪا سمجهتي هيئن اور پاني وهان ڪا بطور حُفني ڪي بهنگيون مين مُلڪ بملڪ پهاڄاتي هين لطف يه هي ڪه مدتون پاني اُس دريا ڪا اگر باسئون مين رهي مطلق نهين بگرتا ڪڙا اُس مين ڪبهو نهين پرتا سائڻ اِس ڪي ميٿا اور هلڪا

سارے دریاؤں کی پانی سی ہی اس پر خوبی پہہ کہ ہر ایک کی مِراج کو راس
آتا ہی یہاں نلک کہ نصی بیماروں کو شفا بلکہ کتنی مَرَمَنِ مَمارِیوں کو
فائدہ دوا کا بَحْسَتا ہی با وجود اسکی نندِ رستون کو توانائی نازگی معدب کو
عنائی قوتِ حاصمہ کو ترقی دیتا ہی سواہِ ان باتوں کی رطوبتِ غریب کو
نرہانا ہی بھوکہ زیادہ لگاتا ہی رنگ لال کرتا ہی اور مِراج بحال اسی واسطی
ہندوستان کی بادشاہ اور اکثر امرا کہیں ہوئیں پر اُسی کا پانی پینی ہن فصہ
مختصر یہ دریاؤ ہر دوار سی سادات بارد کی بستی میں ہوتا ہوا ہستنا پور کی
متصل جا پہنچا پھر وہاں سی گڈہ مکنسر و انوب شہر و دکر ساس و سورون اور
بداؤں کی قریب اور وہاں سی قنوج کی متصل ندان شبراج پور اور کجھوی
و مانک پور و شہزاد پور میں ہوتا ہوا قلعی آلہ آباد کی تلی جا نکلا ہی
وہیں جمنہ بھی گئی دریاؤں سمیت اُس میں آملی پیر گنگا چنار گڈہ اور
کئی محالوں کی تلی ہوئی ہوئی بنارس کی نیچی جا پہنچی غرض پٹنی کی
تلی پہنچتی پہنچتی بہتر دریاؤ اتر اور دکھن کی پہاڑوں سی جدی جدی آکر
اُس میں ملی پر نام اُسکا باقی رہا مگر پات بہت بڑہ گیا کہ کارہ وہاں
بدقت نظر آتا ہی اور برسات میں تو دیکھائی ہی بہن دیتا پھر وہاں سی
راج محل و مرشد آباد و میرد پور و ہجراہٹی میں ہوئی ہوئی جہانگیر نگر کی تلی

پَهَنجِي ٿڌاڻه پِي اُسي کا نام هِي بعد اُسکي کِي فرسخ جاکر دو حصي هُئي
 ايکٽ نو شرق رو جاکر چاٿ گام من شور دريا سي مل گما نام اسکا بدماون
 ٿيهر ا دوسرا جنوب کي طرف بهکرين ٿکري هُوا ايکٽ کوسرستي ڪهتي هن
 دوسريکو جمنا تسري کو گنگا پير اُسکي چپوٿي چپوٿي هزار سوتِ هوکر بندر
 چاٿ گام کي نزديڪ درياي عمان من مل گبي بعد اسکي سرستي اور جمنا
 پي اُس من آملين پر تحقيق به هِي ڪه گنگا راج محل سي آگي بڙه ڪر
 متصل قاضي هتي کي جب پَهَنجِي نام اسکا پڌا هُوا وهن سي ايکٽ سونا
 جدا هوکر مُرشد آباد کي طرف گما پير ديا من پَهَنچ جلنگي سي مل کلکتِي
 کي نيچي هو درياي شور سي جا ملا اُسي کا نام بياگي ري هِي اور پڌا ڪ.
 اصل گنگا هِي وه چاٿ گام مين جاکر سمندر سي ملي لکن ٿهاکي سي به
 درياو تين کوس پر هِي متصل اُسکي بوڙهي گنگا قصه کوتاه چاٿ گام کي دريا
 تلڪ پَهَنجتي پَهَنجتي گنگا جمنا سرستي کي هزار سوتي هوگي اور اڪثر سياحون
 کي زباني سني من يون آيا هِي ڪه گنگا کي ڪناري پر ابتدا سي انهي تلڪ
 بستتر مٿه مرڻ چور مُفسد راهزن بستي هين وجهه اسکي ايکٽ لطف سي
 صاحب خلاصه التواريخ ني پيه لکهي هِي ڪه از بس ڪه اس مين نهاني سي
 گناه لوگون کي جسم سي دور هوتي هين اغلب ڪه وي هِي بطور تناسخ پَڪر

اَبڪَ شَهرِ نِهايَتِ خُوبِ بسايا اُسڪي بَعدِ بادلِ گَذهِ مَشهُورِ هُوا پَهرِ شاهِ جلالُ
 اَلدِّينِ اَكبرِ نِي مَمالِڪِ مَحروسَہِ کا بِيَجُونِ بِيچِ سَمجَہِ کَرِ اِيڪَ قَلعَہِ نِهايَتِ
 مَساکِمِ بنايا ساڻہِ اُسڪي شَهرِ بِييِ نِهايَتِ وَسِيعِ وِ خوشِ اَسلوبِ پُرِ عِماراتِ
 بسايا سِچِ تو يِہِ هِي کَہِ کِسي جِہانِديدَہِ نِي قَلعَہِ اِسِ مِتانَتِ کا اُورِ شَهرِ اِسِ
 وَسِعتِ کا نِہِينِ دِیکَہا جُمنا چارِ کوسِ تَلکَ شَهرِ کِي دَرميانِ بَہتيِ هِي دُونو
 طَرَفِ عِمارتِينِ عالِشانِ اُورِ رَنگِ بَرنگِ کِي مَکانِ خُدا کِي قُدرتِ کا تَماشا
 دِیکَہا هِيَنِ با رُجودِ اِسڪي اشخاصِ هَرِ قَومِ کِي اُورِ باشِنديِ هَرِ مُلکِ کِي
 کُترتِ سِي مُجتمِعِ “عَلِي هِذا اَلْقِياسِ اَجناسِ و اشيا بِييِ هَفتِ اِقْلِيمِ کِي
 جَبسي چاهِييِ هَرِ وَقتِ بَہتايَتِ کِي ساڻہِ مَوْجودِ بِيانَتِ بِيانَتِ کِي مِيويِ
 هَرِ شَهرِ وِ وِلايَتِ کِي اُورِ رَنگِ بَرنگِ کِي پَہولِ هَرِ فَصلِ مَينِ بَخُوبيِ بَہمِ
 پَہانچَتيِ هِيَنِ پَرِ وِهانِ کِي خاصِ مِيوونِ مَينِ خَربوَزَہِ نِهايَتِ شِيرِينِ وِ خوشِ
 مَزَہِ وِ خوشِ بوِ هونا هِي لِيکِنِ کُچَہِ چِہوڻا اِسِي واسطِي اَكبرِ آبادِ کِي جِمالِي
 مَشهُورِ هِي پانِ بِييِ وِهانِ کا نازِکُترِ ساڻہِ عَطَرِيَتِ کِي سِوايِ اِسڪي اشيا بِييِ
 اَنواعِ وِ اَنسامِ کِي لَطيفِ وِ اَعلا بَنَتيِ هِي کارِیگرِ بِييِ اِنيِ اِنيِ صُنعتِ مَينِ
 کَامِلِ مَوْجودِ خُصوصًا کارچُوبِ يِہانِ کا سُنہريِ رُپَريِ نِهايَتِ چوڪَہا اُورِ جُگمَگا
 هُوتا هِي بِنابرِ اُسڪي اَکثرِ سَوداگرِ کارچُوبِيِ تِہانِ اُورِ جِبرِيِ خَريدِ کَرِ مُلکِ

بيملاڪ ليجاتي هين اور انتفاع اڪثر اُتھائي هن قصه مختصر شهر مذکور نہایت
 آباد و بارونی هي مزار بي اُس مين علما و اوليا کی اڪثر هين اور مقبره
 محمد اڪبر بادشاه و شاهجهان کا قریب اُسکی نہایت اسلوب و نمود کی سانہ
 هي * بيانا قدیم زمانہ مين ايڪ بڑا شهر نہا اور قلعه بي اُسکا نہایت
 مضبوط و محفوظ اگلي وقت مين گنہگار بنديانون کو وھن رڪتي تہي مہندی
 وھان کی نيت رنگين اور آم بي بہت بڑا وزن مين قریب ايڪ سير کي *
 سڪري ايڪ گاؤن هي اُسی کی علاقي کا اڪبر آباد سي بارہ کوس پر اڪبر
 بادشاه في شيخ سليم جشتي کی فرمائي سي وھان ايڪ قلعه سنگين بنایا سانہ
 اُسکی عمارتن اچھي اچھي خانقاھين خوب خوب مسجدین پاکيزہ پاکيزہ
 بنائين پھر فتح پور اُسکا نام رکھ کر دارُ السلطنت مقرر کیا متصل اُسکی ايڪ
 بڑا تالاب هي دو کوس کي پھير مين کناري پر اُسکی ايڪ بڑا آيون و ايڪ
 مینارِ عالیشان علاوہ اُسکی ايڪ مکان ہاتھي لڑائي کا بہت بڑا اور چوگانگاہ
 نيت پر فضا قریب اُسکی سنگي سُرڇ کی کھان چنانچہ ستون اور چٽانين
 سواي اُنکی عمارات کی لوازم جس قدر اور جتنی اندازي کی درکار ہون وھان
 سي نکل سکتی هين * گواليار نامي قلعه هي آب و هوا اُسکی نہایت خوب
 استواري مضبوطي بي نيت مشہور تا اسلوب سلطنت جو زنداني قابل حفظ

کی دوف تپي اُنکا نیکانا دھنن نھا باسُدي وھانکي ٻھرتھ زبان آور گوڻي نہايٽ
 نا انر آور محسوب دلربائي من خوب چالاڪ آور قيامت بي باڪ دوف هن
 مزار شيخ محمد توت کا بچي وھنن هي ڪھتي هن ڪہ شيخ مذکور اپني عہد
 کي صاحب کمالون مبن ممتاز نھا آور تسخيرِ مرنج اُسکي عمل مبن تھي *
 کائيي ايڪ شھر هي جمن کي ڪناري بہت سي صاحب کمال درويش اُس
 سرزمين مين بچي آسودد ھنن ساڻھ اُسکي مشھور هي ڪہ بھم کي تودي کي
 غار من وھان فروزي اور تائي کي ڪھان هي ليڪن مداخل و مخارج اُسکي
 برابر ھنن پرگڙي اپني موسم مبن وھان حد سي زياده پڙني هي پھان نڪ
 ڪہ اُسکي اطراف مبن بشترباد سموم چلتي هي اڪثر راد رو اُسکي حدت سي
 نوس ڪر اديت پاتي ھنن بلڪہ بعضي نو مري جاتي ھنن اسي ٿر سي وھان
 کي باسندئ اِس رت مين بشتربگرون من بٽھي رھتي ھنن پھري چلتي
 نہن مگر ضرورت گرمي کا وقت ٿال ڪر مصري بچي وھان کي بلاڪ ھند مين
 مشھور هي * متبرا نديم بستي هي اسي دريا کي ڪناري پر ڪنھيا کي پبدائش
 وھنن ھوي هي اور ھندوڀ ڪتابون مبن بزرگي و برتري اُس طبقي کي بہت
 لکي هي في آلاوق ھندوونکا بڙا تيرنھ هي آغازِ آفرينش سي اُسکو پرستشگاه
 جاتي ھنن ٿاڪر وھان کا عالمگير کي وقت مين ڪيشوراي تها چنانچھ بادشاھ

فی اسکی مندر کو توڑ کر وِہن اِکٹ مسجد اِنائی ہی اُور سَد آلتی خان
 وِوحداری وسطِ شہر مَن اِیکٹ مسجدِ عالی بنا کر دنا مَن نام کبا اُور عابیت
 مَن نوَاف لِما سِوای اِسکی سِرانت مَن دریا کی کنارِی می اِندر نلک کبی
 سو سترِہمان سنگِمن و پختہ بنائین جِنائچہ جتہ تَساکہ مَن بی کچہ اُوپر
 سو بای مَن ڈوبی رَہتی مَن سبب اِسکی زینت گیات کی تڑ گبی اُور
 سہاف والون کو راحت حد سی زیادہ ہوئی حاصل یہہ ہی کہ ہندوون کو بی
 راسی کبا اُور شہرِ مذکور مَن نمکناں ہوا * فَنوچ قدیم شہر ہی گنگا کی کنارِی
 نیت خوش آب و ہوا مَبوہ بی وِہان کا اکثر خوب و با مزہ ہوتا ہی بلہور
 کہ اِیکٹ پُرگنہ سرکارِ مذکور کا ہی اُسکی تعلقی کا اِیکٹ قصبہ مَن پور درگاہ
 سَد بدیع آلدین عَرَف شاہ مدار کی وِہن ہی اکثر لوگ اُس کو مانتی مَن
 خصوصاً عوام ستر ارزال قصہ مختصر اِس صوبی مَن بی دریا دو ہی نمود
 کی مَن اِیکٹ تو جَمنا جسکا احوال سابق لکھنی مَن آیا دوسرا جَنبل کہ
 اکبر آباد سی آٹھ کوس کی فرق سی ہوتا ہوا بہدور و سرکارِ ایرج کی محال
 سی گذرتا ہوا اکبر پور کہ متعلق کالپی کا ہی وِہان پہنچ کر جَمنا سی جا ملا
 لیکن دریا بی مذکور کی برآمد کا مقام مالوی کی متعلقات سی ہی یعنی خاص
 پور غرض گھاتم پور اِس صوبی کی پورب طرف گنگا اُتر رُخ چندیری دکن طرف

پُلُول پچھم رُخ طُول صُوبہ مذکور کا گِیاثم پور اِلہ آباد کي مُتعلّق سی لُکر نا
پُلُول کي شاہجہان آباد کي عملي سی ہی ایک سو ستر کوس اور عُرُض فَنوج
سی تا بہ چنڈیری کِنہ وہ مالوی کي مُضافات سی ہي سو کوس اَلْقَصْد سُرکار اکبر
آباد و باڑي و اَلوَر و تِجارہ و اِیرج و کالِبي و سانوان و فَنوج و کول بروڈہ مَنڈَلوَر
گوالیار و غِیرہ چودہ سُرکاریں مُتعلّق اُن سی دو سو اٹھ سٹہ محال اَمَدَن اَثِباتوی
کڑوڑ اُتھارہ لاکھ پَنسٹہ ہرار آٹھ سو دَام لیکن بَرسون سی سُرکار قَنوج صُوبہ اودہ
میں داخل ہی * ڈیگ کَنیہر بہرت پور بَہی گویا صُوبہ اکبر آباد کي مُتعلّقات
سے ہن۔ اُتھارہ اُتھارہ یا اُمس اُبس کوس کا فاصلہ اُن سی اور شہرِ مذکور سی
ہي قلعی اُنکي بہایت مُستَحکِم و مَحفوظ و کلان ساتھ اُسکي اَسبابِ جَنگی اور
ذخیري ہر ایک میں اِس بہتایت کي ساتھ کي سالہای سال قلعی والي مُحتاج
اِن اُمور کي نہون۔ خُصُوصاً بہرت پور میں بِالْفَعْل وُہي رُنجیت سِنگ کا مَسکن
ہی۔ قلعہ مذکور سب سی زیادہ مضبوط و مُحکم چنانچہ اُسکي گرد کي کھائی
ایک چوٹی سی ندی ہی کي ناو اُس میں چلی سِوای اُسکي اور اَسباب اور
آثارِ حفاظت کي بہت سی ہین پروسعت میں ڈیگ کا قلعہ اُس سی زیادہ
ہي لیکن مُستَحکِم و مُحافظ ایسا نہیں چنانچہ دُو اَلْفَقارِ اَلدَّولہ نجف خان میر
بُخشی نی بَہی نول سِنگ کي لڑائی مار کر اُس کو چھین لیا نیا لیکن بہرت

پور کا ارادہ نہ کیا بلکہ ٲال دیا بنا اُنکي راجا بدن سنگ سورج مل جات کی باب سی شروع ہوئی اور اس امر کی ترشیب راجا جی سنگ جی پور والی فی اُس کو دی بلکہ موجب اُسکی ترقی کا بھی کچھواہون میں کا خاندان پڑا چنانچہ ايسري سنگ فی محمد شاہ فردوس آرام گاہ سی ایک لاکھ چالیس ہزار ربي پر مہوات کا بھی اُس کو اجارہ کروا دیا سواي اُسکی ملکی مالی ہرامر میں اسکا مددگار تھا وجہ اُسکی یہ هي کہ جی نگر کی راجاؤں فی جائون کو اپنا سد راہ ٹھہرایا تھا تاليف قلوب کی لي آپ بھی اُن سی بسلوک پیش آئی تھی اور حضور اعليٰ سي بي رعایتیں کروان تھی پھر نو دولت اُنکی دن بدن بڑھنی لگی اور ریاست روتی پکڑنی بدن سنگ فی اپنی جیتی جی سورج مل کو مختار کیا اور آپ الگ دو بیٹھا اُسنی اُس سی زیادہ گڑھوں کی تباری کی اور شہروں کی آبادی کو ترقی بخشي سپاہ کی احوال پر بہت متوجہ ہوا ہر ایک رسالہ دار سردار سی بیشتر سلوک کیا بنابر اُسکی اکثر کارہای عمدہ اُسکی ہاتھ سی نکلی بلکہ بعضی بت باہری کام اُسنی کبی۔ چنانچہ نواب ذو الفقار جنگ سد صلابت خان میر بخشي پر غالب ہوا۔ اور نواب حکیم خان سا بہادر اُس معرکی میں مارا گیا غرض اُنکی ریاست کو جو ایک مدت رہنا هي بسبب اُسکی سواي راجا رتن سنگ کی جو ہوا سو مدبر اور شجاع پر راجا

مذکور کُجے بودا نپا۔ مگر عباس و غافل اسی سبب سی روپاند کمہی گر کی
 ہاتھ سے کُسنہ ہوا قصہ مختصر شورشن اور شرارنس تو یی اورنگ زیب کی
 وقت سی کرتی نپا۔ چنانچہ زور آور سنگ اکر آباد و شاہجہان آباد کی فافلی
 اکثر لوٹ لیجانا ہوا اور مسافروں بیکاروں کو اقسام کی ایذا ین پہنچاتا تھا ساسنی
 کی بواح من اکٹ گڈھی بیی اُسنی اپنی حفظ کی لئی بہایت مستحکم بنائی
 تھی۔ اُسکی اڑنلی سی فوج نادشاہی سی بیی کُتنی دنوں لڑا۔ چنانچہ اکر آباد
 کی ناظم فی ہرچند اُسکی لبني کا قصد کیا پر کُچھ نہو سکا لا چار دست بردار
 ہوا آخر شاہراہہ بدار بخت فی آکر تین مہینی تک اُسکا مُحاصِرہ کیا جب
 دُخِرہ نیڑ چکا تب زور آور سنگ شہزادی کی خدمت مبن دست بستہ
 حاضر ہوا۔ بلکہ ہمراہ اُسکی دُکھن گا۔ اورنگ زیب بسکہ اُسکی ہاتھ سی
 بٹنگ تھا۔ توپ کی مَنہ دھرکی اڑا دیا۔ پھر جاٹوں فی اپنا ریس راجا رام کو
 مُعرر کیا۔ قصہ کوتاہ بُنیاد انکی۔ عالم گیر کی وقت سی بندھی۔ پھر جون جون
 سلطنت ضعیف ہوئی گئی۔ یی قوت پکڑی گئی۔ چنانچہ اب تلک کہ شاہ
 عالم کا اٹھتالِبسوان سن جُلوسی ہی۔ راجا رنجیت سنگ سورج مل کا بیٹا
 اسی قوت و تسلط کی ساتھ اپنی مُلکوں پر مُحبط ہی

صوبہ خوش سواد اِلہ آباد “ہندوی نام اُسکا براگت ہی اکثر ہندو برہمنی
 بی بی کہتی ہیں جلال الدین محمد اکبر نے گنگا جمن کی سیج ایک فلغہ سنسن
 و محکم مکانات بی بی اُس مبن متعدد دلچسپ و مستحکم بنا کر ایک شہر
 بی بی خوش سواد وہاں بسایا نام اُسکا اللہ باش رکھا۔ پیر شاہجہان نے مسملی
 بالہ آباد کیا۔ ان دونوں دریاؤں نے فلغی کی جانب شرقی کی متصل اتصال
 پایا ہے اور ایک سوتا بی بی فلغی سے نکل کر ان میں آ ملا ہے بنا بر اُسکی ام
 اس مکان کا تربیتی تھہرا اور اس سوئی کو ہندو سرستی کہتی ہیں لیکن کتب
 ہندی میں یہ نہیں لکھا کہ سرستی یہاں سے نکلی ہے سواہی اُسکی قلعی
 میں ایک درخت ہے اُسکو اکھی بڑ کہتی ہیں معنی اُسکی پائدار اور ہندی
 کتابوں سے یہ بی بی دریافت ہوتا ہے کہ قیام درخت مذکور کا قیامت تلک
 ہے چنانچہ نور الدین محمد جہانگیر نے اُس کو کٹوا کر ایک توالی کا
 بہت بیاری اُس مقام پر رکھوا دیا تھا چند روز کی بعد وہ درخت پیر پٹکا
 اور اُس توی کو توڑ کر باہر نکلا حاصل یہ ہے کہ ہندو اُسکو بڑا تیرتہ بلکہ
 پرستشگاہوں کا پادشاہ جانتے ہیں جب کہ سورج مکر کا ہوتا ہے یعنی جدی
 میں آتا ہے گروہ گروہ زن و مرد نزدیک دور سے آکر وہاں جمع ہوتے ہیں
 ایک مہینی تلک روز نہایت ہیں اور اپنی ہوت کی موافق دان پُن کرتے

۵۰۰ سِوایِ اُسکي سِرڪارِ والا مڻن پڻي هر شخص کُڇھ رَپي داخِل ڪرڻا هِي علاوَه
 اُسکي هُنود از بَسڪِه وِهان کي مَرڻي کي بَهر سَمجَھَتي هِيئن اِسي سبب زمانَه
 ساڻس مڻن بَعْضي تو نِجاتِ آخِرَت کي لُپي کِٽَني اِس اُميد پر کِه کِسي راجا
 راو کي يِهان جَنم لَوِين جِنتي جِي اِڻي تَڻن اَرِي سِي چِرَوَڻي تَپي شاھجَهان
 صاحبِ قِرانِ ٺاڻي کي وَقت سِي پِيه عمل مَوْقُوف هُوا لَکِن شاه عالم
 بادشاه کي چَوَاليس سَن جُلُوسي مِين صاحِبانِ انگريزي توڙ ڪر اِس اَسَلُوب کي
 ساڻه بَنايا کِه اُسکا نَقشَه هِي اُور هو گَما سَچ تو پِيه هِي کِه آگي قابِل بَرَم تَپا
 اب لائِي رَزم هُوا لَکِن پِيه مَعْمُورَه آگي نِهايتِ آباد نِها چُنانچَه اِس مڻن
 باره سَرائِن اُور باره داڙِي تَپي اب تَلڪ پِيه کِي مَوْجُود هَڻن لَکِن وَه عالم
 کِهان شَرفُ اَلَمکانِ يَالَمِکِين اُور داڙِيه وِهان کي باسَندِي خانَه فُرا کو کَٽي هِيئن
 پَر اُسکي مَحْوَطِي مڻن مَکاناتِ مُتَعَدَد هُوي هِيئن بَلڪَه بيشَتر مَسْجِد و خانقاه پڻي
 اُس مِين دِيکَهي هِي چُنانچَه شاه خُوب الله کا داڙِيه نِهايتِ وَسيع و کَلان اُور
 مَشهُور جَهان تَهان هِي پَس مَعْلُوم هُوا کِه عُلما و مَشائِخ پڻي يِهان مُدت سِي
 رَهَتي هِيئن * اُور تِس ڪوس صُوبَه مَذڪُور سِي پَري بَنارس هِي هِندي ڪِتَابُون
 مِين نام اُسکا بارانِسي پڻي لُکيا هِي اِس لِي کِه پِيه بَسَتي دَرميانِ دَرِيايِ برِنا
 اُور اِسي کي واقِع هِي کاشِي پڻي اِسکو کَٽي هِيئن اُور مَهادِيو سِي مَسْئُوب

ڪرڻ هين غرض شهرِ مذڪُورِ بهائيتِ فديم هي عمارات اُسکي سنگين وُڃتَ و
 بُند اڪثر لبِ دريا لکين حويليون مين انگنائي بدارد سِوِايِ اُسکي اندرِ باهر
 سَتِي کي هزارون بُڻخاي انگنيت شِوَالِي سَڪَزُون ڪُنڌَہ اور ٿاڪرِ يهان کا بسِبر
 نانہ چُنانچہ اُسکا بڑا مندر تيا عالمگير في تَرَواکر وِهان ايڪ مسجِد بَرِي عالیشان
 بناي شهر کي لوگ اُسکو بسبر کي مسجِد ڪهتي هِن سِوِايِ اُسکي اور بِي
 ڪِي بامِي بُڻخاي توڙي اور مسجِد بن اُڀي جاگه بنا کين قصه ڪوِناہ شهرِ مذڪُور
 اب بِي آباد هِي لکين کُوجي اُسکي نِهايَت تنگ و تاريڪ و بد بو بلڪہ
 بعضي گلون مين تو دُوب کا بِي گذر نِهن هوتا اِسي باعثِ زمين وِهان کي
 بسترِ سَلي رَهي کي بر دريا ڪناري کي عمارتن سب کي سب دِلجَسب
 فادِ سِر اور باعات بِي شهر کي پچم طرف نِبت سِهاوني لُگوئس کِ اِنسان
 کا وِهان جِي ڪِهُو اُداس نهو “ هر چنڊ اُسکي ڪوِي پاس نهو “ حُسنِ بِي
 وِهانکا نِهايَت چمڪ تمڪ کي سانہ اگروِشته بِي دِيکهي نو دِيوانا هو جائي
 پَرِيَزاد نو کس شُمار و فِطار مين چُنانچہ ايڪ دِن کا ذِڪر هِي کِ رافِم ساوَن
 مين ايڪ باغِ بي در و دِيوار کي بِيچ سرِ راه ايڪ لُنڊِي پَر بِيٿا تيا اور مير
 چراغِ علي مَرحوم حَبف تَخْلُص بِي ميري سانہ تهي دِن اُس وقتِ دو پهر
 سي کُچھ ڪم هوگا کِ ايڪ جُهَنڌ کا جُهَنڌ پَرِيُون کا اُس باغ کي دِيهري مين

پرسش ڪر فصارا اُدھر آ نڪلا اُن من ايڪ ڪيترائي چنبي رنگت نهايت جالاڪي
 و بيباڪي سي پيش قدمي ڪري تڄي اور ايڪ انداز و ناز سي پاڻون دهرن نهي سراپا
 اُسکا گويا سانچي من ٿڌا بها “ هر ايڪ عضو حسن و ادا سي بهرا نها “ (ست)
 هلال ابرو منهن چاند جڻه امول “ خوش اسلوب چنپ بندليان گول
 گول “ مڪهي ڪي رنگت ڪي آڳي ڪندن زرد “ بلڪه پڪيراج بي گرد “ سوبا
 نوڪا مال هي جو اُس ڪي رُوب ڪي منهن چڙه سڪي غرض تماشاڻيون ڪا
 ديکيتي هي جي سنسنا گبا اور آنڪيون تلي اندھيرا آڱا مير مرحوم ڪي بيبي
 دل پر دير تلڪ اُس ڪا صدمه رها لڪن وه چمڪ و جيمڪڙا دڪھاتي هوڻي
 نجانب ڪڏهر گئي بهر نه پهري تا شام راه ديکي ندان سڄي ڪه نجلي
 ڪو تڪرار نهين اب بڻهنا بيڦا ڀڏه هي هر ايڪ ني گهر ڪي راه لي غرض معمور
 مذڪور ڪيفيت سي خالي نهين ڏيد ڪي قابل هي سانھ اسڪي علم هندي ڪا بيبي
 گهر هي ڪونه ٻڙي ٻڙي پنڌت اچي اچي برھمن بيد ڪي پڙھائي والي شاستر
 ڪي بيهڙنڪي جانني والي اور جوتڪي نجوم ڪي هر فن ڪي بڪثرت اُس
 شهر مين رھتي هن اسي واسطي برھمن برھمن زادي ڏور ڏور سي تحصيل ڪو
 آب هبن اور مڏنون پڙھتي پڙھائي هن چنانچھ ابتلڪ بيبي مدرسه هندي
 ڪا موجود هي صاحبان عالیشان ني بيبي اخراجات اسڪي بدستور جاري رکي

ھن ۽ اڪثر آزاد منش عبادتي تبشي اس لحاظ پر ڪه مرنا وهان ڪا باعث نجات
 ڪا هي اپني وطن چيوڙ دنيا سي هاته اٿا رام سي لو لگا وهين رهنا اختيار ڪري
 ڪين بهتري ٿوڙهي ڪهنه سال ڪٿي آزار ڇڏي سي مايوس هو ڪر وهان آف
 هن ”اور دنيا سي اٿه جاتي هن“ اربڪه لوگون ڪي آهر جاهر هرايڪ سم
 سي رهي هي اسي سبب اسڪي آبادي ڪم نهين هون ڪپڙا پني وهان ريشمي
 وزر پاني خوب بنا جاتا هي خصوصاً تاش بادله نهايت جگمگا اور مشرور و
 ڪمخواب تو واقعي بعد گجرات ڪي بنارس ڪي برابر هند مبن ڪهن نهين
 بننا اگرچه مشرور موو مين اب تيار هوني لگا هي ليڪن يه فماش و ملايمت
 ڪهان پاڇي اور نجيب ڪا سا فرق هي ٻچم طرف شهر ڪي اورنگ آباد ڪي
 سراي مخته اور نهايت ڪشاده داهني اسڪي بچاس موچن ڪا تالاب اس سي
 ڪجهه آگي ٻڙه ڪر بستي سي باهر قدم شريف اڪثر وضع و شريف پڄڻه
 ڪي دن وهان جاتي هنين شام تلڪ محبت اور لوگون ڪي ڪثرت رهي هي هر
 چنڊ ڪه نشست گاهين اور خانقاهين ڪم هنين ليڪن لطف سي خالي نهين
 علاوه اسڪي اس قطعي مين اڪثر مسلمانن ڪي قبرين هنين چنانچه مزار
 شيخ محمد علي حزين گيلاني ڪا پهي وهين هي اس مرحوم ني اپني حبي
 حيات مين اسي بنوايا تها بلڪه ڪهو ڪهو پڄڻه ڪو وهان جاڪر ٻيٽها اور

کچھ خیرات بھی کرتا (ست) جو بقا اپنی فاسمھی وی دیکھ بیڑی بہین “ ہر
 مٹی جو زندگی میں وی کھو مرے نہیں “ بی آلاؤع شیخ ممدوح علوم
 ظاہری و باطنی سی مالمال تھا “ شعر و سخن تو اسکا ایک ادنیٰ کمال
 بیا “ استاد متاخرین و افتخار متقدمین اسی کبوتر نکہی کہ نظم و نثر اسکی
 ظہوری و نظری کی برابر اور قصیدی قصائد عربی سی بالاتر ہندوستان کی
 بیچ محمد شاہ کی وقت میں آیا کئی برس دلی میں رہا پیر بنارس میں آکر
 گرشہ بنیں ہوا “ کسی امیر فقیر کی گھر نکلیا “ اور کسی سی کچھ نلہا “ بلکہ
 محتاجوں کو موافق مقدور آب ہی دیا کہا “ گذران اسکی ہمیشہ اجلی
 رہی “ احتیاج کسی امر کی بجز خالق کی نہوی “ کہتی ہیں کہ نسخیر
 آفتاب اسکی عمل میں تھی یا کوئی اور دعوت غرض کشف و کرامت سی وہ
 روشن ضمیر خالی نہا مشہور ہی کہ نواب شجاع الدولہ بہادر کو لڑائی کا
 ستورہ مطلق بدیا بلکہ منع کیا کہ بگاڑ صاحبان انگریز سی حد برا ہی “ اور
 صالحہ سرتا پیا بیلا “ زہارائی فرزند سواي صلح کی کچھ نکرا “ اور لڑائی ہر
 دہیان ہرگز نہ دھنا “ کیونکہ صلح میں حصول مراد ہی “ اور جنگ میں
 فساد “ غرض بعد ہنگامہ بکسر وہ عارف بی ریاسن گیارہ سی اسی ہجری میں
 پرست نصیب ہوا * چنار گڑھ ایک فلحہ ہی پہاڑ پر سنگین و بلند و محفوظ

مڪن نشيب و فرائز اس من بهت هي گنگا اسڪي نيڪي بهتي هي فريب
 اسڪي ايڪ قوم عالمگر کي وقت تلڪ سر و پا برهند جنگل مين رکتی تنهي
 اور نمر اندازی و شمشير رني من ابني اوقات سرڪري تبي بعني کتنی صحر!
 نشن يا بهار بي اس وقت مبن رهري کڙي نهی لکن نالفل بلڪه سالهای سال
 سي اسڪي متصل ايڪ معموره هي كه اڪثر هندو مسلمان اس مبن ستي هبن
 اشا و اساب بي ضروري موافق اُنکي بهم پهتجي هبن اور فلعه مذکور در
 جند آگي بي بي با رونق تها پر جب سي صاحبان عالیشان کي قبضي مبن آبا
 هي خوب نمار سجا سجايا رهتا هي فريب اسڪي قاسم سلما ني کي درگاه هي
 نهايت خوش عمارت پر کيفيت مکانات اس مبن سنگين و پخته و متعدد
 ابني وضع کي اسلوب دار و نا قرينه “ خصوصاً وسط مبن ايڪ مسجد بهت
 بزي پاکيز و استوار جسي انگوتني مبن نگينه “ جنگلا بي اسڪي اطراف کا
 نهايت سهاونا هرا “ مرض خفقان کي دوا (بيت) هي شاداب و سرسبز وهان
 کي زمين “ وُد جنگل هي گلشن سي بهتر کهين “ اور چنار سي دکهن طرف
 آتھ کوس کي فاصلي سي گنگا کي کناري پر مرزا پور هي هرچند که ستي
 اسڪي چيوڻي هي لکن خوب آباد و خوش سواد عمارتن پکي بيشر “ لکن
 اڪثر بيماريون کي گهر “ سفيد پونڊا وهانکا مشهور هي اگرچه هکلي کا بي گنگا

نہت نرم اور مستبّا ہوتا ہی لیکن وہ ساتھ ان خوسون کی کلاپ اور گندگی
 رکھتا ہی * گڑھ کالبجر سنگین فلّہ ہی نہت ہی لگاؤ ایک بڑی اونچی
 بہار پر اُسکی ابتدا سی کوی واقف نہیں۔ چشمی اکثر اُس میں چوش کھا
 دہن اور تالاب بڑی بڑی آب زلال سی بہرے ہوئی ایک لطف دکھائی دہن
 بیرون کا بُخانہ و ہن ہی اور قریب اُسکی گھنی درختوں کا ایک جنگل ہی
 بیشتر اُس میں آبئوس کی پتھر۔ لوگ وہاں سی ہاتھی بھی پکڑ لائی دہن اور
 پاس اُسکی لوهی کی کھان بلکہ بعضی بعضی جاگہ سی الماس کی ٹلپیں بھی
 ہاتھ لگتیں دہن۔ اور باشندی وہاں کی سودمند ہوتی دہن * جون پور بڑا
 شہر ہی گوتمی اُسکی اندر ہو کر نکلی ہی فیروز شاہ ف اُسکو اپنی عہد سلطنت
 میں فخر الدین محمد جونان کہ اُسکا چچا تھا اُسکی نام پر آباد کیا ازبک
 شہر مذکور شور پشتون اور مٹھ مردوں میں واقع ہوا تھا۔ فوجدار اُسکی بیشتر
 خونریزی و سفاکی میں مشغول رہتی تھی لیکن آب و ہوا اُسکی باشندوں
 مسافروں کی مزاج سی موافق، ” فضا اُسکی فصای گلزار سی فایق “ حویلیان
 اُس میں اکثر بختہ و سنگین ” چہر کی مکان کہیں کہیں “ اگرچہ آبادی
 اُسکی اب ویسی نہیں لیکن غنیمت ہی کیونکہ باغ خزان رسید کا ایک آدہ
 چمن دید کی قابل رہ جاتا ہی “ اور اہل نظر کو ایک لطف دکھاتا

نبي “ خصوصاً جامع مسجد وھانگي اپني ساخت من لا ثاني هي في آواضع
 يخته کارون کي ايک نشاني هي عمارت اُسکي تمام و کمال سنگين “ اِبنْت
 گاري کا اس من نام بي بي نهين “ (بست) بناوي کوي ايسي اب کبا
 مجال “ مرمت بي بي هي اُسکي امر محال “ تعمير اُسکي سلطان شرق اِبراهيم
 شرقي في آله سو باون هجري من کي “ اور دارين من نبک نامي
 لي “ تاريخ اُسکي بنا کي مسجد جامع آلشرق هي پل بي ويهان کا افليم هند.
 من بي مانند هي دير باي اور مختهگي اُسکي اظهر من آلمس سيکزون برس
 گذري هين ليکن معلوم يه هوتا هي که آج بنا اور انهي تار هو چکا هي بنا
 اُسکي منعم خان خانخانا في اکبر بادشاه کي سلطنت من کي اور مهتم
 اسکا نواب مرحوم کا فہم غلام تھا قطعہ اُسکي تاريخ کا يه هي (قطعہ)
 خانخانا خان منعم افتدار “ ستہ اين پلرا بتوفيق کريم “ نام او منعم از
 آن آمد کہ هست “ برخلايق هم رحيم و هم کريم “ رہ بتاريخش بربر گر
 انگني “ لفظ بدرا از صراط آلمستقيم “ حق تو يه هي کہ يه تاريخ اُسکي
 بجا هوئي کھني والي کي طبعيت خوب لگي خدا اُسکي تعمير کُنندي
 کو مستغرق دريائي مغفرت کري “ اور پل صراط پر اُسکي دستگيري و
 معاونت “ (بيت) هي دريا دلي کا يه اُسکي نشان “ خدا اسکو قائم رکھي

جامِ دان “سراپن بيبي گئي تھين ليکن بالفعل ايڪ ٻُختہ پل کي جنوب رخ
 آور دو کڇي شمال رو ليکن کڇيھ ايڪ فاصلي سڀ پھلبل و بطر بيبي وھان کا
 بہايت خوشبو هوتا هي چنانچہ اڪثر بلاد بطريق تحايف نيجواني ھن “اور
 خوشموي ساز سوداگر بيبي اطراف ميں اسکو ليجاني ھن “ عرض سگند راي
 اور سلي کا نبل نو وھان کا سا کہين مھوتا گلاب خجالت سي اسڪي آگي پاي
 هو جائي “ اور سہاگ کي عطر کي ناس بيبي اسڪي هوتي خوش نہ
 آئي “ (بست) بدن من ملي اسکو جو مرد و زن “ تو بن جائي ھر ايڪ
 دولہ دلہن “ جنبلي کا بيبي علي هذا الفياس ليکن مشہور يون هي کہ
 چنسلۃ ناڙہ کي آور بلا جونپور کا پر اپني تن اس من شڪت هي اور وھان
 کي نجما اڪثر ذھبن و صاحب علم و دانشمند ھوب ھين قصہ کوتاہ صوبہ
 مذکور کي آب و هوا نہايت خوب هي ميوں بيبي انسام کي ھو ھن
 خصوصاً انگور بہايت رسلا خوش مزہ ميبھا ٻڙا بکثرت بکٽا هي اور پھول بيبي
 ھر فصل مبن ديگھني سونگھني کي بہتايت کي ساڻہ خصوصاً موگرا بہت ٻڙا و
 گندہ نہت خوشبو هوتا هي ايڪ پھول اسکا حڪم عطر دان کا رکھتا هي زراعت
 بيبي بہتايت کي ساڻہ هوتي هي ليکن موڙہ کم ياب جوآر باجرا ڪمتر اور ڪڙي
 کي انسام سي جھونا اور مھر گل خوب بنا جاتا هي اور درياون ميں ٻڙي

دریاواس صوی من گمنا سرجو طول اسکا مغجبولی لا جونبورسی لیکو دکین
 کی پہاڑ نلک ایک سو ساٹھ کوس اور عرض جونسا جو گننا کا ایک گذر
 ہی اس سی گھاٹم پور نلک ایک سو بس کوس صوبہ بہار اسکی پور
 طرف اکبر آباد پہچیم رخ صوبہ اودہ اتر طرف باندھو گڈہ دکین طرف الہ
 آباد عاری پور بنارس جونبور چنار کالبجر کڑا مانگ پور و غبرہ سولہ
 سرکارین متعلقات انکی دو سو سستالیس محال اور آمدنی سینتیس کڑوڑ
 ساٹھ لاکھ ایک ستھ ہزار دام

صوبہ اودہ “ ہندی کتابوں میں نام اسکا اجودہا راجا رام چندر کا مولد و
 تخت گاہ کی اسی جہت سی ہندو اسکو پڑا معبد جانتی ہیں کیونکہ راجا
 مذکور عالی نژاد و نیگ بہاد تھا ساتھ اسکی دولت ظاہری و باطنی سی بھی
 مالمال عمایب غرایب افعال اسی وفوع میں آئی “ اور بہت سی امور نادر
 اُسنی دکھائی چنانچہ شور دریا پر پل باندھا اور انگنت بندر پیچھے کی فوج
 لیکر لٹکا پر چڑھ گیا پھر راؤن کو مار کر اپنی جو رو کو قید سی چھڑا لایا اسی
 قبیل سی اکثر حالات اسکی راماین میں لکھی ہیں غرض شہر مذکور ایک

سَوَ اَتَهَتَالِيسَ کوس کي طُولُ اَوَر چِهَتَسَ کوس کي عَرَصَ مِینِ بَسَتَا تَهَا اَوَر اُسکي
 سَوَادَ مِینِ جَو کُوِي خَاکَ چِهَانَتَا سَوَنَا پَاتَا اِيکَ کوس پَري اُسکي گَهَا گَهَرَه سَرَجَو
 سِي مَلِکَر قَلْعِي کي تَلِي جَا نِکَلِي هِي اَوَر قَرِيبَ شَهَر کي دَو بَتَرِي بَتَرِي
 قَبْرِينَ هِينِ طُولُ اُنکا سَاتَ سَاتَ اَتَهَ اَتَهَ گَر سِي کَمَ بِيهِنِ عَوَامَ اُنکو حَضَرَتِ
 شَيْثَ وَ اَيُّوبَ سِي مَنسُوبَ کَرِي هِينِ بِنَابَرِ اُسکي پَانَجَشَنِي کُو اَکْثَر لَوکَ
 وَهَانِ جَاکَر فَاتِحَه پُڑَهَتِي هِينِ اَوَر بَعْضُونِ کي نَزْدِيکَ رَتَن پُور مِینِ کَبِيرَ جَلَاهِي
 کِي قَبْرِ هِي شَخْصِ مَذکور سُلْطَانِ سِکَنْدَر لَودي کي وَقْتِ مِینِ تَهَا بِنَارَسَ کِي بِيچِ
 مُدْتُونِ جِبَ تپَ کَرْتَا رَهَا فُقْرَا کي نَزْدِيکَ بَڑَا مَوْحِدَ وَ صَاحِبِ کَمَالِ تَهَا
 جِيَانِچَه اُسکي طَبَعِ زَادَ اَکْثَر دَوَهَرِي اَهْلِ مَذاقِ کِي وَرَنَ زَبَانِ هِينِ سِيچَ هِي کِه
 مَحَبَّتِ وَ مَعْرِفَتِ اُن سِي تُپکِي پُڑِي هِي ۛ فَضْ آبَادِ عُرْفِ بَنگَلَه تِبَن کوس
 آوَدَه سِي مَغْرِبِ رُخِ اِيکَ آبَادِي نَوِ اِحْدَاثِ هِي نِهَايَتِ پُر فِضَا وَ دِلگُشَا سَر
 زَمِينِ وَهَانکِي نِيَتِ خُوبَ وَ مَرطُوبَ مِهَنْدي بِيحِي وَهَانکِي قِيَامَتِ رَنگِينِ
 چَهچَهِي اَنگُورِ بِيْدَانَه شَهْتُوتِ اَوَر سَوَايِ اُنکي اَوَر بِيحِي بَعْضِي مَيُوي تَرکاريَانِ
 پَهُولِ خُوشْبُو رَنگِينِ اِفْرَاطِ سِي هُونِي هِينِ خُصُوصاً چَنپَا وَ لَالَه پَر خَرَبُوزَه حَدِ تَرَا
 اَوَر پِيکَا صُورَتِ حَرَامِ وَجَه اُسکي بُنيَادِ کِي يِهَه هِي جِبَ صُوبَه دَارِي مُلکِ
 مَذکور کِي اِنْتِقَالِ پَاکَر مُحَمَّد شاهِ فَرْدُوسِ آرامِ گَاهِ کِي سُلْطَنَتِ مِینِ نَوَابِ

بَرّهانُ الْمَلِكُ سَعَادَتِ خان بهادرِ کي نَصَبِ هُوِي بعد اُنکي وفات کي قابِلم
 مقام اُنکا داماد نَوّاب وزيرُ الْمَمَالِکِ أَبُو الْمَنْصُورِ خان صُنْدَرِ جَنگِ بهادرِ
 مَغْفُورِ هُوَا کَبُورِکَ فرزندِ نَرِيه اُنکي نَيَا اُسي نَزَرگَ في بَنادِ اِسکي دَالِي لِيکِن
 نَطَوِرِ چِپاوِي کي جب نَوّاب شُجاعُ الدَّولَ بهادرِ اِبْنِ صُنْدَرِ جَنگِ وزيرِ
 الْمَمَالِکِ کورِ ياست پَهَنجِي بعدِ هِنگامَه بکسرِکي مِزاجِ اُسکا اِسکي آبادِي بر
 آيا چُنانچَه کِتني مَحَلّ اور باغِ پاکِزه و خُوشِ عِمَارَتِ اُسني لِبِ دريا بِنائي
 اور ايک نَرِيولِيا بِيي نِهائِيت بَلَنَد و دِلکشا مُتَصِلِ قَلْعَه اور چَوکِ کي قَرِيب
 بنايا بَلْکَه اِپني بُود و باش بِيي وَهِن مَقَرَرِ کي بسببِ اِسکي اَکْثَرِ سَرْدَارُون
 مُصاحِبُون في عِمَارَتِيں تَعْمِيرِ کِن يِهان تَلک کِه هر ايک چِتوڻي بَتِي في
 مُوافِقِ اِپني مَقْدُورِ کي حَوِيلِي بِنائي چُنانچَه ايک مَعْمُورَه مَعْقُولِ هُوگِبا پر
 کَپَرِيَلِيں اَکْثَرِ تَهِيں اور پُختَه عِمَارَتِيں کَم لِيکِن مِعْمَارِ قُدْرَتِ کي ارادِي مِيں
 جَو اُسکي آبادِي کُو پايداري نِه تَهِي بَلْکَه خَرابي مَنظُورِ تَهِي کِه سَن گِبارَه سَي
 اَنجاسِي مِيں بعدِ نَوّاب حَافِظُ الْمَلِکِ حَافِظِ رَحْمَتِ خان کي شِکْسَتِ کي
 نَوّابِ مَوْصُوفِ کا واقِعَه هُوَا اور مَقْبَرَه اُسکا وَهِن بِنا پَر مَسْنَدِ حُکُومَتِ پَر اُسکا
 خَلْفُ الصِّدْقِ نَوّابِ آصَفُ الدَّولَ بهادرِ وزيرِ اِبْنِ وزيرِ بِيْثِئَا اُسني دارُ الحُکُومَتِ
 لَکْهُنُو کُو بَدَسْتُورِ سايِقِ مَقَرَرِ کيا بَلْکَه عِمَارَاتِ و باغاتِ بِيي خُوشِ طَع و دِلچَسپ

وہاں بنائی آخر اُسکی آبادی بمرنہ گھٹی اور اُسکی بستی نہایت بڑھی
چنانچہ بالفعل کہ سن بارہ سو بیس ہجری ھن اور نواب سعادت علی خان
بہادر وزیر اِن وزیر دامِ افضالہ کی حکومت کا آٹھواں سال دونوں شہر اسی
نہج پر ھن * بہراپچ ایک قدیم شہر ھی سرجو کی کناری نہایت وسعت و
کثیت کی ساتھ اسرائیان اُسکی گرد و نواح میں اکثر “ اور پہلواریان جا بجا
بیشتر “ تربت رجب سالار کی اور درگاہ سالار مسعود غازی کی و ھن ھی سستی
ھن کہ رجب سالار تعلق شاہ کا بیائی تھا اور سالار مسعود غازی کی احوال
میں اختلاف ھی بعضی کہتی ھن قوم کا سد لکن سلطان محمود غزنوی سی
بی قرابت قریب رکھتا تھا اور بعضوں کا قول یہ ھی کہ ایک پٹھان تھا
لکن شہید ھوا غرض درگاہ اُسکی ایک عالم کی زیارت گاہ ھی سال میں
ایک بار دور دور سی لوگ میدنی کی ھمراہ چلتی ھن کتنی سیاح اکثر
بیباری پر نیچ قوم لال لال نیزوں سمبت ہزاروں دفالی گانی بجاتی ساتھ
لیکر اپنی اپنی بستروں سی نکلتی ھن غرض جبٹھ کا پہلا اتوار اُسکی عرس
کا دن ھی بی اُسی دو تین دن پہلی وہاں آ پہنچتی ھن اور اعتقاد انکا یہ
ھی کہ وھی اُسکی بیاہ کا روز تھا چنانچہ شہانی کپڑی اُسکی گلی میں تھی
کہ مارا گیا اسی جہت سی ایک تیلی ردولی کا ساکن پلنگ پڑھا کچھ

اَسبابِ عُرُوسي سميت اُسکي مزار پر پهچتا هي اپني زُحم مهن هر برس اُسکي
 بياد کُرتا هي بَرسون سي يهه رُسم اُسکي خاندان من چلي آي هي بلڪه ابتلڪ
 بيي جاري هي غرض رجالي کي اعتقاد سي بهي خدا پناه من رکهي که سَوامي
 سي خالي نهين اور گرد و پش اُسکي گنبد کي جتنې درخت هين ان مهن
 رِسان ڌال کر کوئي اپنا هانڀ باندھتا هي کوئي پاڻون کوئي گلا الفَصه انواع و
 اقسام کي سانگ لائي هين اور اپني گمان مهن اُسي سبب سي مُرادين پاتي
 هين سِواي اُسکي کوئي رجالا اُس بزرگ کو گاجنا دُولهه کهتا هي اور کوئي
 رجالي سالار چينلا وجه اُسکي يهه کي که جو رنڌي اُسکي گنبد مهن جاتي
 هي “ بد حال هوکر آتي هي ” پر وه مُردار يهه سمجهتي هي که صاحب
 قبري مجھي چوس ليا “ اور يهه احوال کر ديا “ نف اُسکي سمجه پر اور لعنت
 اُسکي بوجه پر حقيقت اُسکي يهه هي که گنبد اسکا نهايت چهوٽا اور دروازو
 نپت تنگ تسپر لوگون کي آمد و شد متصل علاوہ اُسکي ايڪ بهت بڑا چراغ
 قبر کي سرهاني چلتا هي بسبب اُسکي ايسي گرمي اُس مهن هوتي هي که
 آدمي کي چري پگھلتي هي مرد يي وهان سي جو نڪلتا هي سوعرقناڪ پير
 “ عورت تو نازڪ هوندي هي وهه پسيني مهن ڏوڍي هوي حالت غش مهن نڪلتي
 هي سِواي اُسکي کذب و افترا پر يهه سچ هي که اگر مدار سالار دُنيا مهن

پیدا نه هونُ تو رجالون کي بهان مال خوب جمع هوتا بلڪه ايڪ ايڪ کُنجڙا
 قصايَ لکپڙي بن جانا * ديون مَدَت سي پسون کي ٿڌ سال هي اتر کي
 پهاريون سي سونا رُپيا تانبا سُرَب سهاگه شهد چوٽ ڪچور سونڻه پبل ڪهريا
 لون هينگ موم پشمينه ٿانگن باز جره شاهن وغيره سِوِاي اُسکي اور بهت
 سي جيزين پهاري کي پهاري لاف هنن اور بيچ جانن هين بسبب اُسکي لوگون
 ڪا هُجوم اور خريد فروخت کي دهم وهان رهتي هي * نمڪهار مصرڪ ايڪ
 نامي جاگه اور هندوون کي بڙي پرستشگاه هي گوشتي اُسکي قلعي کي تلي جا
 نڪلي هي نزديڪ اُسکي ايڪ حوض هي برماورث ڪنڌه اُسڪو ڪهتي هين پاني
 اسڪا اندر هي اندر جوش ڪهاتا هي ساڻه اُسکي ايسا چڪر مارتا هي ڪه آدمي
 کي قدرت نهين جو اُس مين غوطه لگا سڪي بلڪه جو چنر ڪه اُس مين گري
 في الفور نڪل پڙي هوند کي نزديڪ بڙا تيرتھ هي مشهور هي ڪه جڻي ڪتابن
 هندي ڪه گردش فلڪي سي اور انقلاب دهرې سي گم هوئين تهن تپشون اور
 منيون ني اپني طبيعت کي جودت اور نهن کي حدت سي اُسکي ڪناري پر
 نئي سِرسي انهن درُست ڪيا اور لکها هر ايڪ اُنکي مطالب سي فيضياب هوا
 قريب اسي ايڪ سرچشمه چيوڻي سي ندي ڪا هي ڪه وه گوشتي مين ملي
 هي ايڪ گر ڪا چوڙا چار انگل گهرا جب اُسکي ڪناري برهمڻ بيد خوان منتر

پڙهتي هين اور وقت پرستش جس مڌر جانول و سرڌ اس مهن ڏالتي هن ٻير
 اُنکا نشان ٻي ٻين پاي * لکھنو ٻهت ٻڙا شهر هي گوشتي کي کناري آگي
 ٻي دار الحڪومت تها ليکن نواب شجاع الدوله بهادر مرحوم ي بعد بکسر کي
 هنگامي کي ٻه رتبہ فض آباد کو بخشنا چنانچه انتقال ٻي اس سراي فاني
 سي ونهن کيا پير نواب آصف الدوله بهادر مغفور ي اسکو نوازا اور دار
 الامارت ٿهرايا آبادي اسکي ٻهت ٻڙه گئي کهن سي کهن جا بهاجي اب
 ٻي بدستور حاڪم نشين ٻي هي ليکن بهتر پر جو بستا هي اس سڀ نهايت
 نشب و فراز اس مين واقع هي (بيت) کسکا گهر هي ٿيلي پر هوا
 مين “ کسکا جهونڙا تحت الترا مين ” غرض شهر مذکور مين کني
 سرائين اور ٻهت سي کٽري ٿولي محلي آباد هين جس محلي مين شيخ مينا
 کي درگاه هي اُسي مينانگري ڪهتي هين اڪثر لوگ پنجنيني کو فاتحه کي
 واسطي وهان جاني هين “ اور بيشتر عوام آلتاس فاتحه اُنکي گڙ ٻيني پر دلان
 هين “ اور بيرون شهر شرق کي طرف لکھ پيڙي کي قريب مرار پر جليل کا
 هي ليکن اسکي قبر کا چبوترا قد آدم بلند و بي زينہ هي اس باعث کو
 متصل اسکي جا نهين سگنا دور هي سي فاتحه پڙه جاتا هي هر جمعي کو
 وهان اڪثر تماش بين جوان براي سير اور اڪثر جهلا پواج عقيدتي سي جاني

ھُن “ اُور ماڻھن کي ڪهڙي اُور ڪٿو تيل ڇڙهائي ھُن ” گُستاخي مُعاف
 سِوای ڪُشف و ڪرامت کي ٻي دنون بُرڙگ خوش ڏاڀھ ٻي ڪٽي نبي ڪڍ
 بعدِ رَحلت اَبسي نذرِ فِعل کي “ اُور کسي چمر بر رُوح کو اُنکي رُعبت
 ھوِي “ شھر کي اُتر رُخ گوشتي کي ڪناري شاه پير مُحمّد کا ٿيلا ھي آگي
 وھي دارُ اَلْعِلْم تها اڪثر طلبہ و علما وھان پڙھتي پڙھائي نھي “ اُور اپني اوقات
 بخوبي بسر لڄائي ٿي “ مَنا ھي ڪہ شيخِ مَوْصُوف کو سِوای نِعْمَتِ فَر کي
 دَوْلَتِ عِلْم يي ٿيبي في اَلْجَمْلَہ مَرَدِ صَاحِبِ کمال و صَاحِبِ حال و قال تها
 زِندگي مِٻن وُد مقام اُسکا مَسڪن تها “ بعدِ مَرگِ مَدفن ھوا “ اُور مَسْجِدِ يبي
 اُس پر ايڪت نہايَت عالِشان و وَسيع “ گنبد اُسکي بمرتبہ بلند و رَفيع “ اُور
 مِٻنار اُسکي گوشتي کي اُس پار چڙھم اُور اُتر کي آبي والون کو تين چار کوس
 سي نظر آبي ھُن “ کلس اُنکي ابتلڪ ويسي ھي جڳمگائي ھُن “ اُور
 قَريب اِس سي پُورب طرف پنج مَحَلّ ھي کثرتِ اِسْتِعْمال سي نون اُسکا
 حَذَف ھو گيا ھي اُور جيم جي سي عَوْض چُناڇھ اڪثر لوگ ٻچ مَحَلّ ڪھتي
 ھُن مڪانِ مَذکور نَوَّاب اَبوالْمڪارِم خان کا ديوانخانہ تها اُور ٻيہ بُرڙگ لکھنو
 کي شيخون سي ھي مگر امير تها اُور وَجہِ تَسْمِيّہ مڪانِ مَسْطور کي ٻيہ ھي
 ڪہ زمانہءِ سَابِق مِٻن ٻھان دو منزلي مڪان کو دو مَحَلّہ اُور سہ منزلي کو سہ

محلہ کہتی تھی شاید یہ پنج منزلہ نہا اس سبب نام اسکا بچے محلہ ہوا نصیب
 مختصر جب نواب بڑھان الملک سعادت خان مرحوم قبائل سمیت اس
 شہر من رونق افرا ہوئی اس مکان کو پانسو روپی کرائی کو لیا چنانچہ کرائی
 نامہ اسکا نواب مرحوم کی مہر سی آج تلک انکی اولاد کی پاس موجود
 ہے لیکن کرایہ چند روز ہی دیگر موقوف کر دیا تھا اور اُسکی بذلی کوئی
 گاؤں یا جاگیر بی مرحمت نکی عرض نواب وزیر الممالک صدر جنگ
 ابو المنصور خان بہادر مرحوم کی عہد حکومت تلک بنا اُسکی جون کی تون
 رہی جس وقت نواب وزیر اعظم شجاع الدولہ بہادر مغفور مسند ریاست پر
 بیٹھے تب مکانات اور شیخ زادوں کی بیبی لیکر اس مکان کی شامل کی
 بلکہ ایک آد داردہی اور سوائی پیر عوض اُسکی اور وی مکان جو آب
 لبی تھی دوگوان گاؤں مالکون کی جاگیر کر دیا چند روز کی بعد وہ بیبی
 سرکار مین ضبط ہوگیا لیکن بی شیخ زادی نواب ابو المکارم خان مرحوم سی
 نسبت قرابت کی ترکیتی تھی مگر ہموطنی کی پیر نواب وزیر ابن الوزير آصف
 الدولہ بہادر خلد مکان کا جب دور آیا انھوں فی مکان مسطور بی سر سی
 تعمیر کیا نقشہ ہی اور کر دیا بلکہ بہت سی حویلیان لوگون کی جو اُسکی
 اطراف وجوانب مین تھیں شیخا دروازی سمیت وی گروا دین اور انکی

جاگہ عمارتیں نئی نئی وضع کی خوش قطع و دلچسب نوائیں چنانچہ سنگی بارہ دری اور باؤلی والا مکان انہیں مہین سی ہی سوای انکی بھی نہت سی مکانات و باغات بنائی کہ ہر ایک اپنی وضع من بی نظر اور نقش و نگار و صفائی میں بہ از صفحہ تصویر ہی خصوصاً دولخانہ کہ اشرف المکانات ہی اس واسطی اس جنت مکان کی اکثر آرامگاہ وہی تھا تاریخ اسکی بنا کی دولخانہ عالی مؤلف کی نتایج طبع سی ہی لیکن خیر العمارات امام باڑا ہی واقعی کہ ایسا استوار و پایدار کوئی مکان نہیں ” اور کسی عمارت میں اس شان کا دالان نہیں “ (بیت) حنیض اسکی آوج فلک سی بلند ” نہ پہنچی جہان وہم کی بھی کمند ” مسجد بھی وہان کی تمام شہر میں نمودار ” عمارت اسکی نہایت استوار ” ہر ایک برج اسکا وسعت میں مسجد جامع کی برابر اور رفعت میں برج فلک سی ہمسر (بیت) ملائک زمین پر ہوں ساکن اگر ” عبادت کریں بس ونہیں بیٹھکر ” اب نواب آصف الدولہ بہادر مغفور کی بعد نواب یحییٰ الدولہ ناظم الملک سعادت علیخان بہادر وزیر ابن وزیر فی جو مسند حکومت پر اجلاس فرمایا ” اور انزال الہی سی ملک موروثی اپنا پایا ” علیٰ هذا القیاس متوجہ تعمیر پر ہوا چنانچہ کیا کیا مکان عالیشان دلکشا بلکہ ایک رمنا بھی نہایت پر فضا

دنيا “ اور جتنی باغ تہی اُنکي رونق کو دونا کر دڳايا “ خصوصاً وزير باغ
 اور موسلي باغ منن آيسي عمارت انگريزي دلچسب بناي ڪه بهار وهان سي
 ڪهيو نهين جاتي اور خزان هرگز آني نهين يائي (بيت) طلسمات کا سا هي
 اس مبن سمان “ ڪوئي جاڪي وهان پير جاي ڪهان “ في الواجه هرايڪت
 عمارت قابل تعريف ولايتي توصيف هي لکن بهترين عمارت بناي مڪان حليم
 مجازي حضرت عباس عليه السلام هي ڪه نواب رفيع المکان في خلوص
 عقيدت سي سن باره سي ستره مين از سر نو کس خوي سي اس کو
 بناويا “ اور هزارها ربه اُسکي تعمير مين اُتاييا “ تاريخ اُسکي بناي ميرزا
 فتيل شاعر کي اس مصري سي نکلتي هي (مصرعه) اين گنبد جديد بناي
 سعادتست الهي اُسکي بناي والي کي بنياد دولت کو مستحکم رکيو “ اور
 توفيقات نکت کو اس کي زياده کيجو “ پچم طرف پائين اُسکي لب دريا
 ميرزا ابوطالب خان کا امام بازا هي بنا اُسکي تمام شهر کي امام بازون سي
 مقدم هي چنانچه اُسکي بنياد کو ساڻه برس تخميناً گذري رياست اس وقت
 نواب صدر جنگ بهادر مرحوم کي تهي ليکن مڪان مذکور کي مالڪ پھلي
 کلب علي خان مرحوم تهي خان مغفور نواب سرفراز الدوله حسن رضا خان
 مرحوم کا نانا تها غرض اس بزرگ في اس مڪان کو اپني اقربا کي مدنن کي

وزیر ائمہ مالک شجاع آلدولہ، بہادر کی عہدِ دولت میں جوہری محلّی کی
متصل باہر خان کی ایک امام ناڑا بنایا اور دونوں جہان میں فائدہ اُٹھایا خان
مرحوم مغل ولایت زائیدہ روزگار تھا کئی سی سوارِ مغل و غیرہ اُسکی رسالی
میں تہی اب آغا فتح علی خلف الصدق اُسکا قہر حیات میں ہی لیکن
محض بیکار و تکالیف میں گرفتار پر مکانِ مسطور پر قاضی ہی ایک گاؤں
بھی اُس مبارک بناد کی اخراجات کی لپی آصف آلدولہ بہادر کی دیا بنا
لیکن دو برس کی بعد اہل کاروں کی کسی حیل سے ضبط کر لیا غرض یہ
مجلس بنائی آفاق محلِ فیولیت و مقامِ تعزیت ہی مجلس میں یہاں کی
شاہیہ ربا کا نہیں سوائی گریہ و زاری اہل مجلس کو کام دوسرا نہیں (بیٹ)
غلط ہی خلق کی کثرت کہیں نہیں ہوتی “ ولی بکا کی یہ شدت کہیں
نہیں ہوتی “ خوشحال اُسکی بنائی والی کا کہ دنیا میں نام کیا اور عجبی
میں تو اب لیا قبر بھی اُس مرحوم کی اُسی میں ہی بلکہ اکثر مرمین اُنیا
و مساکین اُسکی مکانات و صحن میں آسودہ ہیں (بیٹ) اِلہی قبر میں ہر
ایک سوئے چین کی ساتھ “ بروزِ حشر ہو محشور بہر حسین کی ساتھ “ اور
سال اُسکی بھی تعمیر کا از روی تاریخِ نظم و نثر دیکھنی میں نہیں آیا مگر
بعضی اکابر و آغا فتح علی کی زبانی معلوم ہوا کہ اُسکی بنیاد کو اکتالیس یا

پڻتاليس برس گذري هين العلم عند الله اور چوڪ سي متصل دکن طرف،
 فرنگي محل وجه تسميه اسڪي به هي ڪه اڪبر بادشاه کي عهد سلطنت مڻ
 اس مکان کي بيچ ايڪ فراميس سوداگر اُترا تيا جو ڪه بي اڏن حضور اعليٰ
 کي به امر وقوع مڻ آيا ملازمان حضور کو گوارا نهوا آخر اسکو اخراج ڪبا پير
 اورنگ زيب ڪي وقت مڻ حسب الحکم بادشاهي مکان مسطور ملا قطب
 آلدین شهيد کي فرزندون کو ملا چنانچه ابڻڪ بيبي انکي آل اولاد ڪي
 سکونت وٺين هي ليکن وجه معاش جو انکي بند هو گي به صرف قصور
 طالع کا هي والا آج نواب وزير کي سرڪار سي هزارون پرورش پاتي هين “ وارڊ
 صادر بهان سي بهتيرا ڪجهه لڄاتي هين “ پيري تو استحقاق زباده رکهي هين
 ڪيونڪه آبا واجداد سي اس خاندان عالي کي نمڪ خوارو شڪر گذار هين جس
 وقت مزاج جناب عالي کا ٿڳ ايڪ متوجه هوا به قليل تو ڪيا چيز هي ما
 ورا اسڪي نعماء ڪثر پائينگي “ اور مدت العمر کو بي نياز هو جائينگي “ ليکن
 کل امر مرهون باوفائها (بيت) تا در نرسد وعده هر کار ڪه هست “ سوي
 نڪند ياري هر يار ڪه هست “ حاصل به هي ڪه مکان مذکور قديم مدرسه
 هي ٻي ٻي فاضل مدرس وهان گذري هين بلڪه ابتلاڪ بيبي سرشته درس
 و تدريس کا جاري هي چنانچه سوي شهر کي طلبه اطراف و اکناف سي

وہاں تحصیل کی واسطی آف ھن آور فاضل ان سی اُتھاتی ھن حق تو یہ۔
 ھی کہ اس شہر من حیرجا عِلْم و فضل کا نہ نسبت آور بلاد کی زیادہ ھی
 کونکہ فریقین کی فاضل یہاں موجود ھین لیکن سنمون کی فرق من مستثنیٰ
 مولوی مبین صاحب آور فرقہ ناجبہ امامیہ میں مولانا سید دلدار علی سلمہ
 آلہ تعالیٰ وحید عصر ھی بکھراس بزرگ کا اُسکی تحریر سی ھویدا ھی “ اور
 خوش بابی اُسکی تقریر سی پیدا “ سیکڑون اشخاص اُسکی بدولت گمراہی سی
 نکلی “ اور منزل ہدایت کو پہنچی “ مذهب امامیہ کو ترقی کامل اُسنی
 بخشی “ اور ہندوستان من نماز جمعہ و جماعت اُسی نی کی “ شعرا بھی
 جتنی اُس شہر میں ھن کیا فارسی گو کیا ریختہ گو کہیں نہیں وجہ اُسکی
 یہ ھی کہ بعد برہم ھوئی شاہجہان آباد کی اکثر غریب امیر میرزایان
 ہندوستان سی نواف صفدر جنگ و شجاع الدولہ بہادر کی عہد میں آکر اس
 شہر میں بسکونت دایمی ساکن ھوئی پس شہر تو عبارت اشخاص سی ھی
 یہی دلی ھو گیا آور باشندی بھی اُسکی بسبب کثرت صحبت و تشیع زبان
 تلفظ صحیح کُنی لگی یہاں تک کہ جنکی طبع موزون تھی شاعر ھو گئی با
 وجود اُسکی بھی لہجی میں تفاوت بہت رھ گیا لیکن محاورے میں کم کہ
 زبان دان ھی اُسکو سمجھی آور اُسکی طبیعت اس پر لگی بٹخانی بھی اندرون

و بیرون شهر کی هن لکین نعل دروازی کی چیم طرف کالکا کا بُخانه قدیم
 هې هر پرکو وهان هُنود جمع هون هِن اور اُسکي پرستش کرت هِن هر
 هولې کي بعد کي ي دن رات کو روشني افراط سي وهان رَهتي هِي اور دکن
 طرف شهر کي باهر بهوانې کا مته هِي وهان بهي اتهاري مبن ايک مرنه
 هندو پوجا کو جاتي هين اور پکوان و غيره بهي چَرهاتي هِن مگر هولې کي
 آتهوين دن بڑا ملا هونا هِي تمام شهر کي هندو بلکِه مسلمان تماش بين اور
 رنڌيان بهي اُسي قبل کي هزارون جاتي هين اور جهمکزي اپني خواهش
 مندون کو دکھاتي هين تا شام اُسکي مندر کي گرد و پيش ايک دنگل جمع
 رَهتا هِي بلکِه اُسکي قريب جتنې باغ هين وي بهي آدسون سي معمور رَهتي
 هِن غرض اس طرح کا مبلا شهر مذکور مبن دوسرا نهين هوتا نام اُسکا آتهون
 هِي سورج کُنڌه ايک تالاب هِي شهر سي چار کوس چيم دکن کي درمبان
 وهان بهي هر برس برسات کي اخبر هندو زن و مرد لاکھون نهائي جاتي هِن
 بلکِه دور دور کي باشندي بهي وهان اپني تبين پهچاتي هين ساته اُسکي
 مسلمان بهي هزارون نظر باز سجي سچائي اُدھر اُدھر“ اور کسيان بهي تمام
 شهر کي اپني تبين بناي چنائي جدھر تدھر جلوه گر“ غرض تا شام وهان
 بهي بهار رَهتي هِي * بلگرام ايک بڑا قصبه هِي اکثر وهانکي لوگ قابل و

شاعرِ و صاحبِ طبعِ هونِ هينِ قصبهٔ مذکورِ مينِ ايڪٽ کُوا هِي جو کُوي
 چايسِ دنِ متصلِ اسکا پاني پِييِ خوبِ گاني لگي سِوابِ اسڪي اڪثرِ اهلِ کمالِ
 بهانِ گذري هينِ چنانچہ سَيِّدِ جليلُ اَلقَدَرِ عبدُ اَلجَليلِ بلگرامِي بڑا شاعرِ علمِ
 عربي و فارسي مينِ خوبِ ماهرِ فرخِ سيرِ کي وقتِ مينِ گذرا هِي بلڪہ سِنْدَه
 کي وقايعِ نگاري بهي اسکو حضورِ اعليٰ سي مقررِ تهِي اِتِّفَاقًا سرکارِ مذکورِ مينِ
 اَبڪارِ اُسي عهدِ فرخِ مينِ منہہ کي ساڻہِ مصريِ برسي تهِي اُس بزرگوارِ ني اس
 خبرِ نادرِ روزگارِ کو بهي حضورِ پُر نورِ مينِ لکَہ بييجا حضرتِ اس خبرِ کو
 خلافِ قياسِ سمجھِ کر نہايتِ برہمِ هوِي کَہ اِفتِرا کرنا اور بادشاہون کي حضورِ
 لکَہنا وقايعِ نگارِ کو هرگز نچاھِي يہ شخصِ لائقِ اس امرِ کي نہيں عرضِ
 خدمتِ سي اُس بيچاري کو تغيرِ کيا روزگارِ اسکا نا حقِ جاتا رھا تب ميرِ
 مذکورِ خبرِ مسطورِ کي صداقتِ کي لبي وھان کي قاضيِ مفتي بلڪہ اڪثرِ اشرافِ
 ثقاتِ کي مہرون سي ايڪٽ محضِ کرواڪر حضورِ مينِ لي آيا اور مَوَدِ الطافِ
 هوڪر اُسي خدمتِ پر پھر سرفرازِ هوا يہ رباعيِ حسبِ حالِ اسڪي طبعِ زادِ
 هِي (رباعي) فرخِ سيرِ آن بادشہِ با برکاتِ “ چرخِ از ادبِ او شدہ شيرينِ
 حرکاتِ “ در سِنْدَه زِيَمِنِ عهدِ دولتْمندش “ بارانِ باريدِ ريژہٗ قندِ و
 نباتِ “ بعدِ اُس بزرگِ کي ميرِ غلامِ عليِ آزادِ بهي شعرو سَخَنِ و عِلْمِ و فَضْلِ

مین اپنی مُعاصِرین کی بیچ لا ثانی تھا بلکہ اشعارِ عربی تو اس فصاحت و
 بلاغت و نہایت کی ساتھ کہ اہل ہند مبن کسی فی اس سہ آگے بھی
 نہیں کہی قصائد اُسکی اس بات پر دال ہیں اور اُسکی تعریف میں فصیحان
 عرب کی زبانیں لال پیدايش اُسکی گبارہ سی چودہ ہجری میں اور وفات
 اُسکی سن بارہ سی دو مبن ہوا بھی اُسکا مفتی میر حیدر اس وقت میں
 مُعتمد زمانہ اور اپنی مُعاصِرین میں یگانہ تھا علومِ عربیہ میں مہارت تمام اور
 فنونِ فارسی میں دستگاہ ما لا کلام اُسکو بھی نثر کی جمیع اقسام پر قادر تھا
 اور نظم کی تمام اسراروں سی ماہر صاحبان کَمیّنی دام ظلّہم کی سرکار مبن
 مفتی گری کی خدمت پر برسوں سرفراز رہا اور صاحبانِ عالیشان کی نزدیک
 اپنی ہمچشمون میں ہمیشہ ممتاز اتفاقاً سن بارہ سی سترہ میں قبائل اُسکی
 بلگرام کو روانہ ہوئی میر موصوف اُنکی پہنچائی کی لئی آپ بھی تا عظیم
 آباد ساتھ ہوا مُرشد آباد تلک پہنچا تھا کہ مرضِ الموت فی آگہرا آخر منزل
 مقصود تلک جانبِ ندیا مگر اول منزل پہنچایا حاصل یہ ہی کہ یہاںکی زمین
 قابلِ خیر ہی ایک نہ ایک صاحبِ کمال یہاں پیدا ہو رہتا ہی قصہ مختصر
 صوبہ مذکور کی آب و ہوا نہایت خوب ہی اور اناج اکثر قسم کا یہاں پیدا ہوتا
 ہی خصوصاً استعمالی اور جھٹوان چانول نہایت خوش ذائقہ و سفید و پاکیرہ و

خوشم ہوو ھن ۽ اور ھندوستان کي اکثر متعلقات سي اس صوبي کي کئني ھن
 محالون من کيبتان نين مھنسي پھلي بولي جاڳ ھن اور بعضي مقامون مھن دريا
 جيتھ کي مھنسي مھن چڙھتي ھن اکثر قنچي زمين کي پاڻي من ڏوڍ جاڳ
 ھن بر جون جون پاڻي زيادي کرنا ھي دھان زياده پيکنا ھي اور بڙھنا اگر دل
 لڱني سي پھلي پاڻي کي طغاني ھو جاڳي تو دھان اس کيبت کي نال نھن
 ٺا اور جنگلون مين بيھانکي ارنی شير کثرت سي ھوڻ ھن خصوصاً گورکھ پور
 بهراچ کي اطراف من سواي ان کي ھرن پاڙھي وغيره جانور صحرائي باقراط نظر
 آني ھن اگرچھ درياو اس صوبي مين بہت ھن ليکن پري نھن گھاگرا سرجو
 گومتي طول اسکا سرکار گورکھ پور سي قنوج تلک ايک سو تيس کوس اور عرض
 کوہ شمالي سي تا سدھور تابع آله آباد ايک سو پندرھ کوس شرق کي جانب
 اسکي بہار شمال کي طرف بہار جنوب کي سمت مانک پور مغرب کي طرف
 قنوج اوڏھ بهراچ خير آباد لکھنؤ گورکھ پور پانچ سرکارين متعلق انکي ايک سو
 ستاوي محال آمدني چيپاسٿھ کڙور پينتاليس لاکھ چاليس هزار دام

صوبہ سرايا بہار بہار “دار الحکومت اسکا عظيم آباد عرف پٹنہ ھي نہایت خوش
 سواد و خوش آب و ھوا گنگا کي کناري اور اس مقام مين اس درياو کو اٹھارھ

گنڈي بڊي بيٺي ڪهڻي هنن طول آبادي کا بهت ٻڙا اور عرض جيوتنا عمارتن
 سانن مين ڪمپريل ڪي بيشتر نهن اب پخته بيٺي هنن ڪوئڪه آبادي و رونق
 شهر مذکور ڪي صاحبان انگريز ڪي رياست مبن بڙه گئي هي چنانچه باقي پور
 سن کوس شهر سي پري پچهم طرف اور اس سي نمن کوس آگي دانا پور يي
 دونون معموري معقول آباد هوئي هنن اڪثر صاحبن ڪي کوٽهان حويلان باغ
 وهان سانه ايڪ لطف و قربني ڪي هين غرض شهر سي تا باقي پور اور وهان
 سي دانا پور تلڪ بستي هي بستي هي فاصله نهن شهر پناه اسڪي خام مگر
 دريا ڪي طرف ڪي النڪ خستي هي اور قلعه وهان بنام هي في الحقيقت
 ايڪ عمارت کلان خستي هي ليڪن اب پراڻي هو گئي مڪانات اس مبن متعدد
 هين اور قريب اسڪي پچهم ڪي طرف ايڪ مسجد و مدرسه نهايت ڪشاده
 و خوش عمارت اگرچه عمارت اسڪي اب پراڻي هو گئي هي ليڪن شهر مذکور
 سن لائني هي گو ڪه مسجدن ڪهنه و نو بهت سي هين يون سنا هي ڪه بنا
 اسڪي نواب سيف خان مرحوم ني ڏالي تهي پر تعمير نواب هيبت جنگ بي
 ڪي بالفعل نواب سراج الدوله ڪي نواسيون ڪي قبضي مبن هي پورب دروازي
 ڪي آگي ايڪ مسافت بعيد پر جعفر خان کا باغ هي اور پچهم دروازي سي
 ايڪ کوس ڪي فاصلي پر شاه ارزان ڪي درگاه سواد اسکا سهاونا هر ايڪ مڪان

مَنوڻا هر يَجَشَنه شهر کي نوگ بکثرت وهان جمع هون هين اور کُحِنان
 کَسِبان پي تمام شهر کي جاتبان هين باج کي صحبت با شام بکجه کجه ايک
 رات گمي سک رهنهي هي ليکن صاحبان عالیشان کي رياست سي پهلي
 اُردحام خلايق کا بکثرت هوتا نيا اب اس قدر نهين پر نپوڙا بهت مجمع
 هوِي رهنه کي کونجه کوِي مزاحم و مانع نهين جسکا جي چاهه گما جسکا
 جي نچاهه نگيا دکين رخ سُ درگاه کي ايک امام باڙا هِي جلي کي کناري
 نغري تمام شهر کي عاشوري کي دن وهين دفن هوت هين صحن اُسکا نهيت
 کُشاده اور مصفا اور هوا نهايت خوش آيند و پاکيزه خصوصاً برسات مين جو
 کوِي وهان جائي نهايت حظ اُتپاي (بيت) جو چاهي که کپولي دل تنگ
 کو “کري ديد وهان کي ذرا رنگ کو” غله پي اقسام کا بکثرت هوتا هِي
 بيشتر ارزاني رهنهي هِي اور دوده نهايت گاڙها چکنا دهِي پي نهيت خوش
 ذائقه چکا نهتايت سي بهم پهتجتا هِي اور ترکاریان هر قسم کي باذراط اور
 مستي ليکن تر موبو بعضي بعضي خوب هوت هين خصوصاً انار نهايت خوش
 مزه بهت پڙا دانه پي اُسکا گنده بيت رسلا اگرجه ولايت کا سا نو نهين
 ليکن هندوستان کي اکثر بلاد کي انارون پر شرف رکھتا هِي غرض جلال آباد
 کي انار سي کلاني و خوب مين گجه کم نهين کپڙا پي اقسام کا خوش قماش

اس صوبي من بنا جاتا هي خصوصاً ملل شيخ پري كي مشهور لبكن حفي
اور بعضي ظروف شبشي كي عظم آباد سي بهتر كهس نهبن بنتي نونا بتي
امرت بهيلا اور كجلا كثرت سي هوتا هي اگر كوي اُسكو پالي اور پڙهاي نر
جلد بولي اور بخوبي پڙهي تيس كوس شهر مذكور سي جنوب كي طرف
دامن كوه مين گبا ايڪ بڙا معبد هندو كا هي دور دور سي هندو وهان آكر
اپني جد و آبا كي ارواح كي لي دان پڻ كڙي هين خصوصاً چلي كي جاري
مين جب آفتاب قوس مين آتا هي هزارون اشخاص مرد و زن اس مكان
مين نريڪ و دور سي آكر جمع هوتي هين بهر منتر پڙه پڙه ترپن سراده
سي اپني مردون كي روح كو مسرور كڙي هين اور اس عمل كو اُنكي نجات كا
موجب اور اپني بهترين عبادت جاني هين قريب اُسكي سنگ مرمر كي
كهان هي بيشت وهان ظرف و زيور سنگ مذكور كا بنائي هين اور اپني
دستكاري كي خوبان ديكهان هين كاغذ بهي ارول اور بهار مين بهتر سي بهتر
بنتا هي * سرڪار منگير خلاصه آلتوارنج كي رو سي معلوم هوتا هي كه عالم گر
كي عهد مين يا اس سي سابق ايڪ ديوار سنگين گنگا سي پهڙ تلڪ بناكر
صوبه بهار كي انتها اس كو مقرر ڪيا تھا ليكن سالهاي سال سي الي آلن كه
سي انتهائيس جلوسي شاه عالم كي هين اُسكا نشان بهي ستي ديکھني مين

بہن آیا خدا جانی تھی یا نہ تھی پر دریا کدو ایک ملے، پختہ آلتہ نعمت
 ہوا تھا بالکل بھی موجود ہی لیکن عمارت اُسکی جابجا سی گر پڑتی سی
 اندر اُسکی عاجبان انگڑوں نہ نکلے اور نصی مکان پختہ بھی بنائی ہیں اور
 جہاز کھنڈ کی بہاڑ تلی بچے ناتھ ایک معبد ہی اس کو مہادیو کا مکان
 کہتی ہن وہاں پیل کا ایک درخت کہ اُسکی اُگنی کا آواز کسی کو معلوم
 نہیں وہاں کی مجاوروں میں جس کو احتیاج خرچ ضروری کی ہوتی ہی وہ
 کھانا بنا چھوڑ کر اُس کی بجلی آبتی تھی اور مہادیو سی التجا کرتا ہی
 دو تین دن کی بعد ایک بتا لکھا ہوا قلم غیب سی بخط ہندی اُسکی پاس
 آن پڑتا ہی اُس سی رپی جتنی کہ اُسکی قسمت میں تھی اور نام دینی
 والی کا بلکہ اُسکی باپ دادا زن و فرزند کا بھی معہ ملکہ و سمت ہرچند
 کہ پانسو کوس پر کیوں نہو ظاہر ہوتا ہی تب وہ اُسکو اپنی سردار پاس لیجاتا
 ہی وہ مطابق اُسکی ایک کاغذ لکھ دیتا ہی اُسکو ہندی بکجانہ کہتی
 ہن پھر طالب اُس کو لبر اُس شخص کی پاس جاتا ہی فی الفور وہ زر
 مسطور حامل کاغذ کی حوالی کرتا ہی چنانچہ خلاصہ آہند کی مؤلف فی
 لکھا ہی کہ ایک بامنہ وہاں کا مبری نام پر بھی لایا تھا مبن فی سعادت
 جانکر زر معلوم ادا کیا نادر تر اُس سی پہہ ہی کہ اُس معبد مبن ایک

غار هِي ڪَهِ مُجَارُون ڪَا رَبِيس سال مَن اِيڪَ بار شِوِبرَت ڪَهِ دِن اُس غار
 مَن جاکر خاڪ اُٿا لاتا هِي اُور هر اِيڪَ مُجاور ڪو اُس مَن سِي ديتا هِي
 بقدر اُسڪي نصيب ڪي وَه خاڪ مونا هو جاتي هِي * نِرهَت قديم سِي دار
 اَلَعَلَمِ هِندي هِي آب وَهَوا وَهان ڪي نِهايَت خُوب دَهي وَهان ڪا چڪا اُور
 نِهايَت خُوش مزه بَهِت تَحَفَه بَلڪَهِ خُلَاصَةُ اَلتَّوَارِيخ ڪي مُصَنَّف ني لَکها هِي
 ڪَهِ اِيڪَ برس تلڪَ بهين بَگَرَتا اَغلب ڪَهِ يَه مَبالعه هو ڪوَنڪَهِ عَقَل وَ عَمَل
 ڪَهِ خِلاف هِي اُور دُودَه بِيي عَلِي هِذا اَلْقِياس ڪَهِتِي هِن ڪَهِ اِهراگر پاي
 اُس مَن ملا ديوي تو غيب سِي اُسي اِيڪَ صَدَمَه پَهچي اُور يَمَنَس بِيي
 اُس بَسِي مَن اِنِي بَرِي اُور فَوِي هُوي هِي ڪَهِ شير اُس ڪو شڪار بهين ڪر
 سَڪتا علاوه اُسڪي بَرسات مَن هرن باره سِنڪي شير بكَثرت اِڪَتهِي هو ڪر سَتي
 مَن آتي هِن اُور باشندي وَهان ڪي حَظ اُنڪي شڪار سِي اُٿاني هِن * سَرڪار
 چنپارن ڪي زمين قابل مَن اگر ماش بَڪَهر ديوين تو بي رَنج ڪِشَتڪاري اُگت
 اُٿين اُور اُسڪي جَنگل مَن پِپِلين بَهِت پيدا هُوي هِن * رُهتاس قَلعَه هِي
 اِيڪَ بُلند پهاڙ دُشوار گذار پر چَوَدَه ڪوس ڪي پهير مَن ڪهتيان اُس مَن
 اڪثر هُوي هِن چَشمي بِيي بَهِت سِي جوش ماري هِن اُور جس جگه وَهان
 چار گز ڪهوڙي پاني نڪل آئي آبشارين بيشتر تالاب بَرسات مَن دوسو سِي

ڪَڇھ اُوڀر اُتَقَصَّ اِس صُوبِي مَن گَرَمِي بَشَدَت جَاڙا مُعْتَدِل دَو مِهِنِي سِي
 زياده لباس پَنِي کي اِحْتِاج نِهِن هُوتُ مِهِن. ڇَه مِهِنِي آگِي بَرَسا تها
 اب پِي پانچ مِهِنِي سِي ڪَڇھ ڪم و زياد برس رَها هِي زِمِن يهاَن کي تمام
 سال درياوَن کي بَهَتايت سِي شاداب رَهي هِي باو بَشَدَت نِهِن چِلِي گِرَد
 پِي نِهِن اُڙِي ڪِشَتڪاري جِسي چاهِي وِسي هُوتُ هِي خُصُوصًا دهاَن يهاَن
 کي بَهاتِ پاكِزَه اُور چِنبدِه پَر ڪِساري ايڪ اناج ڪُثرت سِي هُوتا هِي نِيت
 سَستا بد مزد مَثر کي مانند مُفلس تَهيدَسَت يا ڪَمِيني اُسي ڪهاَن هِن گو ڪه
 وه سبب عَضِي امراض کا پِي هُوتا هِي اَگرچِه دريا اِس صُوبي مِين نِهت
 هِن پَر گنگا سون گَنڌڪُ ڪلان تر لِيڪن سون جِبالِ جَنُوبي سِي آڪر مَنير کي
 نَرديڪ گنگا سِي مِلِي ڪهتي هِن ڪه نَرِدا اُور وه ايڪ چِشَمِي سِي نِڪَلِي هِن
 اُور گَنڌڪُ شِمال کي جابِ سِي آ حاجِي پُور کي فَرِيب “ ڪَرَم ناسا ايڪ
 دِڪهن کي پهاڙ سِي نِڪَلُڪر چَوَنا گذر مَن “ اُور پُن پُن جَنُوب کي طرف سِي
 آ فَنوج کي آبادِي سِي گذر عَظِيم آباد کي نَرديڪ “ غرض بَهر درياؤ اِسي
 ڪه جِن مَن ناو چلي اُور چيوڻي اَنگَن گنگا سِي شَهرِ مَذکور تَڪ پَهَڄَتي
 پَهَڄَتي مِلِي اَڪثر هِنْدُو خاص ڪَرَم ناسا کو اُترِي هُوتُ پِي اِحْتِياط ڪَري هِن
 ڪه ايڪ قَطَرَه اُنکي بدن تَڪ نِهِن پَهَڄَتا نِهاي کا تو ڪيا ذِڪر هِي پَر

خلاصۃ التَّوَارِيخِ کي مُؤَلَّف ب لکھا ھي کھ جس مقام مین گنڈک گنگا سي
 ملي ھي جو کوئي وھانکا پاي پي اُسکي گلي مین گھينگا نڪلي رفته رفته
 نارجل کي برابر هو جائی اور سر المَتَّخِرِينَ والا يھ لکھتا ھي کھ حاجی
 پور کي آب و هوا کی يھ خاصيت ھي اکثر وھان کي لوگ اس مرض مین
 گرفتار رھتي ھين اور گھينگي اُنکي گلون کي ھار ليکن وافع مین اُسکي خلاف
 ھي شايد چالس پچاس برس آگي يھ بات هو نو هو اب تو بہن ھان
 بعضي بعضي اشخاص کی گلون مین البتہ سو يھ کہان نہن اور پاي درياب
 مذکور کا شراکت گنگا بلکہ نرا ھزارون آدميون في بيا اب تلک يھي پستي
 ھن لکن گلا کيسکا سوچتا يھي بہن گھينگي کا نو کيا ذکر ھي مگر ايک
 نوڙھي گنڈک مظفر پور کي تلپ ٻھتي ھي اُسکي پاي کا يھ اثر مقرر ھي
 بلکہ مبالغہ يھان تھ کڙي ھن کھ چرند پرند جو اُسکا پاي پي يھ بيماري
 اُسکي گلي پڙي چنانچھ مظفر پور کي اکثر حيوان و انسان اس بلا مین مبتلا
 رھتي ھين وھ جو سنا تيا کھ ايک سرزمين کي چڙيا کوي کي يھي گلي مین
 گھينگا هوتا ھي وھ يھي ھي اور سالگرام ايک پتھر حاجي پور کي اطراف مین
 هوتا ھي رنگ اُسکا سياه مقدار مین چھوٽا گول روغني فارسي مین سڱ
 محک اسي کہتي ھين راقم خلاصۃ التَّوَارِيخِ کا يھان تھ لکھتا ھي کھ چالس

کوس کی عرصی تِلک قصہ مذکور کی تَوَاح سی بِلکُتا هِي هِنْدو اُسکو بِي
ایک مَظہرِ اِلہی سَمجھکر پُرسش کرے هِن بَلکہ برہمنوں کا عَئیدہ بِہ هِي
جو نِت کہ تُوٹ جائي قایل پوجنی کی نہیں مگر بِہ پتیرِ قَصہ کوتاہ طُول
اِس صوبی کا تیلِبا گڈھي سِي لبر رھتاس تِلک ایک سَوِیس کوس اور
عَرَض تَرھت سِي کوہِ شِمالي تِلک ایک سَوِ دس کوس شَرَق رُو اِسکی
سگالہ غُرب رُخ اِلہ آباد جَانِب شِمال اودہ جَنُوب کی طرف ایک بڑا پہاڑ
حاجی پور مُنگیر چنپارن سارن تَرھت پَننہ بہار رھتاس آٹھ سُرکارین مُتعلق
اُن سِي دوسو جالِس محال اَمَدني اَنھتِس کزور سات لاکھ تیس ہزار دام

صوبہ بنگالا “ جہانگیر نگر عُرَف گھاگہ ایک بڑا شہر آبادي و خوش سَوادي
میں ہمراتب بہتر ہر مُلک کی اشبا اُس میں ہر وقت مہیا “ ہر قوم و
اِہلیم کی لوگ اُس میں ہزارها “ اَصْل نام اُسکا بنگ تبا لفظ آل کہ اُس
سِي ملا وَجہ اُسکی بِہ هِي کہ بنگلا زبان مَن آل بڑي پُشتي کو کہتي هِن
اور اُسي باغ و زراعت و غیرہ کی گُرد پاني کی مَحافظت کی لِي بنائي هِن
چُنائچہ اگلی زمانی میں اِس مُلک کی زمیندار دامن کوہ میں کہ زمین
وہانکی نیچي هوتي هِي دس دس ہاتھ کی اُونچي اور آٹھ آٹھ ہاتھ کی

چوڙي پُشتي بناڪر مڪانون کي بُنياد اُنکي اندر ڏالتي تهِي اور ڪهتبان بهي
 اُسي طور پر کُني تهِي بنابر اِسکي يهائڪي عوامَ في اِس مُلڪ کا نام بنگالا رُڳه
 ديا گرمي اِس ديار من چاليس پچاس برس سابق اِعتدال سي فريب تهِي
 اور جاڙا نهايت ڪم برسات جيئَه سي شروع هونِ تهِي اور ڇه مهيني رهتي
 لکن بِاَلْعَلْ بعضي مُلڪون من گرمي اُس سي ڪهن زياده چئنائِچَه سال
 گذشتَه من تو ايسي بڙي تهِي ڪه ايڪ عالم في اديت ڪهَنجِي بلڪه اڪثر
 حَبَوَان اِسان حرارت سي تلف هونِ جاڙا بهي اِتنا پڙتا هي ڪه سير بهر روِي
 کا بالا بوش اِسان رات کو اوڙه سوي لکن تهتِهَر نهين هونِ بلڪه بهر دن
 چڙهي سي لبر دو تين گهڙي دن رهي تلڪ رضائي ڪي حاجت نهين اور
 دو بهر سي سپهرِ تڪ ايڪ دُڀڙا ڪافي هي لکن اِس موسم من کوهرا اڪثر
 پهوار ڪي مانند پڙتا هي بلڪه ڪهي ڪهي تو آسمان دهوان دهار هو جاتا هي
 سورج بهر ڏيڙه بهر دن چڙهي تڪ نظر نهين آنا اور برسات پانچ مهيني
 ڪي بلڪه ڪُڇه ڪم شروع اُسکا آدهي جيئَه سي اور آخر کانِڪ کا اول معهذا
 اگر جيئَه ڪي ابتدا من يا کانِڪ ڪي انتها من ڪسي برس مبنه برسين
 نو ڪُڇه مضائقه نهين ڪيونڪه ڪهي ڪهي غير موسم ڪيا ٽچهم ڪي مُلڪون من
 نهين برستي دهان اِس مُلڪ من بيشتر هوتا هي اقسام اُسکي بهت هيَن

اگر ايڪ ايڪ دانہ هر قسم سي لبوين تو ايڪ ٿيلما پير جائي لُٽف يہ کي
 کہ ايڪ کيت مين تين تين بار بڊا هوتي سن جس قدر پاني تڙهي زياده
 پھڻي بال اُسکي پاني مين نہ ٿوي کيت والون ني جو کھو اُسکو ماپا نو
 چاس چن هاتھ سي کچھ اوپر پايا اور رعيت يهان کي حاڪم سي سرڪشي
 بهين کڙي زر واجبي ايڪ برس کا آتھ مھنڻي مين بطور افسا کچھري مين
 آب پھنجا ديتي هي گھراس بلاد مين بيشتر چھري کي اگرچہ کڻي دلدار
 مصبوط خوش اسلوب دير پا هوتي هن بلکہ بعضي بعضي بنگلون من نو پانچ
 پانچ چار چار هزار رپي لڳ جاتي هن پر ديوارون کي جاگھ ٿيان ڪيونکہ
 کچي ديوار يهان کي نهين ٿيهرتي مگر خشتي سوغريون کو کھان مبسر بلکہ اڪثر
 صاحب مقدور بهي سبب خست کي نهين بناني اور باس ان اشخاص کي
 اڪثر گلي تھوڙي سي پرڇي بستيان بهي بيشتر يهان کي درختون مين هوتي
 هن يعني آبي جگھ گھر بناتي هن کہ اڏھر اڏھر اُسکي درخت هون خدا
 نحواستہ اگر ايڪ گھر کو آگ لڳي نو گائون کا گائون پھڻ جاتا هي پير اپني
 اپني گھرون کي نشان ڪسيکو معلوم نهين هوني مگر ان درختون کي آثار
 سي “بور يا بهي اس نواح مين بعضا بعضا ملايمت مين ريشم کي برابر اور
 صفائي مين محمودي کي چاندي سي کھين بهتر بلکہ گرميون مين فرش اسکا

اِسَڪي آگي گُردُ اورِ ٻيہ اُسَ سي سُرُ سِيتل پاڻي اُسَڪو بجا کڻتي هِنَ واقِعي
 کَہ اِسَمَ با مُسمَلي هَی “خُوراڻَ خاَصَ يِهانَ کي لوگونَ کي مَچَلي خُشڪا کُڙوا
 تَل دَهي لال مَرِجَ تَرَڪاري ساگَ بلَڪَہ مَچَلي حُضرتِ يُونسَ کي وَتَ کي
 بِي اِگرَ پاڻينَ توَ کَها جايُنَ اورَ تَرَڪاري کي ناوُنَ کُري پَتا هاڻَہ چُڙهي مُمڪِنَ
 نِہيں کَہ اُسي هاڻَہ اُتَهاينَ لونَ بِي زيادَہ کَهاڻي هِنَ لِبڪِنَ اِسَ مُلڪَ کي
 بَعْضي بَعْضي مَقامَ مِينَ کَمَ بَہمَ پَہانچَتا هَی پَر روڻي گِہونَ جَوَ چني کي اِگرَ
 کَسي هِي خُوبَ هُو نِہيں کَهاڻي بَکَري کا گوشتَ مَرُغَ گِهي اُنَکي مِزاجَ سي
 مَوافِقَ نِہيں بلَڪَہ رِياضَ آلِساطينَ کا مُصَنَّفَ لَکَها هَی کَہ اِنَ غِذاوُنَ کُو اَکثرَ
 مَعدَہ اِنکا قَبولَ نِہيں کُرتا اَحِياَنا جَوَ کَها جايُنَ توَ اسْتِغْراغَ کَر دِينَ پَر اِپَني دِیکَهي
 مَنَ نِہيں آيا اورَ کِسي تَهيئَنتَہ بَنگالي سي صُحبتَ بِي نِہيں رَهي شايَدَ اُنَکي
 يِہ عادتَ هُو توَ هُو هَر کِسي کي توَ نِہيں اورَ پَہناوا عَوامَ آلَناسَ کا خَواہ وَہ
 مالدارَ هُو خَواہ مَفلِسَ مَوافِقَ سَترَ کي کِبوَنگَہ مَرُدَ ايڪَ سَفيدَ کِپُڙا جِسَڪو دَهوڻي
 کَہتي هِنَ نافَ کي نِچَجي سَہ بانڊَھتي هِنَ زانوُ تَلڪَ اُسي ڏَھڪتا هَی اورَ دو
 تَن پيچَ کي ايڪَ لِپَڙبَ سَر کي گُردَ لِپِٽَ لَبتِي هِنَ چنڊَ يا ساري کَھلي رَھتي
 هَی مَگرَ جَوَ اَھلِ هِنڊَ يا کِسي اورَ مُلڪَ کي باشِندِي يِهانَ آکرَ بَسي اورَ دو دو
 تَن تِن پُشتينَ اُنَکي گُذرَ گِينَ يا جِنکو هِنڊوستانِيون سي اَکثرَ صُحبتَ رَهي يا

روزگار پیشہ اہل خدم جامہ نیمہ بھی پہنتی ہیں پر اپنی گھروں میں بیشتر اسی طور پر گُذران کرتی ہیں لیکن خلاصۃ التّواریخ والا جو لکھتا ہے کہ زن و مرد کپڑی پہن پہنتی ننکی رھتی ہن اُسکی مُراد یہی ہے یعنی جس پر لُٹ پہنتی کا صادق آئی ویسی پوشش اُنکی نہیں اور یہ جو تصریح کرنا ہے کہ کار و بار باہر کا بھی خاص عورات سی مُتعلّق ہے خصوصیت اس امر کی بآلِعمل تو ثابت نہیں اُس عصر میں شاید ہو پر لباس اکثر عورات کا بھی ایسا ہی کچھ ہے کیونکہ ایک ہی کپڑی پر ہی بھی اکتفا کرتی ہن نام اُسکا ساڑی ہے اس طور سی کہ ایک اندھاؤ اُسکی ناف سی لی پندلیوں تلک لپیٹتیں ہن اور دوسری سی پیٹھ گردن اگلا دھجا سر بسا اوقات کُلا رکھتی ہن بلکہ پانوں بھی ننکی پاپوش نہیں پہنتیں اور سفر یہاں بشتر ناو پر خصوصاً برسات میں کیونکہ کشتبان اس مُلک میں اقسام کی نہایت سی گھاٹوں پر چبوتی بڑی مہبّا رھتی ہن جس وقت مُسافر چاہی سوار ہو بٹھی اور جس شہر کو چاہی بارام چلا جوی اور گرمی جڑی کی موسم میں رتھیں گاڑیان چوپالی بلکہ پالکی تلک بہم پہنچتی ہے جس پر چاہی اُس پر سوار ہو لیکن اچھا گھوڑا ہاتھ نہیں لگتا مگر بڑی مول کو پر ہاتھی بکثرت ہوتی ہن اور موتی جواہر عقیق یشم مُطلقاً اس سرزمین میں نہیں مگر اور

مُلُڪُون سِي آتا هِي پهل سِواي اَنگور و خَرْبُوزَه اَنواع و اَنسام کي پِهان هونِ هِين
 خُصُوصًا آم اَنناس کِلا کِه هر اِيک اِس خُونِ کي سائِه اَور بِلادِ هِنْد مِين بَهِين
 هوتا لَکِن خاص اِس نَوَاح کي مَنُون مَن اِيک گُلاب جامَن هِي اِگرچِه
 مِشجِي تو خُوب بَهِين هونِ بَر اُسکي هَضَم هوني نلک جب ڏکار آتي هِي
 گُلاب کي باس آتي هِي پُهل بِي سِڀي طرَح کي هوتي هِن پَر کيُوڙا کُثُوت
 سِي اَور مادِ هولتا بلکِه يِه فِسم خُصُوصَت اِس مُلک سِي رِکھتي هِي اَور بَغي
 مقامون مِين سونڌَه سِباَه مِرچ بِي پيدا هوتي هِي اَور پان تو اَنسام کي بافراط
 ريشم بِي نِپت بَهتايَت سِي بلکِه کِڙا بِي ريشمِ قِسم قِسم کا پِهان خُوب
 بُنا جاتا هِي کِه وِسا اَور کَهِين کَم دِیکھني مِين آتا هِي سِچ تو يِه هِي کِه
 کِڙا سَفيد بِي اَنسام کا خِواه مِهِين هو خِواه گُڙهواڙ اِس مَمْلُکَت کي بَغي
 شَهِرون مِين اِسا خُوش قُماش تيار هوتا هِي کِه دِیکھني والا اُس سِي کَبِفِيت
 آبِ رَوان کي اُتھاتا هِي اَور پَٽي والي کا تن سَکُه پاتا هِي فِي اَلَواعِ اُسکي
 دافَت کي صَنعَتِين اَور ساخَت کي کَبِفِيتِين کِسي اَور دِيار کي بافندي باريک
 بِن بِي پا نِسکِين هِرچَنَد اِيک عُمَر اُدھيڙ بِن مِين رَهِين بَنِي کا تو کِبا ڏِکَر
 اِس واسطِي پِهان کي سَردار اُپني هم سرون کي لِي بِطريقِ سَوغات بسا اَوَقات
 کِڙا اَجناس اِس قِسم کي بَچَوايا کُرتي تَهي “ اَور سَوداگر اَکثر اُپني نَفعي کي

لِئِي مُلْكُتِ لِيَجَايَا كَرَفِ تِي “ چنانچه طَوَرِ ثَانِي تو بدستور جاري هِي لِيَكِنِ
 اَوَّلِ مَبِنِ سَبَبِ اِنْقِلَابِ زَمَانِه بَمَرَاتِبِ خَلَلِ پَرِ گَبَا اَوَرِ چِيرِي خانِه جو
 يِهَانِ كِي نَاطِمِ حُضُورِ اَعْلِي مَبِنِ اِرْسَالِ سالِ بَسَالِ كِما كَرَفِ تِي وَهُ مُحَمَّد شَاد
 كِي بَعْدِ يَكْتِ سِرِ مَوْقُوفِ كَرِ دِيَا بَلَكِه اِنَبِي پَنُزِيَانِ پَهِيَرِ كِهِنِ اَوَرِ هِي سَوْدَا
 سِرُونِ مَبِنِ سَمَايَا “ آدَابِ كَا طَرِيقَه اِيكْتِ لَحْتِ يُلَايَا “ شَرَابِ نَخَوْتِ وَ
 رَعُونْتِ مَبِنِ سَرشارِ هُوي “ اَوَرِ آدَابِ كِي طَرِيقِي سِي يَكْتِ لَحْتِ دَسْتِ
 نَرْدَارِ “ لِيَكِنِ خُمارِ اُسْكا خُوبِ هِي كِهَنَاجَا “ سَو طَرَحِ كَا صَدْمَه جانِ وَ دِلِ كُو
 پَهَنَاجَا “ * لَكِهَنَوْتِي فَدِيمِ شَهَرِ هِي آبادِ كَرِي والا اُسِ كَا شَنگلِ دِيپِ اَحْوالِ
 اُسْكا يُونِ كَرِ هِي كِه نِنگالي كِي سَرَحَتِ مَبِنِ كُوجِ اِيكْتِ بَسْتِي هِي اُسِ شَخْصِ
 سِي اُسْكِ نَوَاجِ سِي خُرُوجِ كِما آخِرِ صُوبَه بَهَارِ وَ بَنگِ كُو لِي لِيَا پَهِيَرِ اِسِ شَهَرِ
 كُو بَسَايَا اَوَرِ اِنَبِي تَحْتِ گَاهِ تَهَيَرَايَا چنانچه دُو هزار بَرَسِ نَلَكْتِ شَهَرِ مَذْكَورِ دَارِ
 اَلْحُكُومَتِ صُوبَه بَنگِ كَا رَهَا بَعْدِ اُسْكِ تَانْدَا هُوا پَهِيَرِ جِهَانِگِيرِ نَگَرِ بَعْدِ اُسْكِ
 مَرُشدِ آبادِ بَلَكِه اَبْتَلَكْتِ بِييِ صُوبَه مَسْطُورِ كِي نَاطِمِ كِي بُودِ وَ باشِ اِسِي مَبِنِ
 هِي قِصَه كُوتاهِ جِسِ وَقْتِ هُمَايُونِ بادشاهِ لَكِهَنَوْتِي مَبِنِ رَوْتِقِ اِنْزَا هُوا اُسْكِ آبِ
 وَ هُوا كُو جَوَاجِها دِيكها جَنّتِ آبادِ نَامِ رُكْها ابِ وَهُ مُلْكُتِ اِيسا اَجْزَا هِي كِه هزارونِ
 دِرِنْدِي گِرِنْدِي وَ هَانِ اِنَبِي گَهَرِ بَنائي هِينِ فِقْطِ قَلْعِي كِي دِرَوَازِي كَا نِشانِ اَوَرِ

مَسْجِدِ طِلَایِ کي کُچھ آنار نظر آتی هیں (بیت) هزارون هیں تہی جس جگہ
 بوستان “وہاں اب نہین ایک گل کا نشان” جہاں مسندین بادشاہوں کی
 نہین “وہاں ایک گدا کا بچھونا نہین” مشرق طرف شہر کی چھتہ بہتہ ایک
 جہل ہی باندہ اُسکا اب تلک قائم لیکن جب کہ آبادی کی بناد مستحکم
 نہی برسات مبن پانی کا گذار شہر مبن مطلق ہوتا تھا اب یک سر سطح آب
 ہو جاتا ہی بلکہ کشتی بھی بآسانی آتی جانب ہی اور قلعی سی ایک کوس کی
 فاصلی پر ایک قدیم عمارت تہی اُس مین ایک حوض بھی نہایت متعفن
 نام اُسکا پیاز باڑی نہا جو کوئی پانی اُسکا پیتا افسام کی بیمار یوں مبن گرفتار
 ہو کر مر جانا کہتی هیں کہ اکبر کی عہد سی پہلی گنہگاروں کو وہاں فبد
 کرتی تہی کہ اُسکا پانی پیکر جلد ہلاک ہو جائیں سلطانِ ممدوح اس امر کا
 مانع ہوا اور اس دستور کو اُٹھا دیا * مرشد آباد ایک بڑا شہر بھاگی رفی
 کی کنارے اورنگ زیب کی وقت بسا لیکن دریا کی دونو کناروں پر پہلی اُس
 جگہ مخصوص خان سوداگر نی ایک سرای بنا کر مخصوص آباد نام رکھا تھا
 کتتی دوکانیں اُس مبن نہین جب جعفر خان نصیری کو اصلتا صوبہ داری
 بنگالی اور اُڑیسی کی محمد عالمگیری نی عنایت کی اور مرشد قلیخان خطاب
 دیا تب اُسنی ونہیں شہر آباد کیا اور مرشد آباد نام رکھا بلکہ دار الحکومت

اُسڪو ٽههرايا ڇُٽاڇه اُبتلڪ ٻي سن ٻاره سِي بيس هَجري هِين اُور رياست
 صاحبان ڪمِيني دامَ ظَلَمَ کي بُوڊ و باش ناظم کي اُسي مَن هِي طُول اُسڪا چار
 کوس سِي ڪُچھ زياده چيولي بُوڻي دار اُور ساڙي يهان کي مشهور باغات و
 عمارات ٻي في اَلْجَمْلَه ليکن نه قابلِ تحرير اَلَمْوتِي جهيل و گوري بنگلي کي
 سو و خراب و مسمار هو گيَن زبانون پر فقط نام ره گيا هان ايڪ نواب سراج
 آلدوله کا خلاصه عمارات امام باڙا اب تلڪ قائم هِي هبتِ وَضَع اُسکي بيان
 سي بي فِراز سچ هِي که اِس ساخت کا امام باڙا بلادِ هند مين ڪهين نهين
 هرچند که تيارِي اُسکي اب عشرِ عشر سي ڪم هِي ليکن نمونه گُلزاريادگار
 گلزار (قطعه) لطافت اُور صفائي کي ڪيا ڪرون تقرير “عمارَت اُسکي تورکيتي
 هِي حَڪم شيشي کا “جو روشني کا سمان چار چنڊ هو اُس مين “عجب
 نجان تُو اِس بات کا اچنڀا ڪيا “زبان ٻي اُس شهر کي لوگون کي به
 نسبت يهان کي اُور بلاد کي باشندون کي دُرست وجه اُسکي هم صحبت هونا
 اڪثر اوقات هندوستان زاون سي ڪيونکه بعد شاهجهان آباد کي برهمي کي قبل
 از حُکومتِ صاحبانِ عاليشان بيشتروي اُسي شهر مين وارڊ هوِي تهِي بلڪه
 سُکونت ٻي اختيار کي تهِي شهرِ مذکور البتہ لُطف سي خالي نهين ليکن
 دريا سي نشيب مين واقع هِي اگر پُشته دريا کا يا اڪبر پور کي جهيل کا

باندہ خدا نخواستہ برسات من ٿوئي تو سارا شهر هي ٿوئي چنانچه سن باره
 سي سوله کي اخبر مبن طغياني آب سي بهگون گولي کي طرف کا پشته جو
 ٿوت گبا محلي کي محلي غرق هو گئي يهان تک که نواب مظفر جنگ
 مرحوم کي نو ساخت مبن پاني گهڻون سي کجه اوهرتها بلکه اور عمارتون مبن
 بي علي هذا آلفياس کهي هبن که ايسي پاني کي طغياني ايک مرئي نواب
 مهابت جنگ کي عهد مين بي هوي نهي حافظ حقيقي اب اس آبادي
 کو محفوظ رکهي اور پشتون کو پهڙون کا سا استقلال بخشي * بندر هگلي اور
 سات گام آده کوس کا باهم فاصله رکهي هبن ساکنام کي شهرت اور آبادي
 بهت بڙي اور پر عمارت نهي حاڪم وهين رهتا تھا جب يه مقام درياون
 کي طغياني سي اجڙا هگلي کي آبادي ني کمال رونن پکڙي فوجدار يهان کا
 علاقه حضور اعلي سي رکها تھا بنگالي کي ناظمون کا چندان محتاج نه تھا
 جعفر خان ني فوجداري بندر مذکور کي بادشاه سي درخواست کرکي نظامت
 مين لگا لي اور هر ملڪ کي سوداگرون تاجرون سي مراعات شروع کي
 محصول واجبي سي ايک دام زياده نه ليتا بلکه کجه اس مين سي بهي جهوڙ
 ديتا پهر تو فرنگ و چين و ايران و توران و عرب و عجم سي اکثر تجارت
 پيشون کي آمد و شد هوني لگي بلکه بهتيري مالڪ جهاز ني بود و باش بهي

اُپني ٻيهرائي لهندا شهرِ مذكورِ کي آبادي نهايت بڙه گيئي اگرچہ اڪثر
 اقوام کي تاجرِ پهان تهئي لکين مغلون کا اعتبارِ بيشتَر تها اور اهلِ فرنگِ کو
 قلعي اور بُرجِ کي بنياد ڏالئي نه ديتي مگر کوٽهيون کي تعمير کا حڪم تها
 جب فوجدارون في سختِ گيري اور زياده طليي شروع کي شهرِ مذكورِ ويران
 هو گيا اور صاحبانِ عالیشان کي رعايت و حمايت و آساني محضول سي
 کلکتہ زياده تر آباد کي بآلِ فعل دار الحکومت هي * شهرِ کلکتہ زمانہ سابق
 مين ايڪ گاؤن تها وجہ تسميه اُسکي يه هي کي کالي نام پهان ايڪ بُت
 هي اور بنگلا زبان مين کتا صاحب کوکھتي هين اس سبب سي نام اسکا کالي
 کتا ٿهرا پهر رفته رفته زبانون کي تغيرات سي يي پي گر گيئي کلکتہ ره گيا ليکن
 آباد هوا اسکا اور صاحبانِ عالیشان کي کوٽهيون کا بنا جس طرح هوا بيان اسکا
 يه هي کي نواب جعفر خان کي نظامت تلک کمپني بهادر کي کوٽهي هگلي
 مين گهول گهاٽ سي متصل مغل پري کي قريب تهي ايڪ ڏن يکايڪ
 زوال کي وقت زمين وھان کي دھسني لگي اس وٽب صاحبانِ انگريز کھانا
 نوش کر رهي تهئي باري سردار تو گرڻي پڙي نهايت جد و کد سي نڪلي ليکن
 مال و اسباب تمام و کمال معہ اڪثر ڏي روح اس مکان کي ساڻھ پاني مين
 غرق هوا بلڪہ بعضي انسان پي تلف هو گيئي پهر مسٽر چانڪ في بنارس

باغ ڪو مول لبڪر درخت اُسڪي کاتي اور ڪوئي بني شروع ڪي پر دو منزل
 سه منزل عمارتين بنائي ڪا اراده ڪيا جب ديوارين اُٿه ڇڪين شهتبرون سي
 ڇهت پٽي لڳي وهان ڪي شرفا نجبا خصوصاً مغلون ني ڪه تاجرون مهن عمده
 تهي مير ناصر فوجدار سي ڪها ڪه جب نا محرم آيسي بلند ڪوٽهن پر چڙهنڪي
 تو هماري ناموس ڪي بي ستري هوگي مطلق حرمت زهنگي فوجدار ني اس
 مضمون ڪي عرضي نواب موصوف ڪو لڳه بهجي اور متعاقب اُسڪي ان سب
 ڪو روانه ڪيا پهتجي هي حضور مين وي فريادي هوئي جعفر خان ني في آلفور
 پروانه تعمير ڪي مناهي ڪا نهايت تاڪيد سي لڳه بهيجا فوجدار ني پڙهتي هي
 اسڪو حڪم ڪيا ڪه ڪوئي راج مزدور پڙهي وهان نجائي اور عمارت ناقص پڙي
 رهي صاحب موصوف اس حرڪت سي نهايت آزرده هوا بلڪه اراده لڙني ڪا
 ڪيا ليڪن سپاه قليل تهي اور جهاز بهي ايڪ علاوه اسڪي مغلون ڪي ڪثرت
 فوجدار ڪي حمايت اس ارادي ڪو فاسد جان ڪر فسح ڪيا اور جهاز ڪا لنگر
 اُٿا ليا آخر ڪناري ڪي بستني ڪو آتشي شيشي سي جلانا هوا چل نڪلا فوجدار
 ني هرچند اُسڪي روڪني ڪا تدارڪ ڪيا ليڪن پيش رفت نهوا اور جهاز سمندر
 مين جا پهتجا پهر وهان سي دڪهن ڪي طرف روانه هوا ان دنون اورنگ زيب
 ونهين تها اور غنيمون ني چار طرف سي رسد بند ڪي تهي لشڪر پادشاهي

مٺن قحطِ عظيم تيا ڪرناٺڪ کي ڪوٽڀي کي سردار ٺي ٺهت سا غله جهڙون
 پر ٺڌڪر لشڪر مٺن پهٽاڇايا اور خدمت شايسته بجا ڏيا مورِد لطاف و عنايت
 هوا اور اقصاي مطالب و مقاصد کو پهٽاڇا جهان پناه اس سي سڳه فرقه
 انگريز سي راضي هوڻي بهان تڪ ڪه سند و فرمان محصول کي معافي کي اور
 ڪوٽڀي کي تعمير کي عنايت ڪئي تب مسٽر جانڪ پادشاهي احڪام و فرمان
 ڏيڻن سي لبڪر بنگالي کو پير آيا اور وڪيل معه نذر و يشڪش ناظم کي پاس
 بيڄي آخر سند مطابق ڪوٽڀي کي بناي کي حاصل ڪر کي بٽاد ڌالي اور شهر
 کي آبادي پر متوجّه هوا تجارت کا پي کار و بار بخوبي ڪرڻي لڳا ابتڪ بيبي
 وه ڪوٽڀي قائم هي پرانا قلعه اُسڪو ڪهتي هين القه شهر مسطور نهايت ڪلان
 و معمور بهاڳي رڻي کي ڪناري نيٺ اسلوب کي سائيه واتع هي آبادي اُسڪي
 ڏيد کي لائق ”عمارات اُسڪي عمارات چين و صفاهان سي فايٽ“ تعمير کا
 طور هي نيا ”نقشا هر ايڪ مکان کا جدا“ حويليان پخته گچ کي برابر
 برابر ”سڙڪين سڙهي هموار سراسر“ فضا اُنڪي رشڪ فضاي باغ ارم “ اور هوا
 غيرت نسيم صبحدم “ سڙي پر اُنڪي زمره زهر ڪهاڻي “ اور سُرخي سي
 مونگي کا جگر خون هو جائي “ علاوه اُسڪي مه جينين کا ازدحام “ حسن
 کي گذري کي ايڪ دھوم صبح و شام “ (آبيات) جو اندر بهي اُس وقت

اڏهر ڪو آڻي “ تو اڻي سڀا مين ڪٺو پهر نڃائي “ اگر ديکي ٿڻ اس
 شِسْتان ڪو “ پري جهوڙ ديوي پرستان ڪو “ بشر ڪو ڪهان پهر نظاري ڪي
 ناب “ جگر برق ڪا يهان تو هوتا هي آب “ نڪو اڻا جي مُفت آي
 بيختر “ سمجه ڪر ذرا اس جڳه ديد ڪر “ هر ايڪ محلي مين عالم
 طلسمات “ هر ڪوچي سي ارڙنگ ماني مات “ گهر هر بپاري ڪا هر ملڪ
 ڪي اجناس مُتعدد سي بهرا هوا “ صرافي ڪي هر دُڪان مين رُپي اشرفي ڪا توده
 لڳا هوا “ بازار مين هر طرف چهل پهل “ شيشه آلات ڪي دُڪان رشڪ
 شيش محل “ (آبيات) ڪها بازار آور رستي ڪشاده “ بياض جدولي هو جيسي
 ساده “ دورسته اهل حرفه آور دُڪان دار “ لڙي موتي ڪي هو جيسي نمودار “ اڏهر
 ڪو جوهر اڏهر ڪو بزاز “ اڏهر صراف اڏهر ڪو طلا ساز “ رُپي آور اشرفي
 ديکي برستي “ دهر تختي په جون نرگس ڪي دستي “ ڪناري آور گوئي آور
 مسلسل “ مثال برق ڪرني هين جهلاجهل “ جو ڪجه چاهو تم اسباب جهان
 سي “ بهم وه جنس پهنجي ايڪ دُڪان سي “ في آلاواح آبادي اُسڪي اڪثر
 آباديون سي دُوني “ آور بستي اُسڪي بهت سي بستيون سي بڙي “ ڪيونڪه
 جيسا بارار خُشڪي مين دورستا هي “ ويسا هي ناو جهاز ڪي ڪثرت سي پاني
 مين پهي ايڪ شهر بستا هي “ ليڪن سبب آبادي ڪي ترقي ڪا په هي ڪه

هر ايڪ صاحب گورنر اُسڪي تعمير ڪي افرايش پر مُتوجّه رها “ اور لڳا رڻا
 اس ڪام پر اُسني سرڪارِ دولت مدار ڪا خرچا “ خصوصاً نواب گورنر جنرل ٺڙڏ
 ولسلي مارڪويس بهادر ٺي تو ات گت پيسا اُٿايا “ ساڻه اُسڪي شهر ڪا اُسُوب
 بيهي بهائت خوب ڪردگهايا “ چنانچه ايڪ عمارت ايسِي عالیشان بناي “ ڪه
 جس سِي شهر ڪي رونق حد سِي زياده بڙهائي “ تشبيه اُسڪي ڪس سِي
 ديجي ڪه جهان مين اُسکا نظير نهين “ ٺاڻي اُسڪو ڪسکا ڪهڻي ڪه ڪسي عمارت
 ڪي ايسِي تعمير نهين “ سچ تو پيه هِي ڪه جيسي اُسڪي بناي والي ڪي امارت
 مين آن بان جدي هِي “ ويسِي هِي اُس مڪان ڪي عمارت ڪي شان جدي
 هِي “ (قطعه) شفاي و صفائي يهان تڪ هِي جس سِي نت “ نور صفائي
 صبح ڪور هتا هِي اِنفعال “ نقش و نگار اُس په هين ايسِي ڪه حسن ڪا “ اُن
 سِي نگار خانه چيني ڪري مَوال “ اور ارتفاع پيه هِي اگر عوج آبن عوق “ اُس
 پر ڪر ڪي نگاه تو پڙي ڪولي سنڀال “ جس قدر اُس مڪان ڪي تعريف ڪيجي
 بجا هِي “ اور جتنا اس شهر ڪو سراهي روا هِي “ واقعي بلاڪ هند مين اب
 ايسِي پر عمارت آبادي ڪهين نهين “ اور تاجرون سوداگرون ڪي ڪثرت بيهي
 اُٿني ڪهين نهين “ صاحبان ڪمپني ڪي مدت سِي تجارت گاه هِي “ اور
 سرداران انگريز ڪي قديم عِشرت گاه “ بِالْفِعْل اڪثر صنف ڪي اشخاص مُتمول

اُور صنّاع صَعت گري مینِ کاملِ یهینِ بکثرتِ مَوْجُود هَینِ اُور اَشْأا وَتَحْأِیفِ
 یِهیِ اَنواعِ و اقسامِ کي عَلَیْ هَذَا اَلْاَبْأاسِ خَرِیدِ فَرْوَحَتِ کَا سَرَرِشْتَه بَخَوَیِ
 جَارِیِ “خُوش وَخَرَمِ هَر اَیْکِ تَبْأَارِیِ” لَیْکِنِ رَنگِبِنِ کِیْ تَیِ حَلْدِ بَدِ رَنگِ هُوِ
 جَاتِیِ هَیْنِ خُصُوصًا لالِ کَا نُو رَنگِ رَهْتَا هِیِ نَهینِ اُور اَشْأا قَوَامِیِ یِهیِ مِثْلِ
 شَرَبَتِ وَخَمِیرَه وَمَعْجُونِ شَتَابِ نَر جَاتِیِ هَیْنِ بَلْکِه خُشکِ دَوَائِنِ یِهیِ
 بَیْشَتَرِ بَگَر جَاتِیِ هَیْنِ سَبَبِ اَسْکَا هُوَا کِیِ شَوَرِیْتِ وَ عَفُونَتِ وَ رُطُوبَتِ
 چُناچَه گَهرُونِ کِیِ زَمَینِ هَمِیْشَه نَمناکِ رَهْتِیِ هِیِ بَلْکِه دُو دَوَتِنِ تِنِ گَزِ
 دِیَوَارِیْنِ یِیِ “نِیْجِیِ کِیِ مَکَانِ تُو قَائِلِ بُوَد وَأَشِ کِیِ نَهینِ اِگَر دُو مَنزِلَه سِ
 مَنزِلَه مَکَانِ نَه نَآئِنِ” تُو یِهَانِ کِیِ بَاشَنْدِیِ مَطْلَقًا اَرَامِ نِپَائِنِ “اُور پَانِیِ
 بَیْشَتَرِ تالابِ کَا پِیْتِیِ هَیْنِ یَا مَنَه کَا کُوءِیِ تَمَامِ یِهَانِ کِیِ کَهارِیِ” اُور آبِ
 جَارِیِ دَرِیَايِ شُورِ کِیِ قُرْبِ سِیِ نِپَتِ یِهارِیِ “خُصُوصًا جَوَارِکِیِ وَقَتِ مُرَادِ
 اُسِ سِیِ اَلْأَا بَهْنَا دَرِیَا کَا اُور بَهاثِیَا مُخَالَفِ اُسِ کَا بَیَانِ اِسْکَا عَجَائِبِ
 اَلْمَخْلُوقَاتِ مِیْنِ یُونِ لَکْها هِیِ کِه هَر دَرِیَا مِیْنِ یِیِ نَهینِ هُوتِیِ مَگَر شُورِ دَرِیَا
 مِیْنِ یَا وِیِ دَرِیَا جُو اُسِ سِیِ مَتَّصِلِ هَیْنِ سَاثَه اِسْکِیِ اُنْکِیِ عُمُقِ مِیْنِ پَتَهَرِ
 یِهیِ نَهْأِیْتِ سَخْتِ هُووِیْنِ پَهَرِ جَسِ وَقَتِ مَاهِ مُعَادِیِ اُنْکِیِ سَطْحِ سِیِ هُووِیِ
 اُور شُعاعِ اُسْکِیِ اُنِ پَتَهَرُونِ پَر پَتِیِ پَهَر وَهَانِ سِیِ پَلْشِیِ پَانِیِ کَهوَلْنِیِ لَگْتا هِیِ

اور رقیق ہوتا جاتا ہے پس موجب زبادتِ کا لطافت ہوتی ہے اور اُسکو
 مکانِ وسیع چاہیے ندانِ بعضی اجزائی آبِ بعضی دیگر کو تموچ سی تکرابی
 ہوئی کنارِ سی اُدھر کر دیتی ہیں لیکن یہ گھٹنا بڑھنا موافقِ حرکتِ قمر ہے
 غرض جس وقت چاند آسمان کی بیجونِ بیچ پہنچتا ہے جوارِ کامل ہوتا
 ہے جہاں وہاں سی زائل ہوا بھاٹی کی ابتدا ہوئی یعنی پانی کا خلیان
 گھٹنی لگا آخر حالتِ اصلی پر آ جاتا ہے جب ماہِ افقِ غربی پر پہنچتا ہے
 پھر جوارِ شروع ہوتی ہے اور بڑھتی لگتی جہاں وتدِ الارض پر آ چکتا ہے
 کمالِ طغیانی اُسکی ہوتی ہے جب وہاں سی سرکتا ہے بھاٹا شروع ہوتا ہے
 رفتہ رفتہ پانی پھر اپنی طور پر بہتی لگتا ہے جس وقت قمر پھر افقِ شرقی پر
 پہنچا جوارِ کا آغاز ہوا لیکن اُسکی اور اُسکی ابتدائی حقیقی ہرگز محسوس
 نہیں ہوتی مگر عرفی غرضِ ہیجانِ بحر مانندِ ہیجانِ اخلاطِ بدنِ آدمی ہے
 جیسی اُسکی گھٹنی بڑھتی کی علتِ حکما کی نزدیکِ قمر پڑتا ہے وِسی
 ہے اُسکی بھی غرض اُس ساعت پانی یہاں کی دریا کا پینی والی کی حق
 میں سم ہے بلکہ آبِ تیغِ دو دم خدا خواستہ جسنی اُسکو پیا “ وہ بیچارہ
 کب جیا “ پس اکل و شربِ خلق کا تالاب کی پانی پر تھہرا اسی واسطی بنا
 تالاب کی اس مُلک میں اکثر ہے اور ایک نامِ خاص بھی بعضی بعضی

تالابون کي لڀي مثلاً لال دڳي چورنگي وغيره اور سواي اس جوار بهانبي کي
وسط ماه کي نسن تاريخون مين اور آخر ماه کي ايڪٽ بار دن رات من پان
بصورت ديوار بلند هوکر بهائيت زور شور سڀ دريائي شور کي طرف سي آنا
هي ”جهاز بهي اسکي تلاطم سي هل جاتا هي“ پير ناو تو کيا چيز هي اس
وقت اگر گهري پاني من هوئي تو تو بچي اور جو کناري سي متصل لڳي ته
تو اسکي صدمي سي خُشکي مين جا پڙي اور تڙي هو گئي اسب واسطي
ملاح آيام مذکور من چيوڻي پڙي ناوين بهاري بهاري لنگر ڏال کر کناري سي
دور رکھتي هن بنگلا زبان من اس طرح کي موج کا ناو هئا هي لکن
برسات من اس قوت و شورش سي نهين آنا سبب يغبني اسکا بشر بتلا
نهين سکتا“ اور لم اسکي کوئي پا نهين سکتا“ مگر حڪما کي نزديڪ شعاع
شمس هي ليکن آيام معينه اور اوقات مُقررہ مين پر بادهاي مختلف کو
بني اس مين مداخلت هي اور اسکي کمتي زيادتي مين فصول اربع کو
مي الّواقع شعاع آفتاب مين حدت بمرتبہ هي پير غلبان بهي اس سي
ايسا هي کچھ هوگا * آب و هوا بهي پھانگي به نسبت زمانہ سابق کي
بالفعل اچھي هي چندان بد نهين خصوصاً جازي کي رت مين تو هميشہ
اعتدال پر رھتي هي يون درد دُکھ انسان کو کھان نهين هوتا“ کونسا شهر هي

ڪه ٻيهار جهان نهين هوتا “ ليڪن بَواسِر ڪُجَلِي داد ضَعِفِ مَعْدَه پُورب مين
 بڪثرت هي “ اور ڇڄيم من بَقَلَت “ اور نڪو سائجر فبل پا گهينگا خاص
 اِسي سرزمين مين هوتا هي وهان مُطلق نهين مگر ڪُبي ڪهين ڪسي ڪو
 بسبلِ نَدَرَت اور اُرميني محلي مين بڙي بازار و چنڀ بازار کي ٻيچ اُرميني
 گرجه هي بهت اُوچا ڪشاده “ مشهور ٻي سب گرچون سي زياده “ تعمير
 اُسکي آشا ناظر اُرمينون کي سرداري سن ايڪ هزار سات سو چوبس عيسوي
 مين کي اگرجه اس شهر مين گرجي انگريز و پرتگش وغيره عيسايون کي
 بهت هن پر شهرت اِسيکي بيشتر هي “ اور گچي ٻي اِسيکي نهايت
 معتبر “ مسجدين ٻي يهان ڪثير هين ليڪن نه قابلِ تحرير مگر رمضان
 درزي ني ايڪ مسجد پخته مَرَبَع نو بُرج کي سِتل هتي مين بناي هي
 واقعي تعمير اُسکي اُسکي حوصلي سي باهر هي “ اور يهان کي سب
 مسجدون سي بهتر “ امام بازي ٻي علي هذا اَلنَّيَّاس بهتيري ڪيونڪه ڪوي
 سرڪار و جمعدار خانسامان ناظر وغيره نهوگا ڪه جِسنِي اِني حويلي کي مُتصل
 نه بنايا هو ليڪن ايڪ جهوٽا سا گنبد دوتين هانڻه ڪا اُوچا اور چوٽره ٻي اِسي
 قدر لڻا چوڙا مگر بعضي بعضي چوٽدار جمعدار ني يا ڪسي صاحب کي
 هندوستانِي ٻي ٻي ني محوطه اور مکانات کي ساڻه ٻي بنايا هي “ اور بهت

سا پسا اُسکي تباري من اُٿايا هي “ ليکن ايسي اشخاص تعمير کي سلفي
 اور تعزیه داري کي طريقي سي کبا واقف هين تا هم اگر ايمان کي ساٿه هي
 اور نبت يهي بخبر تو عقبيل من ڪجهه رستگاري هوگي “ و آلا دنون جهان
 من ذلت و خواري “ اور محرم کي ساتوين کو يهان کي باشندي جتني
 تعزیه دار هين شدي اور علم اٿاڪر بيٺهڪ خاني تلڪ شيون ڪرڻ هوي
 ليجاتي هين “ اور وهان سي اسي هيٺ سي پهر اپني گهر آتي هين “ رستون
 من خلايق کي ڪثرت سي رسته ڪم ملتا هي “ اور شائي سي شانه چلني
 والون کا چيلتا هي “ سپهري سي رات تلڪ يهي عالم اور هر ايڪ گلي
 کوچي من ماتم رهتا هي اُسکا نام يهان کي لوگون ني دو پهريا ماتم رکها هي
 اور اسي دن هر ايڪ چيوٽي بڙي امام بازي مين يهان کي زن و مرد مرغ کا
 سالن اور روٽي يا پلاو پکا پکا ليجاتي هين “ اور اُس پر فاتحه امام کي دلائي
 هين “ غرض مرغ اِس قدر ذبح هوتي هين ڪه اُس دن اگر شهر مين
 ڏهونڏهي تو ايڪ پر يهي نپاوي “ مگر اُنکي لهو کا ايڪ نالا هر گلي کوچي
 من بهتا نظر آوي “ سواي اُسکي يهان کي پواج و ارزال اُس روز امام باڙون
 من جاتي هين “ اور عجيب عجيب سوانگ لاتي هين “ مثلاً جس شخص ني
 ايڪ امام بازي مين عهد ڪيا تھا ڪه ميري پهر مراد اگر اِس سال من بر آيگي

تو مین ٻهان بيشڪر ٻني سر پر چوليا رکبه ڪير پکاونگا وه ڪير پکاتا هي اور
جسني ٻني منت کي بر آني پر قفل لگائي کا وکان عهد کيا تيا ود ٻني منبه
من قفل لگاتا هي هرچند که اُسکي دنون گال چيد جاني هن کيونکه
اُسکي ادر ادر دو پريان لوهي کي هوتي هن اور بچ من ايک پتلا سا
سيخچه شل اُسکي ڳوڙي کي دهاڻ سڀ ڪچه ملتڻي هي غرض يه خر با
منخص اُسکو ٻني منبه مين لگاڪر امام باڙي کي گنبد کي آس پاس پيرتا هي
اگر تين پيري مين قفل ڪهلڪر گر پڙا تو اُسي جانا که ميري نذر نهايت قبول
هوي اور اگر ساتوين پيري مين گرا تو في الجمله اور وه جو ڪير سر پر لگانا
هي وه حالت ٻني ايسي بناتا هي که لوگ جانين اُسکو تهنت لگتي هي ڪچه
اوڙه پي ليتا هي گو که گرمي کي رت هوي غرض اُسکي حالت کڏاي کو اور
قفل کي خود بخود گر پڙي کو چيوڙي امت ڪرامت سمجهتي هي “ اور
اجابت کي علامت “ طره تر يه که اُس جاهل کا سانه اُسکي يه پي عقیده
هي که اگر کسي اور امام باڙي مين سوي امام باڙه معهود يه کام کرين
تو نه ڪير پکي اور نه قفل ڪهلي احياناً اگر کوئي عالم اُس جاهل کو چاهي که
اِس فعل نا شايسته سي باز رکهي کيا مجال “ بلکه جناب امام کي پي مانع
هوني سي ترک اُسکا اُس سي امير محال “ (مصرعه) هر کس بخيال خویش

خَبَطِي دَارْد “ اُورِ عَشْرِي كِي دِنِ كُوِي خَاصَ طَورِ يِهَانِ نِهِنِ دِيكُهَا وَ اَلَا
لَکَهِنِي مَنِ آتَا اُورِ يِهَانِ كِي هُنُوْدِ كِي يِهِي بَعْضِي بَعْضِي پُوجَا کا طَورِ جُدا هِي
جِنَانِجِه دُرُگا پُوجا مَنِ اُورِ کَالِي کِي پُوجا مَنِ اُورِ کَاتِک پُوجا مَنِ يِي اِنِي
اِنِي گَهرون مَنِ بَڙِي بَڙِي رَوغِي بُتِ هَرِ اِيک کِي شَبِيهِ مَعَنَ پَرِ بَنُوکِي
رَکَهِتِي هَبَن اُورِ اُنکو رُوْزِ مَعُودِ بَڙِي دُھومِ دُھام اُورِ باجِي گاجِي سِي دَرِيَا مَنِ
لِجَاکَرِ ڌالِ دِيْتِي هَبَن عَوَامَ يِهَانِکِي اِسکو بَهسان کَهِتِي هَبَن غَرَضِ دُرُگا پُوجا
بَہْتِ دُھوم اُورِ هُجُوم کِي سَاتَھِ هُوْتِي هِي “ اُورِ اُسکِي لَوَاژِمِ مَنِ يِهَانِکِي
خَلَقَتِ بَہْتِ رُپِيَا پَسَا اِنِي کِهِي هِي “ نَامِ اِسکا نَوْرَاتَرِ اِنْدَا اِسکِي کُوَارِ
سَدِي بُرواِسِي ۽ اُورِ اِنْتِها دَسَمِي کولِکِن چِپْٿَھ سِي سَتَمِي اَشْتَمِي نَوَمِي تَک
تِيانِي کَرکِي پُوجَتِي هِي يِنِي اِيک کُورِي گَھَڙِي مَنِ پَانِي بِهَرُکَرِ اُسکِي آگِي
پَرَسَتِش مَنِ مَشْغُولِ هُوِي هِي اُورِ دَسَمِي کُو بَسَرَجَن کَرکِي هِي يِنِي دُرُگا کُو
دَرِيَا مَنِ ڌالِ دِيْتِي هَبَن اُورِ اِيَامِ مَذکُورِ مَنِ خُصُوصًا چِپْٿَھ سِي دَسُوِي
رَاتِ تَلکِ اَکْثَرِ هِنْدُو بَنگَالِي اِنِي حَوصَلِي اُورِ مَقْدُورِ کِي مُوَافِقِ مَجْلِسِ
عِيشِ کِي جَمَاطِي هِي “ اَگرچَھ بِيَشْتَرِ اِنِ مَنِ تَهَرُڌَلِي هِي پَرِ اِس کَامِ
مَنِ بَہْتِ سا رُپِيَا اُتَھاي هِي “ جِنَانِجِه يِهَانِکِي اعِزَّه مَتَمُولِ مُسْلِمَانُونِ

کي ٻي دعوت ڪئي هين بلڪه صاحبان عالیشان کي ٻي غرض اڪثر قوم
 کي اشخاص اور سردار مجلس مين جانب هين “ اور ايڪ حظ اڻڀاڻ
 هن “ فرش رنگ برنگ کا هر مڪان مين اور شمياڻي کي تلي نهايت
 پاڪيزه و مصفا “ شيشي کي جهاز فانوسن فنڊيلين متعدد روشن جا بجا “ پانڊان
 عطر دان نقرې و طلاي قريون سي دهري هوئي “ سيڪڙون چنگيون مين دار
 پھول طري پھري هوئي “ بهانڌ بيگتيون اور ڪاڇنيون کي طايفي دس دس
 پيس پيس “ پوشاڪين پي اُنکي گلون مين نيس نيس “ (آيات) مسلسل
 ڪناري بنت کي چمڪ “ ڪڙي اور توڙي کي تسهر جهنگ “ نظر چشم کي
 ڪس طرح تاب لائي “ ڪهان تڪ دل عاشقان پس نجائي “ سطح فرش کي
 هر دو جانب انگريزيون يرتڪيشون ارمنيون کي بيبان اور مستيساين پرتڪلف
 لباس پھني هوئي ڪرسون پر جلوه گر “ حسن کا بازار لگا دوا ادهر ادهر “
 (آيات) جو يوسف پي اس بزم دلکش مين آئي “ تو دل ايڪ نظاري پر
 پيچ جائي “ يه هرمه کا چمکا هوا رنگ هي “ ڪه اندر کي پي اڇھرا دننگ
 هي “ هر ايڪ اپني جوين سي مغرور هي “ قيامت هي آفت هي بس دور
 هي “ جو آوي پري اس شيطان مين “ تو جاوي نه هرگز پرستان مين “ پھر
 انسان ناچيز کا ظرف ڪيا “ حواس اس کي ڪيونگرهين يهان بجا “ سچ تو يه

سَبَرِ سُرَتِ بِلَالِ دِي “ (اَنبَت) حِصَارِ اِس طرح کا زمين پر کھين “ کوٽِ
 دوسرا همڻي ديکيا هِن “ عجب کيا جو مِعْمَارِ قُدَرَتِ اُسي “ کهي هي يهي ايک
 حَسَنِ حَصِين “ اور قلعي کي چَتم دريا کي پار لکين کِناري پر بعد ايک باغ
 کي فِذري فاصلي سِي صاحِبَانِ کَمِينِي دَامَ ظِلِّهْم کا باغِ سراپا بهار هي ليکين بي
 مَحْوَطِي پر بهت بڙا اور کُشاده کِه عَقْل کي اِحاطي مِين آ نهيَن سَکَتا “ پير
 نَحْوَطَ اِسکي گردِ کوٽي کيُونکر بناوي “ اور فضا اِسکي حد سي زياده کِه طائير
 وَهْم اُسکي باهر جا نهيَن سَکَتا “ پير بشر اُسکي اودهر کيُونکر جاوي “ سچ تو يِه
 هي جَبسي اِسکي مالِکِ رياست و حُکومت مِين حُکامِ زمان سي بَرْتَر هِن “
 وِسي هي يِه لطافت و کَبِيَّت مَن باغهاي جهان سي “ جس طرح اُنکي
 حِشمت کوزماني مِين تَرْقي هي اُسي طرح اِسکي درختون کي کثرت کو “ ي
 آ لَواتِج کِه اِسکا هر ايک چمن گُلدار کي برابر “ اور نَقْشِ باغِ اِرم کي نَقْشي
 سي کھين بَهر “ زمين اُسکي سراسر صاف و هموار “ اور رَوِشِين لال لال اُس
 مَن جُخُوبِي تَمُودار “ سبز زارون کي گردِ انواع و اقسام کي سَيکُزون اشجار “
 اور پتي اُنکي سبز زَمُرد وار (اَيّات) هر ايک خار اِس باغ کا مِثْلِ گُل “ گِباد
 اِسکي چمنون کي سُنْبُل سي کَل “ شِگَفْتِ نهو اِس مَن کِس طرح دِل “ هَوا
 اِسکي رَهْتي هي نِت مُعْتَدِل “ هِن رنگت مِين بَهر جَوَاهِر سي پُھول “ جو

دیکھي اُنهن ڄائي سُرَت اِنَبي بيول “سُني وهان گي طائرِ کي جس ن صدا “
 نه طالب هوا راڳ کي تان کا “ پٽولون پهلون کي بيبي درخت هزارها “ بلڪه
 اڪثر ايسي جنگا نام بهي کسي في نهين سنا “ اور بعضي ايسي که جنگو اڪثر
 اشخاص في نهين ديکھا “ چنانچه لوڳ ڄائي پهل دار چيني کباب چيني
 کافور کي درخت اُس ممن مُعَدَد هس بلڪه ڄائي پهل کا درخت ايڪ آد
 بهلا هوا بي وهان ديکھني مين آيا هي “ اور اُسکي پتي کو جامن کي پتي سي
 کجبه مُشابهه پايا “ ليکن جهڙا ايڪ پٽول هي که وه خاص اُنهن ملڪون ممن
 هونا هي اُسکي پتي سي تو مُشابهت کُلي هي اور لوڳ کا پتا بهي کجبه ويسا
 هي پر دارچيني کا بير کي پتي سي ملتا هي اور کافور کا شفتالو کي پات
 سي “ تالاب بهي اُس مين بهت سي هس اور نهين بهي کتني هين ناودانن
 اُنکي دريا سي مُتصل چنانچه جوار کي وقت جن دنون شدت هوتي هي پاڻي
 اُنهن کي راه سي تالابون مين آتا هي “ اور بهاڻي کي وقت نڪل جاتا هي “
 مڪان بهي اُس مين تين چار هين ليکن لب دريا ايڪ عمارت انگريزي
 نهايت دلچسپ پر مختصر “ اور خوش اسلوب سراسر “ ساخت اُسکي ٻڙي
 ٻڙي عمارات سي فايٽ “ ساڻه اُسکي هر موسم کي لايٽ “ هوا اُسکي هر مزاج
 کوراس آوي “ ساکن اُسکا بسا اوقات حقا اُٿاوي “ (ابيات) نه گهڙائي تنها

ٻيڻ وٽان آدمي “ ڪٿو هو ته هرگز اداس اٿسڻ جي ” طلسمات کا سا هي
 اُس مين سمان “ پير انسان چيوڙ اُسکو جاوي ڪهان “ اور چار روش ڪي
 وسط من ڪرنبل ڪيٽ کا مٽبره هي محوطه اسکا هشت پهلو اور اسڪي گنبد
 من آڻه سئون دروازي ٻي چار اندر اسڪي سنگ مرمر کا ايڪ سئون نن چار
 هاتيه لنبا ليکن نهايت خوب ترشا هوا “ اور شيشه سا چمڪتا “ اوڀر اسڪي
 صاحب قبر ڪي تصوير اور پاس اسڪي ايڪ عورت ڪي ٻي شيهه دلپذير “
 جائي عبرت هي ڪيونڪه ٻه رڳن حڪومت ايڪ دن يهان حڪومت ڪر رها تيا
 آڃ اس سئون ڪي نيجي گزا هوا هي “ اور هر ايڪ عضو بدن خاڪ مين ملا
 هوا “ ايڪ روز اس سئون کا ٻي حال دگرگون هو جاڳا “ اور گنبد ڪي ٻي
 نشي مين تغير آڳا “ (بيت) عمارت ڪي تعمير سي هاتيه اٿها “ ٿڪ ايڪ
 خانه آخرت کو بنا “ ٻه هي چند روزه هميشه هي وو “ تو اسڪي لي وي سي
 گهر ڪونه ڪيو “ قصه مختصر ٻه باغ هميشه ڏهڏها اور هرا بهرا رهتا هي سب
 ظاهري اسکا ٻه هي ڪه سواي داروغه اور ڪارڪنن ڪي سو باغبان ٻي نوڪر هين
 آروي رات دن درختن ڪي غور پرداخت ڪيا ڪڙي هين اور دريا ٻي نهايت
 متصل هي ليکن حقيقتا مالڪون ڪي نيت ڪيونڪه سو باغبان اسڪي ايڪ ضلعي
 ڪي درختن کو ٻي سينچ نهين سگهي اور دريا کا قرب بسا اوقات مزارع و باغ

ڪو مُضَر پڙتا هِي ڀس حاڪم کا خوش نِيَت هونا عجب چيز هِي جِنَافَتَہَ اِيڪَ
 بادشاه کي نَقْل هِي بَعْضِي اشخاص ٻهرام گور سي اُسڪو مَنسُوب ڪرڻي هَسَن ڪَـ.
 اِيڪَ دِن شِڪار ڪيَلتا هُئا تنها پياسا ڪِسِي قَصبي کي نَوَاح مِٺن جا نِڪلا وِهان
 اِيڪَ باعِجَه تها ليڪِن ايسا جيسا گاؤن گَنوِين مِٺن هوتا هِي اُور اِيڪَ شَخْصَ
 دروازي ڀر اُسڪي ڪهڙا يا بيٺا تها اُن في اُس سي پاڻي مانگا وُه بولا ڪِه مِٺان
 سَوار تُم گجُوڙي سي اُتر بِيٽهو ٿُڪَ دم لو جلد پاڻي پيئا اچا نِهَسن يِهه ڪَهڪَر
 اُندر گيا اُور دوانار بڙي بڙي توڙ لايا اِيڪَ کي داني نِڪال ڪر جو پيالي مِٺن
 نِچوڙي مَلَبَب ٻير گبا اُور کاسه، ٻيبي سبر ٻير کي اندازي سي ڪُم نِٿا بادشاه
 في ٻيا اُور خوب مزه اُٺايا ڪُونَه سائِه ڪلاڻي کي وُه مِٽها ٻيبي ٻهَب تها بعد اِسڪي
 پُوچها ڪِه سرڪار مِٺن تُم اِس باغ کا مَحْصُول ڪيا ديتي هو اُسني نِهايت ڪم
 بتلایا وونئين خاطر مُبارڪ مِٺن آيا ڪِه ڪُچُه ٻڙهايا چاهِيي بعد اِيڪَ دم کي
 جو دُوسرا انار اُسي پيالي مِٺن نِچوڙا تو جوتها يِ خالي رها حَضَرَت في مالِڪ
 کي طرف تَعَجُّب سي ديکها اُس ني ڪها مِٺان سِپاهِي معلوم هوتا هِي ڪِه اِس
 وَقت حاڪم کي نِيَت ڏانوان ڏول هُوي اُور اُسي کي نِيَت سي رَعِيَت کي
 بَرڪت هِي (بِيَت) ڪيا ڪر دِلا مِڪَدي کي ٻيبي سِر “ و ليڪِن تُو رُڪه اِٻني
 نِيَت بَخِير * چنڊن نگر عَرَف فراش ڏانگا جهوڻا سا اِيڪَ شَهر هِي ڪَلڪَتِي

سی بارہ کوس کی فاعلی پر فراسیس کی کوٹھی اُسی من ہی عمل دخل بیہی
 وہان ہمیشہ اُنہیں کا نیا صاحبانِ انگریز کُچھ مداخلت کرتی تھی لیکن چند
 سال سی عناد و فساد جو باہم ہوا بنا بر اسکی صاحبانِ عالیشان بی اُس کو
 چین لیا بِالْفَعْل بیہی انہیں کی تحت میں ہی * چوچرہ § ھگلی کی برڈیکٹ
 دکن کی طرف ایک کوس کی تفاوت سی ہمیشہ ولندیزی کی تحت و نصرف
 مبن تھا کئی برس سی صاحبانِ انگریز بی اُس پر بیہی قبضہ کر لیا سبب اسکا
 موافق ہونا اُنکا فراسیس سی * شبورام پور بیہی دریای مذکور کی کنارے پر
 ایک چھوٹی سی بستی ہی کلکتی سی چھ کوس پر اُس پار اچانک کا اور
 اُسکا آہنا سامنا دریا بیچ میں علاقہ اسکا دنامارسی صاحبون کو کُچھ کام نہیں
 کوٹھی اُسی فرقے کی وہان ابتلک قائم ہی لیکن اچانک کلکتی کی متعلقات
 سی ہی چنانچہ وہان بیہی لارڈ ولزلی بہادر بی ایک عمارت خوش نما “ اور باغ
 پر فضا “ بنایا ہی صحن اسکا مانند رمنی کی وسیع “ اور ہوا ہر موسم میں
 مثلِ ہوا بی ربیع “ وحشی اُس میں اکثر بی مثال “ اور طائر بہتیری نادر
 جمال “ دیکھ کر اُنکو انسان نقش دیوار بن جاتی “ اور خدا کی قدرت
 یاد آتی “ مُشرک بیہی بی اختیار فتبارکَ اللہ احسنَ الخالقین پڑھنی لگی

چانچرہ § Perhaps it should be written

اَوَرَكَافِرِ بِي بِي تَامَلُ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ كِهَ اَنْهِي “ سَرَتْ بِي وَهَان سِي
 كَلَكَتِي نَلَك اَيْسِي سِيْدِي هَمَوَارِ بِنَائِي كِهَ كَجِي نَام كُو نَرِي “ سَاتِي اِسْكَ
 دُورَسْتِه درختِ سايَه دار لڳو اکر رستِه ڳلڌارِ کبا “ اَوَر چلني والون کُو سَوَ طَرَح
 کا آرام ديا “ (بیت) همبشه هي اُس پر هوا باغِ کي “ فضا اُسْکي هيگي فضا
 باغِ کي “ * سَرکارِ سِلَهَتِ آبادي اُسْکي پهاڙون مين هي گينڌي کي ڌهال
 وهانکي مشهور في آلاوَرَن نِهايتِ خُوب وَخُوش اُسْلُوب هُوتِي هي هِنْدُوسْتان
 کي کِي مُلُک مَن اَيْسِي سِرِ کِهَن نِهِن بِنَتِي مِيوي بِي وَهَان کي اَکْثَر
 خُوش ذائِقَه چُناڻجِه بَهِتَر سِي بَهِتَر اُن مِين کُولا هي احوال اُسکا سابقِ اس
 سِي لَکها گيا سِوایِ اِسْکي چوب چِبي بَکْثَرَتِ بَهِم پُهاڻجِي هي اَوَر اَگر کي
 درختِ بِي بَهِتايَتِ سِي وَهَان کي پهاڙون مين هُوتِي هِين آخِرِ بَرساتِ اُنکو
 کاتِ کَر آب وَهَوا مِين ڌال ديتي هِين بَعْد چنڊ روز جِهان سِي جِتَنا اَگر
 اچبا هاتِه لڳا اُسکُورَنجِه چِهوڙا اَوَر بُري کُو پِھَنک ديا خواجه سِراون کي اِفراط
 اُس ديار مِين فقط خُلاصَه آلتَوارِ بَچ سِي دِريافتِ هُوتِي اَوَر خِلافِ اِسکا بيشتر
 سَنا لَکِن رِياضِ آسلاطين مِين هونا نِهونا نَجَھ نَدِيکها اِس لِي احوال اُنکا تَرک
 کيا نَجَھ نِه لَکها * سَرکارِ رَنگ پُور گهوڙا گهاٽ “ ريشم وَهَان بَکْثَرَتِ بَهِم
 پُهاڻجَنا هي اَوَر ايک مِيوَه ضِعامَتِ مِين مِثَلِ چار مَغزِ اَوَر مَزي مِين مانڊ

انار پيچ اُس مڻن نڀن اور نام لڻڪن اِسي سرزمين سي تعلق رکھتا هي ٿانگن
 پي ابلق پهاڙون سي لاکر وٽهن پيچ جاتي هڻن اور لبني والي اُن سي اور
 مڻڪون مين نفعي اُتڻاتي هڻن * سرڪار بگلا سمندر کي ڪناري وهان پي ايڪ
 قلعه تها چار طرف اُسکي درخت گُڙجان بيشمار تهي اور جوار بيٺا بطور
 ڪلڪتي کي اُس مقام مڻن پي آتا هي ليڪن اڪبر کي اُنٽسوين سال جلوس
 مڻن پهرين رهي ايڪ روز عجب ايڪ سبل نمود هوي تمام شهر ڏوڻا راجا
 وهان کا ناو پر چٽو ڪر پهاگا غرض پانچ ساعت جوش طوفان کا رها “ اور موج
 دريا کا نه گھٽا “ ساڻه اِسي بجلي چمڪا کي بادل گرجا ڪي ميٺه رڻسا ڪيا
 آخر دولاهه جاندار حيوان و انسان سي سيل فنا مين غرق هوي اور خلاصه
 آلتوارينح مين پي لکھتا هي ڪه شروع ماهِ هلالِي سي چودھوين تلڪ وهان کي
 دريا سي موجين پهاڙ کي برابر هر روز اُتھتي هڻن اور پندرھوين سي بتدريج
 گھٽتي هڻن ليڪن تاريخ بنگاله سي پي بات دريافت نھين هوي قريب اُسکي *
 ڪام رُوب هي اُسي ڪو کانورو پي ڪھتي هڻن عورتين وهان کي نهايت شڪيل “
 فنِ جادو گري مين بي عدیل “ دور از عقل اُن کي فسون سازي و شعبده
 بازي کي نقلين ڪرتي هڻن از آن جُمله پي ڪه جس دانا ڪو چاهين ايڪ
 آن مين ديوانه ڪر ديون بلڪه جس انسان کا اراده ڪرين ايڪ پل مين حيوان

بنا لڏوڻ نباتات پڻي وهان کي عجيب و غريب هيئن چٽاڇه پڻوڻن کي باس
 بوڙڻ کي بعد کڻي مهيني تلڪ بدستور رهي هئي اور آم کي درخت انڙور
 کي مانند تائون پر پيليڪر پڻوڻي پڻي هين اس سي پڻي نادر تريه هئي ڪه
 درخت اگر ڪاڻي تو عرق شيرين ٿيڪني لڳي پهان تڪ ڪه پياسون کي پياس
 ججهي ديوي اور رياض آسلاطين سي پڻي معلوم هوتا هئي ڪه زمانه ساين من
 وهان عمل ڪوچ بهار کي راجاڻن کا تها لباس وهان کي زن و مرد کا فقط ايڪ
 لڻي اور لڻجه ڪڻڪو کا ڪوچ بهار کي باسندون سي ملتا هوا قريب اسڪي *
 ولايت آشام هئي نهايت وسيع بيچ من اسڪي درياؤ برمهاپتر مغرب سي مشرق
 کي طرف نهتا هئي آب و هوا اس کي ڪناري کي متوطن و مسافر کي لڻي
 مساوي هئي ليڪن اسي دور کي متوطن سي تو موافق اور غير کي حق مين سم
 برسات آڻه مهيني کي اور چار مهيني جاڙي ڪي پڻي مينه سي خالي نهين
 پڻول اور پهل پڻي هندستان و بنگالي کي وهان بيشر بهم پهچتي هين بلڪه
 سواي ان کي بهتيري خاص اس سرزمين من پيدا هوتي هين دهان کي نهايت
 ڪثرت “ لون کي بمرتبہ قلت “ اور گيهون جو مسور مطلق نهين بون اگرچه
 زمين وهانکي قابل هئي جو ڪجهه بوڻن سو اڳي “ مرغ اس سرزمين کا بڙا لڙاڪا
 آپ سي چوڪني کي مقابل هوا اور پهان تڪ لڙي ڪه مغز اسکا پاش پاش هو

جائي“ پر لڙائي سي ڏاز به آئي“ مر مٽي“ حريف کي آڳي سي ن
 هڻي“ هاڻي بي ادھر کي جنگل من سسٽر خوش جمال وکلائن“ ھر
 نارو سڻگي بل ڳاو مڻڻڻھي فراوان“ اور دريا کي ريتل من سونا پندو هوتا هي
 لکن ڪهوڻا جڻاڻجه آڻه ربي توله ٻکڻا هي طرفه تريه ڪه وهان ڪا رجا ايڪ
 بلند مڪان پر بيٺا رهتا هي زمين پر پاڻن نهن رکھتا احبانا اگر رڳو دي راجاي
 اُسکي جاتي رهي عقيدو باطل وهان کي راجاڻن ڪا پڻه هي ڪه آبا و اجداد اُنکي
 آسمان پر تهي ڪسي وقت سوڻ کي سيڙهي رڳو ڪر اُتري اور پاڻن اپنا زمين
 پر نرڪا بنا بر اُسکي وهان کي راجا ڪو سرگي ڪهتي هن سرگ لفظ هندي هي
 معني اُسکي آسمان قصه ڪوتاه جب راجا اُس ديوار ڪا مڙتا هي بعضي بعضي
 مرد رنڊي اُسکي خواص و خدمتي زنده معه قدري تجمل و اسباب بلڪه لباس
 و طعام بهي اُس کي ساڻه سردابي من دفن ڪر ديتي هن“ اور کڻتي گيبي
 کي چراغ بهي جلاڪر اُس مقام مين دهر ديتي هن“ متصل اُتي * تبت
 اور تبت سي قريب * ماچين“ شهر خان بالغ دار الحڪومت اُس ولايت ڪا
 هي درياي شوراس سي چاليس دن کي راه ڪهتي هن ڪه شهر مذڪور سي سمندر
 تلڪ ايڪ نهر ڪلن ڪهڻ ڪر دونو ڪناري اُسکي سڻگين و ڇڻه بناي هن سڪندر
 رومي انهن کي راه اُس ولايت مين گيا اور تمام ملڪ کي سير ڪري دريا کي

راد سي نڪلا مشهور هي ڪه حسب الحڪم سلطان موصوف کي حڪيمان والا
 دانش و دانايان عالي منش في ونهن دريائي شور پر ايڪ طلسم آدمي
 کي پنڄي کي صورت بنايا هي جب جهاز اُدھر ڪو آني لڳتا هي و اشاري سي
 منع ڪرنا هي اور درميان مشرق و جنوب * شهر ارڇنگ ايڪ بڙا ملڪ هي
 بندر چانڌام وھان سي نهايت متصل هانيون کي وھان ڪثرت بہت هي بيان
 تڪ ٻھورا هاتي ٻي وھان مبسر آتا هي ليڪن گھوڙا نا ياب اونٽ گدھا نيٺ
 مھنگا گائي بھنس نا پيد پر ايڪ جانور مثل انڪي بڙنگ ابلو دودھ ديتا هي
 وھانڪي لوگون کا مذهب و ملت نرالا هندو مسلمان سي جدا سواي مان کي هر
 صورت ڪو جوڙو ڪر لٽي هن چنانچھ ٻيئي ٻين سي احترام نهين ڪرنا سواي
 اسڪي ٻيھ رسم هي ڪه سپاهيون کي رنڊيان درٻار مين سردار کي مجري سلام ڪو
 حاضر هون ھين اور خاوند انڪي گھرون مين بڻهي رھتي هن طرفه ٻيھ ڪه زن و
 مرد وھانڪي کالي اور ڪھوسي پر اپني پيشوا سردار کي خدمت و اطاعت
 خلوص دل سي ڪڙي هن ” اور نهايت اس سي ڌڙي هن ” لقب اسکا
 والي هي اور قريب ارڇنگ * پيگو فوج اس ملڪ کي فقط هاتي اور
 پيادي حدون مين اسڪي فلزات و جواهرات کي ڪھانين اسي واسطي پيگو اور
 ارڇنگ کي باشندي اور مڱھ آپس مين عناد و فساد رھتي هن قصه ڪوتاه

صوبہ، تنگ نہایت وسع و دیربہ آباد ہے بہترین دریا بہانگی دریائوں میں
گنگا اور برہمپوترا، طویل صوبی کا جائگام ہے سبلا گڑھی تنگ شرفا و عربا جاز
سو کوس اور عرض کوہستان شمالی میں نا سرکار مدارن دوسو کوس مشرق کی
طرف اُسکی دریای شور مغرب کی سمت صوبہ بہار اور جانب جنوب و
شمال کوہسار پر ریاض السلاطین میں یہ ہے کہ دریای شور جانب جنوب اور
کوہستان جانب مشرق و شمال اور متعلق اسی ست ستہ سرکار نایع اُنکی
ایک ہزار ایک سو نو محال آمدنی اگلی زمانی میں چھالیس کروڑ اُنیس
لاکھ دام لیکن صاحب ریاض السلاطین اٹھائیس سرکار و ستاسی محال لکھتا ہے
اور آمدنی موافق زمانہ سابق کی پچاس کروڑ چوراسی لاکھ اُنستہ ہزار تین
سو اُنیس دام جسکی ایک کروڑ اُنستہ لاکھ ایک ہزار چار سو بیاسی رہی
سکی پندرہ آبی کسری زیادہ ” سپاہ دائمی نیس ہزار نین سو تیس سوار اور
اکاسی ہزار ڈیڑہ سو آٹھ پیدای توپن چار ہزار دوسو ناوین چار سو

صوبہ اُڑیسہ ” آگی اس میں اُننيس قلعي پختہ تھی دو تین اب بھی ہیں
اور آب و ہوا بھلی جنگی لیکن آٹھ مہینے برسات تین مہینے ٹھنڈ ایک
مہینے گرمی پھول بھی اپنی اپنی رت میں بہت ہوتے ہیں خصوصاً چنبیلی

نہایت نازک خوشبو آور کپوڑا تو جنگل جنگل پہونتا ہی پان بیہی افسام کی
پندا ہوف من دھان کی کہمت اکثر اور خوراک وہان کی لوگوں کی خُسکا
مچھلی بنگن بشت پر رات کو پکاتی ہبن صبح کو کباب ہبن مِوای اُسکی خطا
وکتامت تازہ کی پتون پر فولاد کی قلم کو مٹتی مبن پکڑ کر لکھتی ہبن کاعذ
سباہی کا استعمال نہت کم اور وہان کی ایک گاؤں من ہجڑی نہت ہوف
ہبن اس لہی وہ ہجڑا گاؤں کہلانا ہی کپڑا بیہی اُس مُلک کا برا نہیں ہوتا
اور جیلن اکثر کوڑیوں کا “ دکن طرف دریای شور کی کنارے شہر * پُرسوتم
پور ہی بتخانہ جگناتھ کا راجا اندرسن فی وہین بُنیاد کیا کُچھ اُپر چار ہزار
درس اُسی گڈری قریب اُسکی ایک اور دیہا ہی اُسکو آنتاب سی منسوب
کرت ہبن بارہ درس کا حاصل اُس مُلک کا اُس مبن لگا ہی دیواروں کی
اُچان ڈیڑھ سو ہاتھ اور چوڑا اُنیس ہاتھ اکثر جہان دیدہ اُسکو دیکھ کر
مقام حیرت مبن آتی ہبن بلکہ نقش دیوار بن جانب ہبن * تریا راج بیہی
وہان سی نہایت قریب ہی مرد اُس نواح کی رنڈیوں کا سا بناؤ کرت ہبن اور
گہنا بیہی ویسا ہی پہنتی ہبن لیکن عورتیں فقط ستر عورت پر اکتفا کرتی ہبن
اور پوشش بیشتر پتوکی وہان رائج ہی باہر کا کاروبار بیہی رنڈی سی نعلن
رکھتا ہی اور اندر کا مرد سی “ طول اس صوبی کا ایک سو بیس کوس اور عرض

سو کوس سرڪارين جنيسر ڪٽڪ و عيرہ پندرد اور محال انکي تعلفي کي دو سو
بتيس آمدني چالس ڪروڙ اڪٽائيس لاکھ پانچ هزار دام

صوبہ مَـارَڪَـتُ بُنياد اُورنگ آباد “ بَعْضِي تَارِيخُون سِي معلوم هوتا هِي كِه اَگَلي
زمانِي مَن اِس شَهر کو دِهارانگر کَپَتي تَپي بَعدِ اُسَکي نام اِسکا ديوگر هُوا جَب
سُلطان مُحَمَّد فَخْرُ الدِّين جَوَان دِهَلي کي بادشاهَ نِي تمام دَکَين چَپَين ليا نام
اِسکا دَوْلَت آباد رَکَها اور قَلعي کو دارُ السُّلْطَنَت بنایا بَعدِ سُلطانِ مَوْصُوفِ تمام
دَکَين دِلَلي کي سلاطين کي قَضِي سِي نِکَل گِيا جَب تِن سَو بَرَس گُذَري
شاهجَهان نِي قَلعهُ مَذکور پَر پَير قَبضَه کِيا اور عَالم گِير کو صُوبهُ مَسْطُور کي
صُوبهُ داري عِنايَت کي شاهزادِي نِي فَرِيب اُسَکي اِيک شَهر بَاسَڪر اُورنگ
آباد نام رَکَها رَنگ دَهنَگ اُسَکي آبادي کا دِيکَڪر اَنکَين حَظ اُتَهاين “
کُشادگي سِي اُسَکي دِل بَستَه يَک لُخت کَهل جَائِن “ هُوا اُسَکي باد بَهارِي
کي طَرَح خُوش آيَند “ عِمارات وَهانَکي هَر اِيک صَاحِب طَبَع کي پَسَند “
پَاني مِين وَهانَکي شَراب اَنگُورِي کا اَثر “ هَر فَصل اُس مَقام مِين ماَنند رِيع
تازَه و تر “ شُروع جَوزا سِي سُبُلَه کي آخِر تَک مِينَه بَرسا کَرتا هِي “ اور
باغ و جَنگل مِين پَهل بَهي هَر اِيک قَسم کا بَکثَرَت خُوش ذائِقَه وَخُوش رَنگ

لگا کرتا ہے ” ساتھ اُسکی غلی کی فراوانی اناج کی ارزانی ہمیشہ ” کہتا
 خوش فُماں قِسْم قِسْم کا ” جواہرِ گران بہا چوگھا ہر وقت مَوْجُود سِوای
 اُسکی تحفہ جات ہر مُلک کی اور بادرات ہر جزیری کی جس وقت چاہو
 لو باشندی بھی وہاںکی خوش لباس و خوش معاش و اہل دولت و صاحب
 ثروت بیشتر ” اور خوب رو بھی حُسن و ادا مین بی مانند یکسر ” طُول
 صوبی کا ڈیڑھ سو کوس کا اور عرض سو کوس آٹھ سرکارین مُتعلّق اُن سب اسی
 محال آمدنی اکاون کڑوڑ باسٹھ لاکھ اسی ہزار دام

صوتہٴ برار ” ایک مُلک ہے دکن کی طرف کی دو پہاڑوں مین ایک کا نام
 بندہ کاویل نبالہ و مبل گڈہ اُسی برہین اور دوسری کا سیاہا ماہور و رام گڈہ
 اُسکی اوپر آب و ہوا وہاںکی بد نہیں اطراف مین اُسکی زراعت کی بہتایت ”
 اور جنگلوں مین ہاتھیوں کی کثرت ” پر مُلک مذکور مین چودھری کو دیس
 مکھ قانون گو کو دیس پانڈ مُقدم کو پشیل پتواری کو کل کرنی کہتی ہیں *
 پُناں ایک قلعہ ہے نہایت مُستحکم و سنگین بلند پُشتی پر اُسکی تین طرف
 کو دو بدیوں فی احاطہ کیا ہے مفتوح ہونا اُسکا نہایت اشکال ” اور لینا اُسکا

§ Perhaps the Seshāchal range, as the foregoing word *Bindā* seems to denote the Vindhya range.

بِدُونِ اَهِلِ قَلْعِي كِي سَارِشِ اَمْرِ مَحَال “ ۛ ڪيڙا سَطْحِ زمين پر بهتر ڪا ايڪ گڏه
 هِي بُلندي مِٺن فلڪِ فر سا “ اور اُستواري مِٺن پهتاڙ سا “ اندر اُسڪي ايڪ
 جهوٽي سِي پهتاڙي هِي قَرِيب اُسڪي جاکر مِٺت و زاري ڪَرَب هِٻن “ اور
 دعائين مانگ مانگ ماتهي رڱڙي هين “ چار کوس وهان سِي ايڪ کُوا هِي
 جس جاندار کي هڏي اُس مين ڳرڻ هِي سَنگ نِ جانِي هِي اور مبل گڏه
 کي پاس جو ايڪ جِشمه هِي اُس مِٺن تو کُوي چيز ڳري سَنگ هِي بني *
 بَرا گڏه مِٺن هيري کي ڪهان “ اور ڪپڙا بِيِي وهان ڪا مُصَوِر حيرت افزاي جهان “
 * اندرو و * رمل مين کان فولاد اور طُروفِ سَنگين وهان کي نادرِ روزگار بيل
 بِيِي وهان ڪا نهايت خوب سِواي اُسڪي ڪرڪ ناتھ مرغ ايسا ڪه جِسڪي هڏي
 تلڪِ سياه “ اور اُسي صوبي کي مُتعلقات سِي * بَشَن گيا ايڪ بَٽِي پرستش
 گاه هِي ڪُنڌه اُسڪا کوس بهر کي طُول و عَرْض مين چار طرف اُسڪي اُوڻچي اُوڻچي
 پهتاڙ اور بندر وهان بيشمار پاني اُسڪا ڪهاري لَڪِن مايه صابُون و شوري ڪا اُس
 سِي حاصل هونا هِي بلڪه اِيٺي ڪا بِيِي “ اڳڙهه اِس صوبي مِٺن درياو بهت هين
 ليڪن گوتمِي ڪو سب پر ترجيح جيسي گنگا ڪو مهاديو سِي علائق هِي اُسڪو گوتم
 مَني سِي عَجيب و غريب نقلين حڪايتن اُسڪي بِيِي لَکھ گِي هِٻن اور آج
 تلڪِ پرستش ڪَڙي هين نِڪاس اُسڪا ڪوه سِٻا سِي اور جوش مارنا تَرَنبُڪ کي

قَرِيبَ بَعْدِ اُسَکي ۾ ٻي اَحمَد نگر مِين هو ٻار مِين آئي “ اُور وِهان سِي
 سُرڪارِ تِلنگانا کي طرف جا نِکلي “ جب مُشْتَرِي بُرجِ اسد مِين آئي هِي دُور
 دُور سِي سِيڪڙون هِنْدُو وِهان آئي هِي “ اُور نَوَاب جا نڪر نِهاتي هِي “ ۾ ۾ مِلا
 اڪثر مُلڪون مِين مشهُور هِي تَابِي و تپِي ڪو ٻِي صِدقِ دِل سِي مانتِي هِي
 اُور پُرسِتَشگاه جانتِي هِي ليڪن پُورنا ديُول گائون کي مُتَصِل جاري هِي پرايڪٽ
 سِرا اُسکا باره ڪوس بالاتر تَابِي سِي اُور دُوسرا نَزديڪت گائون مَذڪُور کي اَلْعَصَد طُول
 اِس صُوبي ڪا پُڄيالي سِي بيراڱڏهه تِلڪت دُوسو ڪوس اُور عَرْض بِنْدَر سِي هِنڌيا
 تِلڪت ايڪ سو اسي شَرْق رُو اُسکي بيراڱڏهه غَرْب رُو مِڪِهرا باد § شِمال کي طرف
 هِنڌيا جَنُوب کي طرف تِلنگانا سُرڪارين دس مُتَعَلِق اُن سِي دُوسو مَحال آمدني
 ساڻه ڪڙوڙ نِهتر لاکه ستر هزار دام

صُوبه خاندیس “ دارُ اَلْخِلَافَت اُسکا بُرهان پُور تپِي کي ڪِناري عَرْض و طُول
 مِين بَهت ٻڙا “ آبادي اُسکي حد سِي زياده “ باشِندي وِهان کي بيشتر
 صاحب هُنر “ اُور اطراف مِين باغات اڪثر “ مِيوِي بهانت بهانت کي جهان
 تِهان “ پُهول قِسم قِسم کي اُپني اُپني رُت مِين فِراوان “ اجناسِ قِيمي هِر مُلڪت

کي بازار مين بيشمار “سندل و اگر کي دکانون من جدمر تدمر انهار
 گرميون من آندهمون کي شدت” اور برسات من کيجز کي بهنايت “
 کهتياں جوآر کي اکثر” اور دهان کي کمتر “ليکن چانول وهان کا بهائيت
 اعليٰ اور خوش ذائقه پانون کي فراواني اور ترکاریون کي ارزان پيشتر ردي
 هي کپڑا موٹا مہين اقسام کا بهم پهچتا هي ليکن الاچھه سريرصاف سرون وهان
 کا بهائيت خوب هوتا هي آگي يہ ملکت غريب خان حاکم کي نام پر تيا
 جب شيخ ابو الفضل ني آسير کا قلعه لبا صوبه مذکور اکبر بادشاه ني اپني
 دوسري بيٺي کو جس کا دانيال نام تها ديا اور نام اُسکا دان ديس رکيا زميندار
 اُسکي اکثر بييل کولي گوند * چانگت ديو ايک گاؤن هي اُسکي قريب تپتي
 اور پورنا باهم ملي هين هندو اس مقام کي پرستش کرتي هين اور چکر ترنبه
 اُسکو کہتي هين قصه مختصر درياؤ اس صوبي مين بهتيري هين ليکن اعليٰ ان
 مين تاپي اور وه گوندواي و برار کي بيچ سي نکلي اور پورنا پي و هين سي
 ليکن گرتي اور تپتي ني چوپري کي متصل اتصال پايا اس مقام کو پي هندو
 معبد جانکر دور دور سي پوجا کو آبي هين “ اور اپني گمان مين بهره کامل

§ Or *سمهرون*, but what sort of cloth is it?

اَنڻاڻي هُن “ قصه کوتاه طُول صُوبي کا پُور گاؤن § سي که هِنڊيا کي مُتصل هي تا
 ننگت که احمد آباد سي قَريب هي پچھتر کوس اُور عَرَض جاموڊه سي که
 قَريب برار هي پال تلک اُور وه مالوي سي نَرديک هي پچاس کوس شَرَق کي
 طرف اُسکي برار عَرَب کي طرف کوهِ جَنُوبي جَنُوب رُخ جالنا شِمال رُو مالوا
 سرکارين اُسکي پاڻچ اُور مُتعلق اُن سي ايک سو باره محال آمدني چوالس
 کُروڙ چهتيس لاکھ نوي هزار دام

صُودهُ مالوا “ دارُ السُلطنت اُسکا اُجبن راجا وهان کا بَر بَگروماجيت اوصاف
 اُسکي فِباس سي باهر اهلِ سلف اُنکو تحرير کر گي هين “ بلکہ دفتر کي دفتر
 بَر گي هُن “ واقعي اس دهن کا راجا هِنڊوستان مين پهر نِهين هوا “ اُور
 مُحْتَاجون کا کام کسي ني اس خُوبي سي نِهين کيا “ سن اُسکي هِنڊ مين آج
 نلک ليکھتي هين ساڻه اُسکي شَهرِ مذکور کي بَهي وَسعت مين بَهب سا
 مُبالغه کبا هي بلکہ کتابون مين لکها هي دريائي شَهرِ اُسکي تلي موج مار رها
 هي عَجيب تر يه که کبهُو کبهُو ايک آد موج دُودهُ کي بَهي اُس مين آجاتي
 هي “ اُور ايک خَلقِ ثَعلبان هانڊيان بَر لَاتي هي “ کَهي هين که يه اچنبا

ٻارَها لوگوَن ۾ي ڏيکيا اور پيئي عمل ڪيا * چنڊيري ايڪڙ فڊيم شهر هي ٻيٽ
 ٻڙا ٻيٽ ڏلڪشا ٻوڏ و ٻاش اُس مڻن اقوام کي بازار ۾ن سو چوراسي سرائين ۾ن
 سو ساڻه اور مسجدين ٻارَ هزار * نومَن ايڪڙ قصه هي ٻيٽو ندي کي ڪناري ايڪڙ
 آڌ جل مانس پيئي ڪٻهو ڪٻهو درياي مڏڪور مڻن نظر آ جاتا هي “ اور تماشاڻيون
 کوگرڊاب حيرت مڻن غوطي ڪيلانا هي “ سواي اسڪي فِصه مسطور مڻن ايڪڙ
 بڙخاهه اُتنا ٻڙا هي اگر نقاره اُس مڻن بجي تو ٻاهر آواز ڪوي نه سني * مڏو
 ايڪڙ ٻڙا شهر هي ٻارَ کوس کي عرصي مڻن چنڊ مڏت حاڪم ۾نشين پيئي نها
 فلعي مڻن اسڪي ايڪڙ مينارِ هشت منظري بي نظير “ ساڻه اسڪي تعميرات
 فڊما کي بهائيت ڪلان و ڏلڙير “ اور مزار سلاطين خِلمچ کي پيئي اڪثر ليڪن
 عجيب ٻيه هي ڪه سلطان محمود ابن سلطان هوشنگ کي گنبد سي گرميون
 مڻن پاڻي ٿڀڪا ڪرنا هي نادان اسڪو مڏتون سي ڪرامت سمجهتي هڻن پر دانا
 اسڪي حقيقت حال کو ادنلي تامل مڻن پا جاني هڻن ڪهتي هڻن ڪه اُس ديار
 مڻن پارس پتھر پيئي ڪٻهو ڪٻهو نڪل آتا هي “ لوها تانبا و غير جو اُس سي
 لڳي سونا هڻن بن جاتا هي * دهار ايڪڙ تصبه هي انگلي زماني مڻن راجه
 بيوچ کي تخت گاه تها بلڪه اور پيئي راجارن کي وقت مڻن وُهي چنڊ گاد
 دار الحڪومت رها القصة زمين اس صوبي کي بنسبت بعضي زمينون کي ڪجهه

اَوچي ڪي اُور سب ڪي سب ڦايل زراعت دونو فصلين بَخوري هوني مَن
 هن سب طرح کا بهتايَت سي خُصوَصًا گهڻن خُشخُش اُور مَبوون مبن گنا آم
 خرنوزه انگور لُطَف ڀه ڪي ڪه حاصل پور مبن اَنگور دو بار پهلُئا ڪي اُور پاڻ
 ٻي اچي سي اچبا هوتا هي بارش چار مهيني نلڪ هئا اڪثر اعتدال بر
 چُنانچہ جاڙون مبن رُوي دار ڪڙي ڪي حاجت اُور گرميون مبن شوري ڪي
 پاڻي ڪي نهين هوتي ليڪن برسات مبن ڪهي ڪهي بالا پوش ڪي احتِياج پڙي
 ڪي چيوڻي ٻڙي وهان ڪي تين برس ڪي عُمَر تلڪ لڙڪون ڪو اُفيون ديتي هن
 اگرجہ درياؤ صوبہ مذڪُور مبن بہت هبن ليڪن بہترين دريا نرندا شِپرا ڪالي
 سنڌہ و ببتوہ و ڪوڏي اُور ڪناري هرايڪ دريا ڪي دو دو تين تين کوس تلڪ
 هموار و صاف علاوہ اُسڪي اُن پر پھول ٻي افسام ڪي رنگين و خوش بو“ بلڪہ
 سَنبل و درختِ سايہ دار هر ايڪ سو “ اُور جنگلون مبن ٻي بيشتر تالاب و
 سبڙ گھڻا “ درخت سُهافي سُهافي هزارها “ طُول صوبي کا ڪوئي ۵ ڪي تلي سي
 باسواڙي تلڪ دو سو پينتالس کوس اُور عرض چنڊيري سي تا ندر بار † دو سو
 تيس کوس جانبِ شرقي اُسڪي باندھو غربي گجرات و اجمير شمالي نور

§ Perhaps the place on our maps written Gurra Kota.

† Written on our maps Nandoorbar.

جنوبي نگلانا اُجبن و رايسن و چنديري و سارنگ پور و بيجا گده و منڌو و غره
 باره سڙارين متعلق اُن سي نين سو نو محال آمدی چيتس ڪروڙ نوي لاکه
 ستر هزار دام

صوبه دار آلخمر اجمير ”قديم شهر هي نهايت خوش آب و هوا بمثل گده
 سي لگا هو“ سواد اُسکا صاحبان طمع کا مرغوب ”اور آبادي اُسکي نهايت
 خوب“ درگاه خلاصه عارفين خواجه معين آلدين جِشتي کي بستِي کي اندر
 جهاري کي ڪناري هي اور قريب اُسکي اُسي نواح مين سيد حسين مشهدي
 بيچي آسوده عوام اُسکو خنگ سوار ڪهتي هين اجمير سي نين کوس پري *
 پهر هي عمق اُس تالاب کا آج تلک کسي ني نهين پایا ته کو اُسکي پاڻ
 کسکا نهين لگا هُئو کا قديم نبرته هي بلڪه ساري تيرتھون کا گرو عقبه
 انکا پيه هي ڪه انسان اگر ساري تيرتھون مين پھري اور روي زمين کي
 منڌرون کي پوجا ڪري جب تلک اُس مين نه نهايگا ثواب ڪُجه نه پايگا *
 چيتوڙ مشهور قلعه هي اُسي صوبي کي متعلقات سي اور کوکنده ڪه تابع اُسکا
 هي وهان جست کي ڪهان اور چين پور مين ثاني کي ليکن پيه مقام علاقه
 مانڌل سي رکھتا هي سابق رانا کي تصرف مين تها اڪبر بادشاه ني ايک مدت

لڏڪر اُسي ليا قصه اُسکا مشهور و معروف هي اور زمانه سابق مين يهان كي
ريسون كو راول كهني تهي اب ايڪ مدت سي رانا كهني هبن قوم انكي
كهلوت ليكن اپني گروه كو اولاد نوشيروان عادل كي جاني هين اور اس وجه
سي كه انكي دادا ني اپني بود و باش موضع سبسوده مبن كي تهي سيسوديه
كهلاني هين سواب اسكي ايڪ برهمن جو انكا غمخوار هوا تها اس جهت سي
اپني تين برهمن بي تهراني هين اور انكي خاندان كا يه دستور هي كه رانا
جب مسند حڪومت پر بيهي قشقه آدمي كي لهو سي اپني مانهي پر
كهياجي * قصه سانپهر لون وهان كا نهايت مشهور هي اور بيشتري كهاني مين
بيهي وهي آتا هي شهر كي نزديك چار كوس لنبا كوس بهر چوڙا ايڪ
چشمه هي پاني اسكا نيٺ كهاري ليكن تاثير اس كي يه هي جهان زمين
كهوڏڪر پاي سي اسي بهر ديا اور زمين ني جذب كيا تمام قطع اُسكا نمڪ
آلود هو جاتا هي جهان كهوڏڪر اُسكو كناري پر ڌال ديا اور پاني جهڙا لون صاف
اس مبن سي نڪل آتا هي هر سال كِي لاکھ رُپي كا لون وهانكي بيپاري بيچتي
هين اور محصول سرڪار والا مين داخل ڪرتي هين الغرض تمام زمين صوبه
مذڪور كي ريتلي پاي دور تلڪ جو كهودي تو نڪلي بوني جوتني كا مدار بارش
پر اسي سبب زراعت ربيعي بقت هوتي هي اور فصل خريف مين باجرا

حوار موٽي بکثرت سائون يا آٿئون حصه غلي کا ديوان کو ديتي هين مال گذاري کا رواج کم هي جاري مين وهان جاڙا فريب باعبدال “ اور گرمي مين گرمي کمال “ اڪثر مقامون مين جنوب کي طرف کوهسار “ اور بيشتر زمينين دشوار گذار “ بنا براسکي کچهواهي اور راڻهڙ سواي انکي اور بهي راجپوت سلاطين سي چندان دٻتي نهين لشکر بادشاهي ايک بار وهان جا نهين سکتا علاوه اسکي کوسون پاني نهين ملتا طول صوبي کا آئير سي بيکانير و جلپير تلک ايک سو اٺه سٺه کوس عرض نهايت سرکار اجمير سي بانسواڙي تک ڏيڙه سو کوس پورب طرف اسکي اکبر آباد پچهم طرف ديپالپور تابع ملتان اتر طرف قصبات دهلي دکن طرف گجرات اور سرڪارين اسکي اجمير چيتور رنتپور جودھپور ناگور و غيره سات متعلق ان سي ايک سو تيس مهال آمدني پچين ڪروڙ تين لاکھ ساڻه هزار دام

صوبه گجرات “ ڪتب تاريخ سي خصوصاً وه تاريخ جو سلطان بهادر والي گجرات کي تصنيف هي اس سي به ظاهر هوتا هي ڪه شهر پتن اور چندي چانپانير بهي تختگاه تهي جب سلطان احمد بن سلطان محمد بن سلطان مظفر شاه سن اٺه سو باره هجري مين تخت سلطنت پر بيٺا اور درياي ساير مٽي کي

ڪناري ايڪ فٽعہ مٿن بنا ڪيا بلڪہ عمارات ٻي ٻي نِيِي وَضَع ڪي سَنَسَن و
 رنگين بناڪر ايڪ شہر بہايت وَسَعَت ڪي ساڻہ آباد ڪيا نام اُسکا احمد آباد
 رکيا اور دارِ آلسلطنَت اُسي قرار ڏيا سواي اُسڪي بتيس برس اور ڇه مهينہ
 اُپني حُڪومت ڪي آيا م آبادي ڪي انتظام مين جو اُس ني صرف ڪي ايڪ
 شہر عظيم بس گيا ليڪن شہرِ مذکور من ديوارين توگهرون ڪي خشتي اور چوني
 ڪي پر ڇهت ڪي جاگه ڪهڙيلين هان بعضي دور انديش نبوين پتھر ڪي چوڙي
 چوڙي ٽايم ڪرڪي ديوارين کاواڪ بناي هين اور اُن مبن مخفي راہ رکھتي هين
 ڪہ وقتِ ضرورت وهان سي نڪل جائن اور بعضي مالدار تمام عمارت چوني گچ
 ڪي بناڪر اس طرح ڪي نه خانبي اُس مين بناتي هين ڪہ مينہ کا پاني نھرا اُس
 مين جائي اور بهرا رهي ڪيونڪہ تمام سال اُسيڪو پيتي هين باشندي وهان ڪي
 اُس ڪو ٿانڪھ ڪھتي هين اور نقاش و خاتم بند سواي انڪي اور ٻي ڪاريگر
 وهانڪي سڀ ڪي نقشي قلمدان اور صندوقچي نہايت خوش اُسلوب و خوش
 فطع بسھولت بناتي هين ”اُپني هنر مندي و دست ڪاري ڪي طرزين ڏکھاي
 هين“ اور ڪمخواب و زربفت و خارا و مخمل و زربافي چيري پڻڪي وهانڪي
 عديم المثل هين اُن ڪاريگرون چھت ڪسڪي تاب و طاقت جو اُس قماش کا
 ايڪ وصلچہ بن سڪي ”مگر حيرت مي نا چار هوڪر اپنا سر دھن سڪي“

سِوایِ اُسکي تَقْلِيدِ بِييِ اُنِ پَر خَتَمِ دِي کَبوَنِکِ رُومِ و فرَنگِ و ايرانِ مَن جَر
 کَپَرَاکَ اُحَلِي دِي يِي اُسکي مُعَالِ بَن دِيئِي هِن سِرِ مَوْ فَرَقِ مَن بَرَتَا دُورِ دُورِ
 اُس کُو بِطَرِيقِ نَحْنَه لِبَجافِ حَبَن “ اَوَرِ صَاحِبَانِ نِعْمَتِ سِي اِعْلَامِ پَانِي حَبَن “
 نَلَوَارِ بِييِ وَهَانِکِي دَمِ خَمِ مَبَن مَعَرِبِي نَلَوَارِ سِي مُعَالِهَ کَرِئِي دِي “ کُتَارِي کِي
 آبدَارِي سِي بَجَلِي بِييِ ثَرِئِي دِي “ اَوَرِ تِيرِ و کَمَانِ بِييِ زَمَانَه سَابِي مَبَن
 وَهَانِ فَايِلِ تَعْرِيفِ بَنَتَا هُوگا چُنَانِچَه صَاحِبِ خُلَاصَه وَ مُصَنِّفِ اَبِي اَکْبَرِي دُوبُو
 مَعْرِفِ حَبَن لِيکِن اِيکِ مَدَتِ سِي کَمَانِ لَهَوَرِ کِي اِس دِيَارِ مَبَن مَشْهُورِ هِي
 اَوَرِ اُس سِي اُتَرِکَرِ فَرِيدِ آبَادِ و کَجْجَوِي کِي مَکَرِ رُوپَا وَهَانِ عِرَاقِ و رُومِ وَ غَبَرَه
 سِي لَاقِ هِن اُسکي نَوَاحِ مَبَن پِيدَا نَبَن هُوتَا اَوَرِ جَوَاهِرِکِي بِييِ خَرِيدِ فَرُوختِ
 بَمَشْتَرِ رَهْتِي هِي عَرْضِ شَهَرِ مَذْکُورِ نَبَايَتِ خُوشِ آبِ وَ دُؤَا اَوَرِ اَجْناسِ وَ
 مَتَاعِ کِي بَهْمِ پَهَنجَنِي مَن بِييِ هَمَتَا هِي بَاهِرِ بِييِ اُسکي تَن سَوِ سَاڻِه مَعْمُورِي
 خَاصِ خَاصِ وَضَعِ پَرِ آبَادِ هُوي کِه هَرِ اِيکِ کُو پُرَا کَهْتِي حَبَن شَهَرُونِ کِي
 ضَرُورِيَاتِ هَرِ اِيکِ مَبَن مَهِيَا “ لَشْکَرُونِ کِي اسبابِ تَبَارِ جَا بَجَا “ چُنَانِچَه
 جَوَرِاسِي پُرِي نُو عَالَمِگِيرِ کِي وَقَتِ تَلکِ آبَادِ تَهِي سِوَايِ عِمَارَاتِ وَ بَانَاتِ
 هَزَارِ مَسْجِدِينِ سَنگِنِ دُو دُو مَبْنارِ کِي اُن مَبَن تَهِنِ کِتَابِي بِييِ اُنکِي اِيسي
 نَادِرِ اَوَرِ خُوشِ خَطِ کِه اُنکُو دِيکِه کَرِ اِنْسَانِ دُرُودِ بِيچِي اَوَرِ کُنْدَه کارِ کِي حَقِ

ۛمن آفرين ڪهي ايڪ پري ڪا ناون رسول آباد هي شاه عالم بخاري وهن آسوده
 هن اڪثر اُس بزرگ ڪي ڪرامت ولايت ڪي ڦايل اور بهتر ڪي اُسڪي مُرد و
 معتقد احمد آباد سي تن ڪوس * بتو ايڪ قصه هي نهايت دلگشا اڪثر
 اوليا وهان ببي مدفون هين ليڪن قطب العالم شاه بدر عالم بخاري ڪي باب ڪي
 قبر پر هاڻه بهر ڪا ايڪ ڪپڙا هي ڪوي اُسڪو سنگ ڪوي چوب ڪوي آهن
 خيال ڪرڻا هي اور عجيب و غريب حڪايات اُس سي منسوب ڪرڻي هين *
 پڻ ايڪ پُراني بستي هي اڳلي زماني ۛن وهان ڪي سلاطين ڪي تختگاه تهي قلعي
 ببي اُس مين دو هين ايڪ سنگين اور ايڪ خشتي ليڪن نهايت مستحڪم
 اور گاهي بيل اُسڪي نواح مين نهايت خوب هوتي هين * چانپاير ايڪ قلعه
 هي پهڙ ڪي ايڪ بلند ٿڪري پر چڙهاڻي اُسڪي اڙهاڻي ڪوس ڪي دروازي ببي
 ڪئي ليڪن راه نپت اوڀر اسي واسطي ايڪ طرف سي ساڻه گز ڪي قريب
 پهڙ ڪو ڪاٺ ڪر تختون سي پاڻا هي وقت پر اُڻا لتي هين پر موضع مذڪور
 چند مدت دار الحڪومت رها هي * بندر سورت نامي ايڪ شهر هي
 نعي بنادر اُسڪي تابع هين درياي تپتي اُسڪي قريب سي بهتا هوا سات
 ڪوس پر جاکر درياي شور سي ملا ميوي اُس مين اقسام ڪي بڪثرت خصوصاً
 انناس نپت رسيل خوشبو خوش ذائقه پيدا هوتا هي اور پھول ببي رنگ

بَرَنگ کي بَهَتَايَت سِي پَيُولِي هِن سَاتِه اُسکي پُٻَل پِي کِي طَرَح کا مَرَنه
 خُوشبو کِچَٽا هِي اُور اَهَلِ فَاَرَس مِيَن سِي اِيک فَوَم ي اَکَر وَهَان بُود و باش
 اِخْتِيَار کي هِي رَات دِن هَنگامه آتَش پَرَسَتِي کا گَرَم وَهَتا هِي سُوَرَت و نَدَر بار
 کي بِسِي اِيک کُوهِسْتَان خُوب آباَد هِي * بَگَلانا اُسکُو کِهَتِي هِيَن واقِعِي مَرَنه
 مَعْمُور و آب و هَوا اُسکي نِهائِيَت خُوب مَبُوي پِي وَهَان بَهَتِيَرِي هَوِي هِن
 لِيکِن شَتَالُو اَنگُور سِيَب اَناس اِنار تَرَنج آم هر اِيک لا ثَانِي هِي اُور سَات
 فَلَعي نَامِي اُس سِي مُتَعَلَق هِن اُنُهِيَن مَبَن سِي سَالِبَر اُور مُولِيَر پِي
 لِيکِن شُهَرَت اِن کي زِيادَه هِي اُور زَمِيَندار وَهَانکِي رَاثِيُور * مَهَرَوَنج اِيک بَرَا
 مَحْکَم قَلْعَه هِي نَرَبَدَه اُسکي نِجَبي سِي گُذَر کَر سَمُنَدَر سِي جَا مِلِي هِي کِتَنِي
 بِنَادِر اُسکي پِي تَابِع هِن اَقْسام کا کُچَرَا وَهَان بُنا جاتا هِي لِيکِن اِلَیچَا وَهَان کا
 مَشْهُور سَوَاگَر شَهَر شَهَر لِبْجَابِي هِيَن اُور فَايْدِي اُتْهَابِي هِيَن * سَرکارِ سُوَرَت
 اِيک جُدا مُلْک تها حاکِم وَهَان کا چِچاس هزار سَوار و لاکِ پِيادِيکا مالِک پَر
 اَحْمَد آباَد کي فَرْمَان رَوا کا فَرْمَان بُردار تها لِيکِن خَاخَنان اکْبَر شَاهِي نِي اُس
 کي مُلْک پَر فَرار واقِعِي قَبْضَه کَر لِيَا طُول اُسکا بَنَدَر گهَوَگَه سِي بَنَدَرِ اَرَامْرا
 تَلْک سَوا سَو کوس عَرَضِ اِبْتِدَاءِ دِهَار سِي بَنَدَرِ دِيُو تَلْک بَهَتَر کوس آب و هَوا
 اُسکي مِزاجُون سِي مَواقِ پهل پَهول کي پِي اِپَنِي اِپَنِي مَوسِم مِيَن بَهَتَايَت

اُسُور خَرَنوِزي سِي تاكين اُور فالبرزين مَعْمُور لِبِڪُن اُس مُلُڪَتِ كِي نَو حِصِي
 ڪَمَن اُور هر اِيڪَ مِهن اُسِ جُدا سبب اِسڪا درختون كِي فِراواڻي اُور گُنجائِي
 سانئِ اِسڪي پهاريون كِي باهم پيچيدگِي مَسڪن اُنڪي نِهايَت مَأْمُون و مَحْفُوظ
 ڪَمَن فوجن اِڪَتِهِي وَهان جا مِهن سڪَتِين جو تَنبِيه قرار واقِعِي ڪَرِين * جُونان
 گُذد اِيڪَ سَنگِمن قَلْعَه هِي نِهايَت مَتِين حِصانَت و مَتانَت مِهن وِيسا دُوسرا
 نِهنس سُلطان مَحْمُود گُجراتِ كِي بادشاهَ نِي بَهَت سِي لَتَرِ اِيان لَتَرُ بَزور اُسي لِمَا
 اُور پاس اُسڪي اِيڪَ اُور قَلْعَه بِنَا ڪِيا * ڪَرنال اِيڪَ قَلْعَه هِي بَهاڙ پَر هُنود
 ڪا بَڙا مَعِيَد اُس مَن بَهَت سِي حِشْمِي هِن قَرِيب اُسڪي اڪثر دَرِياي بِنادر
 دَرِياي شور سِي مِلِي هِيَن اُور اُس مقام مِهن مِچَهيان اِيَسِي نازُڪ هُونِي هِن
 اِگر اِيڪَ دَم دُهوڀ مِين رُڪهي تَو پُڳل جايَن اطراف مِهن اُسڪي اُونَت گُجوڙا
 نِهايَت قَوِي و چالاڪَ هوتا هِي * سومَنات قَدِيم بُتخاَنه هِي نِهايَت مَشهُور
 شور دَرِيا اُس سِي تِن ڪوس تَابِع اُسڪي پاڻچَ بِنادر سَرسُتي پِي قَرِيب اُس
 سِي نِڪلي هِي هِنْدُو اُسڪو بَڙا تِيرَتِيه جانتِي هِيَن مَشهُور هِي ڪَه پاڻچَ هزار برس
 اُس سِي آگِي پاڻچَ چِه ڪَڙوڙ آدَمِي جادُوگروَن كِي قوم سِي سَرسُتي اُور هرن كِي
 دَرَمِيان هُنسِي خُوشي آپس مِين لِپَت لِپَت ڪَر گِري اُور دُوب دُوب گِبي
 سومَنات سِي اَدَه ڪوس * سانگها اِيڪَ مَكان هِي سَرِي ڪِشَن كِي پاوَن مِين

وَنَهِن اِيڪَ صَدَآءِ کي هَانِهَ کا تِرُئَا اَوَرَسَرِي کي کِناري پَهَل کي درخت
 تَلِي بَکَنَتَبَه بامِي هُوَ بنا بَر اُسکي اُس مَکان کُو مَعِدَ جَانَتِي هِن اَوَر اُس
 درخت کُو پَهَل سر کَهَتِي هِن * قَصَبَه مَوْل مَن اِيڪَ مَعِدَ هِي مَهَادِيو
 سِي مَنسُوب هَر سال نِسات سِي پَهلي رُوژ مَعِن اِيڪَ پَرَدَه کُوتَر سِي
 چِهوٽا پَر چوَنچ اُسکي موٽِي رَنگَت سِباَه سَفِيْد اُس دِيهيري کي چِيت پَر آ
 نَقِيَتَا هِي اَوَر اِيڪَ دَم کُلوسَن کَرکِي يِهان نَلکَ لوٽَا هِي کِه جِي سِي گذر
 جاتا هِي اُس دِن شَهرون کي لوگَ وَهان جَمع هُوتِي هِن اَوَر طَرَح بطَرَح کي
 بَخُور کَرَتِي هِن پَر سِياهِي وَ سَفِيْدِي سِي اُسکي اَندازَه بَارَش کا يَعْنِي سِياهِي
 سِي نَقُولِ نَارِش اَوَر سَفِيْدِي سِي خُشکِي “ مُتَمِل اُسکي * دَوَارِکا هِي جَگَت
 بِي اُسکُو کَهَتِي هِن بَڙا مَعِدَ هِي جَب سَرِي کِشَن مَٿَرَا سِي باهَر نِکَلَا وَ نَهِن
 آکَر اُسَنِي ناسا لِيَا اِس لِي اُسکُو بِي پَرَسَتَش گاه جَانَتِي هِن نَرِديڪَ اُسکي *
 گايِي اِيڪَ قَصَبَه هِي اهِيرون کا مَسکَن وي هِنْدُوون کي طَرِيفِي سِي خارِج هِن
 بَر زَن وَ مَرَد حَسِين هُوتِي هِن جَب نِيَا حاکِم وَهان آتا هِي اُس سِي قَوْل
 لِيَتِي هِن کِه عَوَرَات سِي بَد کاري کا مَوَاخَذَه نَکَرِي تَب بُوَد وَ باش اِخْتِيار کَرَتِي
 هِن وَ اَلَا وَطَن چِهوڙ دِيَتِي هِن نَرِديڪَ اُسکي اِيڪَ زَمِين هِي طُول مِين نَوِي
 کُوس نِسات سِي پَهلي مَسَنَدَر اُبلَنا هِي اَوَر پَانِي مِين وَهَ تمام دُوب جَانِي هِي

جب دَرش موقوف هوتي هي پاني گهٽئي لڳتا هي آخر زمين رڪل آبي هي اور
 نون بهت سا هاتبه لڳتا هي * ڪجهه ايڪ جدي ولايت هي عرض طول اسکا
 اڙهي سو کوس کا سنڌه اسڪي ڇڄيم طرف زمين وهان ڪي بيشتر ريتلي اونٽ
 وهان ڪثرت سي پيدا هوب هيئن اور بکريون ڪي بهي افراط هي سواي اسڪي
 نازي گهوڙي وهان ڪي مشهور و معروف وجه اسڪي به هي ڪه ڪسي زماني مين
 ايڪ سوداگر ڪٽني عربي گهوڙي دريا ڪي راه سي لڳي جاتا نها اتنا اسکا جهاز
 ٿوٽ گيا ڪي گهوڙي ايڪ تختي پر بهتي هوي ڪناري پر آ لڳي اور اس
 ملڪ مين پهائجي آج تلڪ انڪي نسل اس نواح مين باقي هي القصه هوا
 اس صوبي ڪي اعتدال پر رهي هي جوآر باجري ڪي پيدائش بيشتر چنانچه
 مدار خلايش ڪي خورن کا اسي پر هي اور زراعت ربيعي ڪمتر گهڻون بلڪه
 بيشتر غلي مالو اجمير سي اور جانول دگهن سي آتي هيئن اور جنگلون مين
 يهان ڪي درخت اس ڪثرت سي هيئن ڪه لذت شڪار سي لوڪ اڪثر محروم
 رهي هيئن آم ڪي بهي به افراط هي ڪه پٿن سي تا بروڻه سو کوس کا عرصه هي
 يڪ لخت اسڪي درخت نظر آتي هيئن ساڻه اسڪي آم بمرتبہ ميهي اور
 خوش ذائقه بلڪه ڪيرين بي حلاوت سي خالي نهين انگور و انجير بهي علي
 هذا القياس عجيب تر به هي ڪه خرپوزه گرمي اور جاڙي مين بافراط ميسر

آتا هيَ اُور بھول بيي هر رت کا اِس کنرت سې هوتا هيَ کھ بازار گُزار بھ
 جاتا هيَ اگرچہ درندي اُور بيي اِس نواح ميں هبن ليکن جيتونکا اِس قدر
 وفور هيَ کھ هر سال صباد سيڪڙون پڪڙ لڏ هبن اُور صيد افغني اُنکو سڳلاڻي
 هسن ببل بيي وهانکي خوش ظاهر قوي فربه گران قيمت چنانچه ايت جوڙي
 اگر بان سي ربي سې کچھ زياده کو آبي نو سستي هيَ اُور چالاڪ بيي ايسي
 هوتي هيَ کھ تمام دن مبن بچاس کوس طي کري مطلق نه تهڪي دريا چوڻي
 ٻڙي اِس صوبي مبن بهت هبن ليکن نامي سابرمتي باترڪ مهندي نربدا تيتي
 سرستي هرڻ طول اُسکا بڙهان پور سي دوارکا تلڪ تين سو دو کوس عرض جالور
 سي تا بندر دامن دو سو ساڻھ کوس شرق رو اُسکي خاندیس غرب رو دوارکا
 شمال رو جالور اُور ايدر جنوب رو بندر دامن اُور کنڀايت احمد آباد پٿن
 نادوت بهڙوڻچ بروڊه چانڀاڻير کودهره سورٿه اسلام نگر نو سرڪارين تابع اُنکي
 ايت سو اڻها سي محال تيره بندر آمدني اڻهاون کڙوڙ اڻتيس لاکھ ٻوي هزار دام

صوبه ٿهڻه “اڳلي زماني ميں برهمڻ آباد ايت بڙا شهر پهان کي تختگاه تها
 قلعي ميں اُسکي چوده سو برج تهي تهوڙي تهوڙي تفاوت سي چنانچه اب
 نڪ اُسکي برجون اُور ديوارون کا کچھ نشان باقي هيَ بعد اُسکي ديور پائي

نَحْت دُوا بِالْفَعْلِ تَهْتَه دَارُ الْحُكُومَتِ هِي دَيْبِل بِيہِي اُسکو کہتی هِن فِي
 اَنْوَاعِ اِيڪ شہرِ کَلان و عِظْمُ اَلْشَّان هِي دُنْيا كِي چِيزِين اُس مَن مِائِي هِن
 خُصُوصًا مَوِي سِوای اُسکی اڪثر بِنادرِ كِي اَجْناس بِر دَسْتُورِ اِس مُلْك كا بِہِ
 هِي كِه زِمِنْدَارِ تَبَسْرا حِصَّہ زِرَاعَت كا سَرڪار مَن داخِل كَرِي اُور دُو آب
 لُوي لِيڪن كَانِ نَمَك و آدِن سِي مَحْصُولِ نَهْت سا هائِه لُگْنا هِي اُور چِه
 كُوس شہرِ سِي پَرِي زَرْد بَتھَرِ كِي كھان هِي جِس اَنْدازِي كا سَنگ چاھِن اُسي
 بِكال كَر تَرشُوائِن اُور عِمَارَت مَن لُگوائِن لِيڪن مَدَارِ كار بِيستَرِ كِشْتُون پَر
 چُناچُہ وَي اَنْوَاعِ و اَنْسامِ كِي جھوٹی بڑِي چالِس ہزار كِي قَرِيب وَھان كِي
 دَرِيا مَن تَار رَهْتِي هِن اِگرچہ اُسكِي نَواحِ مَن شِكارِ اَنْسام كا هائِه لُگْنا هِي
 لِيڪن گُورْخَر و خَرگُوش و كُوتاهِ باجہ و خُوكِ صَحْرائِي و ماھِي كا شِكارِ بَكْثَرْت
 اُور خُوراك وَھان كِي لوگُون كِي اڪثر دَہِي خُشْكا مِجھَلِي بَلَكہ مَدَارِ خُورَس كا
 اِسي پَر هِي يھان تَك كِه مِجھَلِيُون كو سُكْيا تَبِل مَن ڈال كِشْتُون مِين بِہر اڪثر
 بِنادرِ و اَطْرافِ مِين لِجائِي هِيَن اُور لوگ اُنكو مَول لِيكِر كھاتِي هِن پَر تَبِل كو
 وِي ناوُون كِي كام مِين لُگاتِي هِيَن اُور پَلوہ اِيڪ مِجھَلِي نِہائِيت لِذِيذِ هُونِ
 هِي لِيڪِن خَاصِ اُسي مُلْك مِين وَہ بِيہِي نِپْتِ مَزِي دَار و با حِلَاوَتِ سائِه
 اُسكِي چار مِہِي تَلَكِ بَگَرْتِي نِہِيَن اُور باغُون مَن رَنگِ بَرَنگِ كِي پُھلُون

کي بهتايت اقسام کي مٻوون کي کثرت خصوصاً آم بهت خوش مزه هوتا هي
 لطف ۾ به هي ته خبربزي کي رينديان جنگلون من خود رو پدا هوتي هن
 ديکھني کي لائق بلڪه کھاني کي قابل “ ڏاينس بهي تهجي کي مشهور هن ته
 لڙڪون کي کليجي منتر کي رور سي ترٿ ليجاتي هن “ اور انکي ماون کي
 دلون من داغ دي جاتي هن “ کھانا تو ان کي حضور کسيکو کھانا لازم نهين
 کيون ته اس وقت انکا تر نظر جس پر چلي اسي مارهي رهي سوي اسکي
 ڪهو ڪهو اسي حالت ان پر طاري هوتي هي ته اس وقت جسکو ديکھتي
 هن هوس من وه نهين رهتا پير کي داني امار کي مانند اسکي پاس سي
 اسکي هاتھ لگتي هن کسي حڪمت سي ايڪ لمحہ انکو اپني پنڌليون کي
 اندر رکي جهوڙي هي تب تلڪ وه بيچاره بيهوش پڙا رهتا هي ندان آگ پر
 انکو رکي ديتي هي جب وي پھيل ڪر طاق کي صورت بگڙي هن تب اپني
 همجنسون من حصي ڪرکي کھا جاتي هي وهان اسکا ڪام تمام هو جاتا هي اتفاقاً
 اگروہ بد ذات بگڙي جاتي تو لازم هي ته اسکي پنڌليون کو چير ڏالين فوراً
 وي داني نڪل پڙينگي چاهي ته جسکي جگر کو صدمہ پهتچا هي اسي کھلا
 ديون خدا کي قدرت سي وه شفا پاڻگا “ اور کليجا اسکا بهچ جاڳا “ اور به
 پلشت جرغ کو بهي منتر کي زور سي ايسا رام ڪرتي هي ته اس پر سوار هوڪر

دور دور تلک جاتي هي “ بلڪه نغضي ملڪون کي خبر لائي هي ” اور جو
 کوئي عامل چاهي ڪه اُسکو اس چلن سي باز رکبي نو اُسکي ڪنڀڙيان دانبي
 اور آنڪون مٿن لون پهرڪر چالس دن تلک لٽا رکبي ڪهانا بي نمک ڪيلاي
 ساڻه اُسکي پڙهنت پي اُسکي بڙلان عمل کي لبي بڙهي تب وه اپنا منتر
 قبول جايگي “ اور اُس چلن سي ناز آيگي “ لکن بستر اس پشي کي
 رنڊيان هوتن هين اور مرد ڪم صاحب خلاصه لکيتا هي ڪه من ني چشم خود
 ايک لڙکي کا کليجا ايک ڏاڻن کو ليڄاي دٻڙا هي هرچند ڪه عقل مٿن نٿين
 آتا ڪه جنس بشر مٿن اس طرح کي عورت يا مرد هو ڪه جگر ڪسيکي سڀني
 سي بدون ڄاڻ ڪبي نڪال لڄاي اور کوئي ديدگي لکن خدا کي قدرت
 معمور هي اُسکي صنعت سي ڪجهه دور نٿين نغض انسان کو پيه پي قوت
 دي هو اگر هماري مدد کي بي ادراڪ نڪا تو پيه لازم نٿين ڪه وه حقيقت مٿن
 پي نهوي يا اُسکي نظر من موثر حقيقي بي ايسي تاثير دي هو ڪه جس
 لڙکي کي طرف نگاه بد سي ديدگي اُسکي جگر کو صدمه عظيم پهائجي يا کوئي
 افسوس اسي ايسا ياد هو ڪه جس مٿن اس طرح کا اثر هو مجازا اگر اهل عرف
 ني کليجا ليڄاتا يا ڪها جاتا ڪها تو مضائقه نٿين سواي اُسکي ڏاڻين اور ايک
 منتر ايسا ڄاڻي هين اگر کوئي چڱي کا پات اُنکي گلي مين ڌال ڪر ڏبو دي

و نہیسن ڈوبتین اور آگت من جڈ دَبوئی نو نہیسن جلیسن * ھَنڊَلاچ ایک مکان ھی تہتی سی ستر کوس دُرگا سی منسوب اُتر اور پچیم مین دریای شور کی بدیکٹ لیکن یانی کی ما بابی اور راد کی خرابی مہرہ کی علاوہ اُسکی بیلون کی وِہزنی کا خوف اس لئی ہر کوئی وہاں جا نہیسن سکتا مگر بعضی اندت خصوصاً سناسی بیوگھ پیاس کو گوارد کرکی وہاں جای حَسَن اور پرسش کرتی حَسَن عرض آی جای پندرہ دِن سی کم نہیسن لگتی * سرکارِ سوسِتان نابع اس صوبی کی دریایِ مَندہ کی کناری نزدیک اُسکی ایک بڑا تالاب ھی طُول اُسکا دو دِن کی راد کتنی ماہی گیر اُس پر ایک سطحِ خاکی بناکر ساکن ہوئے حَسَن ہر روز مچھلیاں مارے ہین “ اور اپنی اوقات گزارے ہین “ اور اس صوبی مین ملتان و اوج کی حدون سی تہتی و کچ مکران تلک شمال رو بلند بلند پتھر کی پہاڑ ہین اکثر بلوچون نی اور بعضی پٹھانوں نی اپنی بُود و ناس و نہیسن مقرر کی ھی اور اوج سی تا گجرات جنوب رخ ریتل کی پہاڑ بیتون کی گروہ نی استقامت اپنی وہاں تہرائی لیکن اُنکی رئیسوں کی سکونت جلمیر مین ھی اور راجپوتون کی اکثر قومون نی بھکر سی صبر پور و امرکوت تلک سکونت کی سواي اُنکی سوڈہ و جارچہ بلکہ بہتیری اشخاص وہاں آکر ساکن ہوئے دریائو بھی اس صوبی مین کئی ہین لیکن بڑا دریا سندھ چنانچہ اکثر

سوداگر ملتان آور بھڪري اسباب و اجناس دريا کي راه سي ڪشٽيون پر ٿئي ٿي
 من ليجاي هين يهان تلڪ ڪه جميع مسافر بلڪه بڙي بڙي لشڪر ٿئي ٿي ڪي
 طرف غبر از راه دريا بهن جانب ايسا وقت ڪم هوا هوگا ڪه خُشڪي ڪي راه سي
 لوڪ اُدھر ڪو حائن “ اور پاني ڪي نا يابي و راه ڪي دُشواري سي رنج نه
 اُٿائين “ طول صوبي ڪا بھڪري ڪج مڪران تلڪ اڙهاڻي سو ڪوس عرض قصبه
 ندين سي تا بندر لاهري سو ڪوس شرق رو اسڪي گجرات احمد آباد غرب رخ
 ڪج مڪران شمال رو بھڪر جنوب رخ درياي شور سرڪارين اسڪي ٿئي ٿي سوسٽان
 نصير پور امرڪوٽ چار مُعتلڪ اُنڪي ستاون محال اور پانچ بنادر آمدني نو ڪروڙ
 اُنچاس لک ستر هزار دام

صوبه ملتان “ قديم شهر هي هر صنف ڪي اشخاص اُس من آباد اشيا بيبي
 هر ملڪ و هر قسم ڪي بيشتر موجود خريد و فروخت ڪا بازار مدام گرم رهتا
 هي عراق گهوڙي قندهار ڪي راه سي سوداگر لافي هين “ اور وهان بيٺج جاني
 هين “ جازون ڪي هوا معتدل گرمي ڪي موسم مين گرمي بشتت برسات ڪم
 ريان وهانڪي باشندون ڪي لاهوري ليڪن سنڌي اُس مين ملي هوي شطرنجيان
 اور قالينين بيبي گلزار وهانڪي مشهور هين سواي اسڪي سليقه تقليد ڪا اس

ديار کي کارِ پگروں کو خوب هي جناحِ نندر کي چيٿون کي نعل ايسِي بناي
 هين “ که اصل کر دِکھاني هين “ قلعه وھانکا خِشِتي اور مزارِ مَحْدوم بهاءُ آئدين
 ذکريا کا بني ونهين هي سِواب اُسکي بهت سي نُرُگون کي سرارِ پُر انوار اس شهر
 مبن زيارت گاهِ خلائق هين اور شهرِ مَدْکُور سي چار کوس کي تفاوتِ سَدَ زين
 آلعابدين کي درگاهِ سُلطان سرورِ نيٿا اسي بزرگ کا هي وھان يهي گرميون مبن
 چار طرف سي لوگ زيارت کو آي هين کيي روزِ بهترِ بهاڑ رھتي هي اور
 چالس کوس وھان سي پري مغرب رو دريا کي اُس پار ايک پہاڑ کي دامني
 من بلوچون کا شهرِ سلطان سرور ونهين مَدْفُون هي * اور قصه اُوچ من فبر شيخ
 جلال ابنِ سَيِّد محمود ابنِ سَيِّد جلال بخاري کي هي مَحْدوم جہانيان اسيکو
 کہتي هين * شهرِ پٿن کہ اجودھن يهي اُسکو کہتي هين ديبال پور کي ودرکار
 هي ملتان کي پورب طرف وھان شيخ فريد شکر گنج ابنِ شيخ جلال آئدين
 سليمان فرخ شاه کابلي کي اولاد قصه کوتاه سرکارِ ديبال پور مبن دو قوم ٿوگر
 و گوجر سِواب اُنکي اور يهي قومين کہ تمر و رھزي اُنکي شھرت رکھتي هي
 ساکن هين جب برسات آتي هي سٿلج و بياه دونو درياو کيي فرسخ پھيلتي هين
 سرکارِ مَدْکُور کي مھلون کي زمين پر اکثر اوقات ايک سطح آب هو جاتي هي
 غرض هر سال وھان طوفان آتا هي “ اور طوفانِ نوح کو ياد دلانا هي “ پھر جس

وقت دریا و هت جاتا هي رطوبت و طراوت كي باعث ايسا گنگان جنگل هو
 جاتا هي كه پياده بي راه نهن چل سكتا سوار كا تو كيا مقدور اسي سبب اس
 ديار كو لکهي جنگل كهني هين اور مفسد مذکور اسي پناه كي سبب اور اس
 باعث كه دريا و کي تگزي هوکر انكي مساکن مين بهتا هي رهزي و دزدي ندهرک
 کرني هين امرا و حکام بادشاهي سي انكي تنبيه فرار واعي هو نهن سکتني جاوا
 اس ديار مين ميانه گرمي بشتت خريف مين زراعت جوآر كي ربع مين
 گهنون كي بخوري هوتي هي اور ملتان كي پچم طرف پانچ کوس كي تفاوت
 سي درياي چناب پر بلوچونکا ملک هي اس مين انكي دو سردار ايک تو
 داودي § كه تيس هزار سوار اور پچاس هزار پياده اپني ساته رکهتا هي دوسرا هوت +
 كه بيس هزار سوار تيس هزار پيادیکا سردار تها دونو آپس مين مخاصمت كي
 سبب اپني اپني سرحد پر آکر اکثر لڑا بهڑا کرتي تهي ليکن بادشاه كي جاده
 اطاعت سي قدم باهر نهن دهرتي چنانچه پيشکش معمولي هميشه حضور
 اعلي مين پهچاتي تهي اور اپني اپني ملک کو تصرف بادشاهي سي بهچاتي وکیل
 بي هرايک كي طرف سي صوبه ملتان كي حضور حاضر رهتا تها كه احکام پادشاد

§ In a Persian MS. this word is written داري

+ In a Persian MS. the word seems written هوب

کي اور امر صوبه دار کي بخوري بجالوي تغافل شعاري وسهنگاري کا شوبه اختيار
 نکرې غرض ولايت بلوچونکي نيت آباد اور زراعت دونو فصلون کي اس من
 بافراط هوٿ تي حاصل يھي عليٰ هذا آ لقياس سواي اسکي چورون اور رهنون کا
 وهان گذر نھیں ” کہتي هیں کہ ملتان کا ملڪ سلطان علاء الدين ثاني کي سلطنت
 مہن دھلي کي علاقي سي نکل گیا تھا اور اس پر قوم لنگاہ § متصرف هوئي تھي پير
 سلطان حسين لنگاہ § حاکم ملتان في اپني حکومت مين جب ملڪ سہراب و
 غيرہ بلوچون کو کُمت کي ليئي کچ مکران سي لولوا کزور کوٽ سي دھنکوٽ
 تلک انکي جاگیر مين ديا بلکہ اکبر کي عہد سلطنت مين يھي راجا توڑل
 مل ديوان بادشاھي في اس ولايت کو بلوچون هیں پر متعين رکھا اور خراسان
 و هندوستان کي ما بين ايک لشکر جرار متعين کیا سواي اسکي انکي حدون
 مين ايک ديوار مستحکم بنا کي جنوب رخ ملتان کي * بھکر ايک قلعه
 نہایت متين اور نيت سڳين هي کُتب تواريج سابق مين نام اسکا منصورہ
 لکھ گئي هیں طرفہ اتفاق هي کہ درياي سندھ پنج رُند پنجاب سي ملکر
 قريب اسکي پہاچا پھر دو ٹکڑي هوکر بقدر ايک حصي کي قلعه مذکور کي
 اتر طرف گیا اور بقدر دو حصہ دکن طرف غرض محکمي اور مضبوطي اسکي

اُتراف مین مشهور هي هرچند فوج کثير هو پر اُسي لي نسکي گرمي کي اُس
 ديار من افراط اور بارش کي قلت مبهه بي اقسام کا پاکيزه و لطيف هوتا هي
 لکن ايک جنگل لق و دق بیکرو سيوي کي ما بين واقع هي گرميون مبن
 نين مہيني تلک باد سموم وھان جلتی هي جب دريائي سنڌه کي برس کي
 بعد دکن کي طرف سي شمال کي جانب آتا هي ديھات اُدھر کي خراب هو
 جاقب ھبن بنا براسکي چھپر کي گھرون مین باشندي وھانکي اوقات گذارتي
 ھين رواج پکي عمارتون کا کم هي طول صوبي کا فيروز پور سي سيوستان نلک
 چار سو کوس و عرض خطر پور § سي جلَمير + تلک ايک سو پچيس کوس اور
 جو ٿئي کي کو اُس مین ملاين تو طول کچ مکران تلک چھ سو ساٿھ کوس کا
 ٿيھرتا هي شرق رو ملا هوا سرکار سرھند سي غرب رو اُسکي کچ مکران شمال
 کي طرف پشور جنوب کي سمت صوبہ اجمير ملتان و ديال پور و بھکرتين
 سرکارين تابع اُنکي چھيانوي محال آمدني چرييس کزور چھاليس لاکھ پچين
 هزار دام

صوبہ لاھور “ قديم شھر هي راوي کي کناري کھتي ھين کہ راجا رامچند کي

خط پور § Or + Perhaps the place written in our maps Jesselmere.

نشي ٽٽو ۽ ني اُسي آباد ڪيا اور بعضي تاريخون مين نام اسکا لهور و لهور لکي
گهي هجن جب ڪه آسمان ڪي گردش سي بعد گذرني ڪيني دورون ڪي آبادي
اسڪي ويران هوي اور تيوتڙي سي نشان ڪي ڪي ره گهي تب دار الحڪومت
اس ولايت ڪا سيالکوٽ ٿهرا بعد اسڪي جس وقت سلطان محمود غزنوي ني
هندوستان ڪو فتح ڪيا ملڪ اياز ڪه اسکا منظور ٿيا اس شهر ڪي آباد ڪري پر
منرجه هوا پهان تلڪ ڪه ايڪ پکا قلعه بنا ڪري سرسي شهر آباد ڪيا پهر
سلطان محمود ڪي فرزندون من سي خسرو شاه و خسرو ملڪ دونون باپ
بٽون ني تازو اس ولايت ڪو فتح ڪري لهور ڪو دار السلطنت ڪيا غرض اٽٽيس
رس تلڪ دار الحڪومت سلطان محمود ڪي اولاد ڪا رها بعد انڪي ڪسي هند
ڪي بادشاه ني اس شهر مين استقامت نڪي بسبب اسڪي بي رونق پيرو گيا
آخر ايڪ مدت ڪي بعد تانار خان سلطان بهلول ڪي ايڪ امير ني دار الاماره
اسڪو مقرر ڪيا اسڪي بعد بابر بادشاه ڪي بيٺي ڪامران مرزا ني وهان ٻوڊ و باس ڪي
پهر تو آبادي اسڪي زياده بڙه گهي بعد اسڪي اڪبر ني اپني عهد سلطنت مين
اسڪي آبادي ڪو توجھ فرمائي اور ايڪ شهر پناه خشي اسڪي ڪرڻ بناي بلڪه
ايڪ دولٽخانه پي تعمير ڪيا وه اسڪي رونق ڪا موجب زياده تر هوا پهر نور

§ Perhaps, *Lava* or *Laba* may be intended : see As. Res. vol. ix. p. 53.

آلدين محمد جهانگير في بڙي بڙي عمارتن بناڪر ايڪ مُدت نُرولِ اِجلال فرمايا “
 اور رونق کي اسڪي زياده بڙهايا “ چنانچھ وِي عمارتن عالمگير کي وقتِ تلڪ
 بِيِي موجود تھن سِوايِ اسڪي ڪُجھ ڪُجھ عمارتن حويلان شھزادون في بِيِي شھر
 مذڪور مين بُنناڊ کين بلڪه اُمراي والاڻان في بِيِي خُصُوصاً عمارت اَبُو اَلْحسن
 آصف خان بن اِعْتِمادُ اَلدوله کي نہايت زينت بخش ھوئي اور شاهجھان کي
 بِيِي بادشاھت من آبادي اسڪي دن بدن بڙها کي جب عالمگير کا وقت آيا
 تب درياي راوي ايسا چڙھا ڪھ شھر کي اڪثر باغات و عمارات کو صدمه
 عظيم پھانکا تب بادشاھ في چَوَڻِي سِنِ جُلُوسي مبن ارشاد ڪيا ڪھ ايڪ باندھ
 مُساکم بناي ڪھ عمارات کو بارِ ديگر اس طرح کا صدمه نه پھانجي فرمان
 بردارون في بِيِي ويسا هي باندھ مضبوط کوس پھر کي طول کا باندھا اور اڪثر
 جاگھ سيڙھيان پکي دريا مين بناڪر ڪناري کو خوش اُسلوب ڪر ديا بلڪه عمارتين
 پکي پکي اور حويلان اچي اچي لبِ دريا بناڪر شھر کو بِيِي صفحہ تصوير
 بنا ديا غرض چَوَڻِي سال کي شروع سي چاليس برس تلڪ هر سال مرمت
 و تعمير اسڪي سرڪار والا سي ھوڻ رهي اور مبلغ ڪثير خرچ ھوا ڪي پھر تو
 پھ جُستہ بنياد يڪ دُست آباد ھوا لوگون کي ڪثرت اور ھنرمندون کي بہتايت
 ايسي کم ڪسي شھر مين ھوئي ھوگي مغلبي و تنگدستي کي دروازي يڪ لخت

منمود “ اجناسِ هفتِ کشورِ بنگہ اشیاہِ بحر و برِ بافراطِ موجود ” خرید فروخت لال و بہار “ لین دین کا ہمیشہ گرم بازار “ اگرچہ کوچہ و بازار مسجد سی خالی نہ تھا لیکن دریا کی کناری مقابلِ دولتخانہ عالمگیر کی ایک مسجد سنگس عالیشان ایسی تعمیر ہوئی جسکی بنا پر پانچ لاکھ روپی صرف ہوئی سواہی اسکی شہر کی بیچون بیچ وزیر خان عرف حکیم علم آدین شاہجہانی نے ایک جامع مسجد ایسی خوش قطع بنا کی کہ شہر کی روتی دو چند ہو گئی مزار بھی اکثر بزرگوں کی شہر میں ہیں خصوصاً پیر علی خجیری کہ جامع فصیلت و ولایت تھا وہ بھی ونہیں آسودہ ہی اور مقبرہ جہانگیر بادشاہ کا دریائی راوی کی اُس پار شاہ دریا کی متصل واقع ہی لگا ہوا اُس سی مقبرہ آصف خان ابو الحسن جہانگیری کا اگرچہ حواشی شہر میں باغ اکثر پر فضا ہیں لیکن باغِ شالامار کہ شاہ جہان نے نقل باغ کشمیر کی بنایا ہی اسکی سیر سی اکثر خاطر بستہ کو شگفتگی آوردل پڑمردہ کو تازگی ہوئی ہی جب کہ احوال دار آل سلطنت کا قدری لکھنی میں آیا لازم ہوا کہ کچھ کچھ قصبات کا بھی تحریر کیجی * جائیدہدراہیک قصبہ قدیم دواہی میں ہی شاہ ناصر آدین ونہیں مدفون ہوا “ اور مزار اسکا زیارت گاہِ خلائق تھہرا “ خصوصاً گرمیوں میں اکثر اشخاص وہاں زیارت کو جاتی ہیں “ اور نیازین

نذرین اُسکي قبر پر چڙهائي هين “ ڪهڙي هين ڪه شيخ مرحوم اُپني وقت من صاحبِ ولايت و خلاصه اهلِ رياضت تها اور مزار شيخ عبد الله سلطان پوري کا پيئي اُسي کي نواحِ مبن هي ڪمالات و حالات اُسکي مشهور و معروف خطاب اُسکا سليم شاه کي سلطنت مين شيخ الاسلام تها پهر همايون و اکبر کي عهد مبن مخدوم الملڪ قهرا اور اُسي دوايي مين * بجوازه پيئي ايڪ پُرانا قصه هي سرِصاف و بافته ڌوريه پچتوليه جهونه سفيد چره پشکا سنهري آڇل دار و هان کا هند مين مشهور هي ليڪن جهيٺت سلطان پور هي مبن خوب جهيٺي هي بلڪه بادل به پيئي و نهين کا نهايت چمڪ کي ساڻه هوتا هي اور دوايي مبن * هيٺ پور پيئي ايڪ پرگنه هي وهانگي گهوڙي عراقي کي مانند هوتي هين چنانچه بعضي بعضي دس دس پندر ٻندر هزار رُپي کو بکتي هين اور پيئي هيٺ پور کي مُتعلقات سي جگ گوردهر گوڻد ايڪ مقام هي اس مبن ايڪ باغ نهايت پُر فضا “ اور ايڪ تالاب نيٺ خوشنما “ سير کي قابلِ اورديد کي لائق هي چنانچه بيساڳي کي دن وهان هزارون آدمي جمع هوتي هين اور اس سي دوتن کوس پر * رام تيرتھ ايڪ ٻڙي پرستگاه هي هُئود وهانگي پيئي پرستش کا نتيجه نواب عظيم جانئي هين کُڙي کوس وهان سي * پٿاله ايڪ قصه دلگشا اور معموره خوش آب و هوا هي بساني والا

اُس شہر کا راہی رام دیو بیتی ہی کہ کپور تیل کا زمسندار اور اپنی قوم کو سردار تھا مشہور ہی کہ سابق اس سی ایک مرتبہ پنجاب میں اس طرح کا طوفان آیا کہ ستلج سی چناب تلک تمام زمین سطح آب ہو گئی بسبب اسکی عمارتیں ڈھ گئی اور بستیاں خراب ہوئیں بلکہ دراروں نے حیات پبی ڈوب کر ہلاک ہوئی چنانچہ طوفان کی جانبکی بعد پبی ایک مدت یہ سرزمین ویران پڑی رہی بعد ایک عمر کی بعضی بعضی جاگہ آباد ہوئی لیکن مغل بلخی و کابل از بس کہ ہر سال پنجاب پر دوا کرتی نہی اس جہت سی یہ ولایت مدتوں خراب رہی زراعت اس میں بہت کم ہوتی تھی حاصل پبی چندان نہ تھا جب سلطان بہلول لودی کا وقت آیا تب تاتار خان صوبہ دار لاہور کا ہوا اور اُس سی راہی رام دیو بیتی فی تمام پنجاب کو نو لاکھ ٹکی پر اجاری لیا اتفاقاً ایسی واردات در پیش ہوئی کہ راہی مذکور مسلمان ہوا اور یہ ہی اُسکی پیش آمد کا باعث ٹھہرا بعد اسکی آٹھ سو ستتر ہجری اور پندرہ سویریکرمجیتی میں خان موصوف کی اجازت سی پٹالی کو کہ محض ایک جنگل تھا آباد کیا وجہ تسمیہ اُسکی یہ ہی کہ شہر کی بنیاد کی وقت بد شگنی ہوئی تھی بسبب اسکی جاگہ بدلی قریب ہی اُسکی ایک پستی پر بنا اُسکی پھر ڈالی اور پٹالا پنجابی زبان میں مبادلہ کو

ڪهڙي هين اس واسطي قصهٔ مذڪور ڪا بهي نام رکها پير بهت سي جنگل ڪٽوڪر
 گاڻن بسائي ڪهت بوائي آخر ايڪ پرگنه مقرر هو گيا چنانچه تحصيل اسڪي
 اورنگزيب کي وقت مين توڳڻج قارون مي بهي گججه افزود نهي القصة قصهٔ
 مذڪور ابتدا مين چندان آباد نه تها شمشير خان خوجه اڪبر کي وقت جو
 وهان ڪا ڪٽوڙا هوا اُسنِي ايڪ مڪان حاڪم نئين اور تالاب لطيف و باغ وسع
 وهان بناڪر رونق اسڪي دو چنڊ ڪر دي ” پير دن بدن آبادي بڙهتي گئي “
 يهان تڪ ڪه ايڪ شهر معقول هوا بعد اسڪي شيخ المشايع ڪٽوڙي ني ايڪ
 عمارت نيٺ اڻوڻي اور پهلواي بهت خاصي بناي اُسنِي آبادي ڪو اور ترقي
 دي ” اور بهار تازه بخشي “ پير اورنگ زيب کي وقت وزير خان عرف
 مرزا محمد خان جب امين هوا اُسنِي عالم گير کي بارهوين سن جلوسي مين
 تمام دڪانين بازار کي پخته ڪر دين اور بانگي رائي اور سجان سنگ دونون
 فائون گوڙن ني بلڪه اُنکي بيٺون ني بهي ڪتني مڪانات پُر فضا بناي سواي اُنکي
 ايڪ ڪاروان سراي اور پره بهي بنا ڪيا بعد اسڪي قاضي عبد الهي ني عمارتين
 سنگن و رنگين بناين ساڻه اسڪي ايڪ بازار ڪاروان سرا بهي نهايت وسيع اور
 ايڪ مسجد جامع بمرتبہ رفيع بناي بلڪه ايڪ باغ بهي بهت بڙا دلگشا
 بنايا پير تو شهر کي رونق چوڳني هو گئي ” اور آبادي حد سي زياده بڙهي “

بَعْدَ اُنْكِ گنگا دهر هيراندنَ كِي بٻٽِي تِي اِيڪَ پَڪا کُوا شَهرِ كِي بازار مِين ڪَڍا "
 سائِه اِسْڪي اِيڪَ باغ مَعه باوِلي سَوادِ شَهر مِين لاهورَ كِي رستي پَر بنايا " غرض
 دونون مِقامون کو آبرو بَخشي " اور وهانَڪي باشندونکو بلڪه مسافرون کو راحت
 دِي " از بس كِه دونون کا پاني آبِ گنگا سِي مساوي هِي بسبب اِسْڪي اُنْڪي
 پاني کا نانوَگنگادهر مشهور هو اِگرچہ اطرافِ شَهر مِين باغِ بي شمار و گلزار پَر
 بهار هِن لَڪِن امريستِ قانون گو نِي اِيڪَ باغ شالامار كِي مُشابهِ نهايت
 مخلُوع و دلچسپ بنايا اور اُسْڪي تين درجي رڪمي اوپر کا درجہ شمشير خان
 كِي نالاب پَر مُشرف هِي الْقَصَہ اُسْڪي سِير كُوي غم نِهين جِسي نِهين ڪِوتِي "
 اور اُسْڪي ديد سِي طبعيتِ ڪِسيڪي ڪِهي سِير نِهين هوتي " سِواي عمارات و
 باغات كِي اندر شَهر كِي اور باهر اُسْڪي اطراف مِين بَہت سِي مردانِ خدا
 آسودہ هِين اُنْهين مِين سِي شِهابُ آلدِين بُخاري و شاهِ اِسماعيل و شاهِ بَعْمَتُ
 آلَہ و شَيخِ اللہ داد هِن كِه هر اِيڪَ اُنْهي عَصْر مِين اهلِ ڪمال و صاحبِ
 حال تها اور وهان سِي دو کوس پَر مَوْضِع * مسالي اُس مِين مزار شاه بدر
 آلدِين کا هِي سِلْسِلَہ اُس عزيز کا پيرِ دستِگير کو پَهَنجتا هِي چار کوس پِٿالي
 سِي * ديپال ڌال اُس مِين درگاه شاه شمسُ آلدِين دريائي كِي هِي اُس بُزرگ
 كِي بِي ڪرامات و خرقِ عادات زبان زدِ خلایق هِن چنانچہ اُسْڪي حِين حَيَات

کي ايڪ سرگذشت ٻيھ ھي ڪہ ايڪ ھندو ديپالي نام بڑا راسخُ الاعتقاد تہا
 جب گنگا کي نہان کا موسم آيا اور ھندوونکي گروه کي گروه جاني لڳي ديپالي
 ني ٻيھي اس بزرگ سي رخصت مانگي اُني فرمايا ڪہ جب روز معهود آوي
 ٽنھي ياد دلايو چنانچہ جب وہ دن آيا ديپالي ني عرض ڪي فرمايا ڪہ آنگھن
 بند ڪر جونھن ڪن اُني تين گنگا کي ڪناري پر ديکھا اور ٻيھي بندون سي
 ملاقات ڪري اُنکي ساڻھ نہايا انھون ني ٻيھي اُسي ديکھا پھر جونھن آنگھن
 کھول دين اُني تين اس ھادي ڪي مجلس مين پايا نہايت حبران ھوا جب
 ڪہ اُسکي ٻيھي بند اُني اُني گھرون مين آئي اور اسکو وطن مين ديکھا ھر
 ايڪ ني ڪھا ڪہ ديپالي ھمارا شريڪ تہا چنانچہ باھم گنگا مين نہايت ٻيھي تھي
 ليڪن مراجعت ڪي وقت ھم سي پيش قدمي ڪري ٻيھ ٻيھي پھتجا ھم پڇھي
 آئي آخر الامر حقيقت حال سي واقف ھوي ”اور ايڪ مدت دريائي حيرت
 مين غرق رھي“ نادر تر اس سي ٻيھ ھي ڪہ اُسکي انتقال کي چند سال بعد
 بڑھيون ني کلانور کي حاڪم کي حڪم سي سرس کا درخت ڪہ اُسکي قبر کي
 نزديڪ تہا اُسي کاٺ ڪر عمارات کي واسطي ٿڪري ٿڪري ڪيا ايا ايڪي ايڪ
 آواز ھيبت ناڪ آئي اور زمين ھانکي کانپني لڳي پھر اس درخت کا تنہ
 خود بخود اُٿھ ڪھڙا ھوا بڑھي اس سانحي سي ڌر ڪر بھاگ گئي وہ ٽھنٽھ پھر

سر سبز ھوا اِس واردت نَب 'خُراف' مین شہرت بکری " اور خُلق کی رجوع
 زیادہ ھوئی " غرض اَبَتلک بچی اُسکی درگاہ چھوٹی بڑوں کی زیارت گاہ ھی
 ہر جمیرات کو وہاں بیٹھ دھوپ ھی خصوصاً نو چنڈی جمہرات کو بوز و مرد
 بکثرت دور دور سی بچی آتی ھین " اور نڈرین قِسم قِسم کی چڑھانی ھن "۔
 بلکہ اپنی مطلبوں پر نڈرین مانتی ھین اور مرادین پانی ھن پر اچھیا ریند
 پہ ھی کہ اُس بزرگ کی درگاہ کی خادم ھندو ھن دیوالی کی اولاد سی ہر
 چنڈ اہل اسلام نی چاہا کہ اُس جماعت کو وہاں سی دفع کریں اور اِس
 خدمت کو چھین لین پر کچھ پیش رفت نہوا چنانچہ عالمگیر کی وقت تلک
 نو مجاور ھی لوگ تھی اب کی خدا جانی قریب اُسکی * دھیان پور ایک
 مکان ھی وہاں بابا لال ایک درویش بڑا موحّد صاحب کمال رھتا تھا با وجود
 اُسکی سلیقہ تقریر کا بھی اُسکو خوب تھا چنانچہ وحدانیت و معرفت الہی
 اِس خوبی سی بیان کرتا تھا کہ سامعین حظ وافر اُٹھاتی تھی " اور اُسکی کلام
 کی سنی کو اکثر اوقات آتی تھی " اور نظم ھندی بھی اُسکی اِس مضمون
 کی بہت ھی بلکہ اکثر اشخاص اُسکو ورد و طیفی کی طور سی پڑھتی ھین اور
 بہت سی خاص و عام اعتقاد اُسی رکھتی ھین کہتی ھن کہ دارا شکوہ کی اُس
 بزرگ سی بیشتر ملاقات تھی اور کلمہ و کلام عارفانہ بھی باہم اکثر رھتی تھی

حناجھہ جندربان منشی شاہجہانی نی طرفین کی جواب و سوال کو جمع
 دیکھی ایک کتاب عبارت فارسی میں نہایت مربوط لکھی ہے نادر کوس پتالی
 سی زوی کی کناری :- بابا بابک کا مکان ہی عالمگیر کی وقت نلکٹ اُسکی
 اید و نہیں رھتی تھی غرض اپنی وقت میں وہ بڑا جوگی تھی دشرمی نیا
 مندوون کی اکثر فرقی اُسکی کرامات کی فائل ہیں خصوصاً مکہ آسٹو بہت
 مانتی ہیں اور انستون میں ابک فرید بابک پنتیہون کا جو ہی اُسکا سلسلہ
 نی کر پہنچتا ہے بہت سی دھری اُسکی جن سی وحدانیت و معرفت
 تیکی پڑی ہی منہور ہیں حناجھہ اکثر اہل مذاق اُنکو ذوق شوق کی حالت
 میں پڑھتی ہیں “ اور آسٹو اُنکی ٹیٹ پڑتی ہن “ فصہ کوتاد پندرد سو
 جیس برس کرماجیتی میں مطای جِسکی آتھ سو چورانوی ہجری میں
 تولدئی کی بیج بہ تیشی پیدا ہوا اور وہیں اپنی نانا کی گھر میں پلا لیکن
 زکائی سی اسکو جب تب کا دھبان تھا رام سی دن رات لو لگائی ہی رھتا
 چناجھہ آثار فخر کی اور کشف و کرامت کی اُسی سن میں اس سی ظاہر
 نہی اور اکثر اشخاص اُسکی معتقد آخر بہت سی ملگون کی سیر کرکے پتالی
 میں آیا وہیں کدخدا ہوا اور قصہ مذکور کی ایک کاؤن میں دریا کنارے
 رھنا اختیار کیا از بس کہ شہرہ حق شناسی اور خدا پرستی کا اُسکی ملک

مَنڪَ پِيئَجا اِيڪَ عالمِ اُطرافِ مَمالِڪَ سِي آڪر اُسڪا مَرِيَدَ هُوا چِئانچِئَ اِيڪَ
 گُوبَا مَرِيَدَ، نَامِ اُسڪا تَرَا مَعَرَفَ تِيا وَدَ اُسڪِي اَڪثَرِ دَوَهِري اِس لُطْفَ سِي گَالا .
 كِه اِيڪَ سائِه رِيئَجيَ جانا “ بَلڪَ اُسڪِي كَمالِ كا اِئْتِقادِ لَلا ” يَدَن وَدَ بَهِسَرَن
 وِ رِيافَتَمونِ كا پَهِشُوا سَلِمَ شادِ افغانِ كِي عَهِدِ سُلطَنَتِ مَن سَنَرِ بَرَس . سِي . كَچِئَ
 اَوِيَرِ هُوڪَرِ نَڪَنَتِيَه ناسِي هُوا اِگرچِئَ لَڪَئِمَداسِ اُسڪا مِثْا سَموتِ تِيا لَئِڪَن جَوَگَتِ
 سِي دَولَتِ جَو اُسڪِي قِسمَتِ مَن نَه بِيي اَنگَدِ نَامِ كَچِئَريِ كُو كِه اُسڪا خُتارِ
 مَعاِجِبِ تِيا گُرو اَنگَدِ خِطابِ دِيڪو مَرِي وَفَتِ اِيذا فَايَمِ مَتامِ كَرِگِيا وَدَ نَبَرِ بَرَس
 نَسَا جا نِشِينِ رَها جَب مَرِي لَگا لا وَدَ تِيا بِنابَرِ اُسڪِي اِپَنِي دَامادِ كُو كِه اُسڪا
 مَرِداسِ نَامِ تِيا خَلِيفَہ كِيا اُن نِي بِيي بائِسِ بَرَس تَلڪُ سَرِشَتِ، مَغرِ كا جاريِ
 رَکِيا “ اَوَرِ اِيڪَ خَلقِ كُو گُرو يَدَدِ كِيا ” پَرِ نَڪَنَتِيَه كا رِستَہ لِيا “ اِگرچِئَ اَوَلادِ
 اُسڪِي بِيي لَڪِنِ آخِرِي وَفَتِ اُسَنِي بِيي اِپَنِي دَامادِ رامِ داسِ كُو اِپَنِي جاكُہِ پَرِ
 اِئْتِمَلِيا اُسَنِي سَاتِ بَرَس تَلڪُ رِئدِگِي كِي اَوَرِ وَهِي رادِ جَلِي “ آخِرِ هَسْتِي كِي
 بَسْتِي تَجي “ بَعَدِ اُسڪِي گُرو اَرَجُنِ اُسڪا بِيثا اُسڪِي مَقامِ پَرِ بِيثِيا آخِرِ پَچِسِ
 بَرَس كِي بَعَدِ اُسڪا بِيي اِئْتِقالِ هُوا بَهِرِ گُرو هَرِ گُوبَندِ اُسڪا خَلَفِ خَلِيفَہ هُوا اِئْتِمَسِ
 بَرَس نَلڪُ جِبا اَوَرِ اُسِي جِلَنِ پَرِ چَلا اُسڪِي بَعَدِ گُرو هَرِ رايِ اُسڪا پُوتا جا نِشِينِ
 تَپَہرا كِيونَڪَ بِيثا اُسڪا اُسڪِي آگِي هِي مَرِچُكا تَها قِصَہ كُوتادِ وَہِ بِيي اِپَنِي گَہرايِ كِي

مريدون معتقدون ڪو ستره برس راه بڻاتا رها اُسڪي پيڇهي ڳروڊرڪشن اُسڪا بڻتا
 خورد سال تها تهن برس تلڪ جوگت ڪي مسند پر بڻتھا رھا لڪن اُسڪي بعد
 ايڪ چھوٽا مٿا ڳرو هر ڳوبند هي ڪا نبع بهادر نام پير جا نسين دوا اور ڳمارد
 برس تلڪ اپني جد و آبا ڪي طريقي ڪو بدستور اُسني جاري رکھا آخر الامر
 نادشاهي امپرون ڪي مد من پھسا قصه ڪوتاه سن ايڪ هزار اڪاسي هڪري من
 ڪه مطابق اُسڪي ستره سن عالمگيري تهي حسب الحڪم بادشاه ڪي شاه جهان
 آباد مين ماراگيا لڪن خلاصه الھند ڪي تصنيف ڪي وقت ڳرو هر ڳوبند رائي
 ڳرو تغ بهادر هي ڪا بڻا اپني باب ڪا جا نسين تها اور بايس برس اُسڪي
 سجاده نشيني ڪو ڳڏري تهي القصه مريد بابا نانڪ ڪي اڪثر صاحب حال و فال
 هوتي هن اور اُنڪي خاص عبادت يه هي ڪه اپني مريدون ڪي دوهري راگت
 مين گائين “ اور لوگون ڪي دلون ڪو لڳائين ” دوست و دشمن ڪو ايڪ سا
 جانين “ سواي اپني هاديون ڪي ڪسي سب علاقه نرڪمين “ في الواقع جو نانڪ
 پنهنجون ڪا فرقہ اپني مريدون سي اعتقاد رکھتا هي آيسا ڪوئي اور ڪم هين رکھتا
 هوگا ڇنانچھ وارڊ صادر ڪي خدمت اپني مريد ڪي نام پر عبادت عظيم جانتی
 هين هرچند ڪه کيسا هي اجنبي هو بلڪه چور اور رهنزن تلڪ جب بابا نانڪ
 ڪا نام اُسني لبا پهر يي اُسڪو اپنا بهائي هي سمجھينگي اور موافق مقدور ڪي

خِدمتِ نبي ڪرينَ ٻڌائي سڀي ڏو ڪوس * اچل نام ايڪ مڪان هي سبام
 ڪارٽڪ مهاديو ڪي بڻي سڀي منسوب قديم پرستگاه وٺان ايڪ ٻڌا ڳڙها هي
 آڱ سڀي معمور ليڪن آڱ اُسڪي تاثير آب سرد ڪي رکي ڪي موسم بهار من
 هراون ايت جوڳي اور ٻڌي ٻڌي تپي ريانتي آڪروهان اُترتي ڪين سوا
 اُڪي اور ٻي هندو جهوڙي ٻڌي زن و مرد اطراف و اکناف سڀي آني ڪين
 ڪثرتِ خلائق ڪوسون ڇهه ڏن تلڪ رهتي هي ايڪ جماعت ڪو فقط فرائي
 ڪي زيارت سڀي سرور “ايڪ گروه دوستون آشناون ڪي ملاقات سڀي مسرور”
 ڪتني اشخاص قسم قسم ڪي لوگونڪا انبوه ديڪر خالق ڪي قدرت ڪي ندرت
 ڪي حبران “بهتيري پري وشون اور خوبرون ڪي حسن و جمال پر نظاره
 ڪنان” بعضي مهمان دوست لوگون ڪي ضيفتون سڀي شاد و خرسند “بهت
 سڀي مريض فقرا ڪي دوا دارو سڀي سونمند” ايڪ طرف دورست بازار لگا دوا
 رستا زن و مرد ڪي ڪثرت سڀي جهان تهاڻ پيرا دوا “دوکانون مين انواع و
 اقسام ڪي جنس رنگ رنگ ڪي پهل طرح طرح ڪي ميوي بيان بيان
 ڪي مڻهي جيوقت چاهو مهيا “جڏهر تڏهر ڏيد ڪرو ايڪ عالم نظر آئي نيا
 ڪسي دوکان ڪي ديوار رنگ رنگ ڪي تصويرن سڀي لپي هوي “ڪسي جاڳه
 مڻي ڪي مورتون ڪي ايڪ قطار لڳي هوي “ليني ديني والون ڪا ازدحام

خرید فروخت کي جاڳا دھوم دھام “ کسي مجلس مين قصه خوانون کي
 لئکار “ کسي مجمع من نقليون کي پکار “ کسي سمت دوچار گوئي طنزوري
 بي گاني هن “ کهين دس پانچ فقير تقارب هي بجاي هن “ کسي رستي پر
 نمن چار بهنگي رنگي جهگڑ رهي هن “ ايک دنڪل مين پهلو ان کشتي هي
 لڙ رهي هن “ (ايات) کهين ناچتي هن بهولي کي “ کهين نثوي ليني
 هن ايک گت ني “ دنگاوين کسب بهان مٿيان اُدھر “ اُدھر کو چڙهين
 نقشبان باس پر “ غرض چچي چچي پر ايک نيا تماشا آور قدم قدم پر ايک
 اجنيبي کا رولا رات دن رهتا هي “ کان پڙي آواز سني نهين جاني “ خلق
 کو کجاني کي بهي سرت نهين آني “ اگر عالم علوي بهي وهان آتا “ تو ايک
 نظاري مين عجائب سماوي کو بيول جاتا “ القصه ربع مسكون کي سياحون
 ني اور بحر و برکي مسافرون ني اس طرح کا ميلا کسي سرزمين مين نهين
 ديکيا اگر پتالي کي باشندي سبکزون کوس کي مسافت پر کيسي هي جمعيت
 و حڪومت و دولت سي هون پر اُسکي ديد کي خواهش اُنکو کيا معني جو نهو
 ناظرين کو معلوم هو راتم ني پتالي کا احوال اتنا طول و طويل جو لکها وجه اسکي
 مختص خلاصه الٰهند کي مطابقت تهي اور اُسکي مؤلف ني جو اس قدر بڙهايا
 بجا کيا که مقام مذکور اسکا مولد تها اور پچاس کوس پتالي سي اُسي دوايبي

میں اتر طرف کی پہاڑوں کی سیج * گزد کانگرہ ایک فلندہ کی حصاصت و
 مٹانت اُسکی شہرت رکھتی ہے اور نیچی اُسکی نگر کوٹ ایک قدیم معید
 ہے تیکر این وہاں کی بیوانی برس من دو مرتبی وہاں بیی خلائی کا ٹجوم ہوتا
 ہے لوگ ایک برس کی راہ سی بیی پوجا کو آتی ہیں “ اور اپنی مرادیں
 پاتی ہیں “ بعضی اپنی حاجت روا کی لئی زبان کاٹ ڈالتی ہن کسبکی
 نو کبی ساعت کی بعد جون کی نون ہو جاتی ہے اور کسی کی دو تین دن
 کی پیچی عجب نر اسی یہ ہے کہ بعضی اشخاص اپنی سرنن سی جدا کر
 دیتی ہن اور رفیق اُنکی اُٹھاکر دھڑ پر دھر دیتی ہن رام کی دیا سی بدستور
 لگ جاتی ہن اور وی پھر کر جی اُٹھتی ہن نگر کوٹ سی دو کوس پر *
 جوالا مکھی ایک مکان ہے وہاں کبی جاگہ آگ کی شعلی پھڑکتی ہن اکثر
 ہنود پوجا کو اُس مقام میں بیی آتی ہن “ اور طرح طرح کی اشیا اُن شعلوں
 میں ڈال کر جلائی ہن “ اور راکھ ہونا اُسکا اپنی حق میں اُکسیر جانی
 ہن * رچناو بیی دواپی میں قدیم شہر ہے راجا شل نی اُسی آباد کیا تھا
 چنانچہ کتاب مہاتارت میں کہ اُسکی تصنیف کو پانچ ہزار برس سی کچھ
 اوپر ہوئی یوں لکھا ہے اور سیالکوٹ بیی اُسی کہتی ہن اس وجہ سی کہ
 بعضی اُسکو راجا سالباہن سی منسوب کرتی ہن چنانچہ ایک پکا قلعہ اُسکا

اب تلک یادگار کی ایک زماني مین دارُ الحُکومت پنجاب کا بی تہا نِسن
 کوس کی عرصي مَن اُسکی آبادی تہي غرض عالمگیر کی وِقت سی سالکوت
 مشہور ہوا جِمع قِصبات سی یہ صوبہ زیادہ آباد تہا جب سُلطان شہاب
 آلدین غوری نی ہانچوین مرتبہ سن پانسو اسی ہجری مین آکر لاہور کو گھبرا اور
 فتح یاب اُس پر نہوا تب سیال کوت کی طرف آیا اور وہانکی پُرانی قلعي کی
 پیرِ نعمبرو مرمت کی بلکہ کچھ فوج بی اپنی وہان چھوڑی بعد ایک مدت
 کی راجا مان سنگ اکبر شاہی جمون کا فوجدار اور سیالکوت کا جاگیردار قلعي
 کی مرمت اور شہر کی آبادی پر متوجہ ہوا مَن بعد اُسکی صندر خان
 جہانگیری جب کہ فوجدارِ قصبہ مذکور کی اُسکو ہوی اور پرگنہ مسطور
 اُسکی بی جاگیر ہوا خان موصوف نی تو قلعي اور برجوں کو نیی سر سی بنایا
 بعد اُسکی بی اکثر حاکم مرمت کرتی رھی غرض یہ شہر فیض بنیاد دِن بدن
 آراستہ و آباد ہوتا رھا چنانچہ وی قانون گو جو قوم بدھرہ سی تہي اُنہوں نی
 بی عمارتین نہایت مطبوع و دلچسپ بنائیں بلکہ بعضی اور بی اشخاص
 اکثر اوقات تعمیر مین مشغول رھی اس سبب رونق مدام پڑھتی گئی اور
 آراستگی اُسکی مرتبہ اعلیٰ کو پہنچی کاغذ بی شہر مذکور مین خوب بنتا
 ہی خصوصاً مان سنگی اور حریری ایک کاغذ کہ جہانگیر نی فرمائی بنایا تہا

وہ بھی نہایت سُبَد و صاف و خوش فُماش و بایدار ہوا ہی چنانچہ اُسکو
بہی بعضی اطراف و نواح میں بطریق تحائف بھیجتی ہیں اگرچہ دستکاری
کی طریقہ وہانکی اہل حرفہ اکثر طرح کی رکھتی ہیں خصوصاً ریشم و کلاشون
کی چکن کی تھان پٹکی چیری سوزنیاں دسترخوان ادھچی خوانپوش و غیرہ
نہایت صفائی و خوبی کی ساتھ بنائی ہیں “ فایدي بھی اُسکی بے و شرا
میں اُٹھاتی ہیں “ چنانچہ اورنگ زیب کی وقت تلک ہرسال میں چکن
دوزون کو لاکھ رُپی کا اِنْتِفاع ہوتا تھا اور ہتھیاروں میں وہان کٹاری برچی
نہایت آبدار و خوش قطع بنتی ہی باغ بھی اُس شہر کی اطراف میں بہت
سی ہیں خصوصاً نذر محمد بھونی کا باغ نہایت پُر بہار و میوہ دار ہی رنگ
برنگ کی پھول اُس میں بہتایت سی پھولتی ہیں ایک خَلق وہان سبر کو
جائی ہی اور حظ اُٹھاتی ہی مُتصل اُسکی ایک نالا بہتا ہی کہ سَرچشمہ اُسکا
جموں کی پہاڑ میں ہی غرض وہ نالا شہر سی آگي بڑہ کر دس دس کوس
کی عرصی میں پھیلا ہی اور اطراف میں مُتفرق ہوا ہی لیکن جب موسم
برسات میں خوب چڑھتا ہی تب شہر کی باشندی لُنْگیاں باندہ باندہ مشکین
لی لی وہان آتی ہیں “ اور آب بازی کی کیفیتیں اُٹھاتی ہیں “ اور اس
خِطہ برکت افزا میں حضرت اِمَام زین العابدین کی کسی فرزند کا مزار ہی

چھوٹی بڑی وہاں بھی اکثر زیارت کو آیا کرتے ہیں * دھونکل ایک مکان ہے کہ
 اُسکو سلطان سرور سی منسوب کرتے ہیں اگرچہ وہ ہمیشہ زیارت گاہِ خلائق
 ہے لیکن گرمیوں کی موسم میں اکثر ملکوں سی زن و مرد کے غول کی غول
 غٹ کی غٹ وہاں زیارت کے لیے آتی ہیں بہتیری نذرین چڑھاتے ہیں دو
 مہینی تلک خلتی کا وہاں انبوهہ رہتا ہے اور پندرہ کوس شہر مذکور سی *
 پور مندل ایک مکان جموں کے پہاڑوں میں ہے ٹھاکر اُسکا مہادیو بساکی
 میں وہاں ایک دنیا دہاتی § ہے “ اور بہت سی خلقت آتی ہے “ یہاں تلک
 کہ ایک بڑا انبوهہ ہو جاتا ہے پھر پہاڑ کا راجا بھی ایک دھوم دھڑائی سی آتا
 ہے “ اور اپنی تیر اندازی کے کرتب اور کمال اُس دنگل کو دکھاتا ہے “ اور
 مقام مذکور سی ایک دریاؤ بھی نکل کر ظفر ڈال وغیرہ کی دیہات و حدود
 میں ہوتا ہوا شاہ دولا کی پل تلی جا پہنچا پھر دولت آباد و فرید آباد وغیرہ
 سی گذرتا ہوا راوی سی جا ملا اور جموں میں قلعي کی کہاں بھی پتھر بان
 لڑھی † ندي سی لاکروںہیں آئچ دیتی ہیں ایسی قلعي سفید و پاکیزہ و صاف و
 پایدار بنتی ہے کہ ویسی کہیں نہیں ملتی * ساڈھورا ‡ ایک بڑا قصبہ چناب

§ Seemingly the same as دھنگدھرا a ceremony in honour of *Mahādeva*.

† In a Persian MS. written توہی .

‡ In a Persian MS. written سودھرہ .

کي کناري پر هي شاه جهان کي وقت مين نواب علي مردان خان ني متصل
اُسکي ابراهيم آباد ايک بڑا شهر اپني بيٺي کي نام پر بسايا “ اور ايک بڑا
باغ پر فضا رشک شالامار بنايا “ سواي اُسکي اور بيي عمارات و مکانات
عالیشان تعمير کي اور ايک نہر بيي درياي لوہي § سي اُس باغ کي واسطي
لايا غرض چھ لاکھ رُپي اُنکي تعمير و ساخت مين خرچ هوي اور ساڏهوري کي
ديہات مين سي ايک گاؤں سرکار اعليٰ سي باغ و شهر مذکور کي مرمت و
تعمير کي واسطي بطريق انعام آل تمغا نواب موصوف کي نام پر مقرر هوا اور
دوآبي مين * چھوٽي گجرات ايک قصبه هي کہ اکبر بادشاه کي سلطنت مين
بسا اور سيالکوٽ کي علاقي سي کُچھ گاؤں نکالکر اُس سي متعلق کي اور ايک
پرکنه جدا قرار ديا ليکن ابتدا مين يہ قصبه چندان رونق نہ رکھتا تھا جب سي
خلاصہ عرفا شاه دولا ني اُس مين رھنا اختيار کيا اور تالاب کوي مسجدين بناين
بلکہ دريا پر بيي پل بندھوايا تب سي آبادي اُسکي زياده هوي اور رونق
بڑھي “ کہتي هين کہ شاه صاحب مذکور اوائل مين کمايندھر سيالکوٽي کا غلام
تھا ليکن محبت فقرا سي بدل رکھتا خصوصاً سيد نادر کي خدمت اکثر بجا لانا
اور بيشتري اُنکي حضور حاضر رھتا جب سيد موصوف کي رحلت کا وقت

پَهَنجا اُنکي نظر تَوَجَّه اَس پر پڙ گمي في اَلْقَوَر ايک حالت تاري هُوي اَور
 چشَمِ باطنِ ني روشني پکڙي پهر سِياڻکوٽ سي گجرات مبن جاکر مُقيم هُوا اَور
 بهت سي مکان بَنوائي پُل بندھوئي حُصوَصًا امن آباد سي پانچ کوس دريائي
 ڏيک پر لاهور کي سَمَت شاه راه مين ايک پُل بڙا مُحکم بندھوايا ايک خلق
 کو آرام پَهَنجايَا سخاوت پي اُس مين اسقدر تهي کي حاتم کا اگر مُعاصر هوتا تو
 کوي اُس کا نام بهي نه ليتا جِسقدر خلايقي دُور نزديک کي اُسکي حُضور نقد
 و جنس و غيرِ بطريقِ نذر ليجائي “ اُس سي دُونگا چُونگا انعام پائي “ آخر
 وَه بزرگوار عالمگير کي سترهويں سن جلوسي مين جان بحق هُوا قَرِيب شَهر
 اُسکي درگاه آج تلک زيارت گاه ايک عالم کي هي قصه مُختصر هر طرح کي
 آدمي وهان رهي هين اَور هر ديار کي اجناس بهم پَهَنجتي هي بلکي تحايُف
 روزگار اگر درکار هون تو ميسر هونوين چنانچه تلوار جمدھر وهان بهترسي بهتر
 بنتي هين اَور کام چکن کا پي وهان کي کارِ بگر سِياڻکوٽ والون سي بوجي
 احسن کڙي هين سِواي اُسکي مُلک مذکور مين گهوڙا عِراقي کي مانند پيدا
 هوتا هي بَعْضًا تو دس هزار رُوپي قيمت پر بکُتا هي اَور * سِنده ساگر کي دواڻي
 مين نمک سنگ ايسا لطيف لکُتا هي کي رُوي زمين مين اُسکي لطافت کا
 شور هي قُدَرَتِ اِلَهي سي سارا پهاڙ کا پهاڙ لون کا خلق هُوا هي طُول اُسکا سَو

کوس سڀ کُچيَ زياده نٿا ٿي هين نام اکبر نامي مڻن کوڊ جوڏه لڳا هي اسواسطي
 ڪه جوڏ نام ايڪ ريس جڳڻواهي ڪي قوم کا تنه ڀيه بهار اُسڪي نام پر
 مشهور هوا اولاد اُسڪي اورنگ زيب کي وقت تلڪ ڪرچپاڪ و نندنه و
 مڪيماني و غمره پرڳڻون مڻن سڪونت و رياست رڳهي تي آروڊ جماعت ڪه
 لون وهان سي نڪالتي هي نام اُسکا لاشه ڪش هي الغرض بهار ڪي دامني مڻن
 ڪڏني لاشه ڪش ايڪ نقب نين سوگر ڪي گهري ڪيود ڪرنگي مادر زاد ايڪ
 کڏال ڪڏهي پررڳه ڪرچراغ هائيه مين لي اُس آندهمري سُرنگ مڻن جاتي هين
 آروڊو تين من کا ايڪ لون کا ڏلا ڪيود ڪرنگال لاتي هين “ ناظمون سي
 مزدوري بي منهنه مانگي پاتي هين از بس ڪه مشاق هوئي هين اُس آندهمري
 سُرنگ ڪي آمد و رفت سي اور لون ڪي ڪيودني اور لافي ڪي رنج و صعوبت
 سي خوف و تڪاھل نهين ڪري ليڪن هوا اُس نقب مڻن هر ايڪ موسم ڪي ٻيچ
 معتدل رهي هي هرچند ڪه لون نڪالتي ڪي اور ٻي مقام هين پر ڪوهره اور
 ڪيهه ڊوبو ٻڙي سُرنگين شمشاد آباد ڪي متصل واقع هوئين هين هر سال ڪي
 لاکھ من نمڪ وهان سي نڪلتا هي اور محصول پرڳڻون ڪي حاصل سميت سرڪار
 اعليٰ مين ضبط هوتا هي اڪثر ڪاريگر وهان لون ڪي طبق رکابيان سرپوش چراغدان
 بنا بنا بيچتي هين اور نفعي اُٿا ٿي هين قريب اُسڪي ڏوڏيا پتھر ڪي ڪهان هي

بڙي بڙي آدمڙن کي مڪانات مين ڇوٽا وٺين کي بٽهرون کا بناکر بيهڙي هين
 يا رکائي پيالې آبخوري نفس نفس اٽکي بناکر بيحسني هين اور متصل اُسکي
 مڪيالي کي حدون من * کناڇه ايڪ تالاب هي که اُسکي تهاه کسکي هانه
 بهين لڳي هندوون کا وديم تيرتھ هي جب سورج مين کا هوتا هي يعني آفتاب
 سڙج هوت مين آتا هي هر ايڪ جيهوٽا بڙا اٽکا وهان نهاني کو جاتا هي يهان
 نڪت که چند روز ايڪ مجمع رهتا هي غرض اعنقاد اس قوم کا يه هي که
 زمين کي دو آنگهن هين داهني آنگه تالاب پيکر اجمبر کي متصل اور باين
 آنگه يه تالاب اور اُسي بهاڙ پر سات کوس پري * رهناس گڏه ايڪ قلعه
 هي با نانھ جوڳي اُسي مين تپشا کيا کڙا تپا چڙهائي اُسکي چار کوس کي
 لکن ايام معهود مين خصوصاً شيوڙت کي دن وهان بڙي بيهڙ هوتي هي بهت
 سي جوڳي انت بيبي جمع هوتي هين اور پوجا ڪرتي هين الفصه تهوڙا سا
 احوال اماکن مشهوره مين سي پانچ دواڻي کا لکھني مين آيا اب احوال چه
 درياون کا بيبي کُجهه کُجهه لکھنا ضرور هوا کيونه وي بيبي اُسي صوبي سي علاقه
 رکھتي هين * پهلا سليلج کوھ بھونٽ سي نڪلا اور کُلو کي حدون مين پهاڇڪر
 شهر مين آيا بعد اُسکي شبر گڏه کي پهاڙ مين هوتا کهلور کي حدود مين گڏرا
 اور ملڪ مڏکور کو تين طرف سي احاطه کيا بنابر اُسکي اور پهاڙون کي قرب

کي باءِ باشندي اس واپس کي بادشاهي اُمرين سي بچي رهي هُن پير
 دريائي مذڪور پهڙ سي بکل دو گنگت هو ماکورال و کيرت پور کي نلي آيا اور
 قصه روبر نلڪ بهنجي پهنستي پير ايڪ دوگيا اور اسي هس سي مائجي
 واري کي فريپ هوڪر لودهيا مين پهڙجا بلڪه شاد راه منن واقع هوا پير وهان
 سي قصه نلون وتيارد کي قريب گذر متصل موضع پور که متعلق پرگنه هيت
 پور بستي کا هي دريائي بيه سي جا ملا اور دونه جو ان دودريائون کي درميان
 هي اسڪو جالدهرو شهر وال کهي هين * دوسرا بيه و بچي بيوت کي پهڙ
 کي ايڪ تالاب سي نڪلا اور قصبه کلو کي نلي هتا هوا منڍي مين جا
 پهڙجا پير سوکيت اور مملوري کي حدون مين گذرنا شهر نندون مين که
 کوهستان کي فوجدار کي بود و باش کا مکان هي جا بکلا پير وهان سي اطراف
 دهوال و سبته و گوالبار مين آيا گو که گوالبار گجه بزا ملڪ نهين ليکن راجا
 وهان کا اُس دريا کي هایل هوني سي اور پهڙ کي اتصال کي سبب اُمرائي
 بادشاهي سي اکثر اوقات بگڙ رهتا هي بعد اسڪي دريائي مذڪور نور پور کي
 ديهات سي گذرنا هوا ايڪ پهڙ پرگيا پير وهان سي زمين پر اُتر گانواهن که
 ايڪ شکارگاه بادشاهي هي اسڪي پايُن آ نڪلا پير قصبه رهله کي تلي هوتا هوا
 شهر گوبندوال مين پهڙجا اور وهان سي کوه کي قريب ستلج سي ملا پير دونون

اڳتہی هو ڦرور پور اور ممدوت مين جا نڪلي اور وهان سڀ سرڪار ديال پور
 کي محالون مين پهچي دوڻگري هئي ايڪ سوتا تو دڪهن کي طرف گيا نام اسکا
 ستلج هوا دوسرا اتر کي سمت گيا نام اسکا پياڌ ٿهرا بعد کي فرسخ کي پير دونون
 ملڪ فتح پور ڪرور و غبره کي اطراف مين جا پهچي نام اس مجموعي کا اس
 مقام مين ڪلهوڙا هوا پير بلوچون کي حد سن پهچڪر سنڌه و راوي و چناب
 سي ملي اس مقام مين هبت مجموعي کا نام سنڌه ٿهرا * تبسرا راوي اس
 مين اور پياڌ مين ايڪ دوابه باڙي مانجها مشهور هي درياي مذکور من مهس
 پهڙ سڀ نڪلا مڪان مذکور فديم نيرته هي ٿاڪر وهان کا مهاديو اور وهان سي
 شهر جنبه ڪه دار الحڪومت وهان کي حاڪم کا هي اسڪي نيچي گذرا ملڪ
 مسطور کي هوا برف کي پڙني سي ڪابل و ڪشمير کي سي هي ميو بي اڪثر
 لطيف و شيرين وهان پيدا هوب هبن حاڪم وهان کا مملڪت کي وسعت سي
 جمعيت کي ڪثرت سي اور پهڙون کي بهتايت سي بي پروا هي بادشاهون
 ڪو ڪجهه نهين جانتا اور مطلقاً انکا حڪم نهين ماننا الغرض بسوهلي کي بهي
 حدون سي گذر شاه پور کي تلي جا نڪلا اور وهان سڀ چار نهين اس سي
 نڪلين ايڪ تو لاهور مين شالمار کي بيج آبي دوسري پرڳڻهه بمٿان مين
 تبسري پتالي مين چوٽي پرڳڻهه هيبت پور مين اڪثر محالون کي زراعت ڪو

اُن سي فيض پهڻڪتا هي پير دريائي موصوف قصبه مذڪور سي بهتا هوا پرگند
 ستنهان و کانپو و کلاڻورو پٿاله و امن آباد و غبره کي اطراف مين جا پهڻڪا
 ور وهان سي لاهور مين آ نادر شاهي عمارت کي پائين بهني لئا بهر وهان
 سي سنڌوهان و فريد آباد و غبره مين هونا هوا سنڌه سرائي کي قريب
 ملتان سي بيس کوس پري چناب سي جا ملا * چوٽيا چناب اس مين
 اور راوي مين رجناو ايڪ دوآبه مشهور هي لکن هندي ڪتابون مين نام
 اس درياو کا چنڊر بياگا لکيا هي ماجرا اسکا يون هي که دريائي چنڊر چين
 کي طرف سي آکر جنبه سي گذرتا هوا ڪشتوار مين که زعفران جهانگي مشهور
 هي پهڻڪا اور دريائي بياگا نبت کي طرف سي آکر اس سي ملا اس لي نام
 اسکا چنڊر بياگا ٿمهر پير وهان سي نپال و بيونپال مين هوتا هوا نرڪا که تابع
 جمنون اور بهواني سي مشوب هي اسڪي قريب آ نڪلا اور وهان سي انبار
 آبان و اڳهور کي تلي پهڻڪا پير ايڪ پهار مين جاکر نهايت آب و ناب
 سي بهني لگا چنانچه مڪان مذڪور طرفه سيرگاه و نادر تماشاگاه هي پاڻي بهي
 وهان کا بهتر از شربت نبات و پياسون کي حق مين آحيات هي القصه دريائي
 مذڪور وهان سي ڪجهه آگي بڙه ڪر اٿاره ٿڪري هوا ليکن بهلول پور پهڻڪتي
 پهڻڪتي باره کوس کي مسافت پريهر اڪتها هو گيا بعد اسڪي سيالکوٽ کي

ديپات سي گذر سائڻ هوري کي تلي هوتا هوا وزير آباد مين جا پهڻجا سائڻي
 لکڙي سوداگر کوھستان جنبہ و غيرہ سي اُسي دريا کي راھ سي وزير آباد مين
 لڏي هين “ اور بهت سي انتفاع اُتھائي هين “ پھر اُسکي کشتيان بناکر
 بطور تجارت دريا کي راھ سي تهئي پھر کي طرف ليکجاب هين بعد اُسکي
 وه دريا جاکوتار و لودھبانه و بهونه منزل اور هاري مين آ پهڻجا چار کوس
 پري هزاري سي قبر هير رائجها کي اُسي دريا و کي کناري پر هي عشق اُنکا
 مشهور پانجاپون ني اُنکي محبت و بقراي کي بيان مين سيکڙون سدين
 کمين هين چنانچہ گوئي وهانکي اُنکو اڪثر گائي هين “ اور اهل درد کو رولڏ
 هين “ پھر وهان سي چند لوت کي نزديڪ دو جهوئي پهڙون مين سي هو
 نڪلا شهر مذکور مين مزار شاه برهان کا هي اڪثر لوڪ اُس بزرگ سي پي
 اعتقاد رکھتي ته پھر وهان سي بهتا هوا جنگ سيالي مين آکر درياي بهت
 سي مل گيا * پانچوان دريا و بهت مابين اُسکي اور چناب کي جونڻھ ايڪ
 دوا به مشهور هي غرض درياي مذکور کوھستان تبت مين ايڪ حوض سي
 نڪلا اور کشمير مين آکر کوچہ و بازار مين بهني لگا چنانچہ شهر مذکور مين
 جاڇا پل بندھي هين اڪثر باغات و عمارات و سیرگاهيم اور مکانات اُسکي
 کناري پر ساڻھ ايڪ قريني کي واقع هين پھر کشمير سي نڪل کر کشن گنگ

سڀ پکلي من مَلا پير وِهان سڀ دانکلي کي تلي آ نِکلا قصه مَڏکُور کُڳرڊن
 کي سُرگروه کا دار آ اَڄکومت هي پير اُسکي حدون سي اور مير پور سي گذرتا
 هوا جهلم کي تلي پهنجا اور شاه راد مڀن واقع هوا نام اُسکا موضع مَڏکُور کا
 تهر پير وِهان سي کرجهاک و نندني وغيره سي گذرتا هوا جنگ سال مين
 جاکر چناب کي سانھ ملا هم نام اُسکا هوا * چپٽها درياؤ سِنده ما بس اُسکي
 اور درياؤ بهت کي ولايت بونهوار اور سِنده ساگر کا دوا به مشهور هي اور
 پهي هندوستان و کابلستان کي بيج حایل ليکن سرچشمه اُسکا ظاهر نڀين وِهان
 بعضي سياح کھتي هنن کي قلمات کي کسي مقام سي نکل کر حدود کاشغرو
 کافرستان و تبت و کشمير و پکلي و دهمتور مين پهنجا پير وِهان سي يوسف زئي
 کي اولکي مين جا نِکلا اور درياي نيلاب کي نديون سميت قلعه اٿک
 بنارس کي تلي درياي مَڏکُور سي ملا از بس کي پات اُسکا وِهان جهوتا هي
 نهايت زور شور سي بهتا هي يهان تڪ کي ديکھني والون کي نگاه خيرگي
 کڙي هي مطلقاً و اصلاً نهين تهرتي موج کي شدت سي نهنگون کا جگر آب هو
 جاتا هي اور پهاريون کا سينه موجون کي صدمي سي ٽکري ٽکري مگر درياي
 مَڏکُور اُس جگه شاه راه مين واقع هي گذاري کي ناوين پاني کي تيزروي کي
 سبب اس کناري سي اُس کناري طرفه العين مين پهنجتين هنن مغرب کي

طرف وہاں جلالہ نام ایک سیاہ پتھر ہی کبھو کبھو ناو اُس سی نکر کہا کرتے تھے
 جانی تھی بنابر اُسکی ملاح ہمیشہ اُس سی کشتی کو بچائی ہیں اور حتیٰ
 المقدور اُسکی طرف نہیں لائی وجہ تسمیہ اُسکی بقول عوام یہ ہے کہ اُسکی
 اوپر ایک بزرگ کی قبر ہے نام اُسکا جلالہ تھا لیکن خواص اس امر میں یوں
 کہتی ہیں کہ اگر کسی وقت میں ایک پتھان جلالہ نام نہایت مفید و سحر
 بشت تھا اتنا پادشاہ سبر شکار کی واسطی اُس دریاؤں میں پار اترتے تھے ایک
 بک جواہر خانی کی ناو اُس سی گر کہا کرتے تھے اُن کی فی الفور حصرت کی
 زبان مبارک سے نکلا کہ یہ پتھر بھی جلالہ ہوا تب ہی سی یہ نام اُسکا تھا
 نزدیک اُسکی راجہ ہودی کی عمارات ہیں نہایت سنگین و رنگین اٹلی
 زمینی میں وہی وہاں کا راج کرتا تھا اور اُس کی کناری شرق کی طرف قلعہ
 اٹھ ہی ہر وارد و صادر اُس میں ہو کر آتا جاتا ہے کیونکہ سواہ اُسکی اور
 رستا نہیں عمارات بھی اُس میں نہایت پُر فضا و دلکش لب دربا خصوصاً
 مکان حاکم نشین کہ ہر تہہ فرحت افزا و نہایت اعلیٰ ہے آب و ہوا بھی
 نہایت اعتدال کی ساتھ گویا ہندوستان و کابلستان میں یہ ایک بزرگ واقع
 ہے اس طرف اُسکی روٹی اور چلن ہندوستان کی اور بولی بھی وہیں کی
 اور اُس طرف طور و آبن پتھانوں کی اور زبان بھی اُنکی القصہ یہ دریاؤں کوہستان

افغان خٽڪ و غيره سڀ نڪل ڪر سنبھل ڪي پڻٿانون ڪي حد مين پهتڃا اور وهان
 سي بلوچستان و ملتان مين جا بڪلا غرض پانچ دريا پنجاب ڪي اتر طرف ڪي
 پهتا سڀ بڪلي اور اُس طرف ملتان ڪي ايڪ دوسري سي جدا بلوچون ڪي
 حد مين اس درياو سي ملي نام مجموعي ڪا سنده ٿههرا پهر وهان سي ايڪ
 درياي ڪلان هوا اور قلعه بهڪر ڪو دو گنگ ڪي بيس مين لي ليا بنا براسي ڪي
 وه قلعه بي لگاؤ و محفوظ هي بعد اسڪي درياي مذڪور ولايت سيوستان سي هوتا
 هوا ٿهتي مين آيا پهر بندر لاهري ڪي قريب درياي شور سي جا ملا بندر
 مذڪور شهر مسطور سي تيس ڪوس پر هي حاصل يه هي ڪه صوبه لاهور نهايت
 خوش آب و هوا و بمرتب فرحت افزا ” گرميون مين وهان گرمي اور سردي
 مين سردي هندوستان سي زياده خبربوزه انگور وهان مانند ايران و توران ” اور
 آم مثل هندوستان ” چانول وهان ڪا بنگالي سي بهتر ” اور گني دڪن سي اعليٰ
 تر ” اڪثر مدار زراعت آب چاه پر چنانچه تين سو ساٿه جهوٽي بڙي لڪريان
 اور سو سي گجه اوپر لوٽي رسون مين باندھ ڪر ايڪ بڙا چرخ بناي هين اور
 اسڪو جر ثفيل ڪي صنعت سي جوڙي بيلون ڪي ايڪ گردش مين ڪوئي سي
 پاني بهرنڪالتي هي دفعتا ڪي سومن پاني ڪهتي ڪو پهتڃا جاتا هي ” اور زراعت
 ڪو سبز ڪر لاتا هي ” ليڪن مدار فصل خريف ڪا بارش پر هي اور بخشي مڪانون

مَن جُصُوءًا دَرِيَايَ بِيَاهِ اَوَرِ بِيٲٲ كِي ڪِناري پَر اِڪَر رِيگَ شُوي ڪَرِيَن تُو سَوَنا
هَاتِيَه لَگِي اَوَر شِمالي پهاڙون پَر بَعْضي مَقامون مَبِن رُوپِي تانِبِي جَسَٲٲ كِي
ڪِهان بِيهي هِي نِڪالَني والون ڪو بَعَد مَحْصُول دِيني كِي بِيهي نَفَع مِل رَهَٲا هِي طُول
اِس صُوبي ڪا دَرِياي سَتلِج سِي تا دَرِياي سِنَدَه اِيڪَٲ سَو اِسي ڪوس عَرَض بَهَنبر
سِي چَوڪَهَنڌِي تَلڪ سَتاسِي ڪوس پُورب طرف اِسڪِي سَرَهَنڌ چِچِم طرف مُلَتان
اُتَرُج ڪَشَمِر جَنُوب رُو دِيبال پُور مُتَعَلَق اِس سِي پاڻِچ دَوآبي يَئِي پاڻِچ
سَرڪارِيَن تايَع اُنڪِي تِن سَو سولَه مَحال آمَدِي نَواسِي ڪُٲرُور تِيئِيس لاکَه سَٲر هزار
دام صُوبون مِين بِي نِظَر

صُوبَه ڪَشَمير “دَارُ اَلْحُڪُومَت اِس وِلايَت ڪا مَدَت سِي سَرِي نَگر هِي آباڊِي
اِسڪِي چار فَرَسَخ كِي دَرِياي بِيٲٲ وَغِيَرَه تِيَن دَرِياو شَهَر كِي اَنڊر بِيٲِي هِيَن
عُلما وَفُضلا بِيهي يِهان بَڪثَرَت رَهَٲِي هِيَن “ بَلِڪَه بَرَهْمَنون پَنڌَتون ڪا بِيهي شَهَر
مِين نِهائِيَت وَفُور “ اَوَر يِهانڪِي ڪاريگر هُنرمَنڊ جِهان مِين مَشهُور “ چُنانچَه
پَشَمِينَه طَرَح طَرَح ڪا نِهائِيَت نَفاسَت كِي ساٲَه بَٲا جاتا هِي “ بِيَل بُوٲا اُسڪا
عالم باغ ڪا دِڪَهاتا هِي “ حُصُوءًا شال تَوِييمِثال هُوي هِي “ بِناوَت اِسڪِي
دِيڪَهَٲِي والون ڪِي هوش ڪهَٲِي هِي “ مُلڪ بَمُلڪ اُسڪو بطَرِيقِي تَحافِيف

ايجائي هين “ اور فائدي اُتھائي هين ” بانات شهرِ مذکورِ کي بهي نيٺ ملايم خوش نما “ پڻو وغيره بهي نفاست و لطافت مبن مانند هوا “ بازار مبن خريد و فروخت کي رسم کمتر “ اور گهرون مبن اڪثر “ اور گهر سب جهڙي بڙي چوپي بنائي هين درجي اُنکي چار يا چارسي زياده رکڻي هين نجي کا چار پاڻ اور ڪجهه اسباب کي لِي دُورا آسائش کي خاطر تيسرا چوٽا اسباب خاڪي کي واسطي لڳن بهوڻچال کي شدت کي سبب حويلان خستي اور سنگين نهين بنائي بلڪه چار ديواري بهي جهتون پر لاله بوني هين چنانچه بهار کي دنون مبن هر شخص کا بام خانه رشڪ گلزار و بهتر از لاله زار هو جاتا هي غرض شهرِ مذکور مبن با وجودِ اس لطافت کي ايڪ ڀه خوبي هي ڪه وهان سانڀ ڀڄهو وغيره گزندِي جانور کمتر هين ليڪن مڇر مڇي اور جوڻ اڪثر نزديڪ شهر کي ايڪ تالاب بهت بڙا ڪي فرسخ لڳا ايڪ جانب اُسکي پرڳڻه بهماڻ ۽ سي متصل وهانکي لوڪ اُسکو دال ڪهتي هين سال و ماه لبريز رهتا هي اور پاڻي اُسکا نهايت لطيف و شيرين مزا ڀه هي ڪه برسون نهين بگڙتا اگرچه لوڪ بارگرن کو پُشتاري باندھڪر گهاٽيون سي ڇڙهتي اُترتي هين پر بار برداري کي واسطي اڪثر وهان ڪشتيان هين اس سبب سي بڙهيون اور ملاحونکي خواهش

بیشتر رَہتی ھی اور زبان وہان کی باشندوں کی خاص بھی ھی لیکن ہندی کتابیں بیشتر سنسکرت کی بولی میں تصنیف کُرتے ہیں اور ناگري میں لکھتی ہیں بلکہ بیشتر پوتھان ایک درختِ خاص کی پوست پر چنانچہ اکثر پُرانی پوتھان اُسی پر ثبت ہیں نام اُسکا تُوڑ اور سیاہی بھی ایسی بناتی ہیں کتنا ہیں دھوئی پر نہیں چپٹی ہرچند کہ اہلِ ہند اس ولایت کی عجیب و غریب قصی کہتی سنتی ہیں اور سب کی سب تیرتہ جانتی ہیں لیکن بعضی مکانوں کو بہت مانتی ہیں چنانچہ سندھیا براری کی قریب ایک چشمہ ھی جبہ مہینی تلک خشک پڑا رھتا ھی روزِ مَعہود کسان اُس سرزمین کی جاکر عَجَز و اِحاح کُرتی ہیں بلکہ بیہترین بکریان چڑھاتی ہیں ندان پانی اُس میں جوش مارتی لگتا ھی اور پانچ موضع کی زراعت کو سیراب کر دیتا ھی اَحیانا جو کبھو زیادتی اُسکی دیکھتی ہیں اُسی طرح پھر گِرگڑانی لگتی ہیں فی اَلْفور پانی تھکانی پر آ جانا ھی مُتصل اُسکی * کوکر ناک § نام ایک چشمہ ھی پانی اُسکا نپٹ خُنک و شیرین و سُبک اگر بھوکھا پیی سبر ہو جانی “ اور اُگھانا پیی بھوکھ لگ آئی “ * مین پور میں بارہ ہزار بگھی زمین زعفران کی کھیتوں کی ھی فی اَلْوَاع قابلِ دید و لائقِ سیر غرض

§ In the Persian, this place seems written کوک نال.

نَسَاکُمْ کي آخِرِ مِي لِي سَارَا مِهِيئا جِبَّهٔہ کا کِشْت کارِ دل چلا زمين کو نَرَم
کر کُدا لون مِي هر اِيک قِطْعَه اُسکا فَايل بُونِي کِي بنا زَعْفَران کي گُتِي سُو دِي تِي
هَن اِيک مِهِيئِي کِي بَعْد لَهْلَهَا اُتِي تِي هِي اَوَر کَاتِک کي آخِرِ مَرْتَبَه نُمُو کا
تَمَام هُو چُکنا هِي لَبِکِن اِيک نَالِشَت سِي زِيادَه مِهِن بَرَهَتِي اَوَر جَب پُورِي
هُو چُکتي هِي تَب پُوَلَتِي هِي لَبِکِن هر پُودهي مِين آتِه پُوَل بَتَدَرِج پُوَلَتِي
هَبِن پَنکِيَرِيان هر اِيک مِين چِه “رَنگت اُن مِين سُو سِي” دَرَمِيان اُنکي
چِه تار بيشتر تَبِن زَرَد اَوَر تَبِن لال زَعْفَران اُپهِن کِي هُو تِي هِي جَب کِه
پُوَل نِيژ چُکتي هَن تَب تَنه اُنکا سَبز هُو جاتا هِي پَر پُوَلَتِي سِي پُهلي سَقِيد
رَختا هِي اَوَر اِيک مَرْتَبِي کا بوا کِه مِيت چِه بَرَس پُوَلتا هِي پُهلي بَرَس کَم کَم
دُوسَرِي بَرَس بَهتَا يَت مِي تَسَرِي بَرَس کَمال کو پَهَنچتا هِي اِگر چِه بَرَس
کي بَعْد اُسکي گُتِي وَهَان سِي اُکھاڑ کَر اَوَر جَاگِه نَبوِيَن نو پُوَلتا کَم هُو جايِ
اِسِي واسِطِي اُکھاڑ کَر اَوَر جَاگِه لگاب هِيَن * رِيون مِين اِيک چِشْمَه هِي اُسي
بُڑا تِيرَتِه جَانِتي هِيَن اُنکي گُمان مِين يِه هِي کِه زَعْفَران کي بِيج اِسِي سِي
نِکلي هِيَن چُنانچِه اِسکي شُرُوع مِين کِشْت کار اُس چِشْمِي کي پاس جَاکَر
بَهت مِنت و زارِي کُرنِ هِيَن اَوَر گايِ کا دُودَه اُس مِين دَالَتِي هِيَن اِگر
وَه پَانِي تَلِي يِيَتُه جاتا هِي تُو فَاِل نِيک لِي تِي هِيَن اَوَر زَعْفَران بِيحِي خَاطِرِ خَواد

هُوَ پَ هِي اَوَر جو پاڻي پَر تَرَتَا رَهِي بد شُگُنِي جَانَتِي هِين تِبَت مِين اِيڪَ
 بَڙا غار هِي اُسڪي اَندر بَرَفَ کا اِيڪَ جِسَمَ هِي نام اُسکا * امر نائِه اُس
 مقام کو پِي مَعِيَدِ بَزُرُگَ جَانَتِي هِين جب ماہ تَحْتُ اَلشَّعاعِ سِي نِڪَلَتَا
 هِي اُس غار مِين اِيڪَ بَرَفَ کي لَاقَ نَمُودَ هُوِي هِي اَوَر تَهوڙِي تَهوڙِي روز
 بَرَهَتِي هِي پِهان نِڪَ کِه پَنڊَرهَوِين دِن دس گز کي هُو جَاتِي هِي جب
 چانڊ گهٽِي لُگَتَا هِي وَهُ پِي گهٽِي لُگَتِي هِي ماوَسَ تَلڪَ اُس کا نِشان
 پِي نِهين رَهَتَا هِنْدُو اُسکو مهاديو کا پيڪر قِياس کُڙِي هِين اَوَر حاجت بر آر
 اُسکو جَانَتِي هِين * شُڪر ناڪ اِيڪَ چِشمه هِي تمام سال آب اُس مِين
 نا ياب لِبڪِن جِس مِهِينِي مِين نَوِين تَارِيخَ جُمعي کي دِن هُو صَبَحِ سِي شام
 تَلڪَ پاڻي اُس مِين بَهتا هِي “ اَوَر دِن پهر اِيڪَ عالم وَهان جَمع رَهتا
 هِي “ * پاڻهال اِيڪَ بَڻخانه هِي دُرگا سِي مَنسوب جو کوڙي اپنا احوال اَوَر
 دُشمن کا جانا چاهي دو هانڊِيُون مِين چانَوَل پهرڪر اِيڪَ اُپني نام بر اَوَر
 دُوسري دُشمن کي نام اُس بَڻخاني مِين رَکَ دِي اَوَر دروازه اُسکا بند ڪري
 دُوسري دِن عاجِزِي سِي احوال کي تَجَسُّس ڪري جِسڪي نام کي هانڊِي زَعفران
 اَوَر پَهولون سِي پهرِي نِڪَلِي اُسکا احوال نِهايت رَوَنق پَکُڙِي اَوَر جِس کي نام
 کي خَس و خاشاڪ سِي پهرِي نِڪَلِي اُسکا احوال تباه هُو جاتي عجب تريه

هي ڪه جو ڪوئي بهيجانا چاهي ڪه خصوصيت من حق ڪسڪي طرف هي اور
 ناحق پر ڪون هي تو دونو ڪو دو مرغ يا دو نڪري ڊيڪر اس معبد من بيچي
 اور انڪو زهر ڪيلاڪر پير هر ايڪ شخص اپنا هاتھ پھري جو شخص ڪه حق پر
 هوگا اسکا جانور جيتا رھيگا اور ڏوسري ڪا مر جاڳا * ڊيو سر ايڪ حوض
 هي بس ڪرڪي طول و عرض و عمت مبن پاني اسڪي اندر هي اندر ڪولا ڪرتا
 هي جو ڪوئي اپني سال ڪا احوال نيڪ يا بد دريافت ڪيا چاهي ايڪ
 هانڊي سفالي ڪي چانولون سي بهر ڪر نام اپنا اسڪي ڪناري پر لڪھ ڪر منھ
 بند ڪري اور اس مين ڏال دي ڪيتني دير ڪي بعد وه خود بخود پاني اوڀر تر
 آويگي اسڪو ڪھول ڪر ڏيکي ڪي اگر چانول اس مين سي گرم اور خوش بو نڪلين
 وه برس اسڪو خير و خوبي سي گذري اور جو اس سي کوڙا ڪرڪت نڪلي تو وه
 شخص خراب احوال رهي * گونهار مبن ايڪ چشمه هي گباره سال سوکھا
 پڙا رھتا هي جب مشتري برج اسد من آفي هي پنجشنبہ ڪي دن پاني
 اس مين جوش مارئي لگتا هي پير سات روز تلڪ خشڪ رھتا هي جب
 بهر روز مڏڪور آتا هي پر آب هو جاتا هي سال بهر پھي طور چلا جاتا هي *
 سلھاني § مين ايڪ مقام هي ڪه وهان بهت سي درخت هن عقاب ان پر

بَتَّي رَهتی هِي کَلِگی کی واسطی پر وُنہیں سِي لیتی هِن “ اور خُورِش
 بِي اُسکو ديتي هِن “ * تاکامو § مَن ايک چشمہ چاليس بِيگهي کی عرصي
 مَن هِي نيلہ باک نام پاني اُسکا نہایت صاف بِلُکُون وَ بِي ايک تَرْتِہ
 هِي گِرْد اُسکی اکثر هُنود جاکر اپني تَن جلائي هِن “ اور جِسَم کو راکھ ناک
 هِن “ سِوای اُسکی شُکُن بِي اُس سِي لتي هِن اِس طرح کِہ جَوَز کِي
 جار حَصِي کَر کِي اُس مَن ڈالتي هِن اگر طاق اُسکی پاني پر تَرْتا رهي نو
 سَک نہيں تو بد اگلي زماني مِین ايک کِتَاب وُنہیں سِي نِکَلِي هِي نام
 اُسکا تِل مَنہ + کُشْمِر کي حالات اور خِوَاص پَرَسْتِشْگاھون کي اُس مَن تَفْصِيل
 وار لکھی هِن کہتي هِن کِہ پاني کي تلي وُھان ايک شہر هِي نہایت آباد و
 مَعْمُور مَدُو شَہ کي سُلْطَنَت مِین ايک برہمن اُس مِین گِر کِي عَائِب هو
 جاتا اور بَعْد دو تین دِن کي پھر نِکَلتا بَہُت سِي تحائف لانا خَبَرِین بِي اکثر
 ديتا * لار کِي اُتر طرف ايک پہاڑ هِي نہایت بُلند دامنِي مِین اُسکی دو
 چِشمي هِن ايک گِرْم حد سِي زيادہ اور دُوسرا سُرْد اُسِي مَرْتَبِي لِيکِن تَفَاوُت
 اُن مِین دو گز کا اُنکو بِي تِيرْتِہ جانتِي هِن چُنائِجِہ اُسْخَوَان اپني جِسَم
 کِي وُھان بِي اِسي جلائي هِن کِہ راکھ هو جاتي هِن اور وُنہیں پہاڑ مِین

ایک اور بڑا تالاب ہی مَدَبانِ راکھ مَرَدون کی اُس میں بھی ڈالنی تھیں اور
 وَسِلہ تَقَرُّب کا جانتے تھیں اَحْسَاناً اگر اُس میں کِسی جانور کا گوشت پڑ
 جاوی تو رُف شدت سی پڑی اور مَنہ بہت بَرسی * نادرًا مَن اُبکت
 حِشْمہ ہی اگر کوڑھی اِتوار کی دِن صَبَح کی وَقْت اُسکی پانی سی اپنا بدن
 دھونوین اچھی ہوجائیں * کوشر نام ایک بَخَّانہ ہی تھاکر وہاں کا مہادیو
 جو کوئی وہاں پُوجا کو جاوی تمام باجون کی آواز سنی اور کوئی نِجائی نہ
 یہ آواز کھان سی آتی ہی * چھوٹی تبت مَن ایک بڑا تالاب ہی اُتھائیں
 کوس کی گِرْد میں دریای بہت جب اُس مَن آتا ہی ایک لَحْظہ ناپدید
 ہو جانا ہی * کو گانو میں ایک درہ ہی پُرسوتم نام وہاں دس جریب
 کی مِقْدَار ایک زمین ہی جب مُشْتَرِی اسد میں آئی ہی مہینا بھر وہ
 اُسی گِرم رَہتی ہی کہ درخت وہاں ہوئی تو جل جائے اور دیگ پیرِی
 ہوئی جو اُس پر رکھ دیوین کھانا پک آتی قَرِیب اُس سی * کامراج
 ایک آباد قُصَبہ ہی درہ اُسکا ایک طرف کاشغر سی مِلا ہوا غَرَب رُو اُسکی
 پکلی وہاں پانی کی گُذرگاہوں میں درخت کی بَکُل ڈال کر اُن کی سروں پر
 پتھر رکھ دیتی تھیں اِس واسطی کہ بہ نِجائیں بَعْد دو تین دِن کی اُتھاکر
 دھوپ میں دھرتی تھیں اور خُشک ہوئی پر جب جھاڑی تھیں دو تین تولی

سونا جهڙ پڙنا هي * کلکت § نام ايڪ اور دره هي وه پيي کاشغر سي متصل
 وهانڪي پهاريون سي دو دن کي راه ولايت داردو هي مد مني نام ايڪ درياو
 وپهن سي ادھر آيا هي اگر ياري ريگ شوي وهان بيٺه ڪر ڪرين اپني
 مٿهين سوني پيرين ڪناري پر اسڪي ايڪ سنگين بڻخانه هي نام اسڪا *
 ساردا درگا سي منسوب هوند ڪا وه پيي بڙا معبد هي اور وهانڪي پرستش
 ڪا تواب انڪي نزديڪ بيحد سڪار پکلي پيي اس صوبي مين داخل هي
 لبنان اسڪا پبنتيس ڪوس ڪا اور چوڙان پچيس ڪوس توران کي طرح وهان
 پي برف پڙي هي جاڙا بمشتر رها هي لکن برسات هندوستان کي مانند
 اور ڪهيتون کي شادي ڪا سبب تين دريا ڪشن گنگ بهت سنڌه زبان
 ملڪ مذكور کي ڪشمير سي ملتي هوي هندوستان و زابلستان سي باهر غلي
 کي اقسام مين چنا اور جو بهت ميون مين زرد آلو شفتالو اخروت ليکن
 خود رو پر ميوه توڙي کي رسم ڪم اسب و شتر و گاؤ ميس و جانور شڪاري
 نه تهوڙي نه بهت بکري اور خرگوش کي ڪثرت القصه ڪشمير ايڪ ملڪ
 دلڪشا اور باغ پر فضا هر موسم مين وهان بهار رهي هي “ اور هوا باغ رضوان
 کيسي بهتي هي “ پاني وهان ڪا خوشگوار هر گلزار مين جاري انهار و آبشار

گل رنگ رنگ کی هزارها “ خصوصاً گلاب و بنفشہ و نرگس خود رو صحرا
 صحرا “ غرض اس مملکت کی طرفہ بہار و عجائیب خزانہ کی فی آلفیت
 وہ سرزمین باغ بوستان و لایق دوستان کی سوائے شاہ آلو و شہتوت موی
 بہت ہوتی کہیں خربوزہ تربوز سیب شفتالو زرد آلو بہایت لذیذ و لطیف
 انگور اگرچہ کثرت سے ہوتا ہے لیکن اکثر بی مزہ و کشف با وجود کہ
 شہتوت کی درختوں کی بہتایت ہے برہم انکا کم کہتے ہیں “ مگر انکی
 پتی ریشم کی کبڑوں کو کہلاتی ہیں “ خورش و ہانکی باشندوں کی مچھلی
 خشکہ بلکہ باسی بیشتر اور ساگ پات اقسام کی چنانچہ اُسکو سُکھا بھی
 رکھتی ہیں ہرچند کہ دھان کی بہتایت ہے پر اچھا کم ہوتا ہے گہون بھی
 نیٹ چھوٹا سیاہ تس پر قلیل اور مونگ و ہانکی باشندی کم کہتے ہیں
 چنا اور جو تو نظر ہی نہیں آتی زمین و ہانکی سیلابی اور مرطوب جوتی
 کی لہی نہایت خوب با وجود خلقت کی بہتایت کی اور وجہ معیشت
 کی قلت کی چوری اور گدائی وہاں نہیں ساکن و ہانکی بیشتر کثیف
 آلات چنانچہ ایک جامہ شالی ہمیشہ پہنی رہتی ہیں لیکن قابل
 دینداری و دنیا داری میں کامل یہ غلط ہے کہ سب کی سب نیٹ ظاہر و
 بد باطن ہوتی ہیں مگر اچھی کم اور بُری بہت پر اونٹ اور ہانہی وہاں

نہیں هوتا هان ٿانگن ڪثرت سي اور نهايت زور اور جالاڪ رهوار گريوه گذار
 لڳن گائين سياه رنگ پر دوده اُنڪا نيٺ گاڙها جيڪنا اور ايڪ قسم کي بهتر
 وهان هون هي لوڪ اس شهر کي اسڪو هندو ڪهتي هين گوشت اسڪا نهايت
 لذيت و خوش ذائقه ” اور داد و ستد نقد کي بهت ڪم راهين آمد شد کي
 هندوستان مڻ اور اس مڻن چهييس ليڪن بهنر و پڪلي هوڪر جانا بهتر هان
 اتنا تفاوت هي ڪه پهلي نزديڪ تر اور ڪي شعي رڪهتي هي مگر آمد و
 رفت لشڪر کي پرنجال کي طرف سي احبانا اگر وهان کي پهڙ پر ڪوي بيل
 گهوڙا ذبح ڪري وونين آندهي اور بدلي بڪثرت نمود هو بهر برف بهت سي
 پڙ يا مڻه برسي طول اس صوبي ڪا قير سي لڪر ڪشن گنگ تلڪ ايڪ
 سو بيس ڪوس اور عرض اسي ڪوس ليڪن آين اڪيري مين پچيس ڪوس لڪها
 هي شرقي اسڪي پيرستان و جناب شرقي و جنوبي پانهال اور جمو ڪا پهڙ
 شرقي و شمالي تبت ڪلان غربي پڪلي و درياي ڪشن گنگ غربي و جنوبي
 ولايت ڪهڪر عربي و شمالي تبت خورڊ چو گرد پهڙ متعلق اسڪي چهايس
 محال آمدني باره ڪروڙ باسٿه لاکھ پچاسي هزار دام علاوه اسڪي دو هزار چار سو
 ڪلڪي کي پر بهي اس صوبي کي مداخل مين هين

سُوْدَهٗ كَابُل قَدِيْم شَہَرِ هِي نِہَايَتِ خُوب وِ خُوش تَب وِ هُوَا پِشَنگَتِ بِنِ نُوَر
 بِنِ فَرِيْدُون فِ اُسِي آدَا كِبا اُوَر اُسُكُو آدَا دُوِي عَالَمِگِرِ كِي سِنِ چِہْلَمِ جَلُوَسِي
 كُتِ دُو ہَرَار اُوَر اِيكُتِ سَوِ بَرَسِ كُجِہِ اُوپرِ گُذَرِي قَلْعَهٗ اُسُكَا نِہِتِ اَسْتَوَارِ پَايَدَارِ
 اُوَر اَنْدَرِ كَا قَلْعَهٗ اِيكُتِ چِہُوِي سِي پِہَاژِ بَرِ " اُسِ پَرِ مُشْرِفِ اِيكُتِ اُوَر پِہَاژِ
 نَامِ اُسُكَا حِصَارِ عَقَابِنِ اُوَر بَعْضِي كُوہِ صِفا بِييِ اُسُكُو كِہْتِي هِنِ لَكِنِ بِلْدَهٗ مَذْكُورِ
 كِي بَعْضِي سَاحُونِ كِي زَبَانِي يُونِ سُنَا هِي كِه وَہِ پِہَاژِ وَلْعَهٗ اَوَّلِ كِي عِمَارَاتِ پَرِ
 مُشْرِفِ هِي غُرُضِ دَامِنِي مِينِ اُسُكِي باغِ وِ گُلَرَارِ اَكْثَرِ خُصُوصَا باغِ شِہْلَالَهٗ كِه بَابَرِ
 نَادِشَاہِ فِ نَوَسِي چِچَسِ هِجَرِي مَبْنِ بَنَايَا نِہَا پِہِرِ قَرِيبِ اُسُكِي جِہَاگِرِي نِي باغِ
 جِہَانِ آرَا سِنِ اِيكُتِ ہَرَارِ سُولَهٗ هِجَرِي مَبْنِ بُسِيَاَدِ كِبا اُوَر لِبِ دَرِيَا گُذَرگَاہِ مِينِ
 مَعْمُورِ نَابَرِ كَا اُوَر هِنْدَالِ مِرْزَا اُسُكِي خَلْفِ كَا سِوَايِ اِسُكِي مُحَمَّدِ حَكِيْمِ مِرْزَا
 اِنِنِ هُمَايُونِ كَا بِييِ نَعْمِ رُہَا هِي اُوَر اُسِ شَہَرِ كِي نَوَاحِ مَبْنِ دُو دَرِيَا هِنِ اِيكُتِ
 جَلَنْدَرِ § سِي اَكْرِ باغِ شَہَرِ آرَا اُوَر جِہَانِ آرَا وِ شَہَرِ كِي گِلِي كُوجُونِ سِي گُذَرْتَا
 هِي نَامِ اُسُكَا جُويِ خُطْبَانِ اُوَر دُوسَرَا غَزْنِيْنِ وِ لُوهْگُذَهٗ سِي اَكْرَدِهٗ يَعْقُوبِ كِي
 پَاسِ هُوتَا هُوَا لَاهُورِي دُرُوَاژِي كِي آگِي جَا نِكَلَا نَامِ اُسُكَا جُويِ پُلِ مَسْتَانِ پَانِي
 اُسُكَا شِفَافِ وِ خُوشِ ذَايِقَهٗ بَلَكِهٗ بَعْضِي بِيْمَارِيُونِ كِي وَاسْطِي شَرِبَتِ شِفَا *

§ In Persian it seems written السندر .

تومانِ دامنه کوه خُورْد کابلِ بِيي اُسکو کھتي هِن پُٻول پهل اُس مِٻن رَنگ
 بَرَنگ کي خوش بو و خوش رَنگ و خوش مزه کثرت سي هِن خُصُوصًا لَعْمَان ۛ
 و کاهدره و فرزه و اُسترغچ و استالف و غبره فابلِ دِيد و لَٻٻِي سِر چُٺاڇِه
 سَلَطِين اَکثر اَوقات وَهان سِر کِٻا کُڙي تهي اُور دِير دِير رها کُڙي تهي بَلُخ کي
 طَرَف * تومانِ غُورِنْد اِيک قَرَبه هِي وَهان کي لاله کي رَنگت کو لَعْل نِهِن
 پَهَنجَتَا اُور رِٻاچِين کي بو باس کو عَطَر نِهِن لَکُٺا غرض لاله وَهان تَبَنَتِيس قِسم
 کُ هوتا هِي چُٺاڇِه اِيک قِسم توغلاب کي باس رَکھتا هِي بِنابَر اِسکي لاله بُويا
 اُسکو کھتي هِن اُور کانِ لاهُورْد و نَفَره بِيي وَهان سي قَرِيب هِي سِواي اِسکي
 اِيک رِيگ زار هِي نام اُسکا خواجه رِيگ رَوَان گَرَمِيُون مِين وَهان سي
 دُھول اُور نَقاري کي آواز آڻي هِي اُور لِم اُسکي جاني نِهِن جاتِي يِهي مقام
 لَشکَر تُوَران کي رُو بَرُو اُور حُدُود بَلُخ کي سامَنِي گويا اِيک دِٻوارِ مُسْتَحکِم هِي
 * تومانِ ضُحاک و تومانِ بامِيان يِهي دُونون مقام قُدما کي آثار و نشان
 سي هِن اُور اِس نَوَاح کي پهاڙون مِين کھودکر باره هزار سُرڊايي بناکر گچ و
 نَقاشِي اُن پَر کي هِي سَابِق اِس سي جاڙون مِين وَهان کي لوگ اِٻنا مال و
 اسباب اُن مِين رَکھ کُڙي دِلجَمْعِي سي اَوقات بسر کُڙي تهي لُطَف يِه هِي کِه

ایک سردابي کي پيچ تابت مٺن ايک شخص مانند خفتگان آرام مٺ سونا
 تبا ڪهڻي هنن ڪه چار سو برس مٺ ڪجهه اوڀر هوڻ ڪه جنگيز خان کي عهد
 مٺن پيه بررگ شهبه هوا تبا اب تلک انضا اسکي جون کي تون مٺن اور
 مقام اسکا زيارت گاه راقم ني سواي اسکي ايک عجيب و غريب نقل آندا
 محمد باجر اصفهاني سي اس تومان کي سني هي اتنافا وه بزرگ سن بارد مٺ
 بس مٺن کلکتي کي پيچ وارد هوا نيا احبانا حبيب مٺ اور اس مٺ ايک دن
 ملاقات هو گئي بعثي بلاد کا پي مذكور ديسان آيا جب کابل کا ذکر نڪلا
 تاجر موصوف ڪهني لگا ڪه سائق اس سي هم کي شخص شهر مذكور کي طرف
 جاتي تبي ناگاه تومان ضحاک کي سمٺ جا نڪلي جب قلعي کي متصل
 پهچي اندر گئي جا بجاسي مکانات اسکي ٿوڻي پائي بلڪه کتنن ديوارين پي
 لکن ايک پتھر کا اندازا نهايت کلان پر خشک بي آب جون کا تون اس پر
 ديکھا جا ڪهڙي رهي اتي مين نگاه هر ايک کي جو اپني اپني ڪپڙن پر
 پڙي انکو زور سي پي زياده سبز ديکھا حال آنڪه سفيد تبي جب قلعي سي
 باهر نڪلي پھر جسي کي تيسي هو گئي اگر پيه آثار طلسم سي هون تو ڪجهه
 بعد نهين الغيب عند الله * تومان غزنين ايک قريه هي زابل پي اسي
 ڪهڻي مٺن اگلي زماني مين سلاطين خراسان کي تختگاه تبا خصوصاً سلطان ناصر

آلدين سبکتگين و سلطان محمود غزنوي و سلطان شهاب الدين غوري کي اور
 حکيم ثنائي بيبي و نهيمن مدفون هي بلکہ اکثر اوليا اُسي طبقي ميں آسوده حَسَن
 جاري کي شدت اور برف کي کثرت کي سبب اُسکو برابر نيريز و سمرقند کي
 جانتی هيں اژدهات بيبي اُسکي اطراف ميں بہت پدا ہونا هي چنانچہ
 ہندوستان ميں بيبي و نهيمن سي جاتا هي نزديک اُسکي ايک چشمہ هي اگر
 بول اُس ميں بڑي نو ابر و برف کي آثار نمود هووین غرض بہ مقام قندھار
 کي حد سي قُرب رکھتا هي اُسکو دروازہ ايران کا کہتي هيں * لوھگدہ افغان
 نشين هي نزديک اُسکي بادہ خواب سُچمنہ ايک چشمہ هي کہ گنگا اُسکو
 کہتي هيں ليکن کتبِ ہندي ميں نام اُسکا لوھار گل لکھا هي ہندو اُسکو تزا
 تيرتہ جانتی هيں روزِ معين وہاں بيبي بڑي بيہر بياڑ ہوڻ هي پاني اُسکا بيبي
 گنگا کي مانند اگر مدتوں باسئون ميں رکھي بد بو نہيں ہونا * تومانِ مندراور
 دغلي § شنگ ايک تربہ هي وہانکي زميندارون کو کافر کہتي هيں اُس جگہ قمر
 حضرت نوح عليه السلام کي باپ کي هي نام اُس بُزرگ کا لام اور بعضی
 لمگ بيبي لکھ گيی هيں از بس کہ وہانکي باشندي گاف کوغبين سي بدلا
 کرب هيں اس لي اُس نواحي کو لمغان کہتي هيں * تومان بخرد ايک مقام

ڪَهي چَلڻوڙهه وَهَان ڪا مَسْتَهْوَر لُطْفِ يِه ڪَهِ اَسَڪو وَهَان بَچايَ چِرَافَ جَنَدِ
 هِين چُناڻَچَهِ رُوشَنِي اَسَڪي نِهائِيَت نُورَنِي هُوقَ هِي اُورِ اَسَڪي اَطْرَافِ مِينِ
 اِيڪَ جَانُورَ هِي اَسَڪو رُوبادِ پَران ڪَهي هِين لِيڪِن اِهي مَسڪِن سِي اِيڪَ دُو
 اُڙَن سِي زِيادَهِ نِهِين اُڙَنا اُورِ اِيڪَ چُودا بِي وَهَان مُشْڪُبو هُونا هِي * نُوْمَانِ
 نِڪَ نهارِ اِيڪَ مَقامِ هِي دارُوعَهِ بَسِين اَڪَلي زَماني مَبِن اَدِينَه پُورِ مَسْهَورِ
 تها اَڪَرِڪي وَقَتِ مَبِن جَلالِ آباد ڪَهلَيا اَبادي اَسَڪي دَرِيايَ نِيلابِ ڪِي ڪِناري
 مِيوِي اُسَ مِين اَڪَثرِ هُوتِي هِين لِيڪِن اِنارِ وَهَانْڪا لا ثَاني هِي اُورِ دُو ڪوسِ وَهَانِ
 سِي باغِ صَفا ڪَهِ چارِ باغِ ڪَرِ مَسْهَورِ هِي اُورِ اُسي نَواحِ مِين باغِ وفا بِي اِيڪَ
 يادگارِ بابرِ بادشاهِ نِهائِيَت پُر فِضا و دِلْگُشا هِي بِيْدانَه اِنارِ وَهَانْڪا بِي نَظيرِ هِي
 غرضِ اُسَ مَقامِ مِين بَرَفِ نِهِين پُڙِي اُورِ ٿَهنْدَ بِي چنْدانِ نِهِين هُوقَ وَهَانِ
 سِي ڪافِرِ درَهِ بِي قَرِيبِ هِي اَزِ بَس ڪَهِ وَهَان ڪافِرِ رَهْتِي هِين اِسَ لِي بِي
 نامِ اُسْڪا ٿَهرِگِيَا * تُوْمانِ بَخُورِ جانِبِ ڪاشِغَرِ قَلْعَه وَهَانْڪا حاکِمِ نِشِين قَدِيمِ سِي
 هِي اُورِ هُوا گَرَمِي مِين زِيادَهِ گَرَمِ اُورِ سَرْدِي مِين بيشْتَرِ سَرْدِ لِيڪِن تَمامِ نَواحِ
 مِين ڪَبا جَنگَلِ ڪيا پهاڙِ افغانِ هِي بَسْتِي هِين مَگرِ قَلْعِي ڪِي اَطْرَافِ مِينِ
 سَڪُونَتِ مُغَلُونِ ڪِي هِي لِيڪِن وِي اِهي تِين عَرَبِ جَانْتِي هِين اِسَ طَرَحِ سِي
 ڪَهِ سُلْطانِ سِڪَنْدَرِ رُومي جَبِ اُدْهَرِ سِي گُذَرَا تُو ڪِئني اِهي خُوشِ وَاثِرْبا وَهَانِ

چيوڙگبا تها چُناڻڇه عالمگير کي عهدِ سلطنت تڻ اُنکي اولاد وهاڻ رهڻي
 تهي اور افغانون پر بيهي اُسکا غلہ تها اب خدا جاني هي که نهين غرض يہ
 مقام چچيس کوس طول مين اور دس کوس عرض مين هي * تومان سواد
 يہ بيهي کاشغري طرف هي بہت سي دري اس سي علافہ رکھتي هيڻ جاڙا
 گرمي وهاڻ بہت نهين ليکن برف بہت پڙي هي پر صحرا مين دو تن دن
 سي زيادہ نهين رھتي مگر پهاڙون پر سال کي سال جاڙا “ بهار کا موسم
 برسات کي رت هندوستان کي سي “ پھول توران وھند کي وهاڻ اڪثر “ بنفشہ
 و نرگس خود رو صحرا صحرا “ ميوہ خود رستہ يہي عليٰ هذا آلباس ليکن
 شفتالو و ناشباني وھانکي مشهور بلکہ باز و جرہ شاھين بيهي وهاڻ اچهي سي
 اچھا بهم پھنچتا هي اور کان آھن بيهي اُسکي اطراف مين هي * قصبہ
 منگلور حاڪم نشين هي ساڻھ اُسکي اس تومان کا طول چاليس کوس کا اور
 عرض پندرہ کوس ليکن فقط يوسف زبي اس مين رھتي هيڻ * تومان بگرام
 مشهور به پيشاور هندوستان کي سمت هي انگور شفتالو خربوزہ وهاڻ کا توران
 کا سا اور گرمي جاڙا بسنت رت برسات هندوستان کي سي چانول وهاڻ
 کا مشهور هي في آلواچ هندوستان مين ايسا کہين نهين هوتا خصوصاً سڪھداس
 بلکہ اقسام کي غلي کي بہتايت اور زراعت کي کثرت وهاڻ رھتي هي

غرض ٻيہ تومان نسب کا سب مسکن افغانون کا هي خصوصاً مہمند و غبرد
 ليکن مال گذار ھبن بغي بہمن * پشاور قديم شہر هي کتب قديم سن
 اُسکو ہر شاور اور فر شاور ٻيہ لکيا هي نزديک اُسکي * گورکٻري ايک
 پرستش گاہ جوگيون کي مشہور ٿي شاجھان کي وقت سن مسمار ھوئي ليکن
 پاڻچ تيرتہ اور نپت دِلگشا وھان عالمگر کي عہد تلک ٿي بيشتر جوگي
 ستاسي بيراگي سواي انکي اور ٻي ايت وھان ايک تالاب کي گرد حويلان
 بٽھي بنا بنا رھتي ٿي * تومان بنگشات ملتان کي سمت واقع هي
 آبادي اُسکي وسعت کي ساٿہ ليکن پٿانوں کي قومين اُس ديار مين اڪثر
 ھين زراعت ٻيہ کثرت سي ھوئي هي خصوصاً دھان اس قدر کہ اور اطراف
 مين ٻيہ جاتا هي سواي اسکي کان نمک و آھن ٻيہ اُسکي نواح مين هي
 القصہ جاڙا اس صوبي مين بہت پڙتا هي ليکن بي گزند اور گرمي آيسي کم
 کہ بدون اوڙهي سو نسکي برف توران کي مانند افراط سي پڙتہ هي ليکن
 ميدانون مين چار مہيني اور پھاڙون مين هميشہ رھتي هي غرض موسم بہار
 نہایت طراوت و شادابي کي ساٿہ پھول رنگ رنگ کي بي شمار ميوي
 گوناگون خوشگوار اگرچہ انگور کي بہت اقسام ھين پر صاحبي و حسيني
 و قندھاري اور هي لطف و مزہ رکھتا هي اور زردالو کي اقسام مين محمودي

و قَبَسِي و مِرَزَائِي خَرَبُوزُون مَبْنِ كُوكُ نَبَات § و مَاهَتَائِي و شَاشَائِي و شَرِي + و
 دُودِ چِرَاغِ نِهَائِيَتِ لَذِيذ و خُوشِ ذَائِقَه اَوَر غَلِي كِي اَقْسَام مَبْنِ جَوِ گِبُون
 زِيَادَه لِيكِن جَوِ زِرَاعَتِ كِه نَدِي نَالُون سِي مُتَعَلَقِ هِي اُسْكَ تَبَسْرَا حِصَّه سَرَكَار
 مِيْنِ دَاخِل كَرْنِي هَبْن اَوَر كَارِيَزِي سِي دَسُون اَنگُور و بادام سِي بِيِي كُجِه نَفْد
 بِطَرِيْقِ تَحْفَه لِيكِن سَرْدَرخَتِي كَا حَاصِل مَعَا ف اَوَر كُسْم كِي پِيُولُون كِي حَاصِلُ
 سِي قَدَرِي قَلِيل بِيِي نِهِيْن دِيْتِي مَگر اُسْكَ بِيَجُون سِي تَبَسْرَا حِصَّه بَاشِنْدِي
 اُس مَلَك كِي سَمَرَقَنْد و بُخَارَا كِي سَاكِنُون كِي مَانَنْد پَرگُنِي كُو پَنجَاب اَوَر
 قُرْبِي كُو تُوْمَان كِهْتِي هِيْن بَا وُجُودِ اُسْكَ سَاكِنِ اِس صُوبِي كِي گِيَارَه زَبَان جَانْتِي
 هَبْن هِنْدِي و فَاَرْسِي و مُغَلِي و تُرْكِي و اَفْغَانِي و لُغَاْنِي و عَرَبِي و غَبَرَه اَوَر مُغَلِ
 خَاص نَوَاجِ كَابُل مِيْن رَهْتِي هِيْن لِيكِن حَاكِم كِي آگِي دَسْت بَسْتَه حَاضِر اَوَر
 مَالِ گُذَارِي مَبْنِ بِي عَذْر طَرَفَه تَرِيَه هِي كِه عَوَرْتِيْن اِنْكِي مَرْدُون پَر غَالِب
 چُنَانْجِه نِكَاح كِي وَقْتِ مَنجُمْلَه مَهْر اِيَكْتِ اَمْرِ مَحَالِ لِكْهَوَا لِيْتِي هِيْن كِه مَرْد
 اُسْكَ عَهْدِي سِي كِهْبو نَه نِكَلِي يِه شِيَوَه صَاَحِب عِصْمَتِ بِي پِيُون اَوَر پَرْدَه
 نَشِيْنُون كَا هَرگِز نِهِيْن سَوَايِ اُسْكَ اِيْنِي طَوْر پَر بَاغُونْكِي سَبَر كُو اَوَر حَمَام
 مِيْن نِهَانِي كِي لِيِي جَاتِيَانِ هِيْن خَاوَنْد كُو اَصْلًا و مُطْلَقًا خَاطِر مِيْن نِهِيْن

لاتبان صاحب خلاصہ آلتوارنج لکھتا ہے کہ میں نے بعض رنڈیوں کو دیکھا
 ہے کہ ایک خصم کو جیوڑا اور ونہیں دوسرا کر لیا غرض اپنی مدتِ عمر
 میں پندرہ بیس خصم تک کر لینا اُن سے دور نہیں قصہ کوتاہ اس صوبے
 میں کثرتِ ہزارہ اور افغان کی بہت ہے لیکن ہزارہ محلِ اپنی تین اولاد
 چغتائی خان بن جنگیز خان کی حانتی ہیں اور غزنویں سے تا قندھار تومانی
 مبدان سے تا حدودِ بلخ محالِ دشوار گزار و جبالِ پیچ دار میں رہتی ہیں
 اکثر مکان اُنکی بادشاہوں کی عمل سے خارج اور حاکموں کی احاطہ
 حکومت سے باہر اور افغان اپنی تین بنی اسرائیل کی اولاد کہتی ہیں اُنکی
 جدِ بزرگ کا نام افغان تھا اُسکی تین بیٹی ایک کا نام ترین دوسری کا
 غرغشت تیسری کا یمین ان تین کی اولاد بکثرت ہوئی اور ہر ایک اپنی
 جد و آبا کی نام سے مشہور ہوا اُلوش نرینی برنج سانہ خرمین اوڑھڑکاسی
 جمند شیرانی خویشگی داؤد زبی یوسف زبی خلیل مہمند اپنی نسب کا
 سلسلہ ترین کو پہنچانی ہیں اور سورانی جیل ادرک زبی آفریدی ختکی کرانی
 کاکری عبد الرحمانی غرمانی تارن غرغشت کو اور شہرزاد خضر خیل غلزی لودی
 لوہانی سوری شروانی کھکوری یمین کو اور قومین انہیں کی اولاد ہیں الغرض یہ
 سب قومیں دریایِ سندھ سے کابل تلک سو کوس کی عرصی میں اور قندھار

و ملتان کی حدون سي تا سوادِ که حدودِ کافرستان و کاشغر سي ملا هوا هي
 نين سي کوس تلک بستی هين اور اشخاص انکي کوهسار دُشوار گذار کي
 اُرتلي سي بادشاهي اُمرا کي آگي سر نهين جِهکانِ بلکه کُچِه رُپي صوبي دار
 سي بطريقِ انعام اور مسافرون سي گهوڙي اونٺ پيکهي بطور راهداری کي
 ليتي هين با وجودِ اسکي کهي کهي مال و اسباب کاروان و غبره کا لوٺ
 يهي لاف هين اور ايسي ويسي مسافرون کو پکڙکر غلام بنائي هين بلکه بعضي
 اوقات بيچ يهي ڏالتي هين غرض اور اقوام مبن چور کمر هون هين اور
 افغان سب کي سب چور اور مٿه مرد لطف په هي که تمام شهرِ کابل
 انهن سي متعلق هي اور پيشاور سي تين راهبن کابل کو حاتي هين ايک
 راه بنگشات کي پر دور دراز سواي اسکي رستي يهي اوبهٺ لشکر اُدھر سي
 بهٺ رنج کهيچکر منزل مقصود کو پهچنا هي دوسري کهي کي مگر جلال
 آباد پهچکر شاه راه ملتي هي په يهي درون کي تنگي نشيب و فراز کي
 صعوبت پاني کي قلت افغانون کي لُٺس سي خالي نهين تيسري راه علي
 مسجد و خير کي چشمهٔ جمروڊ سي دهکي تلک نيلاب کي کناري دري سي
 تيره کوس ليکن درهٔ خير سي دو کوس تک بسبب نشيب و فراز کي
 بدشوارطي هون هي پر به نسبت اور راهونکي سهل چنانچه آمد و شد

لشکروں کی اور کاروانوں کی ایسی راہ سی ہی خصوصاً دہلی سی ناہمل۔ ہتس
کوس تلک نہایت ہموار اور ہملا سی تا کابل جالیں کوس بی جندان
دشوار نہیں ہرچند تہلی رستی میں پڑی ہیں پر مسافر بہت تصدیع میں
کہاجتا قصہ مختصر کابل کی چار طرف گھاٹان ہیں بنابر اسکی فوج عیم
کی ایک ایک آ نہیں سکتی اور دفعۃً ملک مذکور کو قبضی میں لا رہیں
سکتی اگرچہ یہ صوبہ چندان حاصل نہیں رکھتا لیکن عقلمندوں کی نردنک
دروازہ ہند کا ہی ایسی سب سرکار والا سی وہاں کی سپاہ کی لئی مبلغ
خطیر پہنچتی تھی کہ ہر ایک سپاہی و سردار گذران اپنی بھڑپی کری اور
کسی وجہ سی تصدیع نہکھیتی کیونکہ بسبب اسکی ایران توران کی فوجیں
مملکت مذکور پر آنسکتی نہیں سنا ہی کہ اگلی زمانی میں کابل جو ایک
بادشاہ کی قبضی میں آگئی تھی تو پنجاب بہت آباد ہوئی تھی اور
ہندوستان مأمون طول اس صوبی کا اٹک بنارس سی ہندو کوہ تلک ڈیڑہ
سو کوس عرض قراہق قندھار سی تا چغان سرا سو کوس شرق رو اسکی دریای
سندہ مغرب رخ غور شمالی اندراب و بدخشان و ہندو کوہ جنوبی قریل و
نغز اور گرداگرد پہاڑ زمین مسطح و ہموار بہت کم لیکن کہتیاں سب جاگہ

سرڪارين آڻهه اور جيٽيس تومان آمدني باره ڪروڙ پڻسٿهه لاکهه اور آڻهه هرار دام بالجمله ليڪن ايڪ مدت سي ڪابل و ڪشمير مٿن شاه دراني ڪا عمل هي اور لاهور مٿن سڪهون ڪا چنانچه بالفعل ڪه سن بارد سي بايس هجري هين صوبه مذڪور ڪا حاڪم رنجيت سنگهه هي اور سن باره سي اٿاره هجري سي صوبه اڪبر آباد و شاهجهان آباد مٿن بموجب مرضي ظل الله شاه عالم بادشاهه صاحبان عاليشان ني عمل ڪر ليا سابق اس سي مهاراجا دولت راو سندنهيا بهادر ڪا تها چنانچه جرنيل ليڪ بهادر دام اقباله ني اسڪي سرداران فوج ڪي لڙايان مارين بلڪه قلعي بهي ان سي چپين لسي اور اسي سن سي صوبه اتريسه بهي مواليان ڪمپني بهادر دام ظلم ڪي قبضي مٿن آيا آگي اسڪي رگهو جي بهونسل ڪا اس مٿن عمل تها وهانڪا بند و بست ڪرنيل هاڪت بهادري ڪيا قصه مختصر ولايت هندوستان ايڪ مدت سي طوائف الملوك هي جس شخص ڪي جو ملڪ هاڻه لگا اس پر اُسي قبضه ڪر ليا بادشاهه ڪا ڪسي ني پاس نڪا هان ايڪ صاحبان عاليشان ني اطاعت و خدمت ٽرڪ نهين ڪي چنانچه اب بهي ڪه سن باره سي بايس هجري هين اور اڪبر شاه ابن شاه عالم بادشاهه هي ني بالجمله اسڪي بددگي بجا لاني هين اور اطاعت سي هاڻه نهين اُٿائي

په مثنوي انتخاب کي گي هې کتاب سحر البيان من سي

تعريف سخن کي

- پلا مچم کو ساقی شراب سخن “ که مفتوح هو جس سی ناب سخن
 سخن کي مچمي فکړدن رات هې “ سخن هې تو هې اور کبا بات دې
 سخن کي طلبگار هين ثقلمند “ سخن سي هې نام نکويان بلند
 سخن کي کرين قدر مردان کار “ سخن نام ان کا رکبي رفرار
 سخن سي وھي شخص رکھتي هين کام “ جنهن چاهي سائے نيکي کي نام
 سخن سي سلف کي بهلاي رھي “ زبان قلم سي بڑاي رھي
 کھان رستم وگيو و افراسياب “ سخن سي رھي ياد په نفل خواب
 سخن کا صلہ يار ديتي رھي “ جواهر سدا مول ليتي رھي
 سخن کا سدا گرم بازار هې “ سخن سنج اُس کا خريدار هې
 رھي جب تلک داستان سخن “ الهي رھي قدران سخن

په مثنوي مسمل به تنبيه الجہال انتخاب کي گي هې کليات مبر نتې

مين سي

- “ غمگین جب تھیں تو پہ فن شریف ” کسب کرتی جنگی طبعیں تھیں لطیف “
 “ نہی ممیز درمیان انصاف تھا ” خا رو خس سی کبا پہ عرصہ صاف تھا “
 “ دُخلِ اس فن میں نہا اُجلاف کو ” کچھ بتاتی تھی بھی سو اُشراف کو “
 “ تھی جو اُس آیام میں اُستادِ فن ” نا کسوں سی وی نکرے تھی سُخن “
 “ پھر حُصول اُسی نہ دُنیا ہی نہ دین ” کوئی حاجت اُسی وابستہ نہیں “
 “ گر چمار اس کار خانی میں نہ ہو ” ٹوٹی جوتی کو کہاں لکر پترو “
 “ چار و نا چار اُس کنی جانا پڑی ” کوریان دی جوتی گتھوانا پڑی “
 “ حاجت اس فرقی سی یان مُطلق نہیں ” جو نہو شاعر تو کچھ نقصان نہیں “
 “ بہ تو دُنیا میں ہی اس فن کا کمال ” دین کا اس فرقی کی پوچھو نہ حال “
 “ کذب ہو جس جای رونق بخش شمع ” ڈھانکی دینداری رکھو اور دل کو جمع “
 “ جھوٹ آوی اسقدر جب درمیان ” کو یقین ایمان کیسا دین کہاں “
 “ ہم تلک تھی بھی وہی رسمِ قدیم ” یعنی جنگی ہوتی تھی ذہنِ سلیم “
 “ پیار کرتی تھی اُنہیں اُستادِ فن ” اُنکی ہوتی رہبرِ راہ سُخن “
 “ جلت وان زہار پاتی تھی نہ بار ” شاعری کاہیکو تھی اُنکا شعار “
 “ نکتہ بردازی سی اُجلافوں کو کیا ” شعر سی بزاروں نڈافوں کو کیا “
 “ اغرض یاروں فی دین قیدین اُنھا ” جو کوئی آیا اُسی دی پاس جا “

- ٺٽ نه اُستعداد سي ڪي گڻتو “ ڪجهه نرڪبي شاعري ڪي اُترو “
- چار سگهان ڪه ڪي دين ناکس ڪي هاتيه “ پير اسي مجلس مين لائي اپني سائيه “
- آب بيشي صدر مين وه دست چپ “ ڪري لاڳي شاعري سي حرف و گب “
- بوي اُنڪو آڄ ڪل سي هي خيال “ نهن اُنڪا تيزي رڳتا هي ڪمال “
- هو رهينگي ڪجهه اکر صعبت رهي “ اور همسي پي انهن آلت رهي “
- جب هوا ثابت وه اُنڪا مستفبد “ سب ني جانا اُسڪو شاگرد رشيد “
- ڪي اشارت ناکه وه ڪهولي دهن “ آڳي استادون ڪي هو گرم سخن “
- اُنڪي ايماء سي وه ڪجهه پڙهني لگا “ صاحبان فن ڪي منهن جهڙهي لگا “
- نيم قد اُٿه اُٿه ڪي بي ستي لڳي “ جا و بيجا سر ڪي تين دهن لڳي “
- وه سراپا جهل ناگهه وقت کار “ همسي همسي ڪري لاڳا اعتذار “
- سر مين رکھ ڪر دعويٰ طبع لطيف “ ميرو مرزا ڪا هوا آخر حريف “
- ڪيسي ڪيسي يون گين طبعين به باد “ آفريين شاگرد و رحمت استاد “
- جب تلک يان تهئي تمبزيشت ونيڪ “ ڪاهي ڪو يون شعر ڪهتا تها هر ايڪ “
- اهل فن ڪي رهتي تهئي سبڪو تلاش “ اُنڪي هان ڪري تهئي جاکر بود و بانس “
- جو ڪه خود سر رڳهتي استادون سي عار “ اُنڪي تين هرگز نهوتن اعتبار “
- زندگي بلڪه انهن پر شاق تهئي “ هاتيه گر لڳ جاتي تهئي شلاق تهئي “

حِڪَايَتَ

- “ شَاعِرِي ڦَن تَهَا وَزِيرِ اَصْفَهَان ” “ اِيڪَ دِنَ آيا هِلَالِي اُسْڪِي يان ”
- “ حَاجِبَانِ دَرَسِي هُو آگاهِ کار ” “ کِي اِشَارَتِ تا اُسي دِين گهر مِين بار ”
- “ عَزَتِ وَ تَعْظِيمِ کِي حدّ سِي زياد ” “ پاسِ لي مَسْنَدِ پَه بَيْتْها شاد شاد ”
- “ اُتِي ڪَهَنجِي اُسْڪِي مِرْزايِ بَهْت ” “ بَيْتْهي بَيْتْهي راتِ جبِ آري بَهْت ”
- “ شِعْرِ کِي تَقَرُّبِ لاکر دُرْمِيان ” “ کَرْنِي لاگا شاعِرِي کا اِمْتِحان ”
- “ شِعْر خَوَانِي کِي پَرْتْها سو تَهَا غلط ” “ سُنْتِي هِي بِيٺَڪا وَ شُعْلِي کِي نمط ”
- “ عَصِي هُو بولا کِه هان ڦَرَشِ وَ چُوب ” “ ڪَهَنجِي لا مَبْدانِ مِين کِي شَلَقِ خُوب ”
- “ اِس قَدَر مارا کِه بیدم هُو گيا ” “ سُوچِ دَسْتِ و پا هِر اِکَ تَهْم هُو گيا ”
- “ ڪَهَنجِي کَر ڏَلوا دِيا دَر بار مِين ” “ يَه خبر پَهَنجِي جو هر بازار مِين ”
- “ وارِثِ اُسْڪِي لِيکِي آراتِ کو ” “ جبِ بَخُودِ آيا تو پايا باتِ کو ”
- “ يَعمَنِي دَسْتُورِ زَمانِ دُشْمَنِ نَها ” “ يا وَ کُجْهَ نا آشنايِ ڦَن نَه تَهَا ”
- “ غالِباً پايا غلطِ اشعارِ کو ” “ خُوشِ نَه آيا اُسَ کَرَمِ کَرْدارِ کو ”
- “ وَر نَه شِيوَه اُسْکا هِي لُطْفِ وَ کَرَم ” “ جايِزي مِين دِي هِي دِينارِ وِدرَم ”
- “ مُجْڪو ڪَبُورِ شَلَقِ کَرْتا اِني شب ” “ ڪاهِيکو بد نامِ هوتا يِ سبب ”
- “ پَس مُجْهِي هِي تَرَبِيتِ اُپَنِي ضرور ” “ جاکي بَيْتْهُون اِکَ سرامدِ کِي حُضُور ”

- “ صَحَبَت اَکْثَر رُکْبُون اَس اَسْتاد سِي ” “ شَايْد اَسْکِي دَوْلَت اِرْشاد سِي ”
- “ پَهَنجِي اِک رُنِي کُو ميري قِبَل و قال ” “ هُو مَجْهِي اِس فَن مِبن يَک تَوَه کَمال ”
- “ اَتَه کي آيا مَوْلِي جَامِي کُني ” “ مَشَق کِي يَک چَنَد اَس نَامِي کُني ”
- “ جب هُو کُچھ شَعَر کا رُتمه بُلند ” “ اَوَر مَوْلانا لَکِي کَرَن پَسند ”
- “ بَهر گَبا اِک دِن دَر دَسْتور بَر ” “ حَاجِب دَرگَاه نِي کِي جَا خَبر ”
- “ کَاي اَمير اَس رُوز کا شالِق خَوار ” “ آج دَر اَوِبر هِي بَهر خَواهان نَار ”
- “ کِي اِشارت سَد رَه کُوِي نَهِو ” “ قَصْد هِي رُخوَرَد کا تَو آني دُو ”
- “ سامِني آيا تُو کِي نِيچِي نَظر ” “ دُهو پ مِبن جَلنا رَها تَو اِک پَهر ”
- “ نَعْد از اَن اِيماي اَبُرُو کِي کِه هان ” “ صَحْن هِي مِين سِي دُوا وَ مَدَح خَوان ”
- “ پَير وَهين سِي دِي صِلَه رُخَصَت کِبا ” “ اِک مُصاحِب نِي جِگَر کَر کَر کَها ”
- “ اِکَلِي صُحَبَت کِي تَمِي عَزَت اِسْقَدَر ” “ سُو هُوِي شالِق حَد سِي بَشتَر ”
- “ اَبْکي اَسکو جايَزَه دِي کَر گران ” “ نُو نِي فَرمايا مَرخَص وان سِي وان ”
- “ مِين نَه سَمجَها يَه کِه وَه کِيا تَها يَه کِيا ” “ دَر جَواب اَس نَرُگَزبَدَه نِي کَها ”
- “ اَبِسي هِي هُوِي هَين تَضَحِيک سَلَف ” “ دَسْت هُو تَو اُنکِشَن کَرِي تَلَف ”
- “ اِسْقَدَر اَسکا تَنبَه تَها ضَرور ” “ تَا کِه پَهَنجِي يَه خَبر نَزديک وَدُور ”
- “ جُو سُنِي سُو خُود سَرِي سِي باز آني ” “ تَرِييت هُونِيکو اَسْتادونکِي جاي ”

- “ور نه ڪرڻا پُوج ڳوڙي هر دڻنگ ” رفته رفته شاعري هو جاني ننگ ”
- “نـب جو مـن شـلاق کي پـهـ خام تـيا ” اب جو آيا لائقِ انعام تها ”
- “فـصـه ڪـوتـه تـبـي مـمـبـز در مـبان ” ننگ هي ڪرمِ مزابل پر بهي يان ”
- “بـي بـمـبـز سـي هـي راجـ اـبـترـي ” جـسـڪـو دـيـڪـو خـود نـمـاي خـود سـري ”
- “فـي بـمـان ڪا هـي سـلـيـفـه فـي زبـان ” اسـر هـي هـر ايـڪ سـمـبان بـيان ”
- “بـس قـلم و قـت زبـان بازـي نـهـن ” چـب ڪـه دـوران سـخـن سازـي نـهـن ”
- “ڪـون حـرف خـوب ڪـو ڪـرڻا هـي ڳـوش ” بات کي فـهـمـيد ڪا هـي ڪـسـڪـو هـوش ”
- “نـي تـمـزـون سـي پـيرا هـي سـب جـهـان ” هـي دـماغ حـرف هـمـڪـو بـهـي ڪـهان ”

په مثنوي انتخاب کي گهي هي ڪليات مرزا محمد رفيع سودا مين سي

مرزا فاخر مڪين کي هجو مين

ڳوڻ ڪهڻي هين ڪه ايڪ شخص نقل ڪرڻا تها ڪه مرزا فاخر مڪين صاحب اپني تن شمع جلبي حزين کي برابر ڄاڻي هين اور سب وضع اُنکي نشست و برخاست کي اختيار کي هي بلڪه اپني تن فضل و ڪمال مين ان سي بهتر ڄاڻي هين اور اُنکي اڪثر اشعار پر اصلاح کي هي چنانچه په مثنوي حسب حال مرزا صاحب کي هي

- ایک نفل آئی ھی مَجَبی اب یاد “ سجھو وڏو یا کِسبکا هو اِجاد “
- ایک مَلا بَعْدِ شادِ جہان “ نہ تو عالمِ تہا وڏ نہ ھیچ مدان “
- بَن بَن اُسکو کُچھ کُچھ آنا تہا “ لڙکی مَکٺ مہن وڏ پڙدانا تہا “
- بَسکُہ نیا وڏ شُعور سی معذور “ لڙکی اُسی تہی خرم و مسرور “
- اُس سہ دھشت کو تہی نہ دل مہن راہ “ صحنِ مَکٺ تہا اُنکی باز یگا “
- ایک جو اُن مہن تہا فہیم و ذکی “ مصلحت اُتی لڙکون سی یون کی “
- یارو ہم کبیلی سَو طرح کا کھل “ دیکھی ہم نی سہی وڏ بیجا کھیل “
- کھل اب مہن نیا نِکالا ھی “ ساری کھلون سی وڏ نِرا لا ھی “
- لڙکی بولی کہ بیائی جی فرماو “ کما ھی وڏ کھیل نُم ہمین بیی بناو “
- کہا اُن نی کہ بادشاہ و وزیر “ لڙکی جو بنتی مہن صغیر و کبیر “
- اُس مہن چندان تو یارو لُطف نہین “ کھل اُس سی یتہ خوبتر ھی کرہین “
- مِیائِجی کو کِسی طرح بہلاو “ مَلکی شادِ جہان سب اُنکو بناو “
- هَنسکی وڏ بولی هوئی یتہ کِس طرح “ کہا اُتی کہ تُم سُنو اس طرح “
- صَح مَکٺ مہن پڙھنی جو آوی “ مَنہ مِیائِجی کا تَک کی رہ جاوی “
- پوچھین جو کیا ھی دیکھنی کا سبب “ کہی قُدرت خُدا کی دیکھون هُون اب “
- هو گئی شب مہن آپ کی صورت “ کُچھ سی کُچھ حق کی ھی یتہ کیا صنعت “

- “ کُنا کھون مَن کِه آج کِيسِي هِي ” “ شڪلِ شاهِ جهان کِي جِسي هِي ”
- “ بَحْرِ حَبْرَت مِبن هُون يِه دِيکھ کِي غُرَق ” “ سِر مُو کُچھ رَها نِه ناھم فِرَق ”
- “ پَر يِه هِي شَرطاً جاوِي جو اُن پاس ” “ کِسي کُنا کھا فِسمِ بِلَا وَسواس ”
- “ تَم نو سَمجھو هُو اُنکِي عَقْل وَ شَعور ” “ بَنِنگِي جو بناوگِي نَمُور ”
- “ مَطْلَب اُتي جو کُچھ کِه تَھراي ” “ لَرکُون سِي ناٹ س وَ بِن آري ”
- “ نَرھا اُسکو يِه بنا يِهان نَک ” “ شڪلِ شاهِ جهان هُون مَن بِي شَک ”
- “ نِه کِه تَھرا يِه اُنکِي دِل مِبن خِبال ” “ هُوگا شاهِ جهان کا جَب کِه وِصال ”
- “ اُنکِي ارکان نِه لاکِي تابِ فِرَاق ” “ مِبرِي دِبدار کِي هُو سَب مُشتاق ”
- “ آوِينگِي دِيکھني کو مِبرِي گَھر ” “ پَس مِري واسِطِي هِي يِه بَھتر ”
- “ کِه مِبن پَيدا کَرُون وَ خُصَلت وَ خَو ” “ خَلقِ شاهِ جهان سَمجھ مُجھکو ”
- “ کَرِي مُجراً سَلام اَوَر تَسْلِيم ” “ نَکَرُون مَبن فِرِشتِي کِي تَعظِيم ”
- “ غَرَض آفاق مِبن جِسي هُو عَقْل ” “ سَمجھي اُنکِي مُطابِق اب يِه نَقْل ”
- “ بَنِي يِه شَیخ اِپني يُون بَه کُمان ” “ جِسي مُلا بنا تَھا شاهِ جهان ”
- “ شَیخ کِي سِي نِه بَخْت هِبن نِه کَمال ” “ شَیخ هونا اِنهِن هِي اَمَرِ مُحال ”

بعضي خطُون کي نفلين نوسَڳھون کي فائدي کي واسطي

دوستون کي نوازش فرمائي والي سلامت

شوق ملاقات کا آيسا نهين هي جو لکھي کي قابل هو خدا کي درگاه مهن رات
 دن دعا مانگا کرتا هون که کوي آيسا سبب هو جس سي جلدي خبرو خوبي کي
 ساتھ ديدار آپ کا ميسر آي جنايعالي سي توقع يون هي که هميشه ملاقات
 کي حاصل هوي تلک اس دوستدار کو خط لکھا کرين اور جو کچھ کام خدمت
 اس ملکت مين هو بي تکلف تحرير فرماوين که مين اپني سعادت جانکر اسکو
 بجا لون

حضرت سلامت

مهينون برسوں گذر گئي که آپ ني کوي خط مجبي نهين لکھا اس لي مين
 حيران تها که اتني نامهرباني کا سبب کیا هي آخر لوگون کي زباني معلوم هوا که
 بعضي دشمنون ني کچھ افترا لگا کر آپ کي مِراج کو پهرا هي خدا شاهد هي که
 مين ني کبري آيسي بات نهين کهي هي تعجب هي که آپ ني آيسي جهوتہ
 بات کو باور کر ليا اور اس قديم دوست کو دشمن تصور کیا اُميد وار هون که

آپ هي اس بات کا انصاف کيچي اور دشمنون کي باتون پر دوستون سي
آزده نهوجي

خداوندِ نعمت سلامت

کي هفتي هوي که چار هزار ربي اس پرگني کي محصل کي بابت شيخ امام
بخش جمعدار کي معرفت حضور پر نور مبن بهيجي هن اور ابتک رسيد
اسکي حضور فيض گنجور سي اس فدوي کو نهين پهنجي اس لي کمال
تشویش لاحق حال هي آمد که جلدي سي دو کلي مبلغ مذکور کي رسيد
مبن ارقام فرمائي که اس خاکسار کي خاطر جمع هو

ميري مهربان خدا تمکو سلامت رکهي

مدت کي بعد تمهارا خط پهنجا اور اسکي پڙهي سي بڙي خوشي حاصل هوي
شيخ امام بخش کي تقصير معاف کڙي کي لي جو گچھ که تمنی لکھا تھا معلوم
هو اگرچه شيخ مذکور واجب القتل هي اور خيانتين اسکي بيان سي باهر
بهت ما رپا پرگنون کي آمدن مبن سي تصرف کيا هي پر از بسکه تمھاري
خاطر عزيز تھي تقصير اسکي معاف کڙي مبن آي

عريب نواز سلامت

ڪل بسبب نارِش ڪي مَن حُضُورِ عالي مَن پُهَنچَ نه سکا آڇ مَجْهِي ڪُجھ
 ضرور ڪام در پيش هِي آڇ ڪل بھي فُرُصَت نه هوڳي ڪيُون ڪِه مَجْهِي ڪِسِي
 دوست ڪي يھان جانا هِي اُميد وار هُون ڪِه يھ دو دِن مَجْهِي مُعاف رُھيڻا
 اِنشَاءً اَللّٰه تعاليٰ پُرسون خَواهَ مَخَواهَ حاضِر هُونگا

زياده حدِ ادب

بندہ پرور سلامت

آپ کا عِنَايَتِ نامہ مَصْحُوبِ مُحَمَّد خان ڪي پُهَنچا جو ڪُجھ خانِ مذڪُور ڪي
 سِپارشِ مِين اِرْقام هُئا هِي سو مُفَصَّل اِس حَقِير ڪو معلُوم هُئا فِي اَلْوَاتِعِ
 خَانصَاحِبِ مَوْصُوفِ نِهايَتِ مَرْدِ دانا آڇ صَاحِبِ ڪمال هَبَن فِدَوي اِنڪي مُلَاقَاتِ
 سي ڪمال مَحْظُوظ هُئا اِس شَهرِ مِين ڪِسِي شَخْصِ سي فِدَوي ڪو اِني اُنس و
 مُحَبَّتِ نِهيَن هِي جِتَنِي اِن دو تِين هَفْتِي ڪي عِرضِي مِين اِن سي هُوي هِي
 اَڪثَر هَماري اِنڪي چَرچا عِلْمِ رِياضي کا رَھتا هِي آڇ هر روز باھم تِير اِنْدازِي ڪي
 مَشَق ڪِيا ڪُرتي هِين اِنشَاءً اَللّٰه تعاليٰ يھ خاڪسار اِپني مَقْدُور بَھر اِنڪي مُقَدَّمِي
 مِين قُصورِ نِهيَن ڪُرتي کا جان و دِل سي اِنڪي خِدْمَت ڪريگا

دندہ نواز سلامت

حفيّر تراب بيگ کورنشين بجا لاکر گذارش کرتا هي کي ان دنون اس شهر مبن
ايک بڑا سا باغ جس مين طرح طرح کي پھول جيسي گلاب ياسمين نرگس
گيندا چنپا شرب بر بلا اور بيانت بيانت کي ميوي جيسي سبب ناشپاتي
بري ابار انگور شفتالو پھولتي اور پھلتي هبن بکا و هي اگر آپ کو خريدنا اسکا
منظور هو تو لکھ بيجبي کي فدوي اسکي مالک سي قيمت اسکي فصل کرکر
حضور عالي مبن اطلاع کري

حضرت خداوند نعمت مد ظله

آپ کي شفي في شرف وصول ارزاني فرمايا اور اس فدوي کو سرفراز کيا ايک
پخته حويلي جو دريا کي کناري پر بني کي لي حکم هوا هي سو بندہ درگاه
في نوازش نامه عالي کي پہنچتي هي راج مزدور بھي لھار سنگتراش اور چونا
سرخي اينت پتھر وغيره لوازم و ضروريات کي لاني اور تيار کرني کي واسطي
جهان تھان لوگ مقرر کي انشاء اللہ تعالي تھوتي دنون مين حويلي مذکور بن
کر تيار هوگي زيادہ حد ادب

यिह राजा का हुक्म पाकर सब रड़ेयत ने दौलत अप्ने घर में भरी ॥

ये बातें कहकर पुतली राजा भोज से कहने लगी सुन राजा विक्रम के गुण वुह ऐसा राजा था और प्रजा का हितकारी तू किस तरह उस के सिंहासन पर बैदता है तेरी क्या जान है यिह सुन्कर बात पुतली की राजा अज्ञान हुआ और बररुच पुरोहित भी शर्मन्दः वुह साज़त भी गुज़र गई ॥

से कहा जो उस मकान में लागत लगी है सो हिसाब कर्के इस ब्राह्मण को दो राजा की आज्ञा पाय दीवान ने हिसाब कर तोड़े रुप्यों के लडाकर ब्राह्मण के साथ कर दिये और वुह अप्ने घर को गया ॥

उस दिन सायत देख उस हवेली में राजा जा रहा और बैदकर कुछ बिचार कर्ने लगा इस में हाथ बान्धकर लक्ष्मी आन खड़ी रही बोली धन्य राजा बिक्रम तेरे धर्म को इत्ता कह लक्ष्मी उस वक्त तो चली गई राजा ने वहां आराम किया जब चौथा पहर रात का हुआ तब लक्ष्मी फिर आई और कहने लगी राजा मैं कहां गिरूं ॥

राजा ने कहा जो तू पड़ा चाहती है तो पलंग छोड़कर जहां तेरी इच्छा होवे तहां गिर इत्ते में खूब तरह से सोने का मेंह तमाम नगर में बसी सुबह हुई राजा उठा देखकर यह कहने लगा हमारी रड़ेयत पर बहुत सख्ती थी लेकिन अब कोई दिन निचिन्त हो आराम से रहेगी ॥

इत्ते में दीवान आया और खबर दी महाराज तमाम नगर में कन्वन बसी है अब जो हुक्म दो सो हम करें तब राजा ने कहा शह्र में ढोल बज्वा दो जिस की हड़ में जो दौलत है सो ले और कोई किसी को मन्ज़ न करे

संपूर्ण भरुं ख़ौफ़ से उस ने कुछ जवाब न दिया तब वुह दो पहर रात को फिर आई और कहा कि ऐ ब्राह्मण अज्ञानो मुझे आज्ञा दे ॥

उन्ने चिन्ता कर्के रात गंवाई और सुबह हूए राजा के पास आया मन मलीन और रात के अहूवाल से उरा हुआ रंग ज़र्द चिह्रे का और उर से कुम्हलाया हुआ राजा इस शक्ल से देख उसे हंसने लगा फिर कहा कि कल की सी खुशी हम ने आज न देखी ऐ ब्राह्मण यह अचम्भे की बात है तब ब्राह्मण बोला सुन स्वामी मेरा दुख और तुम दाता हो प्रजा के सुख देनेवाले और तुम साके बन्ध नरेश हो जैसे राजा कर्ण और राजा इंद्र अप्ने वक्त्र में दानी थे ऐसे इस समै में तुम हो आप ने जो मंदिर मेरे तई दिया है उस की हकीकत मैं कूहा हूं ॥

मअलूम नहीं कि उस में भूत है या पिशाच है मेरे तई उस ने सारी रात सोने नहीं दिया आप के प्रताप से या लड़कों के भाग से जीता बच्चे मैं यहां आया हूं इस से भीख मांग खाना मुझे बिहतर है पर उस महल में न रहूंगा ॥

यिह बात सुन राजा ने प्रधान को बुलाया और उस

दवीज़े और सात खंड उस में रखे जगह जगह जवाहिर
अन्मोल उस में जड़े और दवीज़े पर दो नीलम के बड़े
नगीने लगाये कि किसी की नज़र न लगे वह जड़ा मुहल
कित्ते बरसों में ऐसा तैयार हुआ कि दुनिया के पर्दे पर किसी
ने दूँचा न आंखों देखा न कानों सुना ॥

तब दीवान ने जाकर राजा को ख़बर दी महाराज
वुह मंदिर अब तैयार हुआ आप चल्कर उसे देखिये और
जो कोई उस मुहल को देखता था मोहित हो रहता था
राजा वहां से मकान देखने को गये एक ब्राह्मण भी साथ
गया मुहल को जब राजा ने मुलाहज़ा किया तब ब्राह्मण
देखकर और हंस्कर कहने लगा हे राजा ऐसा घर जो मैं
पाऊं तो बैठ यहां पातुर नचाऊं ॥

यिह बात सुनकर राजा ने कुछ मन में सोच न किया
गंगा जल और तुलशी का पत्ता लेकर घर उस ब्राह्मण को
संकल्प कर दिया वह घर पाकर ब्राह्मण को ऐसा हुआ
आनन्द जैसे चकोर रात को पावे हैं चन्द तुरंत अप्ने वह
कुम्बे को ले आया और वहां आकर रहा रात को खुशी
से पलंग पर सोता था कि पहर रात गये लक्ष्मी आई और
कहने लगी कि बेटा हुक्म दे तो मैं गिरूं और घर बाहर

बयान किया जो कोई एक महल बनाने की बिना मुवाफ़िक मेरे कहने के धरे चैन उठावे और बड़ा नाम पावे तब राजा ने कहा अच्छा ज़ाहिर कर ॥

ब्राह्मण कहने लगा तुला लग्न जब आवे जो उस में मंदिर उठावे जब तलक वह लग्न रहे तब तलक काम उस में जारी रखे और जब तुला लग्न हो चुंके तब उस का काम मौक़ूफ़ कर दे इसी तरह तुला लग्न ही में वह सारा मकान तैयारी पर लावे उस का अटूट भंडार हो और लक्ष्मी उस के यहां से कभी न जाय ॥

यिह सुन्कर राजा मन में खुश हुआ दीवान को बुलाया और मंदिर उठाने की इजाज़त दी कि तुम अच्छी जगह ढूँढ़कर महल बनाओ इत्ने में तुला लग्न भी आन पहुँचा उस मंदिर की नेव दी देश देश में यिह आवाई हुई कि राजा तुला लग्न में महल बन्वाता है जितने कारीगर उस में काम कर्ते थे वे उढ़कर तुला लग्न मनाते थे जब लग्न आती थी खुश हो हो बनाते थे कहीं उस में काम सोने का और कहीं रूपे का और कहीं लोहे और काठ का नई नई तरह से बन्ता था ॥

चुनांचि दर्या के कनारे पर वह हवेली बनाई चार

दिया तब वह बिदेशी राजा के पांवों पर गिर पड़ा कि महाराज तुम ने हम तीनों को जी दान दिया तुम्हीं हमारे भगवान हो क्यूं कि जी दान तुम से पाया ॥

राजा हाथ पकड़कर उन्हें तीनों को रंग महल में ले आया और बिठाकर कहा तुम्हें जो चाहिये सो हम से मांग लो तब वह बोला महाराज हमें हुक्म दीजिये तो हम घर को जायें और जब तलक जियेंगे आप को असीस दिया करेंगे ऐसा कुछ तुम ने हमें दिया है तब राजा ने अपनी तरफ से लाख रुपै देकर उन्हें को घर भिजवा दिया ॥

इत्नी बात कह पुतली फिर बोली राजा इत्ने लाड़क तुम हो तो इस सिंहासन पर बैठो और यों बैठोगे तो तमाम लोग हंसेंगे वह भी महरत राजा का टल गया दून्ने दिन फिर राजा दिल में सोच कर्ती हुआ सिंहासन पर बैठने को आया तब

चन्द्रकला चौथी पुतली बोली

सुनो राजा तुम मन मलीन क्यूं हो बैठो हमारे पास और सुनो जो मैं कथा कहूं एक रोज़ एक पंडित कहीं राजा बिक्रमाजीत पास आया था और उस ने आकर

तरह बे अजल मर जाता है और गिर्के बहुत पछताता उस की आवाज़ राजा ने सुन्तेही लोगों से पूछा यह कौन दुखी पुकारती है तब हकीरों ने ख़बर दी कि महाराज एक मर्द और रंडी लड़के समेत डूबते हैं उन्हें में से वह मर्द चित्ता रहा है कोई ऐसा पर उपकारी हो कि हम डूबतों को निकाले ॥

यिह वह हकीरः कहता ही था कि वह फिर पुकारा हम तीन जी डूबते हैं कोई हमें भगवान का बन्दः पार लगावे यह सुन्कर राजा वहां से धाया और आकर उस दर्या में कूद पड़ा जाकर एक हाथ में रंडी और दूसरे हाथ में लड़के को पकड़ लिया वह मर्द भी राजा से लिपट गया तब राजा घब्राया और आप भी डूबे लगा अप्ने ईश्वर को याद किया और कहा कि हे नाथ मैं धर्म काज के वास्ते आया था और इस में मेरा जी ही जाता है धर्म कर्ते नुक़सान होवे ॥

राजा यह कहकर बहुत ज़ोर कर्ने लगा और ज़ोर उस का कुछ काम न आता था तब उस ने आगिया और कोयला दोनों बीरों को याद किया याद कर्ते ही वे बीर आकर हाज़िर हुए और चारों को उठा कनारे पर रख

गये हैं इत्नी बात जब पुत्ली ने कही राजा की वुह भी साज़त टल गई तब दूसरे दिन सुबह को राजा ने फिर पाट बैदने की तैयारी की और जोंहीं चाहा कि सिंहासन पर पांव धरे कि

रतिबामा तीसरी पुत्ली

बोली तुम्हारा यह काम नहीं जो इस पर बैठो और मुझ से एक कथा नई सुन लो एक दिन राजा बीर बिक्रमाजीत दर्या कनारे एक महल में खल्वत कर्के बैठे थे राग हो रहा था और हर एक रंग की चुहल मच रही थी कि दिल फरेफ़्तः होजावे और एक से एक सहेली खूब सूरत पास बैठी थी ॥

राजा का दिल वहां बे इख्तियार लग रहा था कि एक पंथी त्रिया संग लिये हुए और उस त्रिया की गोद में एक बालक घर से ख़फ़ा होकर निकले थे दर्या के कनारे पास उसी महल के आकर गुस्से के मारे कूद पड़े मर्द के एक हाथ में हाथ रंडी का और एक हाथ में लड़के का हाथ यो तीनों डूबे लगे तब पुकारे ऐसा धर्मीत्मा कौन है जो इन तीनों आश्रियों की जानें बचावे उन में से वुह मर्द हाथ कर्के पुकारा जो कोई गुस्सः मार न सके तो इसी

कामना हो सो हम से कहो हम तुर्त पूरी कर दें सब जगह के जाने की हम कुदरत रखते हैं जल थल मही आकाश में पवन के रूप होकर जहां कहो हम चले जायें जैसे हनूमान तुर्त लंका जा पहुंचा वैसे ही हम भी जा सकते हैं ॥

यिह सुन खुश हो राजा ने कहा मुझे तो कुछ काम नहीं है अगर मेरे तई बचन दो तो मैं देवी से तुम्हें मांग लूं लेकिन ऐ बीरो जो तुम से बचन देकर निर्बाह किया जाय तो बचन दो उन बैतालों ने कहा कि अच्छा तब राजा ने उन्हें को बचन बन्द कर मांग लिया और कहा जिस जगह मैं याद करूं तुम उस जगह मेरे पास पहुंचना तब बीर बोले कि राजा तू जिस जगह हमें याद करेगा वहां हम पवन रूप होकर पहुंचेंगे यिह बात उन्हें से कर्के राजा घर को गया ये बातें चित्ररेखा पुत्ली ने राजा से कहीं कि राजा बिक्रम के ये काम थे इत्ने जोग तो तू नहीं है ॥

फिर वे बीर राजा के ताबिज़ हूए और आगे बहुत से काम किये जहां बिक्रम को गाढ़ पड़ी वे दोनों आकर हाज़िर हूए जो कोई ऐसे काम करे तो सिद्ध हो राजा तू अप्ने ज़ोर पर गुरुर मत कर तुझ जैसे पृथ्वी में कड़ोड़ी हो

तुम्हारा नौता है तब राजा ने कहा हम आवेंगे तुम अप्पे मन में चिन्ता मत करो सांझ हूए पहुंचेंगे ॥

जोगी यह सुन्तेही ठिकाना बता अप्पी मंढी को गया जब शाम हुई राजा भी खांडा फरी ले तैयार हुआ और किसी से न कहा अकेला चला गया तुरंत जोगी के पास पहुंचा और आदेश कहा जोगी बोला कि देवी के आगे जाकर दंडवत कर जो देवी तुम से खुश हो राजा बोला स्वामी मैं दंडवत नहीं जान्ता कि किस तरह करें हैं जो मुझे बताओ तो मैं करूं जोगी बताने लगा और जोंहीं सिर झुकाया राजा ने देव की नसीहत याद कर्के एक खांडा ऐसा मारा कि सिर धड़ से जुदा होगया और उसे मारते खत्रः न किया और उस दरख्त से उस तेली को भी उतार दोनों को जले कड़ाह में डाल दिया ॥

तब देवी बोली धन्य है बिक्रम तेरी हिम्मत को मैं तुझ पर बहुत मिह्रवान हुई तू मुझ से बर मांग और धन्य है तेरे माता पिता को कि जिन के घर में तू ने औतार लिया देवी जब यह कह चुकी तब वे बीर आकर हाज़िर हुए राजा से कहने लगे कि हम आगिया और कोयला दो बीर तुम्हारी खिन्नत को आये हैं जो तुम्हारी

तेली एक सिरिस के दरख्त पर रहता है अब वुह जोगी तुझ को नौता देने आवेगा छल कर्के तुझे लेजायगा तू नौता लेकर वहां जाइयो जब वुह कहे कि तू दंडवत कर तब तू कहियो मैं दंडवत कनी नहीं जान्ता मेरे तई एक जहान दंडवत कर्ता है जो तुम गुरु हो और मैं चेला तो मुझे दंडवत कनी बताओ उसी तरह मैं दंडवत करूं जब वुह सिर निहुड़ावे तब तू खांडा मानी कि उस का सिर जुदा होजावे और वहां कड़ाह जो देवी के आगे तेल का खौला होगा उस में उस को और दरख्त से तेली को उतार के दोनों को उसी कड़ाह में डाल देना यह मेरी बात तू गांठ में बान्ध रख इसे हर्गिज़ कभी न भूलना यह बात कहकर वुह देव चला गया और राजा अप्ने महल में आया भोर हुए सारे नगर में खबर हुई कि राजा बिक्रमाजीत आये दीवान मुतसद्दी और सब अह्लिकार नज़रें लाये तमाम शहर में आनन्द होगया घर घर मंगलाचार होने लगे यहां तो खुशी के नकारे बज रहे थे इत्ने में एक जोगी आया और राजा को आदेश सुनाया एक फल उस के हाथ दिया उन ने हंस्कार वुह फल हाथ में लिया जोगी ने कहा राजा हमारे यहां यज्ञ होता है एक दिन का

छाती पर चढ़ बैठा तब वुह बोला राजा तू मुझे से बर मांग मैं तुझे जी दान दूं ॥

यिह बात उस की सुन्कर राजा हंस्कर बोला मैं ने तुझे पछाड़ा है और चाहूं तो मार डालूं तू मुझे जी दान क्या देगा तब वुह बोला राजा तू मुझे छोड़ दे मैं तेरे आगे इस का सब ब्योरा कहता हूं ॥

तेरे राज की धूम सब देश में है और सब राजा तुझ से उर्ते हैं पर मैं जो बात कहूं सो तू कान देके सुन तेरे शहर में एक तेली है और एक कुम्हार सो तेरे मारने की फिरा में हैं पर तुम तीनों में से जो दो को मारेगा वही अचल राज करेगा तेली तो पाताल का राज कर्ता है और वुह कुम्हार जोगी बना हुआ जंगल में तपस्या कर्ता हुआ अपने दिल में कहता है कि राजा को मारके तेली को तेल के जल्ले कड़ाह में डालूं और देवी को बल देकर मैं निचिन्त राज करूं और तेली कूहा है राजा और जोगी को मारके त्रिलोक का राज मैं करूं और तू इस बात को न जानता था मैं ने इस वास्ते तुझे खबर्दोर किया तू उन्हें से बचता रहना और आगे जो मैं कहता हूं सो तू सुन ॥

जोगी ने उस तेली को मारकर अपने बस किया है सो

का जोग पूरा हुआ वह अपने मन में मन्सूबः कर्ता था कि मैं छोटे भाई को राज दे आया हूँ चल्कर देखूँ कि वह किस तरह राज कर्ता है यह अपने दिल में कहके चला और रात को अपने नगर के पास आन पहुंचा देव ने उसे आते देखा तब वह पुकारा तू कौन है जो इस वक्त शहर में जाता है या तो अप्पा नाम बता नहीं तो तुझे मैं मार डालूँ हूँ तब उन ने कहा मैं राजा विक्रम हूँ तू कौन है कि मुझे टोक्ता है ॥

देव बोला मेरे तई देवतों ने भरथरी के राज की रखवाली को भेजा है राजा ने पूछा भरथरी क्या हुआ उन ने जवाब दिया भरथरी को कोई यहां से छल्कर ले गया यह बात सुनकर राजा हंसा और उसे कहा वह तो मेरा छोटा भाई है फिर दैयत बोला मैं नहीं जान्ता कि तुम कौन हो और जो तुम विक्रम इस देश के राजा हो तो मुझ से लड़ो और मुझे मार्कर जाओ बिना लड़े मैं तुम्हें शहर में नहीं पैदने दूंगा ॥

यह सुन राजा बिगड़के बोला तू मेरे तई क्या उराता है और जो लड़ा चाहे तो तैयार हो इस तरह दोनों बातें कर तैयार हो लड़ने लगे और राजा उस देव को पछाड़कर

यूं बिचार कती हुआ रानी के पास गया और उस से पूछा तू ने वुह फल क्या किया तब वुह बोली महाराज मैं ने खाया सुन्कर राजा ने वही फल रानी को दिखाया वुह देख्कर ज़र्द हो गई तब राजा उस को लेकर बाहर आया धोकर खाया तिस पीछे सोच उस को हुआ निदान बन के जाने का सामान किया राज पाट धन दौलत और रानी की मुहब्बत तज्कर चला न किसी से पूछा न किसी को साथ लिया ऐसा निर्भीही होकर निक्ला कि किसी का ध्यान न किया ॥

देश देश और नगर नगर में चर्चा पड़ा कि राजा भरथरी राज तज्कर जोगी हुआ और यह बात उड़ती उड़ती राजा इंद्र के अखाड़े में पहुंची कि वुह तो देश छोड़के गया और उस के देश में बड़ा हुल्लड़ हुआ तब यह बात सुन्कर सब देवतों ने मिलकर यह बिचार किया कि एक देव को रखवाली के वास्ते राजा भरथरी के देश में भेज दो कि कोई बिद्वज्जत रहेयत पर न करे देव को बुलाकर वहां भेज दिया और कहा वहां की निगहबानी कर ॥

यहां तो वुह रखवाली कती था और वहां राजा बिक्रम

से फ़क़त यह कहा कि मुझे कोत्वाल ने दिया है वह सुनकर यह समझा कि रानी ने बुरा काम किया ॥

उसे कुछ रूपै देकर बिदा किया और आप बैचक रह गया फिर समझकर कहने लगा मैं ने तो मन अप्ना रानी को दिया और उस ने अप्ना दिल कोत्वाल को मन का भेदी कोई न मिला ऐसे जीने को और मेरी बुध को धिक्कार है जो मैं फिर राज करूं और फिट उस रानी के तर्ई और लज़ूनत उस कोत्वाल को और उस बेस्वा को और धिक्कार है कामदेव को जो यह मत संसार की कर्ता है कि जिस से संसार अहमक हो जाता है बज़द उस के फल लिये हूँ महल में गया ॥

अपने चित में कहने लगा यह तन मन और जी और धन सब चंचल हैं और यह संसार जान्हार है इन्हीं में से कोई काइम न रहेगा जब ही पैदा हुआ तब ही काल ने खाया और जब मर्ती है तो कुछ साथ नहीं ले जाता और मेरा मेरा कर्के जन्म गंवाता है सुख के सब साथी हैं और दुख कोई नहीं बंटाता यह संसार जो है समुद्र है और माया उस का जल है हौखा मल्ली है ऐसा बधिक कोई न मिला जो उस को मार के खाय ॥

लिया और कहा महाराज मैं इसे खाऊंगा राजा फल देकर बाहर गया और रानी का जो एक मित्र कोत्वाल था रानी ने उसे बुलाकर वुह फल दिया और कहा यह हमें राजा ने देकर कहा है जो इसे खावेगा सो अमर होगा तुम मेरे प्यारे हो इसे खाओ और अमर हो तो मुझे बड़ी खुशी हो सुन्ते ही कोत्वाल ने खुश होकर फल हाथ से ले लिया और अप्ने मकान को गया ॥

एक कस्बी उस की आशना थी उसे फल देकर कहा यह अमर फल मैं तेरे वास्ते लाया हूं तू इसे खा यह सुन्कर उन्ने हाथ से ले लिया और उसे बिदा किया फिर अप्ने जी में बिचारा एक तो मैं कस्बी हूं और अमर हूंगी तो कित्ने पाप मैं कमाऊंगी इस से बिहर यह है कि यह फल राजा को जाकर दीजिये जो राजा जियेगा तो मुझे याद करेगा और पुण्य होवेगा पाप सभी कटेंगे ॥

यिह सोचकर राजा के दर्बार में गई वुह फल राजा के हाथ दिया राजा फल को देखकर बेसुध हुआ अप्ने दिल में कहने लगा कि फल तो मैं ने रानी को दिया था जी में यह बिचारा और हंस्कर उसे पूछने लगा यह फल तुझे कित्ने दिया वुह बेस्वा सब बातें जान्ती थी पर राजा

ब्राह्मण ने राजा को आकर आसीस दी कि धर्म लाभ हो और वह फल राजा के हाथ दिया राजा ने उस को हाथ में लेकर पूछा इस का वृत्तान्त कहो तब ब्राह्मण कहने लगा स्वामी मैं ने जो तपस्या की थी सो देवतों ने उस का वर अमर फल दिया मैं अमर होकर क्या करूंगा इस फल को तुम खाओ और अमर हो इस वास्ते कि तुम से लाखों जी पत्ने हैं ॥

यिह सुन्कर राजा हंसा उसे लाख रुपये दिये और गांव वृत्ति कर्के बिदा किया फिर जी में बिचार करने लगा मैं तो पुरुष हूं कम ज़ोर न हूंगा यिह फल रानी को दिया चाहिये वह मेरे प्राण का अधार है वह जीती रहेगी तो मैं सुख भोग करूंगा ॥

यिह दिल में ठांकर राजा महल में दाखिल हुआ फल रानी को दिखाया रानी हंस्कर पूछने लगी महाराज यिह क्या चीज़ है जिसे बड़े जतन से लिये हुए तुम आये हो इस का व्योरा कहो तब राजा ने कहा सुन सुन्दरी तू जो इस फल को खायगी सदा जोबन्वती रहेगी दिन दिन रूप बढ़ेगा और अमर होगी ॥

रानी ने यिह अहवाल सुन्कर फल राजा के हाथ से ले

फल भुझे देकर कहा जो इसे खावेगा अमर होवेगा यह बात सुनकर ब्राह्मणी व्याकुल हो रौने लगी फिर बोली यह अब दुख और पाप हम किस तरह काटेंगे और हमेशः भीख क्यंकर मांगेंगे खाल मास सब हाड़ में मिल जायगा ऐसे जीने से मर जाना बिह्वर है मर जानेवाले को इत्ता दुख नहीं होता ॥

इस फल को वह खावेगा जो हमेशः दुख उठावेगा इस से जोग यह है कि तुम यह फल ले जाकर राजा को दो और उस से कुछ धन लो यह सुनकर ब्राह्मण अप्ने जी में समझा यह सच है इस संसार में इत्ता जंजाल कौन सहे इसी तरह आपस में बातें सलाह की कर्के ब्राह्मण वहां से राजा के पास चला जब राजा के द्वारे पर पहुंचा द्वारपाल से कहा राजा को खबर दो ब्राह्मण आप के लिये एक फल लाया है ॥

दर्बान ने राजा से जाकर अर्ज़ की महाराज एक ब्राह्मण फल आप की खातिर लाया है और दर्वाजे पर हाज़िर है जो कुछ हुक्म हो राजा ने उसी वक्त हुक्म किया उसे अभी लाओ अह्मि कारों ने वोंहीं हाज़िर किया ॥

राजा बोला बिक्रम में क्या गुण थे सो मुझ से कह तब वह बोली ॥

एक दिन राजा बिक्रम कैलास को गया और वहां एक जती से मुलाकात हुई उस ने राजा को जोग की रीत सब बताई राजा ने अप्ने जी में इरादः किया कि जोग कमावें जोग करने को तैयार हुआ राज तिलक भरथरी को दिया राज पाट पर उसे बिठा आप राज काज धन दौलत छौड़ कन्धा पहन भसम लगा संन्यासी बन्कर जंगल को निकल गया और उत्तर खंड में जाकर जोग साधे लगा ॥

उस शह्र के जंगल में एक ब्राह्मण भी तपस्या कर्ता था धूआं पीके रहता था और भूख प्यास के दुख सूहा था ब्राह्मण की तपस्या देखके देवते खुश हुए बर उसे देने लगे और उस ने न लिया तब आकाश बाणी हुई कि हम अमृत भेजूते हैं सो तू ले ॥

एक आग्नी की मूरत में आकर देवता उसे फल दे यह कह गया जो इस को तू खावेगा चिरंजी होगा फल लेकर वह तुरंत चला खुशी खुशी अप्ने घर को आया ब्राह्मणी के हाथ में वह फल दिया और कहा आज देवतों ने अमृत

यिह सब अहूवाल रत्नमंजरी ने सुनाया और राजा बिक्रमाजीत का उस गाया और कहा राजा भोज जो तुम इत्रे हो तो इस सिंहासन पर बैठो मुन्के राजा ने कहा सच है जो कुछ तू ने कहा यिह बात मेरी भो पसन्द आई इत्ता कहकर राजा अप्नी सभा में बैठा दीवान मुतसद्दियों को बुलाया कि तुम सब तैयारी सम्बत बान्धे की करो उस दिन की वह साजत यूं टल गई राजा ने दूत्ते दिन फिर सिंहासन पर बैठने की तैयारी फ़र्माई दीवान को बुलाकर कहा तुम सब इस की तुर्त तैयारी करो देर नहो ॥

यिह बात सुन्कर वररूच पुरोहिन बोला राजा अभी क्यूं घब्राते हो यिह एक एक पुत्ली तुम से बात करेगी उन्ह की बातें सुन्कर जो कुछ कर्नी होगा सो कीजियो यिह सुन्कर राजा ने चाहा सिंहासन पर पांव बढ़ाकर रखे कि

दूत्तो पुत्ली चित्ररेखा बोली

राजा तेरे जोग यिह आसन नहीं है और ऐसी अनीति कोई कर्ती नहीं जैसे तू कर्ने पर तैयार हुआ है इस सिंहासन पर बैठे वह जो बिक्रम सा राजा हो तब

लाइक हूं कि नहीं तुम शास्त्र देखकर मुझ से बिचार कहो तब सब पंडितों ने बिचार कर्के राजा से कहा महाराज अब जो तुम्हारा प्रताप है सो तीनों भवन में छा रहा है अब जो कुछ तुम्हें कनी हो सो कीजिये दुश्मन तुम्हारा कोई नहीं ॥

राजा ने यह सुनकर पंडितों से कहा कि अब तुम बताओ कि किस विधि से सम्बत बांधें जो कुछ शास्त्र की रीत से मुनासिब हो तिस तरह से हमें कहो तब पंडितों ने कहा पढ़े तो अजीत माला पहनो फिर उस के बज़द देश देश के ब्राह्मण और ज़मीन्दार राजे और अप्ने सब कुम्बे के लोग बुलाओ सवा लाख कन्या दान और गौदान सवा लाख ब्राह्मणों को करो और जित्ने ब्राह्मण तुम्हारे मुल्क के हैं उन की वृत्ति कर दो एक बरस का खज़ानः ज़मीन्दारों को मुआफ़ करो और जो भूखा कंगाल इस बरस में आवे उस की वृत्ति का हुक्म करो ॥

इसी तौर से राजा ने सब काम किया और सिवा उस के जो जो दान पुण्य किया उस का बयान किस से हो एक बरस तक राजा अप्ने घर में बैठा पुराण सुन्ता रहा और इस तरह से सम्बत बान्धा कि तमाम दुनिया के लोग धन्य धन्य कर्ते थे ॥

किया राजा वहां से अप्पे घर को आया और अप्पे जी में बहुत सा खुश हुआ और जित्ते उस राजा के दुश्मन थे उन्होंने के जी में उर हुआ राजा के देश के लोगों ने बहुत खुशी की और दीप दीप के राजा खिन्नत के वास्ते आये और जो राजा गुरुर कर्ता था उस का वुह राज जाकर छीन लेता और अप्पा राज कर्ता ॥

गरज शर्क से गर्ब तक खूब उस ने अप्पा राज किया सब रयेयत आनन्द से उस के राज में बस्ती थी और जो क्षत्री थे उस से उर्ते थे और जो कोई देश ब देश जाता था वहां बिक्रम का धर्म सुन्ता था सब मुल्क आबाद देखता था कहीं दुखी उसे नज़र न आता था उांड और बान्ध उस के राज भर किसी ने कान से न सुना बल्कि घर घर आवाज़ बेद और पुराण की आती और जित्ते लोग थे अश्वनान ध्यान कर्के तीनों वक्त अप्पे भगवान की याद में रहते थे अप्पे अप्पे घर में सब राजा की सी सभा कर्के खुश रहते थे राजा राज और प्रजा सुखी ॥

इस में एक दिन राजा बिक्रमाजीत ने सभा की और सब पंडित बुलाये पंडितों से राजा ने पूछा मेरे जी में है अब मैं सम्भवत बान्धूं सो तुम से पूछता हूं कि मैं इस बात के

जवाहिर उस में जड़ा है और बत्तीस पुतलियां भी कि अमृत देकर उन को सांचे में ढाला है लगी हैं तुम रखसत होते हूँ वुह सिंहासन राजा से मांगो कि उस पर बैदकर आनन्द से राज करोगे ॥

यिह राजा को दीवान ने सलाह दी और सुबह को राजा के दर्बार में दीवान गया खबर दी महाराज बिक्रम रखसत होता है बाहर खड़ा है ॥

यिह सुन्कर राजा फ़िल्फ़ौर दर्वाजे पर आया और बिक्रम ने देखकर अप्पा माथा निवाया राजा ने बिक्रम से कहा जो तुम्हारे जी में आवे सो मांगो मैं खुश होकर वोही दूंगा बिक्रम बोला महाराज जो आप ने मुझ पर दया की है तो वही सिंहासन मुझे बख़शो ॥

यिह बात सुन्कर राजा बोला अच्छा सिंहासन तो हम ने तुम्हें दिया पर यिह काम मंत्री का है इसे तुम नहीं जान्ते थे यिह कहकर सिंहासन मंगाया और पान तिलक देकर उस पर बिठाया कि तुम अब अजीत हूँ किसी बात की जी में चिन्ता न कर्नी गन्धर्वसैन मेरा बड़ा दोस्त था और तू उस के खानदान में बड़ा नाम्वर हुआ ॥

इस तरह से राजा बिक्रम को दुआ देकर रखसत

महाराज गन्धर्वसैन का बेटा बिक्रम आप के दर्शन के लिये आया है यह बात राजा ने सुन्कर तुरत बुलाया तब वह दीवान राजा को ले गया और अप्ने राजा से मिलाया राजा उस से उठ कर मिला और आदर कर्के आधे आसन पर बिठाया क्षेम कुशल पूछी बज्जद उस के रहने के लिये मकान बताया राजा उठकर उस मकान में आया वहां रहने लगा जब दस पांच दिन बीत गये दीवान से राजा बिक्रम ने कहा हमें तुम बिदा कर्वी दो तो हम अप्ने स्थान को जायें ॥

तब मंत्री कहने लगा हमारे राजा का यह सुभाव है जो उन से मिलने को आता है उसे आप से रुखसत नहीं कर्ते तुम रुखसत मांगो और जिस बात की ख्वाहिश हो सो मुझे कहो अप्ने जी में कुछ शर्म न करो तब राजा बोला मुझे कुछ नहीं चाहिये जो कोई जो बर चाहे मुझी से ले तब दीवान बोला राजा यह हमारी बात सुनो इस राजा के घर में एक सिंहासन है सो वह सिंहासन पट्टे महादेव ने राजा इंद्र को दिया था और उस राजा ने इस को दिया उस सिंहासन में यह गुण है जो उस पर बैठे सात दीप और नौ खंड पृथ्वी का अजीत राज करे और बहुत सा

जब तलक राजा बाहु तुझे राज तिलक न देगा तब तलक तेरा राज अचल न होगा और वुह जो ख़बर पावेगा वोंहीं चढ़ दौड़ेगा और तुझे आकर एक घड़ी में खाक के बराबर कर देगा तुझे जो मैं मसलहत दूं उसे मान और किसी तरह से उस राजा के पास जा राजा को मुहबूत दिलाकर तिलक उस से ले जिस से अचल राज तू करे ॥

राजा बिक्रम बड़ा अक्ल मन्द था इस बात पर काइम रहा ऐसी सख़्त सख़्त बातें लूतबरन से सुन्कर कुछ दिल में न लाया हंस्कर कान देकर सब सुनीं फिर लूतबरन ने कहा जो तुम्हें चलना है तो हमारे ही साथ चलो और पंडितों से अच्छी साज़त दिखाकर चलने की तैयारी करो ॥

दूजे दिन सुबह के वक्त राजा लूतबरन मंत्री के साथ होकर चला और राजा बाहुबल के नगर में पहुंचा तब उस दीवान ने राजा से कहा यहां तुम बैठो और मैं अप्पे राजा को तुम्हारे आने की ख़बर दूं यह बात राजा से कहकर अप्पे राजा के मंदिर में गया उस को सलाम किया और सब समाचार और अप्पी हकीकत समेत राजा का अहवाल कहने लगा ॥

इन सब को बन्द में दिया जब लूतबरन ने यह बात पूछी तब राजा कहने लगा मैं एक दिन शिकार को गया था इतिफ़ाक़न जंगल में राह भूल गया तब एक पेड़ पर चढ़ कर चारों तरफ़ देखे लगा कि एक कौवे ने मुझ पर बीट कर दी इस लिये मैं ने सब कौवों को बन्द किया जब तक कि उन्हें में से कोई सच न कहेगा एक कौवा इन में से न छोड़ूंगा बल्कि जान से सब को मारूंगा ॥

फिर लूतबरन बोला महाराज यह काम मेरा है जब तुम्हें मैं ने मग़ूरर देखा तब मुझे गुस्सः आया अक़ मेरी उस वक्त जाती रही यह सुन्कर राजा हंसा और बिगड़ कर कहने लगा मुझे ग़ूरर क्यूं नहो राजा मैं हूं दाता मैं हूं सिपाही मैं हूं और कौन सी बात मुझ में नहीं तुम कहो तब वह बोला जो नगर तुम ने नज़र भर देखा उस का मैं सब बयान कती हूं ॥

राजा बाहुबल वहां का क़दीम राजा है और गन्धर्बसैन बाप तुम्हारा उस का दीवान था राजा को उस को तरफ़ से कुछ बे इज़्तिबारी हुई तब उसे छुड़ा दिया वह नगर अंबावती में आया और उस जगह का राजा हुआ उस का बेटा तू बिक्रम है तुझे जग में कौन नहीं जान्ता पर

होशियार पंडित है वह कौवे के भेस में रहता है यह काम उस का हो तो हो क्यों कि कौवे की सूरत एक वह बच रहा है तब राजा ने कहा वह किस तरह आवे उस का कुछ समझ कर मुझे इलाज बताओ कोई तुम्हारे यहां से वकील जाय और एस को लेआय तुम अप्ने यहां मे दो कौवों को भेज दो वे जाकर ले आवें ॥

उन्हीं में से दो कौवे वहीं गये उन्ह की लूतबरन ने बहुत सी आवभगत की और कहा तुम यहां किस लिये आये हो तब वे बोले महाराज तुम्हारे बगैर हम सब कौवे मारे जाते हैं जो तुम राजा बिक्रमाजीत पास चलो तो सभी की जानें बचें तब लूतबरन बोला धन्य भाग जो तुम मेरे पास अप्ना मतूलव समझ कर आये हो जो कुछ काम मुझ से होगा मैं कभी न करूंगा ॥

यिह कह कर अप्ने राजा पास आया और राजा से हुक्म लेकर उन के साथ गया जब सब कौवों ने उस दीवान को देखा तब राजा से कहने लगे जिस का हम नाम लेते थे वह यही है राजा ने देखकर उसे आदर कर्के आधी गद्दी पर बिठाया और क्षेम कुशल पूछी वह दुःखा देकर बोला किस लिये आप्ने मुझे याद किया और किस वास्ते

का दीवान जिस का नाम लूतबरन था वह कौवे के भेस में रहता था उस तरफ़ से उड़ा हुआ जाता था उसने यह राजा के मुंह से बात सुनी बहुत दिल में ख़फ़ा हुआ गुस्से से उस के मुंह में बीट कर दी ॥

राजा ग़ज़ब में आया इतने में लोग कुछ उस के वहां आन पहुंचे उन के साथ होकर अप्ने शहर में दाख़िल हो दीवान को हुक्म किया जहान में जहां तलक कौवे हैं पकड़ लावें यह सुन्तेही चारों तरफ़ बहलिये दौड़े और कौवे पकड़ पकड़ लाये और पिंजरों में बंद किये ॥

राजा ने जाकर उन्हें कौवों से कहा ऐ चंडालो वह कौन सा कौवा था जिस ने हमारे मुंह पर बीट की तुम सच कहोगे तो हम छोड़ देंगे नहीं तो सब को मार डालेंगे यह सुन्कर सब बोले महाराज हम में कोई कौवा नहीं रहा जो पकड़ा नहीं आया और वह काम हम से नहीं हुआ तब राजा ज़ियादःख़फ़ा हुआ कि तुम सब के सिवा वह कौन कौवा है कि जिस ने यह काम किया ॥

तब उन्होंने कहा महाराज सच पूछते हो तो हम कहते हैं बाहुबल एक राजा है मश्रिक से मय़िब तलक उस का राज है और उस का दीवान लूतबरन बड़ा दाना बहुत

दर्बार में हाज़िर रहने लगे इसी तरह से राजा राज करने लगा ॥

कित्ते दिनों के बज़द एक दिन राजा शिकार को चला कुत्ते बाज़ बही और जित्ते शिकारी जान्वर थे साथ लिये और जित्ते साथ में अच्छे अच्छे गुल्चले और तीर अन्दाज़ थे साथ लिये जाकर एक जंगल में पहुँचे हिरन के पीछे राजा ने घोड़ा उाला ॥

राजा आगे बढ़ गया साथ कोई न पहुँचा एक बड़े जंगल में राजा जा निक्ला और वहां जाकर सोच करने लगा कि मैं कहां आया राह भी भूला और साथ भी गंवाया इत्ते में जो निगाह की एक बड़ा दरख़्त देखा उस दरख़्त की फुनंग पर चढ़ गया और वहां से देखे लगा जंगल ही जंगल नज़र आता था मगर एक तरफ़ जो देखा एक शहर नज़र आया उस को देख कर राजा को एक ढाड़स सी बन्धी ॥

वुह नगर जो देखा निहायत आबाद है कबूतर वहां उड़ रहे हैं चीलें मंडला रहीं हैं सूरज की झलक से हवेलियों के कलस चमक रहे हैं अप्पे जी में कहने लगा यह नया शहर मैं ने देखा कल इसे छीन लूंगा और उस नगर के राजा

राजा ने विक्रमाजीत को बुलाया कहा हम तुम बैठ कर एक जागह खीरा खावें वुह राजा जोगी था और सब इल्म जान्ता था उन्ह लकीरों से बच कर सिंहासन के पास जा खड़ा रहा खीरा और कुरी उस के हाथ से ले ली दाहिने हाथ में कुरी रखी और बायें हाथ में खीरा लिया राजा संख ग़ाफ़िल था फुर्ती कर्के उसे कुरी मारी राजा का काम तमाम किया ॥

यिह बात रत्नमंजरी ने ज़ाहिर की राजा भोज तू इस बात को सुन खुदा जो रहम करे तो तिन्के से पहाड़ करे और ग़ज़ब करे तो पहाड़ से तिन्का किताब में जो लिखा है वुह झूठ नहीं होता जब मा के पेट में इन्सान आता है चार बातें साथ लाता है नफ़ज़ नुक़सान दुख सुख तीन लोक और चौदः तबक में फिरे लेकिन किस्मत का लिखा नहीं भिद्रता ॥

भाई को मारा दिल में खुश हुआ उस के लहू का माथे पर टीका दिया उदकर सिंहासन पर बैठा और चंवर झलवाया उस राजा की रानी उस के साथ सती हुई यिह राजनीति से न्याव करने लगा और जित्ने राजा उस के राज के थे सब मुन्कर खुश हुए मुजरे को आये दोनों वक्त्र

या मिट्टी को तब ब्राह्मणों ने कहा राजा कुछ हम अच्छा नहीं देखते क्यों कि तुम्हारी मत कुमत होगई जब मर्ने के दिन आग्नी के नज़्दीक आते हैं तो उस की मत मारी जाती है ॥

तब राजा बोला तुम दीवाने हो और मुझे भी बावला बनाते हो जो खुदाने लिखा है वही होवेगा उसे कोई मिटा नहीं सक्ता सब पंडित आपस में कहने लगे इस राजा ने क्या अप्ना अकाज किया तब राजा संख ने बिक्रम के मर्ने की यह फ़िक्र की सात लकीरें कोयले से जादू की काढ़ीं और उस पर भुस फैला दिया जो उसे मज़लूम नहो और उन्ह लकीरों का यह गुण था जो उस पर पांव धरे बावला हो जाय और एक खीरा मंगाकर जादू किया और एक कुरी पढ़ कर हाथ में रखी ॥

उस कुरी खीरे का यह असर था जो उस कुरी से वह खीरा काटे उस का सिर कट जाय पंडितों से कहा उसे बुलाएं उन्ह लकीरों पर पांव धर के जो आवेगा दीवानः हो जायगा बावला होकर यह खीरा जो हाथ से लेकर काटेगा तो सिर उस का कट जायगा जित्ने क्षत्री राजा के साथ थे अप्ने दिल में फ़िक्रमंद हुए कि इस राजा ने दगा यहां की यह क्षत्रियों का धर्म नहीं ॥

वहां जाकर क्या देखता है कि एक तालाब पर राजा बिक्रम तपस्या कर्ता है मिट्टी का एक महादेव बनाकर पूजता है और दंडवत कर रहा है ॥

यिह देख कर पंडित उल्टा फिर आया सब पंडितों को लेकर राजा के पास गया राजा से कहने लगा तुम हमारे शास्त्र को झूठ जानते थे और अब हम देख आये फ़लाने जंगल में राजा बिक्रमाजीत आन पहुंचा राजा संख उस रोज़ सुन कर चुप रहा उस की मुबह को उठा और उस बन में जातेही छिप कर देखने लगा कि वुह क्या कर्ता है ॥

जहां राजा बिक्रमाजीत बैठा था वहां से वुह उठा और तालाब में नहाकर फिर अपने आसन पर बैठा और उसी तरह से महादेव की पूजा करने लगा और यिह राजा भी निकल कर वहां खड़ा हुआ जब वुह महादेव की पूजा कर चुका तब उसी महादेव पर इस ने पेशाब किया ॥

जित्ने राजा के साथ लोग थे कहने लगे इस की अक्ल मारी गई है कि पूजे हुए देवता पर इस ने मूता एक पंडित उन्ह में से बोल उठा महाराज यिह तुम ने क्या किया तब वुह बोला हम ज्ञात के ब्राह्मण हैं देवता को पूजें

भैचक रह गया ब्राह्मण कहने लगे हम सब ने शास्त्र देखा है उस से यही अह्वाल निकला है जो हम ने तुम से कहा मगर एक बात और है कि हम उसे मुंह से निकाल नहीं सकते तब राजा ने कहा खैर जो तुम ने वुह बात कही यहि भी कहो तब उन्होंने ने कहा ॥

हमारे बिचार में यह आता है कि संख को मार कर बिक्रम राज करे यह बात सुन कर राजा हंसा और कहने लगा ये पंडित बावले हैं इन्हें कुछ ज्ञान नहीं इस लिये ऐसी बात कहते हैं यह बात सुनी अन सुनी जान्कर राजा चुप रहा पंडित अप्ने दिल में शर्मिन्दः हुए कि हमारे शास्त्र को इन्ने झूठ जाना और हमें दीवानः ठहराया ॥

जब कित्ते एक दिन इस पर गुज़रे पंडित अप्ने मकानों में बैठ कर नुज़ूम देखने लगे उन्हीं में से एक पंडित बोला मेरे बिचार में यह आता है कि राजा बिक्रम कहीं नज़्दीक आन पहुंचा है तब दूस्त्रा उन में से बोला यहां के किसी जंगल में है और एक उन्ह में से कहने लगा उस जंगल में एक तालाब भी है वहीं अखाड़ा कर्के रहा है तब एक ब्राह्मण उन्ह में से उठ खड़ा हुआ और जंगल को चला ॥

कहते थे और बैसनी से बेटा जो हुआ उस का नाम चंद्र
रखा वह बड़ा सखी और रत्न दिल था सूदनी से जो बेटा
हुआ उस का नाम धन्वंतर वैदों में वह बड़ा वैद था छः
बेटे राजा के हुए एक से एक अच्छा ॥

गरुड़ अमरसिंह के घराने में सब के सब खूब हुए
और वह जो ब्राह्मणी से हुआ था वही राजा की दीवानी
कती था उस से जब कोई तकसीर हुई तब राजा ने
खिन्नत ले ली वह लड़का वहां से निकल कर धारापुर में
आया ॥

हे राजा वहां सब तुम्हारे बुजुर्ग थे उसे उन्ह सभों ने
माना बड़ी आवभगत की वहां का राजा तुम्हारा बाप था
कित्ती मुद्दत के बज़द उस ने दगा कर्के उस राजा को मार
डाला वहां का राज लेकर उज्जैन नगरी में आया और
यहां आकर मर गया ॥

संख जो राजा का बड़ा बेटा क्षत्रनी के पेट का था
वुह आन कर वहां का राजा हुआ राज कर्ने लगा और
आगे यह अहवाल है ॥

एक रोज़ पंडितों ने आकर राजा संख से कहा कि
तेरा दुश्मन दुन्या में पैदा हुआ है यह बात सुन कर वह

इत्ने में दीवान राजा का पुतली से कहने लगा किस लिये तू अप्ने राजा का बयान नहीं कर्ती गुस्मः छोड़ दे अब बात कर क्यूं वुह भेद छिपा रखा है तब पुतली बोली कि साके बंध राजा बड़ा बली था और नगर अंबावती में राज कर्ता था बड़ा उस का दब्दबः था देवताओं का पूजनेवाला और तमाम दुन्या का दान देनेवाला आगे में उस की कथा कहती हूं राजा कान धर्के सुनो॥

शामस्वयंबर उस नगरी का राजा था ज्ञात का ब्राह्मण पर बड़ा राजा हुआ तब गंधर्वसैन उस का नाम हर तरफ बजने लगा और उस के घर में चार बरन की रानियां थीं ब्राह्मणी क्षत्रनी बैसनी सूद्रनी उन में जो ब्राह्मणी थी बहुत अच्छी सूरत और नाज़ुक थी उस के एक बेटा हुआ सो बड़ा पंडित हुआ ब्रह्मनीत उस का नाम रखा॥

हे राजा वैसा कोई दुन्या में पंडित न था जित्ने इल्म थे सब उस ने पढ़े थे यहां तक कि मौत का भी अहवाल कह देता और क्षत्रनी से तीन बेटे हुए उन्होंने ने क्षत्रियों का धर्म इख्तीयार किया एक का नाम संख दूसे का नाम बिक्रम तीसरे का नाम भरत एक से एक बली सब जग में उन का नाम मशहूर था और उन्हें कल्प वृक्ष दुन्या के लोग

कोस पर आबि हयात का चश्मः पर तुम कम बख्त हो
तुम ने नहीं पहचाना अप्पे दिल में क्या समझे हो ॥

तुम जैसे इस दुन्या में कड़ोइहा पड़े हैं तुम ने इत्ने ही में
मग़रूर होकर अप्पे तई भुला दिया और यह जिस का
सिंहासन है उस राजा के यहां तुम जैसा एक एक अद्रा
नौकर था ॥

यिह सुन कर राजा को गुस्मः आया और कहने लगा
इस सिंहासन को अभी मैं तोड़ उल्ला हूं इत्ने में बररुच
पुरोहित राजा का बोला राजा यह इन्साफ़ से दूर है
पुतली की बात कानसे सुन लो और जो कुछ कर्ना हो फिर
कर लीजो राजा ने कहा तू इस का अहवाल कह तब
पुतली बोली ॥

मैं क्या माजरा कहूं इत्ना ही सुन तुम जल कर खाक हो
गये और जब तमाम हकीकत उस राजा की सुनोगे तो
और शर्मिन्दः होगे अप्पे दिनों को रोओगे लोगों के आगे
भी हल्के होगे इस कहवाने से नकहवाना भला है हम तो
उसी रोज़ मर चुकी थीं और सिंहासन फट चुका था जिस
रोज़ से कि हम राजा बिक्रमाजीत से बिछड़ी थीं अब
हमें क्या उर है ॥

पुत्लियां जान्दार क्यूं कर हूइयां तैश खाकर गज़ब में आकर पांव उधर से खेंच लिया और पुत्लियों से कहने लगा ॥

क्या देखा और क्यूं हंसियां मुझ से बयान करो क्या मैं बली या राजा का बेटा या सखी नहीं या क्षत्रियों में काइर हूं या ना मर्द हूं या बेरहम हूं या और राजा मेरे हुक्म में नहीं या मैं पंडित नहीं या मेरे यहां पद्मिनी रानी नहीं या मैं राज नीति नहीं जान्ता या मैं किसी की मज्लिस में नीचे होकर बैठा फिर किस बात में ना लाइक हूं मेरे दिल में शक पड़ा है सो मुझे बताओ ये बातें राजा की सुनकर उन्हें मैं से

पहुँची पुत्ली रत्नमंजरी बोली

राजा दिल लगाकर मेरी बात सुनो और यह किस्मः मैं तुम से बयान करती हूं तुम गुण गाहक और कद्रदान हो जो तुम ने बातें कहीं सब दुरुस्त हैं सूरज से भी तुम्हारे गज़ब की आग का शुअलःबुलन्द है पर इत्ना दिमाग मत करो पुराणी कथा सुनो इस दुनिया का अन्त नहीं खुदा ने इस में किस्म किस्म और रंग रंग के जवाहिर पैदा किये हैं एक एक कदम पर दौलत का गंज है और एक एक

राजा ने बैदने की तैयारी की जित्ने राजा उस के राज के थे और पंडित और कराबती दूर और नज़दीक के उन्हें न्योता भेज कर बुलाया और आप अशूनान कर्के अच्छे कपड़े पहने पंडित बेद पढ़ने लगे और गंधर्व गीत गाने लगे भाट जस बयान करने लगे और तरह तरह के बाजे बजने लगे हर हर महल में शादियां नाच राग रंग मचे जित्ने लोग आये थे उन सब की ज़ियाफ़त की ब्राह्मणों को बृत्ति गांव भूखों को खाना और रूपए नंगों को कपड़ा और माल अस्बाव रड़ेयत को बख़्शिश और इन्ज़ाम तमाम शहर में खैर खैरात फ़ौज को खिलज़त और इज़ाफ़े हमनिशीनों पर तरह तरह की मिहर्बानियां नवाज़िशें और जित्ने लोग उस सभा में इकठे हुए थे जैजैकार करते थे और खुदा का नाम लेते थे ॥

बीच में सिंहासन धरा था राजा खुशी खुशी गणेश को मनाता हुआ सिंहासन के पास जाकर खड़ा हुआ दाहिना पांव बढ़ाकर चाहा कि उस पर रखे बेइख़्तियार पुतलियां खिलखिला कर हंसियां और सब ने यह देखा राजा अप्ने दिल में कटा रुककर निहायत शर्मिंदः हो कुछ दहशत खाई कुछ उसे अचम्भा हुआ कि ये बेजान

लो जहां जहां का जवाहिर जाता रहा है जड़ कर जल्दी तैयार करो ॥

यिह कह कर राजा महल में दाखिल हुए सिंहासन बने लगा पांच महीने में सब तैयार हुआ और पुत्लियां ऐसी बन कर खड़ी हुईयां गोया अभी बोलों हैं और चलीं हैं गरज सिर से पांच तलक खूबियों में भरी हुईं आंखें हिरन की सी कमर चीते की सी पांच का यिह अंदाज़ जैसी हंस की चाल जिन्हों ने सूरत उन की देखी अप्नी आंखों की पुत्लियों में जगह दी ॥

तब पंडित राजा से सिंहासन की हकीकत कहने लगे राजा सुन मनी जीना इख्तियार खुदा के है पर इन्सान को चाहिये जीते जी सब ज़िन्दगी का ऐश कर ले यिह राजा सुन कर बहुत खुश हुआ और कहने लगा शायद ये पुत्लियां खुदा ने अप्ने हाथ से बनाइयां हैं या इंद्र के यहां की परियां हैं ॥

यिह कह कर पंडितों को हुक्म किया नेक साज़त अच्छी लग्न बिचारो जो मैं उस साज़त सिंहासन पर बैठूं सुन्तेही पंडितों ने बिचार किया कार्तिक महीने में एक दिन शुभ लग्न ठहराई सब जोग उसके अच्छे थे कहा कि उस साज़त तुम बैठो ॥

लाख मज़दूर उठाते थे और ज़ोर कर्ते थे ज़रा भी
वुह जगह से न हिल्ला था तब उन में से एक पंडित ने अज़ी
की महाराज यह सिंहासन देवताओं का या दानाओं का
बनाया हुआ है यह जगह से न हिलेगा और न उठेगा
बल लेगा इस को बल दीजिये ॥

तब राजा ने कड़ोड़ भैसे और बक्रे वोंहीं बल दिये
चारों तरफ़ बाजे बजने लगे और जैजैकार होने लगे तब
बल लेकर हाथ लगाते ही वह सिंहासन उपर को उठ आया
झाड़ बुहार कर एक ज़मीनि पाकीज़ः पर रख दिया
राजा सिंहासन देख कर बहुत खुश हुआ जब उस की
मिट्टी छुड़ाकर गर्द ओ गुबार दूर कर धोया और पोंछा
ऐसा चमक्रे लगा कि आंख किसी की उस पर न ठहती थी
जिस ने उस जड़ाउ सिंहासन को देखा उसे खुदा की कुदरत
का तमाशा नज़र आया कारीगरों ने ऐसा बनाया था कि
किसू ने न देखा न सुना ॥

आठ आठ पुत्लियां चारों तरफ़ बनी हुई थीं और
एक एक फूल कंवल का हर एक के हाथ में था अगर सुर
या मुन उसे देखें भैचक हो जावें राजा ने तमाम कारीगरों
को बुलाकर फ़र्माया जितने रूपए खर्च हों ख़ज़ाने से ले

सुन्तेही राजा को खौफ़ आया हकीरों को साथ लेकर घर को फिर आया रात को फिर के भारे नींद न आई सात पांच कर के जों तों वुह रात गंवाई सुबह होतेही अछान कर के दर्बार किया पंडितों को और नुजूमियों को बुलाया और रात का सब अफ़सानःज़बान पर लाया ॥

नुजूमियों ने घड़ी साज़त और वुह दिन बिचार कर के कहा राजा हमारे बिचार में कुछ वहां लक्ष्मी का लक्षण नज़र आता है और पंडितों ने कहा इस मकान में बहुत दौलत है ॥

सुन्तेही राजा ने तमाम उस शहर के बेलदारों को हुक्म किया कि लाख बेलदार वहां जाओ और उस मकाम को तमाम ज़मीन खोदो वे बमूजिब हुक्म के रवानः हूए बअद उन के सब अप्पे मुसाहिबों को भेजा और आप भी सवार होकर वहां आया ॥

बेलदारों ने जब चारों तरफ़ से खोदा और वहां की मिट्टी दूर को एक पाया नज़र आया तब राजा ने फ़र्माया अब ख़बदारी से खोदो दूट न जाय जब खोदते खोदते चारों पाए सिंहासन के नज़र आये राजा ने कहा अब इसे बाहर निकालो ॥

में आता है बक्ता है चौथे ने कहा फिर सम्झा जायगा अब जाने दो देर होगी ॥

आपस में यह बात कह कर राजा के पास गये पहले मुजुरा किया और जहां भेजा था वहां का अहवाल अर्ज किया राजा ने सुन कर पूछा हमारे राज में सब लोग खुश रहते हैं और अप्ने अप्ने घर में बैठ कर हमारे हक में क्या क्या कहते हैं तब उन्होंने ने हर एक का अहवाल कहकर वह किम्सः राह का जो सुना था बयान किया और कहा कि अजब असर उस मकान का है कि जब वह उस मकान पर चढ़ता है एक रुड़नत उस पर चढ़ जाती है और जब वह वहां से उतर्ती है निशः सा उतर जाता है फिर अप्नी हालति असली में आता है ॥

राजा ने कहा तुम मुझे वहां लेचलो और उसे दिखाओ कि वह जगह कौन सी है तब राजा खुशी खुशी उठ हकीरों को लेकर उस मकाम पर गया वहां छिपकर चुपके कहीं बैठ रहा इत्ने में क्या सुन्ता है कि वह मचान पर पांव रखतेही कहने लगा लोग जल्दी जाएं और राजा भोज को गढ़ से पकड़ लावें मारें उस से जल्दी मेरा राज ले दें इस में जस और धर्म दोनों उन्हें होगा ॥

थे उन्होंने कहा तूने ऐसी बात मुंह से निकाली अगर राजा सुने अभी तुझे तोप के मुंह पर रखकर उड़ा दे सुन्तेही वुह गिड़गिड़ाने लगा रहे सहे होश ओ हवास और भी जाते रहे जान के उर से घब्रा दम उस का होंठों पर आ रहा भिन्नत और ज़ारी से बारे बूट गया ॥

राजा के उस फिद्दीने वहां से घर की राह ली पर वुह जब उस मचान पर चढ़ता तो ऐसी बक्वास किये बिन न उतती एक दिन चार हकीरे राजा ने एक काम को किसी तरफ़ भेजे थे वे रात को उधर से फिरे हुए चले आते थे और वुह मचान पर चढ़ा हुआ बक रहा था कि बुलाओ हमारे दीवान और अहलि कारों को कि इस जगह खासे खासे महल और एक गढ़ बनावें सब सरंजाम लड़ाई का उसमें जमज़ करें कि मैं राजा भोज से लड़ूं और मारूं जो मेरी सात पुश्त का राज यह राजा कर्ती है ॥

यिह सुन्तेही उन चारों हकीरों को अचम्भा हुआ और एक एक को उन में से गुस्सः आया एक ने गज़ब से कहा इसे जान से मारो दूसरे ने कहा इसे तंबीह कर्के मुश्कें बांध राजा ही के पास ले चलो वुह इस के हक में जो चाहे सो करे तीन्ने ने कहा इस ने शराब पी है मत्वाला है जो मुंह

ने खीरे बोए थे जब वे उगे बेलें तमाम खेत में फैल गईं और खूब हरीवल हुआ ज़र्द ज़र्द फूलों ने और ही बहार दी ॥

जब वह खेत फला और तैयारी पर आया तब उस खेत वाले ने रखवाली को एक भकान तज्जीज़ किया देखा दर्भियान उस खेत के एक चौका ज़मीन का खाली रह गया है कि न कुछ जमा है न उपजा है रखवाली कर्ने को गिर्द इस्तादे लगाकर उपर एक भचान सा बांधा उस पर चढ़ कर चारों तरफ़ निगाह कर्ते ही कहने लगा कोई है इसी वक्त भोज को गढ़ से पकड़ लावे और सज़ा को पहुंचावे ॥

राजा के नौकरों में से एक ने इस बात को सुन्तेही टांग पकड़ कर उसे नीचे गिरा दिया और मुंह हीं मुंह थपेड़े मार मार सारा मुंह सुजा दिया कान पकड़ कर उठाया और बिठाया गुरुर का निशः जित्ना उसे चढ़ा था सब उतर गया तौबः धाड़ कर्के पांजों पड़ा और कहने लगा मैं ने क्या ऐसी तक़सीर की जो मुझ पर यह मार पीट हुई ॥

इधर उधर की राह बाट के लोग जो वहां इकठे हुए

फौवारे छूटते हुए चादरों से पानी बहता हुआ आब जोएं चारों तरफ़ जारी सर्व खड़े हुए और छोटे छोटे दरख़त लगे हुए रविशें पट्टियां सब दुरुस्त फूल हज़ारों रंग के क्यारियों में फूले हुए हर हर महल में एक एक रानी ऐश ओ काम्रानी से राजा का दिल हाथों में लिये रहती थी नाच राग रंग रात दिन होता था और वह आप यह सुघड़ था जो बात बात में मोती पिरोता और नौ किस्म के साहिबि कमाल जैसे नौ रत्न उस की मज्जिस में हाज़िर रहते थे ॥

राजा इंद्र उस की सभा को देख कर रश्क की आग से जल्ला था और उस का अखाड़ा हस्त के मारे हाथ मल्ला था रंडी मर्द उस की सूरत पर दीवाने थे जिस ने एक बार उसे देखा आप में न रहा जिस ने उस की खूब सूरती का बयान सुना वे चैन हुआ जोबन के मद में सशर मोहन का औतार नौ जवान चातुर साहिबि तद्बीर ॥

उस नगरी में वह राजा यों राज कर्ता था उस की सैर और तमाशे को शहर के किनारे बाग़बानों ने कोसों तक क्यारियां बनाई थीं और हर रंग के फूलों की बहारें दिखाई थीं और उन के बराबर एक खेत में किसी मुराई

हो रहा मञ्जुक बाज़ार में सैर कर्ते हुए आशिक पीछे पीछे फिर्ते हुए दिन रात यह समां वहां रहता था बाग़ बाग़चे सैर ओ तमाशे को बने हुए दरख़्त मेवों से झूमते हुए और फूल क्यारियों में खिले हुए ॥

तालाबों में कंवल फूले हुए बावलियों में पानी झलता हुआ हर एक कूए पर रहट चला हुआ पन्धट लगा हुआ और राजा के चौरासी ख़ास महल उंचे उंचे दर्वाज़े खुश कित्ज़ः चार दीवारियां सीधी खिंचीं हूइयां चारों तरफ़ उन के बाहर अन्दर मकान अनूठे अनूठे बने हुए ॥

कोदरियां दालान दर दालान बारहदरियां बालाख़ाने चौमहल्ले पचमहल्ले रंगमहल ऐशमहल अटारियां बंगले तैयार चिल्वने पदे हर हर दर पर लगे हुए फ़र्शी चान्दनी सोज़नी कालीनों का जाबजा बिछा हुआ मसूद तक्ये लगे हुए शहनिशीनों में दंगल और कुर्सियां सोने रूपे की जड़ाउ बिछी हुई ताकों पर शीशे बेद मुश्क गुलाब के चुने हुए सायबान ताश बादले के खिंचे हुए नमगीरे बज़्ज़ी बज़्ज़ी जगह अप्पे अप्पे मौक़ज़ पर खड़े हुए ॥

सह्रन में क्यारियां बनी हुई चौपड़ की नहरें पानी से भरी हुई लहरें लेती हुई झौड़ बेदमुश्क गुलाब से भरे हुए

जौहरी बाज़ार में जवाहिर से किश्तियां भरी हुई मोती मूंगा ज़ुमूर्द लज़ल याकूत नीलम पुख़राज जौहरी देखते भाले और ख़रीदारों से बाज़ार का बाज़ार भरा हुआ और उस के बराबर दूकानों में मेवः फ़रोश विलायती अनार सेब बिही नाशूपाती अंगूर से पिटारे पिटारियां भर कर लगाये हुए और ढेर कुहारे पिस्ते बादामों के किये हुए बेच रहे फ़ुलवाले फ़ूल गूंध रहे ॥

तंबोली बीड़े बांध रहे गंधियों की दूकानें तेल फुलेल अन्न अर्गजे की लपटों से महक रहीं और सुपारी वाले दूकानों में पुड़े बुन धनिये सुपारी के बांध कर लगाये हुए डिब्बे मज़जूनों के आगे धरे सुपारियां कतर रहे बिसाती हर रंग की जिन्स दूकानों में चुने हुए मोल गाहकों से कर रहे ॥

चौक चौकोर बना हुआ मीना बाज़ार लगा हुआ तीन्हे पहर को गुज़री लगी हुई अस्बाब तरह तरह का नया पुराना बेचने वाले बेच रहे और लेनेवाले मोल ले रहे गर्म बाज़ारी हर एक चीज़ की हो रही कटोरे हर तरफ़ बाज रहे ॥

कहीं नाच कहीं राग कहीं भगत कहीं नकु कहीं किस्सः

यिह कहानी इन्तिखाब की गई है सिंहासन बत्तीसी में से ॥

राजाओं में एक राजा भोज उज्जैन नगरी का राजा
था बड़ा बली और बड़ा धनी जस धर्म उस में सब था
जित्ने लोग उस के राज में बस्ते थे सब चैन कर्ते थे राजा
राज प्रजा सुखी किसी को कोई दुख नहीं दे सका था यिह
न्याय उस के था जो बाघ बक्री एक घाट पर पानी पीते
थे और सब उस के आत्मे से जीते थे खुदा ने जब से उसे
दुन्या के पर्दे पर उतारा सब बेसहारों का किया सहारा
और हुस्न उस का देख कर चौधवीं रात के चान्द को
चकाचौंध आती थी बड़ा चतुरा सुघड़ गुणी था अच्छी
अच्छी जित्नी बातें थीं सब उस में समाई थीं भलाई उस
की सब जग में मशहूर थी और नगरी उस की यिह बस्ती
थी जो चप्पा रखने को जगह नहीं मिली थी ॥

वुह भरा भरा नगर शादियां घर घर नये नये तौर के
अच्छे अच्छे मकान बने हुए चौपड़ का बाज़ार दर्मियान
नह बहती हुई दुरस्त: दूकानों में एक एक उन में दूकान
दार सर्राफ बज्जाज़ सौदागर कारीगर सुनार लुहार सादः
कार कसेरा पटुआ किनारी बाफ़ कोफ़्तगर जिलाकार
आईनः साज़ अप्पे अप्पे काम में सर गर्म था ॥

CORRECTIONS.

صفحہ سطر	غلط	صحیح	صفحہ سطر	غلط	صحیح
۵	۱۰ — اگلی	اگلی —	۵۱	۱ — محلہ	محله —
۱۱	۱ — دِلچسپ	دِلچسپ —	۱۰۲	۱۵ — فِلزات	فِلزات —
۱۱	۱ — کثرت	کثرت —	۱۱۳	۶ — اُور اُنکی	اُور اُنکی —
۱۲	۹ — نابدان	تابدان —	۱۱۵	۱۴ — شہر	شہر —
۱۸	۱۳ — تب	تب —	۱۸۰	۱۱ — مردون	مردون —
۳۵	۱۲ — تو	تو —	۱۸۱	۸۱ — folio	۱۸۱ —
۴۸	۱۲ — ہندی	ہندی —	۱۸۹	۱۴ — کرپی	کرپی —

ADVERTISEMENT.

IN the description of India, which occupies a considerable portion of these Selections, a few names of places have, on the authority of the خلاصة التواريخ been written differently from what they are in the آرائش محفل: and such uncertainty exists with respect to the reading of some names of places and a few other provincial words, which have occurred in the Arabic characters without points only, that they are necessarily retained, as found, void of the orthographical marks to define the exact pronunciation of them. But, the like uncertainty with respect to the orthography of many proper names must continue to exist in all local descriptions of India, till, through the well-directed attention of individuals or care of Government, the correct reading of them is ascertained, and is denoted in characters which, like the Nagari for instance, admit not of ambiguity. The indulgence of the reader is appealed to, to correct and to excuse the following errors or failures in the impression.

सफ़हः	सत्र	ग़लत	सहीह	सफ़हः	सत्र	ग़लत	सहीह
४	८	जैसे	जैसे	१२	६	लाइक	लाइक
८	१६	को	की	२२	५	एस	उस

INDI-H-T-ĀṠA HYATIUṂ

MUNTA KHABĀT-I-HINDĪ,

OR

SELECTIONS IN HINDUSTANI,

WITH

VERBAL TRANSLATIONS OR PARTICULAR VOCABULARIES.

AND A

GRAMMATICAL ANALYSIS OF SOME PARTS,

FOR

THE USE OF STUDENTS OF THAT LANGUAGE.

By JOHN SHAKESPEAR.

THIRD EDITION.

VOL. II.

LONDON:

PRINTED FOR THE AUTHOR,

By J. L. COX and SONS, 75, Great Queen Street, Lincoln's-Inn-Fields;

And sold by WM. H. ALLEN and Co., Booksellers to the Hon. East-India Company,
Leadenhall Street.

1838.

مُنْتَخَبَاتِ هِنْدِي

هِنْدِي زَبَانِ كِي طَالِبُونِ كِي فَايْدِي كِي واسْطِي

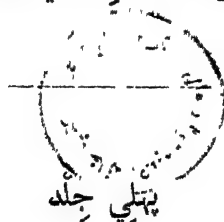
اِنْتِخَابِ كِيا هُوا

جان شِكِسْپِرِ كا

سنه اِيكْ هزار آتْه سِي چَالِسِ عِيسْوِي مِين

مُطَابِقِ سنه باره سِي پُچِينِ هِجْرِي كِي

چَوْتِي دُفْعَه سِرِ نَوِ سِي چَپَايا كِيا

LONDON:

PRINTED BY J. L. COX AND SONS, 75, GREAT QUEEN STREET,
LINCOLN'S-INN FIELDS.

1840,

نقلیات

۱ نقل

کسی کُتی فی دریا کناری ایک ھڏي پائي آور منہ۔ مین لی جون پرجھائین اُس
کي پائي مین دیگهي سڃڻا ڪه دوسري ھڏي هي ماري لالچ کي منہ پسارا ڪه
اُسي بيبي پائي سڄي نکال لي آخر ھڏي جو منہ مین تهي کھودي

۲ نقل

يُون کھتي ھبن ڪه شادي نام ايڪ بني في بازار سي گھڑا پھر کڙوا تيل خريدا آور
وھان گھڑا ھو پڪارئي لگا ڪه جو کوي مھنتي اسي ميري دُڪان تڪ پھتچاوي
تو ايڪ ٿکا اُسي مزدوري دُونگا دُلوالِي نام ايڪ نعل بند وھان گھڑا تيا وُه گھڑا
اڀني سر پر اُٿاڪر اُس کي دُڪان کي طرف لڇلا آور چلتي ھوئي يھ دل مین
منصوبه ڪرني لگا ڪه اِس ٿکي کي مَرغي کُونگا وُه بيس انڌي ديگي پھر بايس

دِن کي بَعْدِ بَسِ بَچِي نِکَلِ بَگِي جَب وِي دِڙِي هُونِگِي اُن کُو بِيچَڪَر بَکَرِي
خَرِي دُونِگَا اُس کي کِيچِچ سِي گَاڻِي بِيهر اُس سِي گهوڙِي گهوڙِي سِي اُونَتَنِي بِيهر
هَتَنِي مَوَل لُونِگَا

جَب اِس سَوَدَاگَرِي سِي بَهت دَوْلَت هَانِي آئي تَب چار بِياه کَرُونِگَا هَر اِيڪُ
جورُو سِي چار چار بِيئي تَوَلَد هُونِگِي جَب وِي جَوَان هَوِڪَر شَهزادون کِي طَرَح
تازِي گهوڙون پَر سَوَار هَوِڪَر شِڪار کا اِرَادِه کَرِينِگِي تَو مِين اُن کِي جَلو مِين چَلُونِگَا
تَا كِه اَوَر لَوڪ اُن کِي تَعْظِيم وَ تَكْرِيم كَرِين

اِس بِيهَوْدَه خِيَال مِين گهڙيڪا دِهِيان جاتا رها وَه سِر سِي زمِين پَر گِرَڪِي پَهوَت
گيا اَوَر سارا تَبَل بِيه گيا تَب بِنِي نِي اُس کي سِر کي بال پَڪڙَڪَر اِيسا لَتِيَا پَا كِه
اُسي وَه مار عُمَر بِيهر نِه بَهُولِي گِي

۳ نقل

کِسي مَڪان کي بِيچ پَانچ سَات سِياهِي بِيئي آپَسَمِين دِينِگ مَارَتِي تِي کُوڙِي
کُهتا تها مِين نِي چار گُها وَکُها ي اَوَر کُوڙِي کُهتا تها پَانچ غرض هَر اِيڪُ نِي اِپَنِي
اِپَنِي لَڙَنِي اَوَر زَحَم کِهاني کا احوال بَيَان کيا اِيڪُ بُوڙها تَهْمُول اُن کي پاس

بيٽڻا نٺا ٻولا ڪه ميان جَوَاني مَن هم ٻيبي سبَڪُون لڙاڻيان لڙي اُور هَمَني ٻيبي
هزارون زخم ڪهاڻي اِسي ڪه ڪي مَن بدن ٻر نل دهرڻ ڪي جڳهه باقي نِه مَن رَجي
هماري آگي اب ڪوئي ڪها لڙبگا اُور ڪما زخم ڪها ڀڳا

اِتنِي بات ڪي سُنَتي هي اُن مَن سي ايڪ جَوَان خفا هو ڪر ٻولا ٻيبي مَن
ڪپڙي تو اُتارو ديکي مَن تُم ني ڪهان گهاٽو ڪهاڻي هَمَن وَه هَنسَڪي ٻولا مَن گرو نه وَه
زماڻه رها نه وي دِن رهي نه وَه جَوَاني رهي نه وَه نَمَاري رهي نه وَه جِسمِ هي
رها اب ڪها ديکي وڃي اِننا ڪه چنڀت هوا

۴ نقل

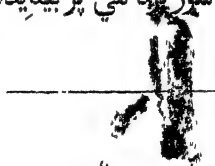
ايڪ عرب بَدوي شَهرِ بَغداد مِين آيا اُور گِردي نان باي ڪي دُڪان مِين ديکي
ڪر مُضطَرِب هوا بَجاره مِرف بو سي جِستا تها جب ڪه روڻي ڪا مَنهه ديکها صَبر
ڪا گِريبان چاڪ ڪرڪي نان باي ڪي پاس ڳيا اُور ڪها آبِ خَواجه مِيري پِشت پير
روڻيان ڪهلايڪا ڪيا لوگي اُس ني اُس جَوَان ڪو اُورون ڪي مانڊ خيال ڪيا ڪه ڪتتا
ڪها ڀڳا اگر ٻهٽ ٻهوڪها هو تو دوتين روڻيون سي زياده نه ڪها سڪيگا ٻولا آبِ عرب
آڏهي دِينار دي اُور جِتنِي چاهي ڪها

عرب في آدهي دینار دِ ب اور دجلی کي کناری بیٹھا نان بائی روٹیان نکال نکال
 دیتا تہا اور وڈ پانی مین بھگو بھگو کر کھاتا تہا روٹیان آدهي دینار کي قیمت سب
 گذر کر چار دانگ تلک بہانجین بلکہ اُسی گذر کر دینار کي نوبت آئی نان
 بائی بی اختیار ہو کر بولا آی عرب کتي کھا یگا اُس ني جواب دیا کہ جب تلک
 بہ پانی بہیگا مین کھانا جاؤنگا

۵ نقل

نقل ہی ایک جنگل مین کوئی لومڑی کھان کي تلاش مین ہر طرف پڑی پڑی
 تھی کہ نظر اُس کي ایک مرغِ خانگی پر جا پڑی جو درخت کي نیچي چرٹا
 تہا گھات کر کي چاہا کہ اُس کو شکار کري ایک بارگی ایک نقاری کو کسی
 درخت مین لٹکا ہوا دیکھا کہ ڈالین کي لگنی سی سہمناک آواز اُس سی
 نکلتی ہی اُس نقاری کي پڑی ہی مہیب آواز سی اُس کو نیم مردہ سمجھ کر
 دل مین اپنی سوچی کہ گوشت و پوست اس کا موافق ڈیل اور آواز کي ہوگا
 درخت کي طرف متوجہ ہوئی تو مرغِ اس حادثی سی واقف ہو کر بھاگا
 لومڑی بہ ہزار تکلیف درخت کي اوپر چڑھ کي کوشش کرتی رہی یہاں تک

ڪه نڪاري ڪو پٺاڙا تو سواي خشڪ چمڙي اور سخت لکڙي ڪي ڪوئي چمڙ نه
پاڻي آتش پشيماني سي جي اُس ڪا جلني لڳا اور اُنسو آنڪيون سي جاري ڪرڪر
ڪهني لڳي ڪه افسوس مٻن صرف اس دھوڪي ڪي سبب بهتري سي اپني باز
رهي سڄ هي ڪه ڏھول ھميشه شور ڪرنا هي پر بيڻايدھ اندر اُس ڪي ڪجهه نهين

۶ نقل

يُون سنا هي ڪه لکڻوئي ايڪ بستي هي وهان ڪسي معلم سي ايڪ لڙڪا پڙهتا
تيا اور ميانجي اُس ڪا اڻهي جب اڻي اُتر جاتي اُسي نيند آتي اور اُونگهي
لڳتا اڳر اُس حالت مٻن ڪوئي اُسي ڪجهه ڪهتا يا شاگرد ڪوئي لفظ سبق ڪا
پوڇتا تو خفا هوڪر شاگرد ڪو خوب مارتا اور ڪهتا ڪه اي بيوقوف اول مڪتب
مٿن ادب سيکيا چاهي ڪه جس ڪي باعث سي بهت ڪام نڪلي هين

غرض هر روز شاگرد ڪو بهي تاڪيد ڪيا ڪرنا تيا ڪه اڳر پهر ڪهي بهر پوڄي مجھ
سي ڪجهه بات ڪي يا مجھي سوتي سي جگايا تو مارتا مارتا مارڻا لڳا شاگرد
ني توبه ڪي ڪه پهر هرگز ايسا ڪام نه ڪرڻا ايڪ ڏين رات ڪو چراغ اپني سامهني
رکھ ڪر اُسي شاگرد ڪو پڙها رها تها اُتي مٿن اُسي پينڪ جو آتي تو شعله اُس
ڪا چراغ ڪي ٿيم پر جا پڙا اور پڙي جلني لڳي

گرمي جو اُس کو پهائجي تو چوئڪٽ ڪر شاگرد سي ڪهنئي لڳا ڪه اُڃ بد ذات تُو
 ڏيکيتا تها ڪه پڳڙي مبري جلتي تبي مڃهي ڪيون نه جگا ديا پر ڪهڪر اُس ڪه
 بهت سا مارا اُس ني رو روڪر ڪها ڪه آپ هي ني مڃهي منع ڪها تها سوني ڪي
 وقت مڃهي مست جگايو اور بي بوجهي بزرگون ڪي بات مڃن نه بوليو ڪه بي ادبي
 هي اس واسطي مڃن ني آپ ڪو نه جگايا آخوند جي ني ڪها ڪه لا حول ولا قوت
 مڃن ني اس بات ڪو منع نڃن ڪيا تها ڪه ڪسي ڪا نقصان اپني سامهنئي هو وه اسي
 خبر نه ڪري اور بيٺها ڏيکها ڪري

۷ نقل

کٿيان پور نام ايڪ شهر هي اُس مڃن ايڪ شخص حاکم تها نام اُس ڪا پرمان
 اتفاقا ايڪ دن سوار هوڪر شڪار ڪي واسطي ڪسو جنگل مڃن گيا جاتي هي وهان
 ايڪ هرن خوب صورت سا نظر آيا جلد گهوڙي سي اترڪر اُس ني اسي تير مارا
 وه اُس ڪي هانڻه ڪا تير ڪهاتي هي تهر تهر ڪر ڪر اُس ني اُس ڪو اپني ڪانڊهي پر
 اُٺايا اور گهوڙي ڪي طرف چلا وڻن مڃن ايڪ بڙا سا خوڪ اپني سامهنئي آتي ڏيکها
 آهو نو اُس ني ماري حرص ڪي ڪانڊهي سي زمين پر رکھ ديا اور ٽڪ ايڪ
 سامهنئي سي اُس ڪي ڪٽراڪر اور آنڪھ اُس ڪي بچاڪر پڇهي اُس ڪي لڳ ليا

آخرین قابو پاکی اُسی بی بی ترمسی مارا سوار کی جب ریرنگہ نو جینجیلاکر اپنی
دانتوں سی اُس کو بی بی مار رکھا اُدر آب بی بی وہاں مر رہا غرض پرمان شکاری
ہرن اور خوکتِ تمنون ایک ہی جگہ بر مرکز رہ گئی

گپڑی دو ایک کی پچھی اُسی مبدان میں اُرتھ لوی نام ایک گمڈروہان آ
پہنچا خوشی بہت سی کی اور خدا کا شکر بجالایا اور کہا اُسی غذا ی لطیف
مُجبی کہی میسر نہیں ہوئی تھی جیسی آج ہوئی اب چند روز اچھی طرح
فراغت سی کھاؤنگا اور کبابوں کی واسطی اچھا اچھا گوشت سکھا کر رکتیگا خبروہ
حریریں یہ خیال اپنی دل میں باندھ کی پہلی کمان کی چلی کو اُچھا چابی کمان
توچڑھی ہوئی تھی جب زہ کت گئی تب کمان کا گوشہ ایسا زور سی سینی
میں اُس لالچی کی لگا کہ پانی نہ مانگا

۸ نقل

نقل ہی کہ کسی بڑھیا کی مہستی نامی ایک بیٹی تھی نہایت خوبصورت
اور حسین ، قضارا زمانیکی گردش سی بیمار ہوئی اور تپ کی سوزش
سی بیتاب ، بڑھیا اُس کی گرد پھرتی تھی اور دُعا و نیاز سی کہتی تھی

آءِ جانِ مادرِ مہری جان تُوچھ پر قربان ھو جیو مین اپنی تِن تُوچھ پر صدقی
 کرون ہمیشہ صبح کی وقت آء و نالہ کرکي کہتی یا خدا اس نو جوان کو
 بخش اور اس بڑھیا پیوس کی جان جو اپنی زندگی سی سبر ہی اُسکی بدلی

لی فرض شفقتِ مادرِ سی بڑھیا شب و روز دعا و زاری کرتی تھی
 اتنا اُسکی ایک گامی ہار سی آئی اور باورچی خانی مین جاکر شورپی کی بو سی
 سر کو دینگچی کی اندر ڈال جو کچھ تھا کھا گئی جب سر نکالنی لگی نکال نہ سکی
 بیتاب ھوئی اور اُسی طرح دینگچہ سر بر لپی باورچی خانی سی نکل کر اس کونی
 سی اُس کونی پیرتی تھی ناگاہ بڑھیا کی نظر اُس بہانک صورت پر پڑی بہت
 ڈرِ اور سچھی کہ لوگ جو کہتی تھی کہ فرشتہ آکر جان قبض کرتا ہی سو
 یہی ہی بی شک مہستی کی جان قبض کرنیکو آیا ہی چلائی اور نالہ و زاری
 کرکي کہتی لگی ماگت الموت مین مہستی نہیں ھون مین تو ایک مہنتی
 بڑھیا ھون اگر تو اُسکی روح قبض کرنی آیا ہی تو مہستی گھر کی اندر ہی وھان
 جا اور اُسکی روح قبض کر اور سچھی چھوڑ

بُون سُنَا هِي كِه اِيڪُ مُردِ مُلٽانِي بازار سِي بَڪَرِي خَرِيدَڪِي اُسَ کِي رَتِي هَاتِيه
 مِين پَڪَرِي دُوبِ اُپَنِي گَهر لِي آتا تها جب نَزديڪَ گاؤن کي پَهَنجا مَسي اِيڪُ
 رِنْد اِيڪُ جِگهه ڪَپَرِي تَنِي آس مِين صالَح کي كِه اِس آدَمِي سِي ڪِسي چَولِ بل
 سِي بَڪَرِي اُڙايا چاهِي سب نِي اِيڪُ دِل اُور اِيڪُ زبَان دَوڪر بَنَدش باندِهي اُور
 تِين چار جِگهه جُدا جُدا رَاه مِين بِيٺِي اُنَه مِين سِي بَهلي اِيڪُ نِي اُس سِي
 مُلقات کي اُور ڪها كِه آي بِيائي يِهه نَجس ڪُتا تُو نِي ڪهاڻ پايا اُتي جَوَابِ دِيا كِه
 يِهه ڪُتا هِي كِه بَڪَرِي مِين اِسي بازار سِي مول لِي آتا هُون ليڪِن دِل مِين ڪُچه
 شڪ پَڙي مَنه پَئير ڪر بَڪَرِي کي طرفِ دِيڪِيا مَعْلُوم ڪِيا كِه بَڪَرِي هِي تب ڪانَدِهي
 پَر رَڪه لِيجلا تَهوڙِي دُور بَڙها تها كِه دُوسري سِي مُلقات هُوي وَه بولا آي مُلٽانِي
 اِس ڪو ڪانَدِهي پَر رَڪه ڪر لِيجاتا هِي اِگر يِهه مَوتِي تُو ڪَپَرِي نِيرِي ناپاڪ
 هونگي

مُلٽانِي اُپَنِي دِل مِين سوچا كِه آگي اِيڪُ ڪُتا ڪه جُڪا هِي دُوسرا بِيي ناپاڪ
 ڪُهتا هِي ڪانَدِهي سِي اُتار ڪر بَير دَريا لِيا تَهوڙِي دُور آگي چلا تها كِه اِيڪُ بُوڙها
 دَرَخت کي نِيچِي سِي ڊول اُٿها كِه آي مُرد تُو دِيوانه هِي كِه آئڪيون کي جوت
 هِي گَهٽ گِبي هِي كِه ڪُتا سا ناپاڪ جانور هَاتِه مِين پَڪَرِي لِيي جاتا هِي يي

سب بانبس سُکر تب تو بفسن هوا کي شاید کُجه عقل مين يا بناي مبن خلل
 هوا هي کي کُتي کو بکري جانکر مول ليجاتا هون کُجه انديشه نه کبا بکري کي
 رسي هاته سي چهوڙ دي اور آب کيڙون سمبت ندي مبن جا کوڊ بڙا نها
 دهو گهر کي راه پکڙي اور بکري انهي رندون ني ليجاکر شوق سي چٽ کي

۱۰ نقل

نقل هي کي ايڪ باغبان تها جو بيوقوفي کي ماري کسي رچه سي دوستي
 کرکي هميشه کيا باغ کيا کهيت مين دونون اڪٿهي رهتي رچه ني بي محبت
 پاڪر اسي الفت پيدا کي تبني يهان نڪ کي جب باغبان سو جانا سرهائي بيٺه
 منهن پرسي اُسکي مڪيهان هانکا کڙا

ايڪ ڏن باغبان سوتا تها مڪيهان بهت سي اُسکي منهن پر جمع هوڻ اور
 رچه بدستور آکر مڪهي هانگني لگا هر چند مڪيهون کو ادهرسي اڙاتا ادهرسي
 جمع هوتي تپن وه اس حال سي گهنساي اور بڙا سا ايڪ پتھر اٿاڪر اس
 خيال سي کي مڪيهان دب کر مر جائينگن باغبان کي منهن پر دي مارا تو سر
 اُس بيچاره کا پس گيا ۽ پھين سي دريافت کيجي جو عقلمندون ني کها

هِي كِه نادان دوست سي دانا دشمن بِيلا هِي دانا دشمن جو جان كي در بِي
هو بهتر هِي اُس دوست سي جو نادان هو

۱۱ نقل

دو کاپته عقل مند لکهي پڙهي کسي مکان پر بيٿي بجھتي تبي ايڪت کھتا تها کِه
آدمي اتم نرن مبن پيدا هوني سي پنڌت چتر هوتا هِي اور دوسرا کھتا نھا کِه
اچي سنگت سي اُنکا بجھنا ديکھ کسي مردي آدمي في کہا کِه اس بجھني
سي تو تمھارا قصيه نه مٿيگا بهتر هِي کِه اس معاملي مين کسي کو منصف
مانو يھ بات اُن دونون کو پسند آئي اور سورڊاس جي کي پاس جاگر هرايڪت
بي اپنا دعوا اظهار ڪيا سُنتي هِي سورڊاس بي اُنکي جواب مين يھ دودھا پڙھا
سوات بوند سبي مکت کڏلي بيو ڪپور
کاري کي مڪھ بڻ بيو سنگت سوڻها سور

۱۲ نفل

ايڪ سِپاهِي ٻڙا جُوارِي تها جب جِستًا تب ماري خُوشي کي ايسا غافل هو
 جانا کِه کُوي اُس کي پهرَنِي کي ڪپڙِي ڀِي اُٺار ليتا تَو ٻِي اُسي معلوم نه هونا
 اِسي اُميد سي دس پانچ شَهدي هر وقت اُسکي ساڻه لڳي رَهتي اور جد قابو
 ٻاتي تد اُسکا مال اُڙائي ايڪ روز وُه کِسي غير محفل مڻن جُوا ڪهيلنِي کو گيا
 اور لڳا جيت جيت رُپي اڀني آگي سي پلجهي ڪهسڪاني اور اُسکي ساڻه کي
 لُڦندري لڳي اُڙائي اس مڻن کِسي ني ديگهر ايڪ سي ڪها کِه ديگهو کِسي کي
 ڪوڙِي ڪوڙِي اُڙاوي دُوسري ني جواب ديا ڪا نم ني ٻيه مثل نهين سَني جو تعجب
 ڪرَتي هو کِه اُنڌهي پسي ڪُٺا ڪهاِي ٻاڀي ڪا مال اڪارتِه جاي

۱۳ نفل

ڪوڙِي بڙيان بڙوهِي بات بچول کي ايڪ بن مڻن جا نڪلا وِسي وهان اور تو
 ڪوڙِي نه نظر آيا پر ايڪ جوڳي دِڪهاِي ديا اِس ني اُسي ڏنڌوت ڪرکي ٻوڇها
 ناتِه جي آتي هو ڪهان سي اور جاوگي ڪهان جواب ديا بابا هِنڱلاج جوالا
 مڪهي هر دوار ڪُڙهيتر ڪرکي تو آتا هون اور ڪاشي هو گُٺا گوداري ڪا مِٻلا

ڪر سیت بندہ رامیشور کو جاوڻگا بنی نی کہا مہاراج ایک بات پوچیون
 جو خفا نہو بولا بابا ایک نہین دو کہا مہاراج دم گرہستی کین جو دیس
 دیس پیرین تو کچھ دوش نہین آب فیر ہو بیٹک بیٹک کون بزم گنوا تی
 هو ایک تہور بیٹھ کر کس لی اُنی بیگوان کا دھیان نہین کرے کہا بابا نونی
 یہ کھاوت نہین سنی

بہتا پانی نرملا بندھا گندھلا هوئی
 سادھو جن رمنا بولا داگ نہ لاگی کوئی

۱۳ نعل

کوئی مردی آدمی کسی طالبِ اَلِعلم کی زبانِ ایک عالم کی عِلْم کی تعریف
 سُکر مُشتاق هو اُس کی گھر ملاقات کو گیا وہ اپنی دروازی پر بیٹھا کتاب مطالعہ
 کرتا تھا یہ سلام کر اُن کی سونہین مُادب بیٹھ بولا حضرت سلامت یہ کونسی
 کتاب ہی جواب دیا تو کون ہی جو مجھ سی پوچھتا ہی کہا آپ کا خادم
 ہوں بولا جا چھپی اُسکی سمجھنی کی لیاقت نہین اس نی کہا بس معلوم هو
 کہ آپ عِلْم غیب کی کتاب دیکھتی ہیں کہ جس سی بی ملاقات آپ نی
 میری لیاقت دریافت کی اس بات کو سن وہ شرمندہ هو بولا اخلاق کی کتاب

هي تب اس ني هَنسَڪر پيه ڪها ڪه آت اِسي سي اِبيي صاحِب اَخلاق ڪين
اور اِبيي راڌ لي

۱۵ نقل

ڪِسي تاجر ڪا لَڙڪا پٽڙا خانہ جَنگِ هُوا جب وَہ خانہ جَنگِي ڪُڙڪي پُڪڙا جاي
تب اُسکا باپ رُپي ديڪر چُٻڙا لائي ايڪڻ روز وِسڪي باپ سي ڪِسي اُسڪي
بياني ني سَمجها ڪر ڪها ڪه جو تُم اِسي طرح بيٺي ڪي مامي پي ڪي نت ڏانڊ
بيروگي تو ايڪڻ دن سب دولت ڪهو ٺوڪهي مروگي اُمني پوچها مين ڪيا ڪرون
جواب ديا اب خانہ جَنگِي ڪُڙڪي قيد پڙي نو نه چُٻڙا و پهر آپ هي سيدھا دو
جاڳا ڪها بهت اچها غرض وَہ خانہ جَنگِي ڪر قيد مين پڙا اور اس ني نه
چُٻڙا پانچ چار برس وهين رهنِي ديا اُسمين ڪِسي بهلي آڏهي ني آڪر اُسي
ڪها ڪه اب تُمھاري بيٺي ني خانہ جَنگِي سي هاتھ اُٿايا اور توبہ ڪي انھون ني
اِسڪي بات مان اُسي چُٻڙا منڱايا ايڪڻ دن وَہ باتون هين باتون مين ڪِسي پر
خفا هُوا تد اُسڪي باپ ني ڪها ميان پيه وَهي مثل هي رسي جَلگِي پر بل نه گيا

۱۶ نفل

ٺٽڙ ڪپور نام دو ڪلاوٽ اڪبر کي يهان بي اڪثر بادشاه اُن سي جُهڻ ڪرڻي اِس
 سي وي بيبي گستاخ هو رهڻي تيي ايڪ دن بادشاه ني اُن مهن سي ڪسي ڪو ڪها
 گاڻو وڌ بولا نرين جهان بناه بيل پير حضرت ني فرمايا ابي ڪچھ بول جواب ديا
 مول بيس رُپي پير شاه بي ڪها ڪيا حرام زاده هي اُس ني ڪها حرام زاده هو تو
 ڪوڙي نه لُون اِني بات کي سُنئي هي بادشاه ني خفا هو ڪر انهن ڪها ڪه ميري
 مُلڪ مين رهي نو بيطرح پش آ ونگا اور قلعي سي نڪلوا ديا بي ماري ڌر ڪي
 دن ڪو تو دو ڪوسي چو ڪوسي شهر کي باهر گانو مين نڪل جاني اور رات ڪو آبي
 اسي بهانٽ نت شام ڪو آبي اور دو گچي ڪي نڙڪي چلي جاني اِثفاڪا ايڪ
 روز بي ادھر سي جاني تهي اور ادھر سي شڪار ڪبي بادشاه گهوڙي پر سوار چلي
 آبي تهي پهر دور سي ديکھتي هي ايڪ اونچي بڙ ڪي درخت پر جا جڙهي اور
 انهن تي بي گهوڙا مار اُسي پير کي پنجني لا ڪهڙا ڪيا اور انهن پنجان ڪر ڪها
 ڪيون بي مين تي جو ٿمسي ڪها نها ڪه ميري مُلڪ مين نرھڻا جواب ديا بليا
 لبون هم سب مُلڪن مين پير آبي جهان ديکھيو تھان آپ هي ڪو مُلڪ ديکھيو
 يا تين هار مان اب آسمان کي راه لئي هي اِس لطيفي سي خوش هو بادشاه تي
 اُنکي تقصير معاف ڪي اور نوکري بحال

۱۷ نقل

ایک دن اڪبر بادشاهه في بيرل سي ڪوئي بات ڪهڪي اُسکا جواب پوڇيا بيرل
 في وه جواب ديا ڪه جو بادشاهه ڪي دل مٻن ٿهرا تها سُنڪر شاهه في ڪها ڪه بهي
 بات ميري بهي جيمين آهي بهي بيرل ٻولا ڪه پير مُرشد بهه وهي بات هي
 جو سو سڀاڻي ايڪ مٺ شاهه في ڪها ڪه بهه مٺل بهي تو مشهور هي جو سر سر
 عقل گر گر ٻڌيا بهر بيرل في عرض ڪي ڪه جهان پناه مزاج مين آوي تو اس
 بات ڪو آزما ليجي فرمايا بهت اچها اتي بات ڪي سُنتي هي بيرل في شهر
 مين سي سو عقلمند بلا بيجي آور دو بهر رات ڪي وقت بادشاهه ڪي حضور
 انهن ايڪ خالي حوض بتاڪر ڪها حضور ڪا حڪم هي ڪه اسي وقت هر ايڪ
 آدمي ايڪ ايڪ گهڙا دُوده ڪا بهرڪر اس حوض مٻن لاڏالي

حڪم بادشاهي ڪو سُنتي هي هر ايڪ في اُپني جي مين بهه بات سمجھي ڪه
 جهان ننانوي گهڙي دُوده ڪي هونگي تهاڻ ميرا ايڪ گهڙا پاني ڪا ڪيا معلوم هوگا
 پاني هي لاڏالا بيرل في شاهه ڪو دِڪهايا شاهه في اُن سب سي ڪها تُم ني ڪيا سمجھي
 ميري حڪم ڪو نماڻا سچ ڪهو نهين تو بي طرح پيش آوڻگا ون مين سي هر ڪسي في
 هاڻه ٻانڌه ٻانڌه ڪر ڪها ڪه جهان پناه خواهه مارئي خواهه جهوڙي غلام ڪي جي
 مين بهه بات آهي ڪه جهان ننانوي گهڙي دُوده ڪي هونگي وهان ايڪ گهڙا پاني ڪا

کيا معلوم هوڻا ٻيھ بات سب کي زباني سُکر بادشاهه تي پيريل سي ڪها جو کانون
سُتتي ٿي سو آنڪيون ڏيکيا ڪه سو سڀاڻي ايڪ مت

۱۸ نقل

کسي مڪان پر ڪوئي مَلا بيٺا لڙڪي پڙهاتا ٿيا ڪه ايڪ لڙڪي کي باپ تي آکر
اُسي اُلهڻا ڏيا ميان صاحب مڀري بيٺي ڪو آب تي ڪُجهه نه تربيت ڪيا ڏيکيو
ابنڪ چوڪرون کي ساڻه وه ڪهڻا پهرتا هي اور مبرا ڪها نهنين مانئا اٿني بات
کي سُتي هي ميان جي خفا هوڪر بولا ڪه هان صاحب نيڪي برباد ڪُنه لازم
مين تي ايڪ برس محنت مشقت ڪر لکها پڙها گڏهي سي آدمي بنايا اور تم
تي ٻيھ بات ڪري اب مڃي ٿم سي ڪُجهه ليني پاني کي اُميد باقي نردي ٻيھ
باب ڪه ڪلامه مون ڪر آڙڪي ڪا باب، تو ميان جي ڪو بهت سي سڀاڻي تي
چلا ڪيا پر ايڪ دهنوي آڏو دهنوين پري دونهند جنهن تي ميان جي کي زباني
ٻيھ بات رستي مڀن ڪهڙي هوڪي سني ٿي ڪه مين تي ٽمھاري لڙڪي ڪو برس دن
مين لکها پڙها گڏهي سي آدمي ڪيا وي دونهن جو رو خصم آ موجود هوئي اور
هائڻه جوڙڪر بولي ڪه ميان جي صاحب جڻي ربي چاهي لڄي اور ميري
بهي گڏهي ڪو آدمي بنا ڏيچي

مَلَانِي اُنَ دُونُونِ كِي بَات سُنْكِ دِل مَن بچارا كِه يِي هُئي كِي اُنْدھي مَت كِي
 هِنِي گَانْتِيءَ كِي پُورِي مِيرِي قِسْمَت سِي اَن مِلِي هِن اِن سِي رُبي كُون نِهِن
 لبتا يِه سَمجِيءَ اِن نِي اَن سِي كِه هزار رُبي دُو اُور گدھي كُو باندھ جَاو اِيڪ
 برس كِي بَعْد آڪر لي جَايو اِس بَات كِي سُنْتي هِي وِي جِهٽ نوڙا دي گدھا
 باندھ گهي اُور اِيڪ برس بَعْد پير اَن مَوْجُود هُئي اُن كُو ديکھتي هِي مِيانجي
 نِي كِه كِه دُون پَهلي آتي تُو اُسي پاتي اب تُو وُه جاكِي جُونپُور كا قاضي هُو
 اُنھون نِي پُوجا كِه اب هَم اُسي كيونكر پاوين مِيانجي نِي كِه كِه تُم اُس كِي
 باندھني كِي رسي اُور دانہ كھاني كا نَندولا ليجاكِي سوئهن كھري هُو دِڪھلاو جب
 وُه پھچانكي تُمھين پاس بلوي تب تُم نرالي ليجاكِي سب احوال كھيو اپنا
 احوال سُنكر وُه تُمھين بھترا ڏراوِگا پر تُم نہ ڏريو اُور كھيو كِه جو تُم هماري بَات
 نہ مانو تُو چلكر ميانجي سِي پُوجھ لو

غرض ويجهن دُون جُونپُور گهي اُور اُسي طرح ڪرني لڳي تب قاضي نِي اِن دُون تُم
 پاس بلاكر پُوجا كِه تُم يِه ڪا ڪرني هُو بولي نرالي چلو تُو اِس كا احوال تُمھين قاضي
 اُنھين نرالي لڳيا پھر اُنھون نِي سب احوال ڪھ سُنايا قاضي نِي دريافت ڪيا كِه
 ڪسي شخَص نِي اُنھين پھڪايا هِي اِس سِي اِن كِي بَات بِن قبول ڪِي ڪسي طرح
 ميرا پڇا نہ چھوڙينگي پُون سَمجھ قاضي نِي ڪها جو تُم نِي ڪها سو سب سچ پر
 اب تُم هَم سِي ڪيا چاهتي هُو يِي بولي هَم بي اولاد هين هماري مال اموال كِي

وارث ھوڪي مرندي سي مٿي ڏيڇوري ۽ هم ڄاڻي هنن آخر ماري شهره کي قاضي
 بي ان کي نالت قبول کي اس لبي ڪه ڪوئي اور نه سني

۱۹ نقل

انگر بادشاه کي روبرو ايڪ روز ميان تان سبن اي سورناس کا ٻيه بسن
 پد گايا

جسودا بار بار ٻيه ٻهاڳهي

هي ڪو ورج مين هتو همارو

چلت گباله راڳهي

شاه ني اس کي معني پوڄهي ميان ني ڪها جسودا گڙي گڙي ٻيه ڪهي هي
 هي ڪوئي برج مين دوست همارا جو چلتي هوي گوپال ڪورڪهي. ميان توڳاي
 سمجهاڻي چلي گئي اس مين آئي بيربل حضرت ني ان سي ٻي اس کا ارٿه
 پوڄها بيربل بولي پيرو مرشد بار ڪهتي هين دروازي ڪو سو جسودا دروازه دروازه
 ٻيه ڪهتي هي ڪه هي ڪوئي برج مين دوست همارا جو گوپال ڪو نچاني دي اتني
 مين راجا ٽوڙل مل آئي حضرت ني ان سي ٻي معني پوڄهي ڪها حضرت

سلامت جسودا کرشن کي ما بار کھتي هين پاني کو آور دروازي کو سو پاني کا دروازہ هواگھاٽ اس سي معني يي هُوِي کِه جسودا گھاٽ گھاٽ ٻيہ کھتي هي کِه هي کُوِي برج مين دوست همارا جو گوپال کو چلني سي باز رکھي اس درميان آي مَلا فِٻَٻِي بادشاه ني اُن سي ٻني وس کي معني پوچھي جواب ديا جهان پناه سلامت بار بمعني آب آور در پهان آب سي مراد هي آنسو آور در سي مراد هي آنکھ اس سي معني يي نکلي کِه جسودا روکر ٻيہ کھتي هي کِه هي کُوِي برج مين دوست همارا جو گوپال کو نچائي دي

اس عرصي مين آي نواب خاٺخانان شاه ني اُن سي ٻي اُس کي معني پوچھي تب نواب ني عرض کي کِه قبلہ عالم اس بسن پد کي معني کسي اور ني ٻي کهي هين اس بات کي سُنَٽِي هي جس جس ني جو جو معني کهي تهي حضرت ني کِه سُنَٽِي تب نواب ني کہا جهان پناه ٻيہ تو اُس بسن پد کي معني نهين پرهان هر ايک ني اُٻني دل کا خيال بيان کيا شاه ني فرمايا سو کيا بولا وه پچارا کلاونٽ جيسي ايک نوم نوم لفظ کو گھڙي گھڙي کھتا هي وس کي دل مين ٻيهي خيال بندھا کِه جسودا ٻيهي گھڙي گھڙي کھتي هي اور بيربل ذات کا باهمن در در کا پھڙي والا اُس کي ٻيهي دل مين ٻيهي خيال بندھا کِه جسودا در در کھتي هي اور ٿوڙل مل مُتصدي اُس کي خيال ني ٻيهي بندش باندھي

ڪَہِ جَسودا گھاٽ گھاٽ ڪَہِتي هِي اَوَرِ فَبِضِي شاعِرِ اُسي سَوايِ رُوفي کي اَوَرِ مَضْمُونِ
 نَه سُوچِها اِسي اُس کي خيالِ مِٻن آيا ڪَہِ جَسودا رو رو ڪَہِتي هِي ٻيہ بات سُن
 ڪر شاهِ نِي فرمايا ڪَہِ بيلا اب نُم ڪَہو اُسکي ڪيا مَعَنِي هِن عَرَضِ کي ڪَہِ جِهان
 پناد بار ڪَہِتي هِين بال ڪو سو جَسودا کا بال بال ٻيہ ڪَہِتا هِي ڪَہِ هِي ڪوئي برج
 مِٻن دوستِ همارا جو گوپال کا چَلنا مَوْقُوف ڪري مَعَنِي کي سَتِي هِي شاد
 نِي خُوش هو سب کي دادِ دي اَوَرِ وَسَعَتِ زبانِ بَرَجِ کي بِهايتِ تَعْرِيفِ کي

۲۰ نَقْل

ديپاڻور شهرِ مِٻن ايڪٽ پارسِ ناٿه دِهوڻي تها تِصاڪار اُس کي گَڏهي کي پِيئَ.
 پر يُونِهيڻن ايڪٽ زَخَم سا نَمُود هُوا ڪَوون نِي چوَنجِين اِيسي مارِين ڪَہِ گَڏها بِيٽ
 مَجْرُوحِ هُو گيا يِهان نڪٽ ڪَہِ ڪَها نا پينا چُٻَٽ گيا اَوَرِ نِهايتِ دُٻلا هُو گيا دِهوڻي
 نِي دِيکَها ڪَہِ دو تين روز جو اَوَرِ اس کي پِيئَ ڪَهي رَهي هِي تو ڪوئي اِسي مارِ
 ڏالينگي دِهوڻن سي ڪَها ڪوئي ڪَٻَڙا هو تو دي اس کي گَهاو ڪو چِٻِهاون وَه
 بولي ڪَہِ شير کا چِها لا مَدَت سي هماري گِهر مِٻن يُونِهيڻن پُڙا هِي ڪَہو تو نِڪال دُون
 اُسي اُس کي ڪمرِ پَر ڏال دو دِهوڻي نِي خُوش هُو ڪر گَڏهي کي پِيئَ پَر گَهاو کي

حفاظت کي لڻي باندھ ڏيا وٺنهن اُس کي شڪل شبر کي سي ڏکڻاڻي ڏيئي لڳي
تب وه گڏها گهر سي نڪل ڪر ڪهنون مڻن چر چڱت ڪر ڪهاني لڳا

لوگون تي جب اُس کي شبر کي سي صورت ڏيکڻي جانا ڪه ڀيه شير هي گهر
جهوڙ جهوڙ بهاڱڻي لڳي گڏهي في جو ڪسانون کي ڪهيتون ڪو رکڙالون سي سونا
پايا تو چنڊ روز خوب ما ڪهاڪر موٽا تازه هوا اتفاقاً ايڪ روز ڪسي ڪهيت مڻن
ايڪ هرن چرڻا تها اُس في جانا ڪه ڀيه شير هي وه بهاڱڻي لڳا گڏهي في اُسي
ڪها تو ڏر مت مڻن شبر نهين هون اراده ميرا ڀيه هي ڪه سڄي سي دوستي ڪرون
هرن تي ٻي دريافت ڪبا ڪه واقعي ڀيه شير نهين گڏها هي خير دونون مڻن
دوستي هوڙي ايڪ هي جڳه شب ورور رهني لڳي فراغت سي بي روڪ ٽوڪ
لوگوئي ڪهيتيان ڪهايا ڪرين ڪهلي بندون جهان چاهين سير ڪيا ڪرين

قصاڪار ايڪ دن ڪهين چرڻي چرڻي وي دونون ايسي ڪهيت مڻن جا نڪلي ڪه
وه نهايت ترو تازه آور سبز هو وها تها آور ايڪ ڪسان ٻي اُس کي رکڙالي کي
واسطي وهان بيٺها تها اُس تي اُس گڏهي ڪو شبر کي شباھت مڻن ڏيکڻا تو
اُس بي جانا ڪه ڀيه باڳه هي اُس کي ڏر سي ڪهيت کي پيغار مڻن جا چها
بي دونون خاطر جمع سي اُس ڪهيت مڻن چرڻي لڳي يڪايڪ گڏها وهان خوش
هوڪر رينڪني لڳا هرن تي ڀيه مڪروه آواز اُس کي سنڪر اپنا چرڻا جهوڙڪي اُدھر

کان رُکھا گدھي ني پُوڄيا يار تُو کس واسطي چرنا جهوڙڪر جُڀڪا کيڙا رها اُس ني
جَوَاب ديا کي تُم ميري احوال کو کيا پُوڄيتي هو اپني کام مڃي لڳي رَدو گدھي
ني اپني سرکي قسم دي کي بهائي سچ کهو مڃي سي کون سي حرڪت بيجا
هُوئي کي وَه تُمهاري پریشاني کا موجب هُوي

هَرَن بولا آي يار تيري خوشِ الحاني ني ميري دل کو مَرَنڌاڪر ڏالا ايڪ عشق کي
سي حالت ميري آنکھون کي آڳي پهر کيڙي کيا هي تُو اُس وقت خوشِ الحاني
سي گايا کي تير عشق کا ميري حُڪم مين ترازو هو گيا

گدھا بولا کي بهائي مڃي ايتڪ معلوم نه تها کي تُمهين بي علمِ موسيقي سي کمال
بهره هي نهين تو مين تُمهين اڪثر سنڀا ڪرنا خير جو هو سو هو آينده آيسا نه
هوگا مين تُمهين هر وقت سنڀا ڪرونگا سُنڀي هو يار مين دُنيا مين بهت پورا هون
پر اپني اُس علم کا گاهڪ کسي کو مين ني نڀايا جو اُس کو اپنا هنر ڏکيا ون پير
هَرَن قسم ديڪر پُوڄهني لگا کي سچ بتا تيرا اُستاد کون هي گدھي ني کها کي مين
اَوڀل مين اڪثر ايڪ ندي کي ڪناري جايا ڪرنا تها وهان بهت سي مينڌڪ
راگ کي چرچي مين رها ڪرني تهي مين ني يه سوز بڙي محنت سي سيڪها هي
يه بات سُڪرو بهت هنسا اور کها کيون نه هو جب تُم ايسي بزرگون کي خدمت
مين رهي تب ايسي صاحبِ کمال هُوي ان شاء الله تعاليٰ يهان سي گهر پهاڻڪر

خاطر جمع سي مڻ سنوڻگا گڏهي في ڪها پهاڻي جو تڻ مَسَوَجه هوڪر گهر مڻ
 سَنوڻگي تو مڻ دِل ڪهول ڪر گا وڻگا اور اچهي اچهي دهر ڀد سنا وڻگا بالئعل اگر
 ڪهو تو آستي آستي تمهاري سامهني گچھ گاؤن

هرن في جواب ديا ڪه آي يار اگر تواس وقت گاويگا تو اپني پرده دري آپ هي
 ڪريگا وه بولا گانبولي ڪو تو جان ڪنڌي هي اور ستي والي ڪو راحت تو سنيگا مڻ
 گا وڻگا اس مڻ ڪيا بُرائي هي هرن في پهر صريحاً ڪها ڪه اس وقت بولنا تيري
 حق مڻ خوب نڀن اسي ڪچھ عقل تو نه تهئي ڪه اشاره ڪنايه سچهي بلڪه
 وه گڏها اپني حماقت سي پهر سچها ڪه اگر مڻ نه بولون تو پهر جانيجا ڪه
 جهوٽيا هي اپني منهن ڪو ڪهول ڪر بڙي زور شور سي ريٽڪني لگا هرن اس ڪي
 مصاحبت سي متنفّر هوڪر بهاگا ڪسان جو چيڪا خندق مڻ چها هوا نها اس ڪي
 آواز سُڪر نهايت خوش هوا اور جانا ڪه پهر گڏها هي ايڪ لئه ليڪر دوترا اور
 پورا پورا ڪر پانچ چار هاتھ ايسي ماري ڪه اس ڪا سر پهت گيا اور ڪهو پري
 چور هو گچي

۲۱ نئل

نئل هي ڪه ڪسي ڪسان ڪا ايڪ پٽو پٽلا باغ تها (ست) گلستان جوائي ڪي گلزار
 سا ”گل و سبز سرباب آور نهاده“ گوشه چمن مين ايڪ چهار گلاب ڪا تها
 نهال ڪامراب سي تازه ، آور درخت شادمان سي هر ايڪ شاخ اسڪي زيادد ، هر
 صبح پھول ڪھلتي آور باغبان انهن ديڪھ ڪر خوش هونا ايڪ روز پھلون ڪا تماشا
 ديکھني ڪو نڪلا تها ايڪ بلبل ڪو ديکھا ڪه منھ ڪو گل ڪي صھي پر رڪي ڪي
 چھچھي مار رھي تي اور اسڪي رنگين پتيون ڪو اپني نمر چوڻھ سي توڙي
 تي باغبان گل ڪي پريشان ديکھ بيسر هوا آور بلبل سي رنجيده هو ڪر فريب ڪا جال
 راه مين بچايا اور حلي ڪي داني ڌال ڪر اسي پگڙ پٽجري مين بند ڪيا اس
 بيدل بلبل ني طوطي ڪي مانند زبان ڪھولي آور ڪها آب عزيز مڃھ آزرده خاطر ڪو
 ڪون فيد ڪيا تو ني جو ميري خوش آوازي ججبي اس بات پر لاي تو مبرا
 آشيانه تيري هي باغ مين هي اگر ڪوي آور بات تيري خاطر مين آي دو اسي
 مڃھي اطلاع ڪر تو صبر ڪر چپ رھونگي

ڪسان ني ڪها نهين ڄاڻتي هي ڪه توني ميرا ڪها احوال ڪيا آور گلون پر جو وسيله
 ميري زندگي ڪا هي ڪيا خرابي لاي اور مڃھي بسبب اسڪي ڪيسا آزرده ڪيا بلبل
 بولي اس بات سي در گذر آور سوچ تو سهي ڪه مين اتني قصور سي جو ايڪ

گل کو پریشان کیا پانچرب میں بند ہوئی اور تو جو دل کو رنجیدہ کرتا ہی تیری حالت کیا ہوگی اس بات نی اُسکی دل میں اثر کیا بلبل کو آزاد کر دیا بلبل اُسکا سُکرا دا کرکي بولے جب تو نی مجھ سی نیکی کی تو اَلتہ میں بیی اُسکی بدلی بھلائی کروں معلوم کر جس درخت کی نیچی تو کھڑا ہی یہاں ایک آفتابہ اشرفیوں سی بھرا ہوا گڑا ہی نکال کی اپنی کام میں لا کسان نی جب وہ جگہ کھودی اور بلبل کی بات سچ ہوئی کہا آی بلبل عجب ہی کہ آفتابہ زمیں کی نیچی تجھی نظر آیا اور دام خاک کی اوپر تو نی نہ دیکھا بلبل نی جواب دیا تو نہیں جانتا ہی جب قضا پہنچی نہ دیدہ دانش میں روشنی رہی نہ تدبیر عقل کی تجھ فائدہ کری

۲۲ نقل

کسی شہر میں ایک بڑھی اور سنار سی ایسی دوستی تھی کہ جو کوئی انہیں دیکھتا تھا سو یہی کہتا تھا کہ یہی عاشق و معشوق ہیں اگر یہ نہیں ہیں تو ماجائی بھائی ہیں اتفاقاً وی دونوں سفر کو گئی کسی شہر میں جاکر مفلس ہوئی اور آپس میں کہنی لگی کہ اس شہر میں فلائی جگہ بتخانہ ہی کہ اُس

مڻن کي بُت سوني کي هڻن پهاڻ سي برهمڻن کي صورت بن ڪر چڙهي اور
 عبادت مڻن مشغول هوجي کسي وقت فرصت پاڪر دو چار بُت چرائي اور
 مري سي اُن کو بئڇ ڪر گذران ڪيچي

په بات ٿهر ڪروي دونون اُس بُتخاني مڻن گهي اور عبادت ڪري لڳي وهان ڪي
 برهمڻن في جو ان ڪي عبادت ديکي تو سب شرمندہ هوي اور هر روز ايڪ
 دو برهمڻ اُس بُتخاني سي جاني اور پهر نه آتي اگر کوِي پوچهتا ڪه تُم في ڪيون
 اُس بُتخاني کو چهوڙا تو وي پهي ڪهتي ڪه کي دن سي دو برهمڻ ايسي دهرم
 مورت صاحب لاج پوجا ڪري والي آتي هين ڪه ايڪ دم بهگوان ڪي دهيان سي
 سر نهين اُٿائي اور کسي سي آنڪه نهين ملاي اس واسطي هم چلي آتي هين
 ڪيون ڪه اُن کي برابر هم سوا اور تپشيا نهين ڪر سکتي

جب اُن دونون کي سوا اُس بُتخاني مڻن اور کوِي نه رها تب اُنهن ني شب
 کو فرصت پاڪر کي بُت سوني کي چراڪر اپني گهر کا رستا پکڙا اور وي نزديڪ
 شهر کي پهچ ڪر کسي درخت کي نيچي اُن بُتون کو گاڙ ڪر اپني اپني گهرگهي
 بعد آدهي رات کي سار اڪيلا جاڪر اُن بُتون کو وهان سي اُکهاڙ ڪر اپني گهر لي
 آيا اور صبح کو جاڪر اُس تجارسي ڪهني لگا ڪه آي بڙهي بي ايمان جهوڙهي دغا
 باز چوڻي ميري آشنائي کا پاس نه ڪيا اور ايسي قديم دوستي مڻن خلل ڏالا ڪه

اُن بُتونَ کو تُو چُرَا لایا اِسَ بی ایمانی سی کي برس جیئگا اُور کي دِن گُذران
کریگا کیا خوب اب زماني مہن دوستي کا بھی اعتبار نہ رہا

وہ اُس کي بانبیں سُن کر دِل مین حَمران ہوا کہ یہہ کیا بکتا ہی آخِر لاچار ہوکر
کہنی لگا کہ آی زرگر جو کما سو کیا اُور جو ہوا سو ہوا جانی دی مین جاننا ہون
خُدا کي واسطی مجھہ پر مت تہتان باندہ از بس کہ وہ عَقلمند تھا اُس سی اُزنا
اُور قَصبہ کرنا مُناسِب نہ جانا چپکا ہو رہا بعد کي دِن کي ایک پُتلا چوہی
اُس بڑھی نی اُسی سُنار کي صُورت بنایا ویسی ہی کپڑی اُسی پہنائی اُور دو بچي
خِرس کي کہین سی لایا اُور اُس پُتلی کي آستین اُور دامن مین کُچھ کُچھ اُن
بچون کي کنائی کي چیزیں رکھ دین جب اُن کو پوچھ لگتی تو اُس بُت کي
پاس جانی اُور جو اُس کي آستین سی یا دامن سی پاتی سو کیا پی اُور اپنی
جی مین جانتی کہ ہمارا باپ یا مان جو کُچھ کہ ہی سو بھی ہی اُور یہاں
تک اُس پُتلی سی آشنائی رکھتی تھی کہ ہر روز اُلُفت سی اُس کي دامن پر
آکر بیٹھتی تھی

جب خِرس کي بچون کو اُس صُورت سی مہر و مُحبت ہوئی تب بڑھی نی
سُنار کي اُور اُس کي عورتون کي ضیافت کي بلکہ ہمسائی کي عورتون کو بھی
بُلیا چنانچہ سُنار کي جو رو اپنی دو لڑکون کو ساتھ لیکر اُس کي گھر گئی بچار

اُنهي گھات مٿس لڳ رها تڏها بعد دو گڏي ڪي اُس سَنار آور سَنارني ڪو غافل ٻاڪر
 اُن دونون لڙڪون ڪو چيڀا رکيا اور اُن خِرَس ڪي ٻچون ڪو چيوڙ ڪر غل مچائي لڳا
 ڪه هي هي يي لڙڪي سَنار ڪي خِرَس ڪي ٻچي ڪيون ڪر هو گئي ٻه بات سنئي
 هي وه سَنار ٻاهر سي بي اختيار روتا هوا آيا اور اُس ڪي ڪمر پڪڙ ڪر ڪهني لڳا
 ابي جهوڻ ڪيون بکنا هي ڪهين آدمي پي جانور هوي ڏهن

آخر ٻه قصه قاضي ڪي روبرو گيا اور قاضي ني پوچيا ڪه اي بڙهي آدمي ڪي
 لڙڪي خِرَس ڪي ٻچي ڪيون ڪر هوي تب اُس ني ڪها ڪه پير و مرشد وو دونون
 مبري سامهني آپس مٿس ڪهيلي تيهي اور ڪشي لڙڪي تيهي زمين پر گرت هي
 خِرَس ڪي ٻچي هو گئي قاضي ني ڪها ڪه ٻه بات مين ڪس طرح سي سچ جانون
 تب تڄار ڪهني لڳا ڪه خداوند مٿس ني ڪتاب مٿس لکيا ديکها هي ڪه ڪسي وقت
 مين ايڪ گروه انسان ڪا خدا ڪي غضب سي حيوان هو گيا تڏها ليڪن غفل اُس
 گروه ڪي جون ڪي تون رهي تيهي اور اُلفت و محبت بي ويسي هي لازم ٻه
 هي ڪه اس وقت درٻار عام مين اُن ٻچون ڪو سب آهالي موالِي ڪي سامهني
 منگواڪر اُسڪي روبرو ڪيچي اڪرو اُس ڪي لڙڪي هونگي تو اُس سي اُلفت
 ڪرينگي اور نهن تو جو جي چاهيگا سو مچي ڪيچيگا

ٻه بات اُسڪي قاضي ني پسند ڪي اور اُن ٻچون ڪو منگواڪر اُس زرگري آهي

ڇڏڻو ڏيا وئ اُس صورت کي سبب سي آشنا هو رهڻي تهڻي با وجود اُس ٻيڙ
 کي بي اختيار دٻوڙ ڪر اُس سي جا لپڻي اور اُسکي پاڻن پر منهن ملني لڳي اور
 اُسکي بغلن مٻن سر ڏالني تب قاضي ني ڪها ڪه آي سٺار دغا باز يي دونون
 تيري لڙکي هين مڃهي يقين هوا بس اب ادھر آ اور ان دونون کو اُٿاڪر اپني
 گهر لڃا ناحق ڪيون شرارت ڪرنا هي اور اس غريب نڃار سي لڙتا هي تب تو
 وه زرگر اُس نڃار کي پاڻن پر گر پڙا اور منت ڪرني لڳا ڪه آي يار اکر يه حڪمت
 تو ني اپنا حصه ليني کي واسطي کي هي تو اپنا حصه لي اور ميري لڙکي مڃهي
 دي اُس ني ڪها ڪه آي سٺار نو ني بڙا گناه ڪيا هي اور امانت مٻن خيانت کي
 هي اکر اب جهوڻه بولنا جهوڙ دي اور دغا باز يي ڪي توبه ڪري تو شايد پهر تيري
 بيٺي اپني اصلي صورت پر آوين غرض اُس زرگر ني اُسکا حصه ڏيا اور اپني بيٺي
 اُس سي لپي

۲۳ نقل

ڪسي شهر مٻن ايڪ سٺار نهايت مالدار تها اور ايڪ سپاهي اُس سي به دل
 دوستي رکنها تها اُس کي آشنائي کو سچ ڄاڻتا تها اتفاقاً اُس سپاهي ني ايڪ

تهيلي اشرفيون سي پيري هوب ڪهن سي پاڻي آور نهايت خوشي حاصل ڪي
 اور اُس کو قبول ڪر گنا تو اڙهائي سو اشرفي تهبي وه سياهي تهيلي لمي دوي
 خوشي خوشي سُنار ڪي پاس گبا اور ڪهني لگا ميري بخت اچي تهبي جو بي
 رنج و محنت اس قدر زر راه سي مين ني پايا حاصل ڪلام وه تهيلي اُس سُنار
 کو سونبي اور پيه بات ڪهي ڪه بياي پيه ميري امانت اپني پاس رهني دي
 جب چاهونگا لي لونگا

بعد ڪي دن ڪي اُس تهيلي کو سياهي في سُنار سي طلب ڪبا تب وه ڪهني
 لگا اي سياهي تو في اسي واسطي مجھ سي آشنائي ڪي تهبي ڪه تهمت لگوي
 اور مجھي چور بناوي بهلا تهيلي تو ني مجھي ڪب دي تهبي تو جهوڻه ڪهتا هي
 ڪيا خوب اب تو يهان سي جا اور ڪسي بڙي مال دار پر تهمت لگا جس ڪي
 سبب سي ڪجهه مزه اٿاويگا اور مجھ غريب ڪي ستاني سي ڪيا پاويگا مين نجھي
 اپنا دوست جانتا تها اور پيه ڪب معلوم تها ڪه تو دشمن هوگا اب جهوڻه سچ
 لگاڪر مجھ سي مال ليا چاهتا هي مثل مشهور هي اُلشي چور ڪتوالي ڏانڌي
 جهوڻي ڪي آگي سچا رو مري

آخر کار اُس سياهي في به لا چاري قاضي ڪي پاس جاڪر فرياد ڪي اور پيه حقيقت
 مو بمو اُس سي ڪهي جب قاضي في اُس سي پوچها ڪه اس بات ڪا ڪوي گواه

هي اُسَني ڪها حضرت سلامت ساڳئي ڪوئي نهين قاضي ئي عقل سي معلوم ڪيا ڪه ٻيه قوم سُنارون ڪي دغا باز هوتي هي ڪجهه تعجب نهين اس سُنارني خواه خواه دغا بازي ڪي هوگي اس احتمال پر قاضي ئي سُنار ڪو اور اس ڪي سُنارني ڪو بلوا بهيجا اور هر چند دم و دلاسا ديگر پوچها پر انهن ئي سوا انڪار ڪي هرگز اقرار نه ڪيا تب قاضي ئي ڪها مين خوب جانتا هون مقرر تو ئي اُس ڪي تهيلي اُڙاي هي جب تڪ اس ڪي تهيلي نه ديگا تب تڪ ڪجهه ڪو نه جهوڙنگا

ٻيه ڪهڪر قاضي گهر من گيا اور دو شخصون ڪو ايڪ صندوق مين بند ڪيا اور اس صندوق ڪو ڪوٽهري مين دهر ديا پهر ٻاهر نڪلڪر سُنار سي ڪها اگراس ڪا زر دينا نه قبول ڪريگا تو مين فجر ڪو ڪجهه مروا ڏالونگا

ٻيه ڪهڪر ان دونون ڪو اس ڪوٽهري مين قيد ڪيا اور فرمايا ڪه صبح ڪو بعد نماز ڪي تمهين قتل ڪرونگا ٻيه ڪهڪر قاضي جي اندر گئي اور وي دونون اسي جگه قيد رهي جب آڏهي رات گذري تب اُسڪي جو روئي ڪها اگرتو ئي اُسڪي تهيلي لي هي تو مڃهي بتا دي ڪهان رڳهي هي اور نهين تو اس تهيلي ڪي ساڻه هماري ٻي ڪان جاويگي ٻيه قاضي بي تهيلي ٻي هم ڪو هرگز جيتا نه جهوڙنگا تب اس سُنارني ڪها ڪه فاني جگه جهان ميري چار پاڻي ٻڃهي هي ونهين وه تهيلي ٻي گري

هي ٻه بات اُن دونون شخصون تي اُٺي ڪانن سي سڻي اٺي مين صبح هُئي .
 جب قاضي تي اُن چارون ڪو ڪچهري مين ٻُڌايا اور اُن دونون شخصون سي پوڄيا
 ڪه سچ ڪهورات ڪو اُن دونون تي آپس مين ڪيا باتين ڪي تهنين تب قسم ڪي رو
 سي اُنهن تي جو سنا تها سو ڪه ڏيا قاضي تي اُس جڳه سي وه تهيلي اُٺي لوگون
 ڪي هاتھ منگوا ڪر ساهي ڪي حوالِي ڪي اور سار ڪو سولي ڏي .

۲۴ نقل

نقل هي ڪه فارس ڪي بادشاه ڪي بهان ايڪ بيٺا پيدا هوا اُسڪي شاني پر هٽيلي
 ڪي برابر ايڪ مياہ داغ تها بادشاه اُسي ديکھر حيران هوا اور داناون سي اُسڪي
 خاصيت پوڄي سڻون تي جواب ڏيا ڪه حڪيمون تي ٻه مقرر ڪيا هي ڪه جسڪي
 اسطرح ڪا داغ هو بادشاه هوتا هي پر اُسڪو ٻڙي ٻڙي خطري پيش آني هين بادشاه
 اس بات سي ڪجهه خوش هوا اور ڪجهه مغموم پر هميشه اُسڪي حفاظت
 ڪرڻا هي

جب وه چوده برس ڪا هوا شاهزادي ڪي محل ڪي نزديڪ ايڪ پاڇي اور
 بد خو موچي رهتا تها بادشاهزاده هميشه اُسڪي گهر مين آتا جاتا اور ڪهلا ڪرڻا

بهان تلک کہ اُسي ٻڙي اُلفت هو گئي وزير ني کہا جهان پناه لڙکون کو کمنون
 کي صُحبت مين رکھنا خراب کرنا هي تهوڙي سي عرصي مين اُنکي خو بو لڙکون
 مين اثر کڙي هي که اُدمي کو جسي صُحبت پڙي هي ويسا هي اُسکا مزاج
 هو جاتا هي چاهي که شاهزاده موجي کي صُحبت سي پڙهر کري بادشاه ني
 فرمايا که وه بچه نادان هي اور موجي سي اُسي اُلفت هو گئي هي اگر اُسکي
 صُحبت سي باز رکھون آڙده هوگا اور مبادا اس غم سي بيمار هو جاوي کڻي روز
 صبر کيا چاهي جب ٻڙا هوگا نصيحت کڙي اُسکو موجي کي صُحبت سي باز
 رکھينگي وزير چُپ هو رها

بادشاه ني کفش دوز کو بلواکر نوازشين کين اور فرمايا که تُو ميرا همسايه هي
 اور ميري اس جگر گوشتي ني تجھ سي اُلفت پيدا کي هي چاهي که اُسکي
 احوال سي بخوبي خبر دار هي آيعل نهو که اسي کوي برا کام ظاهر هو اُسني
 عرض کي مبرا کيا حوصله که لائق اس خدمت کي هون پر جو جهان پناه توجه
 فرمائي هين اُميد هي که آپ کي توجه سي جو اُکسیر کي تاثير رکھتي هي جهان
 تلک هو سگيا اچي خدمت بجا لاوڻگا غرض موجي ني اُسکي حفاظت
 وخدمت مين بهت سي کوشش کي شاهزادي کو اُسي اور اُلفت هوئي اتفاقاً
 بادشاه سفر کو گيا اور شهزادي کو اُسکي اعتماد پر چهوڙا کسي جشن مين بادشاه

زادي ڪو قيمتي جواهر پهناڪر باغ کي سرڪو ليڻي اُس بد ذات موجي تي
 ديکها ڪه ايڪ تاج مرصع اُسکي سر بر هي اور خلعت پر نڪلف جواهر نگار گلي
 مين خبائت جيلي اُس بد ذات کي حرڪت من آئي اور دل مين سوچا ڪه
 ٻيه تاج و خلعت اور در و جواهر هزار سوداگر کي پوئجي هو سگهي هي اب تو
 بادشاه سفر ڪو گيا هي صلاح ٻيه هي ڪه اس لڙڪي ڪو اُٿا ڪسي دور دراز شهر مين
 ليجاڪر زيور اسکا پڙي مول ڪو بچون اور پوئجي اڀني ڪرون آخر اُس ڪم بخت ڪميني
 في اس راز ڪو اڀني ڪسي معتمد غلام سي ڪها اور ڪجهه نشا بي هوشي ڪا بادشاه
 زادي ڪو اور اُسکي غلامون خدمتگارون ڪو جو حاضر ٿي اس طرح ڪا ڀلايا ڪه
 سب بي هوش هو گئي تب شاهزادي ڪو ايڪ پڙي سي صندوق کي اندر
 لٽاڪر ايڪ جلد روستائي کي پيٽه پر باندھ ديا آب اور کي غلام تيز رفتار گهوڙن
 پر سوار هوي اور دو ڪوئل گهوڙي ساڻه لي ^{لي} اور راه کي ڪهاڻي پيني ڪا سرانجام
 ليڪر باغ سي نڪلي دن اور رات چلتي ٿي آخر تهوڙي دنون مين اُس بادشاه
 کي ممالڪ محروسه سي نڪل اور ملڪ مين پهچي

پهان بادشاه زادي کي غلام اور خدمتگار دو ٻهر دن تلڪ بي هوش پڙي ٿي
 اور ڪسي ڪو اُن کي حال پر اطلاع نه ٿي آخر باغبان في سونا اُن ڪا حد سي
 زياده ديکھ ڪر خبر لي اور احوال سي اُن کي واقف هو روغن بادام پراڻي سرڪي

میں ملاکرھر ایک کی ناک میں ڈالا اُسکی سُنکھانی ہی هوش میں آئی جو شاه زادی اور موجی کا نشان نہایا ملکہ آفاق سی جاکر عرض کی وہ سوار هو باغ میں آئی اور حُکم کیا کہ لوگ اُن کا پیچھا کریں اور کوشش بجا لویں موافق حُکم کی لوگوں نے بہتیرے جُست و جُو کی پر کہیں نشان نہ پایا اور ملکہ دن رات آتما کی درد سی روتی اور زمین پر سر پٹکتی تھی یہاں تلک کہ اُسی غم میں روتی روتی جان سی گذر گئی

جب یہ خبر بادشاه کو پہنچی شہر میں اُپنی آیا اور ماتم داری کرکے اُسنی صبر اختیار کیا اور دل میں اُپنی کہا جو کوی عقلمند دولت خواہوں کی بات نہ سنیگا یہی اُسی درپیش هوگا

نمک حرام بی وقوف کم بخت موجی نے شاہزادی کو شام کی مُلک میں لیجا کر قیمتی جواهر چھین لی اور اُس کو ایک مسافر سوداگر کی ہاتھ بیچ ڈالا سوداگر نے غلام کو مول لیکر دس برس تک تربیت کی جب اُسنی اچھی آداب سیکھی تب بطور تحفی کی فارس کی بادشاه پاس کہ شہرہ اُسکی بخشش کا سنا تھا لایا شاہزادہ جو چھٹ پنی میں جدا هو تھا بادشاه نے اُس کو نہ پہچانا بہت سی روپیہ دیکر اُسی مول لیا اور خاص غلاموں کی زمري میں داخل کیا جو آثار دولتمندی کی اُس کی چہری اور پیشانی سی ظاہر تھی بادشاه

اُسکي تربيت مين ڪوشش ڪرڻي لڳا تڏوڙي سڀ عرصي مين معتمد هئا اور حضورِ
خدمت مين اُسنِي سرفرازي پايي اس مين ايڪ جوهري سي جو هميشه خزانِي
مين رهتا تھا اور جواهرِ خاني کا مُقيم تھا دوستي هُئي اُس بد گهر جوهري ني
اُس غلام کو ڪه جسني ڪمينون ڪي سانڻه پرورش پايي تهي قريب ديا اور ڪها
ڪه سوف وقت بادشاه ڪي هانڻه سي انگوڻي نڪال ڪر مڃهي لاڊي نو ايڪ نيڪ
ساعت تيري انگلي مين پهناون ليڪن اس شرط سي ڪه تُو مڃهي وزير اپنا ڪري
اُس انگستري مين ايڪ نقش هي جو ڪوئي اُسکو اچهي ساعت مين پهني بادشاه
هووي

غلام ني قريب ڪهاڪرات ڪي وقت جب بادشاه سوگيا هانڻه اُس ڪي انگوڻي
ڪي طرف بڙهايا اور آهسته آهسته انگلي سي نڪالتا تھا ڪه پڪار ڪي بادشاه چونڪ
پڙا اور غلام سي ڪها آي بيوقوف يهه ڪيا ڪام هي جو تُو ڪرتا هي غرض نصي هوڪر
اُسڪي قتل کا حڪم ڪيا اُسڪي بدن پر سي ڪڙي اُتارتي هي بادشاه ڪي نظر اس
داغِ سياه پر پڙي بيهوش هو گيا اور جلال ني اُسڪي قتل ڪرڻ مين توقف ڪيا
جب بادشاه هوش مين آيا لڙڪي کو چهاتي سي لگايا اور ڪها آي نور چشم مين
ني وزير ڪي بافت نه سني اور تڄهي ڪميني موجي ڪي صحت مين رکيا اس
لي آفتون مين پڙا اور ايسي غم و الم مين رها لڙڪي ني بهت سي معذرت ڪي

آور ڪها جوهري ڪي دوستي ڪي سبب مڃه سڀ آيسا ٿا ڪام هئا هتي بادشاهه بي
 جوهري ڪو سزا ڏي آور اڻي فرزند عزيز ڪو بصيحت ڪي ڪه پهر ڪمينون ڪي
 صحت ڪي گرڊ نه پهرنا آور هميشه عالي منس داناون ڪي ساڻه گذران ڪرنا ۽
 اس قصي ڪا فائده به هتي ڪه ڪم ذاتون ڪي صحت آزاد ڪو غلام آور غلام ڪو
 خراب ڪرڻي هتي

۲۵ نقل

ڪوئي ڪايت هميشه اڻي بيٺي ڪو سمجھانا آور به ڪهتا ڪه بابا جان دنيا بري جڳهه
 هتي ڪر تو ڏر نڪر تو بهي ڏر اسکا بيٺا سُنڪر به جواب ڏيتا لالا جي بري بري ڪي
 واسطي هتي ڪر تو ڏر نڪر تو نه ڏر غرض جب نه تب اُن دونون مين بهي گفتگو هئي
 ايڪ روز اُسي اڻا وهه گهوڙا ساري ڪو منگوايا ڪه جس پر ڪي سوار نهئا آور
 ڪهلا پلاڪي خوب تيار ڪيا ته گهوڙي ڪي آتي هتي باب ڦي بيٺي سڀ ڪها بابا جان
 اس پر تم سوار هو هم ڏيکين بيٺي ڦي بهي بهي ڪها ندان بهت سي ڪها سني
 ڪي بعد اسکا باب هتي سوار هئا آور بيٺا پڇهي پڇهي ڏيکنا چلا
 اس مين ڪي ايڪ شخصون ڦي ڏيک ڪر ڪها ڏيکيو به ڪيا ڪم بخت هتي ڪه قبر

میں پائو لٹکا چکا اور تو بھی اُسکی ہوس نہیں گئی جَران بیٹا پچھي جو تَب
 چٹکانا آتا هي اور آپ گھوڑی پر چڑھا جاتا هي يہ سُن وہ اُتر پڑا اور بھٹی کو
 چڑھا آپ پچھي پچھي ديکھتا چلا بھر کي آدمي ديکھي بولي کہ ديکھو يہ
 کیا نا لایئ و نا خلف هي جو آب سوار هو باپ کو جَلو مين دَوَازِنا هي يہ سُن
 آگي رُتھ وي دونون چڑھ لئي تب کوئي بول اُٹھا کہ بي کیا مسخري هُن جو
 ايک گھوڑی ہر دو لد لئي هين يُون سُن وي دوبرن اُتر پڑي اور سايس ني گھوڑا
 ڈريا ليا بي پچھي پچھي ديکھتي جلي تب انھين ديکھ ايک ني ايک سي
 کہا کہ بھاي ديکھو حرام کا مال مُغت جاتا هي اور کسي کي کام
 نہيں آتا

اِس بات کي سُنتي هي کايته ني بھٹی سي کہا کيُون بابا جان دُنيا کي زبان سي
 بچني کي کوئي اور تدبير هو تو کرو مَجھسي تو اب کُچھ نہيں بن آئي لا جواب
 هو بھٹا بولا لاا جي تُم سچ فرماتي تهي دُنيا بُري جگه هي کر تو ڈر نہ کر نو
 يهي ڈر اس کا کُچھ علاج نہيں

۲۶ نفل

دو زميندار اڻڻي گانو سي ڪهين ڪو چلي جاتي ته ڀي راه مين ايڪ ڀچاس ساڻه
 بيگهي اچي زمين ڪا قطعہ ڏيکھ ڪر ان مين سي ايڪ ڀي ڪها ڪه بهاي ڀيه
 جگھ اگر هماري ٿمھاري هائھ لگي تو ڪيا ڪرو بولا مين تو اڻڻي حصي ڪي زمين
 مين پهلوري لگاؤن ڪهو تم اڻڻي جگھ مين ڪيا ڪروگي ڪها مين اڻڻي گاين بهينسين
 چراؤنگا اس ڀي ڪها بهلا مانو يا برا مين تو اڻڻي باغيچي ڪي پاس نه چرائي
 ڏوڻگا وه بولا ٿمھارا ڪجھ اجاره نھين هي مين اڻڻي زمين مين جو چاهوڻگا سو
 ڪرونگا غرض اسي طرح هڏا ٿڌي ڪرڻي لگي هائها پاڻي ڪرڻي اس مين ڪي ايڪ
 راه گير جوان ڪو جهڙڙي ڏيکھ جمع هوگي ته ڀي انھون ڀي ڀيچ ڇاؤ ڪرڻي ان
 سي پوڄها ڪه تم ڪيون آڀس مين لڙڻي هو اسکا سبب ڪهو انھون ڀي سب ماچرا
 ڪه سڀايا سڻتي هي ان مين سي ايڪ شخص بولا ڪه بهاي ٿمھاري وهي مثل
 هي ڪه سوت نه ڪپاس ڪولي سي لٽها لٽهي

گفتگو

DIALOGUE.

*Address at meeting.**

سَلَامٌ عَلَیْکُمْ Peace or safety on you !

سَلَام Peace or safety ' !

بندگی عرض کرتا ہوں My service to you, Sir !

In reply.

و عَلَیْکُمْ اَلسَّلَام And on you (be) peace or safety !

صاحب سلامت Sir, safety or welfare (to you) !

میری بھی بندگی پہنچتی My service also to you !

حضرت سلامت بندگی Sir, welfare (and my) service to you !

At parting.

خُدا حَافِظ God (be your) protector ! Farewell !
Adieu !

سَلَامٌ عَلَیْکُمْ Peace or safety on you !

* The following salutations and addresses are in the dialect of the Muhammadan natives of India, and are generally such as equals use to each other; but, in addressing a superior, the inferior commonly puts his hand to his head and bows without speaking, and the superior bows without speaking in return.

In inquiring after health.

تُمہاری کیا حالت ہے (To an inferior). How are you ?

اب آپ کا مزاج کیسا ہے (To an equal). How do you do, Sir ?

اب مزاج شریف کیسا ہے
مزاج شریف } (More respectfully) How do you do, Sir ?

اب مزاج مبارک کیسا ہے (To a superior). How do you do, Sir ?

آپ کا مزاج شریف کیسا ہے (To a superior). How do you do, Sir ?

آپ کا مزاج مبارک کیسا ہے (To a superior). How do you do, Sir ?

حضور کا مزاج مبارک کیسا ہے (To one much superior). How do you do, Sir ?

In reply.

دُعا کرتا ہوں I make prayer for you.

الحمد لله Praise to God !

فضلِ الہی سی بہت اچھا ہے By the divine favour (my health) is very good.

میرا مجرا پہنچے My respects (to you).

تُمہارا کیا مقصد ہے What is your desire ? or, what do you want ?

آپ کا کیا مقصد ہے What is your wish, Sir ?

تُمہارا نام کیا ہے What is your name?

اِسْمِ شَرِیف آپ کا What (is) your name, Sir?

آپ کیا کہا چاہتی ہیں What do you wish to say, Sir?

تُم کہاں سے آئی ہو Where do you come from?

تُمہارا وطن کہاں ہے What country are you from?

تُم کہاں رہتی ہو Where do you live?

تُم کیا کہتی ہو What do you say?

سَلِیسِ ہِنْدُوسْتَانِی بولو Speak easy Hindūstānī.

اِسکو پھر کہو Say it again.

اِسکو مہربانی کرکے پھر بیان کیجیے } Have the goodness, Sir, to repeat it.
اِسکو پھر ارشاد فرمائیے }

آپ بہت جلدی بولتی ہو You speak very quick, Sir.

میں نہیں سمجھتا ہوں I do not understand.

کہو تو وہ کیا کہتا ہے Tell (me) what he says.

یُولیو مت Do not forget.

آج کیا خبر ہے What news is there to-day?

مَينَ نِي آجَ كُجھُ خَبرِ نَہِينَ سُنِي I have not heard any news to-day.

تُم نِي آجَ كُجھُ نِيئي خَبرِ سُنِي هِي Have you heard any news to-day?

تُم کَہانَ جاتِي هُو Where are you going?

مَينَ گَھر کُو جاتا هُون I am going home.

{ کِتَنّا دِنَ چُڑھا هِي } (Asked before noon). What o'clock
is it?
{ کِتَنّا دِنَ آيا هِي }

{ اب کِتَنّا دِنَ هِي } (Asked after noon). What o'clock is
it?
{ کِتَنّا دِنَ باقِي هِي }
{ کِتَنّا دِنَ رها هِي }

{ دس گھنٹِي } Ten o'clock.
{ دس گھڑِي }

{ ساڑھي دس گھڑِي } Half past ten o'clock.
{ ساڑھي دس گھنٹِي }

اِگارَہ کا عملَ هِي Near eleven.

سَوّا گیارَہ کا عملَ هِي A quarter past eleven.

بارَہ گھڑِي کا عملَ هِي Between eleven and twelve.

گفتگو در میان آقا اور نوکر و غبره کی

DIALOGUE BETWEEN A GENTLEMAN
AND HIS SERVANTS, &c.

صاحب فجر ہوئی ہے بہت دیر سی سورج
نکلا ہے

Bearer. Sir! it is very late, the sun
has been long up.

تم نی مجھی سویری کیوں نہ جگایا

Gent. Why did not you wake me ear-
lier?

میں آج بہت سویا اور سویری میری آنکھ
نکلی

Bear. I slept so soundly to-day, that
I have but just opened my eyes.

تمہاری ہمیشہ یہی خوہی کہ سویری نہیں
اُٹھتی ہو

Gent. This is always the way with
you not to get up early.

جاکی جلدی میری کپڑی لاؤ

Go, bring me my clothes immediately.

آپ کون سی کُرتی آج پہنیں گی

Bear. What coat, Sir, will you put
on to-day?

میری نیلی کُرتی لاؤ اور کمری انگریز اور
اِزار لاؤ

Gent. Bring me my blue coat, and
waistcoat and pantaloons.

میری جُراب کہاں ہیں

Where are my stockings?

میری جوتی لاؤ

Bring my slippers.

کٹونا آیا ہے

Is the barber come?

نہیں صاحب

Bear. No, Sir.

اب دیر هُوَی مَیں نائی کبِ راہ نہیں دیکھ
 سکتا ہوں سو تم میری اُسٹری اور صابون
 اور گرم پانی لاؤ مَیں اپنی ہاتھ سی اپنا
 خط بناؤنگا

Gent. It is late; I cannot wait for him; bring my razors, therefore, soap and warm water: I must shave myself.

چموٹی لاؤ

Bring the strap.

ہاتھ دھونی کا باسن لاؤ (یا چلمچی لاؤ یا
 سلفچی لاؤ)

Bring the wash-hand bason.

صابون لاؤ

Bring the soap.

آنتابی کو اتنا اُونچا نہ اُٹھاؤ اور پانی کو
 تھوڑا تھوڑا میری ہاتھ پر ڈالو

Do not hold the goglet so high, and pour the water out gently on my hands.

رومال مجھکو دو (یا دست مال مجھکو دو)

Give me a towel.

یہ میلا ہے اور اُجلا لاؤ

This is soiled, bring a clean one.

بارلو صاحب فی اپنا نوکر بھیجا ہے اور آپ
 کو سلام کہا ہے اور آپ کو حاضری کی
 واسطی بلایا ہے

Bear. Mr. Barlow has sent his servant with his compliments to invite you to breakfast.

اُس سی پوچھو کہ تمہاری صاحب کس
 وقت حاضری کھاتی ہیں

Gent. Ask him at what hour his master breakfasts.

آٺه گھنٽي کي وقت *Bear.* At eight o'clock.

اُن صاحب کي خدمتگار سي ڪهو ڪه مبرا
سلام اپني آتا سي ڪهي اور مٻن جلد
حاضري ڪيائي کي واسطي آوندا

Gent. Tell that gentleman's servant to give my compliments to his master, and say that I will come presently to breakfast.

سائيس گهوڙي کو ٽهلانا هي اور عرض ڪرتا
هي ڪه اڪر اجازت هڙي تو گهوڙيکو
اسٽبل مين لي جائي ڪيونڪه دھوپ
نھت تيز هڙي هي

Bear. The groom is leading your horse about, and begs to know if he shall take him to the stable, as the sun begins to grow hot.

هان اسڪو ڪهو ڪه گهوڙيکو تھان پرليجاڻي
مگر آڇ مھرا تھاري سستي سي ميري
صبح کي ساري موقوف هڙي

Gent. Yes, tell him to take the horse to the stall; for, through your negligence, bearer, I have lost my ride this morning.

مسواڪ اور منجن ميري واسطي لاو

Bring me the tooth-powder and tooth-brush.

مسواڪ ٽوٽ گئي هي صاحب

Bear. The brush is broken, Sir.

ڪيونڪر ٽوٽ گئي هي ڪل جب مين لي
ناچ کي گھر کي جاني کي واسطي پوشاڪ
پهني ٿي اور مسواڪ کي ٿي تب
تو مسواڪ ٽوٽ ٿي

Gent. How is it broken? it was entire when I dressed for the ball yesterday evening.

مَينِ نِي آج صَبَّحِ كُو اُسي تُوٺا هُوا پايا *Bear.* I found it broken this morning.

مَينِ نِي آج صَبَّحِ كُو دِيكها كِه مِسواڪ تُوٺِي } (Or) I saw this morning that the tooth-
هُوئي نِيئي } brush was broken.

هان شايد كِه تُم نِي اُسكو گچ پر گرا ديا هِي } *Gent.* Yes, I dare say you let it fall
اُور اِس باعِث سي تُوٺ گِيي هِي } on the plaster (chunam) floor, and it
snapped.

ميري ڪنجِي لبر اُس صندوق مين سي نِيئي } *Take my keys and bring me a new one*
مِسواڪ لاو } from that box.

پهه آپ کي ڪنڙهي هِي *Bear.* Here is your comb, Sir.

سِر کي بالون کي واسطي برش لاو *Gent.* Give me the hair-brush.

ميري واسطي ايڪ اُچلا ڪُرتا لاو *Bring me a clean shirt.*

پهه ڪُرتا پهٽا هُوا هِي اُسي درزي کُو دوڪه } *This is torn; give it to the tailor to*
پيوند ڪري } mend.

اِس پائيجامي کي گهٽڙي تُوٺِي هِي *These pantaloons want a button.*

ميري واسطي ايڪ اُور اِزار لاو *Give me another pair of pantaloons.*

ميري بڏهي ڪهان هِي *Where are my braces?*

ميرا جڙاو ٽڪمه لاو *Give me my brooch.*

میری گھڑی کہاں ہے *Gent.* Where is my watch?

اُہ اب مجھے یاد آیا آپکی گھڑی تکیے کی
تلی ہے } *Bear.* Oh, I had forgotten it, Sir; it
is under your pillow.

میری دستانی لاؤ *Gent.* Bring my gloves.

کون سی دستانی آپکو چاہیے ہین چمڑی
کی یا سُوتی } *Bear.* Which will you have, Sir, the
leathern or cotton ones?

سُوتی دستانی لاؤ *Gent.* Give me the cotton ones.

میری خدِمتگار اور حُقہ بردار کو کہو کہ بارلو
صاحب کی یہاں جاتا ہوں وی بھی
وہاں حاضر ہوں } *Tell my khidmatgār and hukka-bardār*
that I am going to Mr. Barlow's, and
they must be there.

کہارو پالکی یہاں سیڑھوں کی پاس لاؤ *Bear.* Ho, bearers! bring the *pālkei*
to the steps of the door.

پالکی کو جھکاؤ تاکہ میں اُس میں سوار
ہوں } *Gent.* Lower the *pālkei* so that I may
get into it.

بارلو صاحب کی گھر کی طرف چلو *Go to Mr. Barlow's.*

پالکی کو اتنا جھول مت دو (یا پالکی کو
اتنا مت ہلاؤ) } *Do not shake the palankeen so much.*

بارلو صاحب کا گھر تم پہنچاڑی چھوڑ آئی ہو *You have passed Mr. Barlow's house.*

نہیں صاحب اُنکا گھر تہوڑی دُور اگاڑے
بڑھکی ہی } *B. arens.* No, Sir, it is a little further
on.

خیر شاید مَیں نی غلطی کی ہی } *Gent.* Well, perhaps I am wrong.

یہ بارلو صاحب کا گھر ہی } *Bear.* This is Mr. Barlow's house.

نہیں یہ اور صاحب کا گھر ہی } *Gent.* No, this is another gentleman's.

تُم کو ہمیشہ ایسا دھوکھا ہوتا ہی } *You* are always making such mistakes.

تُم اُس سفید کوٹھی کی طرف پھرو کہ
جسکی آگے دو کھنپی ہیں } *Return* back to that white house with
the two pillars in front.

دربان دروازہ کھولو } *Bear.* Ho, porter! open the door.

خبر کرو کہ ایک اجنبی صاحب آئی ہیں } *Porter.* Give intelligence that a strange
gentleman is come.

پالکی اُتارو } *Gent.* Set down the palankeen.

پالکی کو چپاؤن میں لیجا کر رکھو تاکہ ٹھنڈی
ہوئی } *Put* the palankeen in the shade, that it
may be cool.

چھاتا لگاؤ } *Hold* the umbrella between me and the
sun.

کس کمرے میں بارلو صاحب حاضری کھاتے
ہیں } *In* which room does Mr. Barlow break-
fast?

دالان میں یا کہ کھانا کھانی کی کمری میں In the hall or in the dining room?

خدمتگار ایک چا کی پیالی میری واسطی
لاؤ } Khidmatgār, bring me a cup of tea.

صاحب چا اور قہوہ دونو تیار ہیں جو
کچھ اُن دونوں میں سے پسند ہو سومین
آپکی واسطی لائون } Khidmatgār. There is both tea and
coffee, Sir; whatever you please, I
will bring you.

اچھا پہلی میری واسطی ایک پیالی قہوہ
کی لائو } Gent. Well, bring me a cup of coffee
first.

میری لائو Bring the sugar-candy.

انڈی لائو Bring the eggs.

انڈی ابھی جوش نہیں دی بی گئی ہیں مگر
جلدی تیار ہونگی } Khidmatgār. They are not yet boiled,
Sir; but they will be ready im-
mediately.

ایک چا کی پیالی لائو Gent. Bring me a cup of tea.

آپکو گاڑھی چا پسند آتی ہے Khidmatgār. Do you like it strong,
Sir?

هان مجھے گاڑھی چا پسند آتی ہے Gent. Yes, I like it strong.

آپکو ٹوسٹ چاہی ہے Khidmatgār. Do you like toast, Sir?

یہ چاہت گاڑھی ہی اسمین تہوڑا اور } *Gent.* This tea is too strong; make it weaker.

گرم پانی ڈالو

شکر اور دودھ لاؤ } *Bring the sugar and milk.*

نمک اور کالی مرچ لاؤ } *Bring me the pepper and salt.*

میری رکابی بارلو صاحب کی پاس لیجاؤ } *Take my plate to Mr. Barlow for some fish and rice.*

اور تہوڑی مچھلی اور خشک لاؤ

کس قسم کی مچھلی آپ چاہتی ہیں } *Khidmatgār.* Which fish do you prefer, Sir, biktī or mango fish?

بیکتی یا تہی

تہوڑی سی تہی مچھلی میری واسطی لاؤ } *Gent.* Bring me some mango fish.

گائی کا گوشت لاؤ } *Bring me beef.*

بھیر کا گوشت میری واسطی لاؤ } *Bring me mutton.*

ہرن کا گوشت لاؤ } *Give me venison.*

تہوڑا سا پلاؤ لاؤ } *Bring some pulā'o.*

سوار کا گوشت بھیری کا گوشت مرغ جنگلی } *Get me pork, veal, fowl, wild fowl, hare, partridge, and waterfowl.*

مرغ خرگوش تیر اور مرغابی میری

واسطی لاؤ

شراب اور پانی لاؤ Bring wine and water.

لال مرچ لاؤ Bring the capsicums (or chillis, or cayenne pepper).

روٹی مکھن لاؤ Hand me the bread and butter.

ایک اور صاف رکابی اور چھری کانتا لاؤ Bring me a clean plate and a knife and fork.

ایک چمچہ لاؤ Bring a spoon.

کیا کون سی مرچ ہے کالی مرچ ہے یا لال مرچ } Is this black pepper or cayenne ?

صاحب یہ لال مرچ ہے *Khidm.* This is cayenne, Sir,

ایک چا پینیکا چمچہ لاؤ *Gent.* Give me a tea-spoon.

مُریان مُجھی دو Hand me the radishes.

کچھ میوہ مُجھی دو Give me some fruit.

تھوڑا سا خاگینہ آپ کھاؤ *Khidm.* Will you take some omelet, Sir ?

نہیں حقہ بردار کو کہو کہ حقہ لاوی *Gent.* No. Tell the *hukka-bardār* to bring the *hukka*.

گٹا دباؤ Press the pipe into the *hukka*.

گلاب کی شیشی مُجھی دو Give me the rose-water bottle.

مُہ نال بہت میلے ہے The mouth-piece is very dirty.

اخبار کا کاغذ لاؤ Give me the newspaper.

قلمدان اور کاغذ لاؤ مین ایک خط لکھا
چاہتا ہوں } Bring the pen-case and paper; I wish
to write a letter.

قلم نرائش لاؤ Bring the penknife.

یہ چٹھی ستن صاحب کی یہاں بھیجو Send this note to Mr. Seton's.

خدمتگار تم سرکار سی جاکر کہو کہ وہ بارہ
گھنٹی کی وقت میری پاس آویں } Khidmatgār, go to the Sarkār and tell
him I wish to see him about twelve
o'clock.

وہ آپ کی گھر جایی Khidm. Shall he go to the house, Sir?

ہاں تم نیچے ٹھہرو جب تک کہ میں اپنی
گھر کو چلوں } Gent. Yes. Wait below till I am going
home.

پالکی دروازی کی پاس لاؤ Bring the palankcen close to the door.

اُف کیا گرم ہے مین نی تم سی کہا تھا کہ
اُسکو چھائون مین لیجا کر رکھو } How hot it is! I told you to put it in
the shade.

صاحب مین نی چھائون مین رکھا تھا مگر
جب سورج بہت چڑھا تب دھوپ
اُسپر گئی ہی } Bear. I did, Sir, but the sun has risen
higher and shone upon it.

تب چاهي تها كه تُم وهان سي پالڳي ڪو
سرڪاتي آور چهاون مين رڳيتي اب ٻيـ
مانند تنور ڪي گرم هي

Gent. You should have shifted it then to a shady place ; it is like an oven.

مين يهان حاضر هون آڻڪا ڪيا حڪم هي

Khidm. I am here, Sir, what are your orders ?

خانسان ڪو ڪهو ڪه تن ڪي وقت پانچ
چار صاحبون ڪي واسطي سامان تيار ڪرو

Gent. Tell the Khānsāmān to provide every thing for tiffin ; I expect four or five friends.

آڇ آب گهر مين ڪهانا ڪهاڻيگا

Khānsāmān. Do you dine at home, Sir, to-day ?

هان ميري ساڻه پانچ ڇه صاحب آور
بيبيان ڪپائي ڪو ڪهاڻيگي سو تُم اُنڪي
مناسب ڪو تيار ڪرو

Gent. Yes. I have five or six ladies and gentlemen ; prepare every thing suitable.

آپ ڪهان جايا چاهتي هيڻ

Bear. Where do you wish to go, Sir ?

مڃئي گه لي چلو پالڳي ڪي ڪهڙيان بند
ڪرو سورج ڪي طرف جهاتا لگاؤ

Gent. Take me home. Pull the shutters of the palankeen a little closer. Hold the umbrella so as to keep the sun off.

سرڪار آيا وي سب جيزين تمڻي مول لي
هيڻ ڪه جنڪي واسطي ڪل تمکو مين ني
حڪم ڪيا تها

Sarkār, have you procured those things I ordered yesterday ?

ہاں صاحب مہن فی اُن سب چیزوں کو
چکا کر آپکی پسند پر موقوف رکھا ہے

Sarkār. Yes, Sir, but I have not concluded for their purchase till I have your approbation.

تُم فی ایک اچھی گھوڑیکی مہری واسطی
تلاش کی ہے

Gent. Have you looked out for a good horse for me ?

ایک گھوڑا بازار میں مین فی دیکھا ہے کہ
آپکی لائق ہے

Sarkār. There is one, Sir, in the bāzār which I think would suit you.

وہ کس ولایت کا گھوڑا ہے تازی یا فارسی
یا انگریزی

Gent. What sort of horse is it, Arabian, Persian, or English ?

صاحب وہ عربی گھوڑا ہے پانچ برس کی
عمر ہے اور رنگت سرخا ہے

Sarkār. It is an Arab, Sir, about five years old, of a grey colour.

سوائے اُسکی بیی تمہنی کوئی اور گھوڑا دیکھا
ہے کہ قابل مول لینی کی ہوئی

Gent. Did you see any other likely to answer my purpose ?

سوائے اُسکی وہاں مشکئی اور سمند اور
گمیت گھوڑی تھی مگر سوائے اُس تازی

Sarkār. There were some black, chestnut, and bay horses ; but none besides the grey Arab appeared to me suitable.

سرخ کی اور کوئی میری نگاہ میں نہ
ٹھہرا

مُجَبِّي چَاهِي كِه زِين لَگام اُور كُڙا مول لُون

Gent. I shall require a saddle, bridle, and whip.

مَگر اُس عَرَبِي گھوڙِي کِي کِيَا قِيَمَت تِي

But, what was the price of the Arab ?

جَب مَينَ نِي گھوڙِي کِي مَالِک سِي پُوجِهَا

تو اُنَنِي بارَ سَو رُوپِي اُسکا مول کِيَا تَهَا

مَگر جَب آڻِکُو مول لِينَا مَنظُور هُئِي تُو

هزار رُوپِي يَا کُچھ کَم وَ زِيَاد اُسکِي

قِيَمَت تَهَرِيگِي

Sarkār. The owner asked 1200 rupees for him ; but, if you wish to purchase, I expect he may be bought for 1000 rupees or so.

يَه بَهت بڑِي قِيَمَت هِي اِتَنِي مول کا

گھوڙا چَاهِي کِه نِهائِيَت خُوب هُو

Gent. This is a large sum ; he ought to be a fine animal for such a price.

جَب آڻِ اُسکو دِيکھِين تُو اُسکِي گِراني کُو

بُهول جائيَن

Sarkār. When you see him, Sir, you will no longer think him dear.

مِيرِي گاڙِي کِي پِهِيون کِي مَرمت کِي هِي

Gent. Have the wheels of my gig been repaired ?

هان صَاحِب گاڙِي مَرمت هُوکر کُل رات کُو

آڻِي هِي

Sarkār. Yes, Sir, the gig is mended, and was brought home last night.

آيا اُنِي نِيَا شِيشَه گاڙِي کِي فَاوَس مِين جِڙا

هِي

Gent. Has a new glass been put in the lamp of the gig ?

نہین صاحب اُسکی پاس کوئی اس مقدار
کا شیشہ نہ تھا کہ جو فانوس میں
ٹپیک آوی مگر اُنہی کہا ہے کہ آج
کہیں اور سی تلاش کرے اُس کی موافق
شیشہ بہم پہنچاؤنگا وِلا نہ مخصوص
اُسکی واسطی ایک شیشہ تراشونگا

Sarkār. No, Sir, the man had no glass that would fit it; he expects, however, to be able to find one somewhere else to-day; if not, he will get one ground expressly.

آیا معمار نبی اسطبل کی تیاری کرتے ہیں
قریب ہے کہ تین چار روز کی عرصی میں
اسطبل کی تعمیر کو تمام کریں اور اُنکو
جو دیر ہوئی ہے سو بولی اور بانس
لملے کی سبب سے ہوئی ہے

Gent. Do the builders get on with the new stables?

تم ذرا وہاں جا دیکھنا کہ کتھری کو بہت
نیچا نہ جڑیں اور گھوڑوں کی باندھنی
کی واسطی لوهی کی حلقوں کو ٹپکانی
سی مستحکم کریں

Sarkār. I expect, Sir, they will be completed in three or four days. Some delay occurred in procuring bamboos and rushes for thatching.

Gent. See that they do not put the trough too low; and, let iron rings be fixed properly to tie the horses to.

Sarkār. They are fixed, Sir.

اور هوشیاری سی دیکھنا کہ تختی کی
دیواروں کو مضبوط بناوین

Gent. Take care that the partitions of the stalls be firmly made.

سائیس کہتا ہے کہ اگر آپ زمین میں
تختہ بندی کریں تو نہایت باعث
گھوڑوں کی سم کی خشکی کا ہوگا

Sarkār. The groom says that if you have the floor laid with planks, it will be too dry for the horses' hoofs.

شاید کہ ممکن ہو مگر یہ ہر جگہ یہاں
دستور ہے کہ گھوڑی کی تھان کو تختہ
بندی کرتی ہیں اور میری ذہن میں
اسکا کچھ نقصان نہیں آنا ہے

Gent. Possibly it may be so; but, I see that such is the common practice here, and I do not think any serious evil is to be apprehended from it.

بہت خوب صاحب جس طرح سی آپ
فرماتی ہیں اسی طرح سی میں اُسی
بنواؤں گا

Sarkār. Very well, Sir, it shall be done as you order it

آیا باغبان نے اُس نئی چمن کو درست
کیا ہے جس طرح سی کہ میں نے اُسی
بتلایا تھا

Gent. Has the gardener laid out that new piece of ground as I directed?

باغبان اُس چمن کي تيارِي کر رہا هِي اُور
وہ مجھ سي کہتا تھا کہ اُس کا کھودنا
بہت مُشکل هِي بسبب اسکي کہ پُراني
درختون کي جڑين اُس مبن بہت هين

Sarkār. He is now engaged upon it ;
he says that the ground is difficult to
be dug up, from the number of old
tree roots which intersect it.

تُم اُس سي کہو کہ پاڻين باغ مبن مثر اُور
گاجر اُور سلنم اُور کرم کلا اُور پھول کوي
اُور پالک اُور آلو اُور موليان اُور سَواي
اسکي جو کچھ کہ باورچيخاني کي واسطي
در کار هو بوي

Gent. Tell him to plant the farther
garden with peas, beans, carrots,
turnips, cabbage, cauliflowers, spi-
nage, potatoes, radishes, and what-
ever else is necessary for the kitchen.

اُور اُس زمين مين کہ جو کوئهي کي نزديک
هي آپکو کبا بونا منظور هِي

Sarkār. And what will you have, Sir,
in the part nearest the house ?

مجھ کو وہان منظور هِي کہ پھلواي لگا ون
اُور باغبان کو کہو کہ اُس کي واسطي بہت
اچھي اچھي پھول جمع کرکي وہان
لگاي خصوص کہ گلاب کي پھول

Gent. I intend making a flower garden
of it ; and, tell the gardener to collect
and plant the most beautiful flowers
there, especially roses.

آیا نَبی بیج باورِ چِخانی کی کھیتون کی
 واسطی ہول لُون اب ایکٹ نیا جہاز
 ولایت سی آیا اور اُس پر سی نَبی بیج
 تُمکو ملینگی

Sarkār. Shall I procure some fresh seeds for the kitchen garden? there is a ship lately arrived from Europe, from which fresh seeds might be obtained.

تُم جانتی ہو کہ کُسنی اُس جہاز کا مال
 خریدا ہی

Gent. Do you know who has purchased the investments of that ship?

هان صاحب سنان سن نی کہ جو چینی
 بازار میں رہتا ہی اُنی بہت ما اسباب
 خریدا ہی

Sarkār. Yes, Sir, Sanātan Sen, who lives in the China bāzār, has made the principal purchase.

اچھا تُم اُسکی پاس جاؤ اور اُس سی بیج
 مول لو مگر خبردار کہ وہ تُمکو پُرانی بیج
 کہ کئی برس سی اُسکی دکان میں ہیں
 نہ دی

Gent. Very well, go to him; but take care that he does not give you some old seed that has been lying on his hands.

مُجھ کو اس کا کُجھ خطرہ نہیں اگر وہ
 بنگالی ہی تو میں بھی بنگالی ہوں

Sarkār. There is no danger of that; I am a Bengali too.

اُور جب تُم اُن کي پاس جاوڻي تُو اُن سي
 دريانت کرنا کہ آيا اُن کي پاس کُچھ
 تازہ پنیر بچي هي اُور دو چکٽبان پنیر
 کي کہ جو اُنکي نظر مين بہتر ہون ميري
 واسطي لاؤ

Gent. Inquire of him, when you go, whether he has got any fresh cheeses ; and bring a couple of such as he can recommend.

اگر آپ کي پروانگي ہوئي تو اب مين
 جاؤں

Sarkār. If you please, Sir, I will depart.

اچھا سايس کو یہاں بھیجو

Gent. Well, send the groom here.

ترکي گھوڑا سواري کي قابل هي

Is the *Turkī* horse fit to ride yet?

نہين صاحب ابھي وہ گھوڑا اچھا نہين
 ہوا

Groom. No, Sir, he is not quite recovered yet.

وہ گھوڑا کہ جو مين ني آخر مول ليا هي
 ميري پسند نہين آتا هي کيونکہ وہ ہر
 چيز سي بہڑکتا هي اور ناخن ليتا هي

Gent. I do not like the horse I bought last ; he is shy at every thing, and stumbles.

مگر وہ گھوڑا ناکند هي شايد سواري کرني سي
 درست ہوئي

Groom. He is young and perhaps will improve by riding.

اگر کوئی اُسکا خریدار پیدا ہو تو میں اُسی
جدا کرونگا } *Gent.* If any purchaser should offer, I
will part with him.

کل آپ کس گھوڑی پر سوار ہو چھینگا } *Groom.* What horse, Sir, will you ride
to-morrow ?

کل میں مُشکی گھوڑی پر سوار ہونگا اور
نئی زین و لگام سی اُسی تیار کرنا } *Gent.* I will ride the dark brown horse
to-morrow ; and let the new saddle
and bridle be put on him.

عربی نُقْرَی گھوڑی کو کچھ مصالح دیا
جاہی } *Groom.* The white Arab horse wants
physick.

شاید کہ تم اُسکو ہر روز نہیں پھیرتی ہو } *Gent.* Perhaps you do not exercise him
daily.

آج جس ٹانگہ پر آپ سوار ہوئی تھی
سو لنگڑا آتا ہے } *Groom.* The pony you rode to-day
appears lame.

میں نے آج اُسکو بہت دَوڑایا ہے سواگر
وہ دو تین روز تھان پر بندھا رہیگا تو
خود بخود اچھا ہو جائیگا } *Gent.* I rode him very hard : let him
rest a few days, and he will recover.

جاہٹ سوار کو بلاؤ } Call the horse jockey.

سمند گھوڑی کو تم نے سوار پر لگایا ہے اور
اب اُسکی بہت بھڑک بھڑک ہے یا نہیں } *Gent.* Have you trained well the bay horse,
and broken him off his shyness ?

اب وڏو ڪم ٻيڙڪتا هجي مگر سوارِي ۾ اڀري
نڀين لڱا هجي

Jockey. He is now much less shy, but not yet quite fit for riding.

سُرُخِي مڇنس گهوڙي کي ٻيڙي ڪڍي ڪڍي
پهرا ڪرو وڏو بهت منهن زور هجي اور
لنڀيان ڪرنا هجي

Gent. Ride the cream-coloured *mujan-nas* also now and then ; he is head-strong and apt to plunge.

وڏو ٻڙا جاندار اور چالاکت گهوڙا هجي اگر اڪثر
پهرا جائڱا تو جلد هموار هو جائڱا

Jockey. It is a high-spirited active horse, and should be ridden oftener ; he would then be more tractable.

مين اس جنگل کي گهوڙي کي ڪه ايڪ
مهيني کي مدت هوڻي ڪه تم ٽي مهيني
واسطي مول ليا تيا بيچا چاهتا هون اب
اسکي قيمت ڪها مليگي

Gent. I wish to sell the *jangli* horse which you bought for me a month ago : how much can be got for him ?

ان دنون بسبب افراط کي گهوڙي بهت
سستي هين اور گهوڙون کي خريداري ڪا
بازار نهايت سرد هجي اس سبب سي
مين ٻه خيال ڪرنا هون ڪه زياده نوي
روپيون سي اس کي قيمت نه اٿهڻي

Jockey. Horses have been so abundant lately that they are very cheap, and the market is dull ; for this reason I do not think he will fetch more than ninety rupees.

مُجھ کو اُسکا بیچنا منظور ہی اگرچہ یہ
 نہایت کم ہی اُس قیمت سی کہ میں
 فی اُس کو خریدتا ہی مگر تم سی جس
 قدر کہ ہو سکی اُسکی قیمت بڑھانا

Gent. I will sell him, though this is much less than I gave for him; you will, therefore, dispose of him for the highest price you can get.

کچھ نئی سوداگر عربی اور ترکی گھوڑی لیکر
 اس شہر میں آئی ہیں اور اُنکی
 درمیان میں ایک کُمت عربی گھوڑا
 نہایت خوش ترکیب اور چالاک ہی

Jockey. Some merchants have just arrived with Arabic and Turkish horses; there is amongst them a bay Arab peculiarly handsome and active.

میری اسٹبل میں سواری کی واسطی بہت
 گھوڑی ہیں اب مجھ کو اور گھوڑی مول
 لینی کی خواہش نہیں

Gent. I have already too many horses in the stable for my riding; I do not wish to buy more at present.

دوربی کو یہاں بھیجو

Send the dog-keeper here.

شکاری کتوں کو کل فلانی جگہ صبح کی وقت
 لےجا کر حاضر رہنا میں شکار کی واسطی
 وہاں آؤنگا

Take out the hounds to such a place to-morrow morning, and be ready; as I shall go hunt there.

آپ کس چیز کا شکار کرینگے سوار کا یا
 ہرن کا

Dog-keeper. What will you hunt, Sir, the boar or the deer?

مُجھ کو ان دونوں کا شکار منظور نہیں
ہی بلکہ میرا ارادہ گیدڑ کی شکار کا ہی

Gent. I do not like either, but I intend to hunt the jackal.

تازی کُتوں سی شکار کپیلیگا

Dog-keeper. Will you hunt with the greyhounds, Sir?

گیدڑ کی شکار کی واسطی تازی کُتی بہت
مناسب ہیں سو تم کل تازی کُتوں کو
وہاں حاضر کرنا

Gent. Greyhounds will be properest for the hunting of the jackal; let them, therefore, be taken to-morrow.

منشی صاحب مین تمہاری دیکھنی سی
بہت مسرور ہوا اتنی مدت تم یہاں
کیوں نہ آئی تھی

Gent. Mr. *Munshī*, I am very glad to see you: why have you been absent so long?

مین بہت بیمار تھا اور طبیب مجھ کو باہر
چلنی سی منع کیا تھا

Munshī. I have been very ill; and the Doctor forbade my going out.

تمہیں کیا بیماری ہوئی تھی

Gent. What has been your disorder?

مجھے بہت تب تھی اور حکیم نے کہا کہ
بسبب غلبہ صفر کی تھی

Munshī. I had much fever: and the Doctor said it was occasioned by bile.

تمہاری واسطی کیا دوا طبیب نے لکھی تھی

Gent. What medicine did the Doctor prescribe for you?

طبیب نے میری واسطی ایک نسخہ مسہل

کا لکھا تھا اور دوا مَقِی کا استعمال

Munshī. The Doctor prescribed me a purgative, and ordered the use of an emetick.

حکم کیا تھا

آج ميری سر مين کُچھ دُرد معلوم ھوتا ھي
 اور اس سبب سي مير دل پڙھني کي
 طرف مٽوجھ نہيں سو آپ تشریف
 لڄائي اور کل ميری درس کي واسطي
 آئيگا

Gent. I feel a pain in the head to-day
 so that I cannot read: be so good,
 therefore, as to go now and come
 again to-morrow for study.

حکيم کو ميری واسطي بلاؤ ميری طبيعت
 بيمار ھي

Gent. Go for the Doctor; I am unwell.

آج آپ کا مزاج کيسا ھي اب مجھي اپني
 نبض دیکھائي زبان دیکھائي

Doctor. How do you do, Sir? allow
 me to feel your pulse. Shew me your
 tongue.

ميری تمام اعضا مين درد ھي اور جي
 متلاتا ھي

Gent. I have a pain in all my limbs,
 and sickness at stomach.

مين آپ کي واسطي ايک نسخہ لکھتا ھوں
 يقين ھي کہ نہایت مفيد ھوگا اور اس
 سي آپ کا مزاج کل نہایت اصلاح پر
 آويگا

Doctor. I will write you a prescription,
 which, I doubt not, will be of use;
 and you will be better to-morrow.

بہت خوب خدا حافظ

Gent. Very well. Farewell.

مُنشي صاحب ميری واسطي کليات سودا
 کي لاي ھو

Munshi, have you procured me a copy
 of Saudā's works?

ہاں صاحب سر یہ حاضر ہے اور خوب
قسمت ایسا خوب نسخہ سری ہاتھ
لگا

Munshi. Yes, Sir, here it is; and, I have been very fortunate to get so neat a copy.

میں خیال کرتا ہوں کہ میری واسطی محال
ہی کہ میں زبانِ ہندی اور عربی اور
فارسی کو سیکھوں بدوں اس بات کی
کہ اول اصطلاحات صرف نحو کی
سیکھوں

Gent. I perceive that it will be impossible for me to make any considerable progress in the Hindi, Arabic, and Persian languages, without first learning the grammatical terms used in them.

درست ہے کہ ہر زبان کی صرف نحو کی
اصطلاحات کی جاننی سی اس زبان کا
سیکھنا نہایت آسان ہوتا ہے کیونکہ
جملوں کا ربط اور عاملوں کا سمجھنا بدوں
علمِ اصطلاحات صرف نحو کی محال
ہی

Munshi. It is very true that a knowledge of the grammatical terms greatly facilitates the acquisition of a language; as the construction of sentences and the government of words cannot be understood without it.

اور اصطلاحات صرف نحو کی کہ جو فارسی
اور ہندی میں استعمال کی جاتی ہیں
ان کا مادہ زبانِ عربی سے ہے

Gent. The terms used in Persian and Hindūstānī are borrowed from the Arabic.

دُرُسْت صَاحِبِ كِه اُن زَبانُون كِي صَرَف
 نَحْوِ مُوَافِقِ عَرَبِي كِي هِي اَوْر اِسِي طَرَح
 سِي هَمَارِي عُلُوم كَا مَآخِذُ بِيهِ زَبَانِ
 عَرَبِي هِي

Munshī. True, Sir, the grammar of those languages, as well as our other sciences, are derived from the Arabic.

عَرَبِ كِسْ عِلْمِ كِي طَرَفِ زَبَادَه مُتَوَجِّه هُوِي
 هِي

Gent. To which of the sciences have the Arabs particularly directed their attention?

هَر جَنْدِ كِه اَهْلِ عَرَبِ نِي هَر عِلْمِ مِيْن كَمَالِ
 تَحْقِيقِ اَوْر سَعِي كِي هِي مَگَر اِسِ وِلَايَتِ
 مِيْن صَرَف نَحْوِ اَوْر مَنطِقِ اَوْر مَعَايِ كَا
 زَبَادَه چَرچَا هِي

Munshī. The Arabs have assiduously investigated and cultivated all the sciences ; but, in this country we pay most attention to their grammar, logick, and rhetorick.

تَمَهَارِي صَرَف نَحْوِ كِي كِس طَرَح تَقْسِيمِ اَوْر
 تَفْصِيلِ هِي

Gent. Into how many parts do you commonly divide grammar?

فَقْطِ دُو تَقْسِيمِ مَشْهُورِ هِيْن اِيكْ صَرَف
 هِي كِه جِس مَبِينِ اَفْعَالِ اَوْر تَبْدِيلِ
 اَوْضَاعِ اَفْعَالِ سِي بَحْثِ كَرْنِي هِيْن دُوسَرِي
 نَحْوِ كِه جِس مِيْن اِعْرَابِ اَوْر عَوَامِلِ وَ
 غَيْرَه سِي كُفْتُو كَرْنِي هِيْن

Munshī. Two only are customary ; one is *ṣarf*, in which verbs and their conjugation are treated of ; and, the other is *naḥw*, in which the vowels, the governing words and the like are discussed.

اشعار کی واسطی بی تمہاری بیان قانون
ہیں } *Gent.* You have likewise rules for
poetry, I suppose ?

ہماری بیان علم عروض ہی کہ جو شامل
ہی نظم اور تقطیع پر اور وہ عروض
ہماری اشعار کا مبنی ہی } *Munshi.* We have the science of pro-
sody, which includes the construction
and division of verses ; and upon that
our poetry is founded.

ہماری زبان میں کلمی کی آٹھ قسمیں
ہیں تمہاری کلمی کی تقسیم کسطح پر
ہی } *Gent.* We reckon eight parts of speech
in our language : into how many do
you divide words ?

ہماری بیان کلمی کی تین قسمیں ہیں
یعنی اسم اور فعل اور حرف } *Munshi.* Into three ; namely, noun,
verb, and particle.

اس تمہاری تقسیم سی معلوم ہوتا ہی کہ
جو کچھ کہ ما سواي اسم اور فعل کی
ہی حرف میں داخل ہی } *Gent.* From this I perceive that all
besides the noun and verb is included
in the particle.

مگر لفظ اسم میں اسم اور ضمیر اور اسم
فاعل اور اسم مفعول اور صفت موصوف
بی داخل ہیں } *Munshi.* But, under the word noun are
classed the noun, pronoun, present
and past participles, and adjective.

اس جہت سی تمہاری زبان کا قانون
آسان پایا جاتا ہے

Gent. This must simplify your grammar very much.

یہ تقسیم نہایت آسان ہے مگر اصطلاحات
مخصوص کی گئی ہیں اور حدود سی

Munshi. This classification is very simple; but, the terms are limited by other definitions.

یہ بات میری خیال سی اتر گئی تھی کہ
میں فی اس نوع سی کہا مگر اب
مجھے یاد آیا ہے کہ ایک دن جو مہر
تمہی پڑھتا تھا تو تم فی ایک جملی
کی حقیقت الفاظ بیان کی تھی او
اصطلاحات کہ جو اسکی بیان میں تھیں
استعمال کی تھیں انسی کمال مجھ کو
تجربہ ہوا

Gent. I was not aware of this circumstance, when I spoke; but I now remember that one day reading with you, I was astonished at the number of terms you employed to analyse the sentence we were engaged upon.

اور اول وی اصطلاحات مشکل نظر آتی
ہیں مگر جب چند روز انکا استعمال
کیجیے تو نہایت آسان ہو جائیگی

Munshi. Those terms appear complicated at first sight; but, the difficulty will quickly vanish if you persevere for a few days.

میں جلدی انکی سیکھنی کا قصد کرونگا او
ان شا اللہ تعالیٰ جلد ان سب کو یاد
کرونگا

Gent. I will begin immediately to study them; and, hope to master them shortly.

اگر تم حقیقتِ الفاظِ سی مطلع ہوگی کہ
وہ فقط صرف و نحو سی حاصل ہوگی
ہی تو تمہاری استعدادِ جلدِ کامل ہوگی

Munshī. If you obtain an acquaintance with the peculiar form of words, which is to be gained from grammar only, your progress will then soon be complete.

درست ہی کیونکہ ہم ان الفاظ کا استعمال
صحیح نہیں کر سکتے ہیں اور نہ وجہ
انکی استعمال کی جانتی ہیں بدوں
صرف نحو کی

Gent. True; for we can neither apply them properly, nor do we know the reason of their application, without grammar.

اب درست فرمائی ہیں اور تعجب ہی کہ
اور صاحبانِ انگریز بھی اسی طرح سی
نہیں خیال کرتے ہیں

Munshī. Sir, your remark is just; and I am surprised that other English gentlemen do not think the same way.

اس لفظ کو اصطلاحاتِ صرف میں کیا کہتی
ہیں

Gent. In the terms of grammar what do you call this word?

یہ فاعلِ فعل کا ہے

Munshī. This is the nominative or agent to the verb.

اور یہ کہ ما بعد ہی فعل ہے

Gent. This which follows is the verb?

نہیں صاحب یہ مصدر ہی ہم فقط فعل
اُسکو کہتی ہیں کہ جسمین زمانہ بوجہا
جاری

Munshī. No, Sir, that is the infinitive: we call those words only, in which time is understood, verbs.

ہماری اصطلاح میں مصدر بھی فعل میں

Gent. Under the word verb, we include the infinitive.

داخل ہی

یہ لفظ مفعول ہی

Munshi. This word is the object or acted upon.

اور لفظ مفعول میں سب طرح کی مفعول
داخل ہیں مگر شاید کہ تم انکو بقید
خاص مختص کرتے ہو

Gent. The word *maf'ul* comprises all the oblique cases; but, you can more particularly define them, I suppose.

درست ہی اور آپکو انکی کیفیت سے
اطلاع کرونگا جہاں کہیں کہ وہ عبارت
میں واقع ہونگی

Munshi. Certainly: I shall point them out as they occur.

یہ کیا فعل ہی

Gent. What is this verb?

یہ فعل ماضی اور لازمی ہی مگر وہ فعل
کہ جو دوسری جملی میں ہی متعدی
ہی اور صیغہ حال ہی

Munshi. It is the past tense and an intransitive verb; but, the verb in the next sentence is transitive and in the present tense.

اور تمہاری صرف میں ایک اور ما سوائے
اسکی بھی فعل ہی اور اسکو تم کیا
کہتی ہو

Gent. You have another kind of verb; what do you call it?

وَدُ فِعْلٍ مَّجْهُولٌ هِيَ اَوْ اُسْكِي تَعْرِيفُ يُون
كَرْبُ دَيْنِ كِه وَهُ اِيكَتُ فِعْلٌ هِيَ كِه
جَسَا فاعِلٌ مَعْلُومٌ نِهِن

Munshī. That is the *ft^l-i-majhūl* (passive verb), which means the verb whose agent is not declared.

اَوْرِيَه كِيَا هِيَ

Gent. What is this?

يِيَه اِسْمِ فاعِلِ هِيَ اَوْرِيَه لَفْظُ كِه جِسپر فِعْلُ
وَاَقَعَ هُوَا هِيَ اُسِي مَثْعُولُ كِهْتِي هِين

Munshī. This is the active participle : and, the word which is the object of the verb is called the passive participle.

يِيَه كِيَا صِيغَه هِيَ

Gent. What tense is this verb?

يِيَه صِيغَه مُسْتَقْبَلُ

Munshī. This is the future.

تَمَهاري يِهَان تَذْكَيرُ اَوْر نَأْنِيْثُ اِسْمُ كِي
وَاسْطِي كُونِ سِي اِصْطِلَاحُ هِيَ

Gent. What terms do you make use of for the gender of nouns?

هَر لَفْظُ يَا مُذْكَرُ هِيَ يَا مُؤَنَّثُ بِاَصْلِهِ يَا
بَسَببِ اِسْتِعْمَالِ كِي جَو لَفْظُ كِه نَرُ كِي
وَاسْطِي هِيَ وَهُ لَفْظُ مُذْكَرُ هِيَ اَوْر جَو كِه
مَادَه كِي وَاسْطِي هِيَ اُسْكَو مُؤَنَّثُ كِهْتِي
هَبْن اَوْر لَفْظُ كِه مُذْكَرُ اَوْر مُؤَنَّثُ بِاَصْلِهِ
هِيَ اُسْكَو مُذْكَرُ اَوْر مُؤَنَّثُ قِيَاسِي كِهْتِي
هِين اَوْر جَو اَلْفَاظُ كِه تَفْرِقَه كِيِي جَانِ
هِين بَه سَبَبِ اِسْتِعْمَالِ كِي اُنْكَو مُذْكَرُ
اَوْر مُؤَنَّثُ سَمَاعِي كِهْتِي هِين

Munshī. Words are either masculine or feminine, from their nature or by usage : those which are applied to males are masculine, and those which are applied to females we call feminine : those which are masculine or feminine by nature we call analogous, while those that are so distinguished by usage are called prescriptive or arbitrary.

یہ کیا ہے *Gent.* What is this?

یہ حرفِ عطف ہے اور لفظ کہ ما بعد
واقع ہے وہ صلہ ہے موصول کا } *Munshī.* This is a conjunction : and
the word which follows is the relative
agreeing with the antecedent.

یہ ضمیر جمع ہے یا مفرد *Gent.* Is this pronoun singular or plural?

یہ مفرد ہے یہ حرفِ ندا ہے *Munshī.* It is singular. This is the
sign of the vocative.

اس جملے کو کیا کہتی ہیں *Gent.* What is this sentence termed?

یہ جملہ استہامیہ ہے *Munshī.* This is an interrogative sentence.

منشی صاحب آج اس قدر پڑھنا بس ہے اور
باقی کل پڑھوں گا } *Gent.* Well, *Munshī*, this is enough for
the present ; the rest I will read to-morrow.

پہ انخاب کیا گیا ہی کتاب آرایش محفل میں سی کہ جو اکثر یہ مشتمل
ہی مضمون خلاصہ الہند پر

یہ چند سطرین مملکت ہندوستان کی تعریف میں

جب سی پہ مرکزِ خاکی حیوانات کی آرامگاہ ہوا سیکڑوں ہزاروں لاکھوں شہرِ قصبی
بسی اور بستی جاتی ہیں کوئی ادنیٰ کوئی اعلیٰ لیکن ہندوستان کی سرزمین
کا عالم سب سی نرالا ہی کوئی ولایت اسکی وسعت کو نہیں پہنچتی اور
کسی مملکت کی آبادی اس کو نہیں لگتی یہاں کی ہر ایک بستی میں
گہماگہم جا بجا ایک نئی طرح کا عالم ہر شہر و قصبے میں سُہری پاکیزہ
ہختہ متعدد سرائیں، مسافر کی واسطی ہر موسم کی اور ہنسی بچھوئی اور اقسام
کی غذاؤں، اکثر بستریوں میں مسجدیں خانقاہیں مدرسی باغات، غریبوں
بیکسون مسافروں کی لمبی متعدد مکانات، قلعی بڑی بڑی مضبوط وسعت
میں ایسی کہ سیکڑوں گاؤں اُن میں بسیں، اور رفعت میں اس قدر کہ
بادل اُنکی نیچی برسین، ندی نالی تالاب کوئی لطیف و پاکیزہ ہزارہا، پانی
اُن میں میٹھا ٹھنڈا سُہرا بہا ہوا، بڑی بڑی دریاؤں میں کشتیان نوازی

بَجَرِي وَ غَيْرِه بِي شُمار “ شاه راه کي نَدِي نالون پر بيشتر مِقامون ميں پُل
 بَنَدھي هُوي نَيار “ اڪثر رستون ميں کوسون تلک ساپَه دار درختون کي دُرسَتَه §
 قطار “ ايڪ ايڪ کوس کي مسافت پر ايڪ مِينار نَمُودار “ هر ايڪ چَوکِي
 پر همہ چيز مَهِيَا “ سَوَدِي والون کي دُکانن جابجا “ مُسافر خوش و خرم کِهاڻي
 . پِيتي اُتھِي بِيٽھِي دِن بھر چلي جائي هِن “ اور شام کو منزل پر بھي سب
 طرح کا آرام پانڊ هِن “ (بیت) جھان ديکھِي خِير هِي خِير هِي “ سفر يھ
 نِهِن باغ کي سِير هِي “ سِوای اس کي راه ميں اگر سونا اُچھالتي چلي جائِي
 کِهِن خُطرَ نِهِن اور جَنگَل ميں رات کو جھان چاهين سو رھين کُچھ پُرَوا
 نِهِن چُناڇھ هميشه سَوداگر بَنجاري مال متاع غلہ دور دور سي بھر لائي هِن
 اور منزلِ مقصود پر سلامت جون کا تون بيٺچ جاتي هِن مشرق کي طرف اس
 مَمْلُڪت کي بَنگالا هِي اور جَنُوب کي سَمَت دُکھن مغرب کي جَانِب ٿِيھَہ
 وھان سي شور دريا نَزديڪ هِي اور شِمال کي طرف ايڪ بڑا پهاڙ هِي کِه
 اُسکي اِنھيا کو کوڙي نِهِن پھنچا هر چنڊ اس سرزمين ميں اَلماس يا قُوت
 سوڻي روپي تانبي لوهي سُرَب وَ غَيْرَ کي کھانين مَوْجُود هِن اور اِنکا حاصل بھي
 بھت سا هِي ليڪن بيشتر آمَدني يھان بَدولت غلِي کي هِي اور وَہ اَنواع وَ

§ *du-rasta* for *do-rasta*, 'Two roads or rows, on both sides of the way.'

اَناسام کا هوتا هي اُنکا تفصيل وار لکھنا دقت سي خالي نهين پر بهان کا اکثر
 اناج با مزه و خوش ذائقه هوتا هي خصوصاً سُکھداس کي چانول نہایت
 لطيف لذیذ خوشبو هوتي هين پادشاه وزير امير بلکہ ساري دولت مند جنکو خدا
 ني ذائقه ديا هي هر روز پکواني هين اور چاه کر کھاتي هين سچ تو به هي که
 اگر بي بهشت مين هوتي تو حضرت آدم عليه السلام گيهون کا دهيان نکر تي
 توڑنا کھانا تو معلوم غرض غلي کي بهتایت زراعت کي کثرت پر موقوف هي
 اور اُسکا مدار بارش پر هر چند بعضي بعضي مقامون مين کهيتيان جهيل
 تالاب اور کُوئي کي پاني سي بهي هوتين هين خصوصاً پہاڑ کي ترابي مين که
 وهان ندي نالي بيشتَر بهتي هين قطعي وهان کي زمين کي بسا اوقات نمناک
 رھتي هين وه چندان مينه کي محتاج نهين پروہ کتنِي اور کيا بساط رگھتي هي
 که غلہ اُسکا وفا کري اور ايک خلق خدا کا پيت بهري الغرض اکثر زمينين
 بهان کي جو قابل جوتني بوني کي هين اُنکي زراعت موقوف بارش پر هي
 سياچنا وهان مُتَعَدِّر اور لا حاصل کيونکہ وي اس قدر هين که شمار بهي اُنکا
 دُشوار هي پھر کسانون کا کيا مقدور جو اُنکي عشرِ عشير کو بهي پاني دي سکين
 سیراب کرنا تو درکنار به قادر لا يزال ني ابرهي کو قدرت بخشي هي که ايک
 پل مين جل تھل بهر ديتا هي حاصل به هي که غلي کي فراواني اور اناج کي

ارڙائي کا سبب مُسَيِّبُ الْأَسْبَابِ نِي بَارِنِ رَحْمَتِ هِي ڪو بنایا هِي سِيئَجي
 سڃاڻ سِي ٻيه بات ڪهان اُور بَعْضِي سِير حَاصِلِ ڪِه وَه سال مِين دُو بار مَزْرُوع
 هُوتِي هِي بَلْڪِه تِين بار سُبْحَانِ اللّٰه ڪيا صَانِعِ هِي ڪِه هَيُولَا تُو عَنَاصِرِ ڪا اِيڪَ
 ڪيا پهر اِيڪَ ڪي اِيڪَ ڪو صَدّ بنایا اُور تَانِيَرَاتِ مُخْتَلِفَه اُن سِي ظَاهِرِ ڪِين بَلْڪِه
 هر هر واحد ڪو ٻِي خَوَاصَ وَ اَوْصَافِ اِيڪَ سِي نَدِي چُناڻجِه ڪِسي مُلڪَ ڪي
 هُوَ ڪُجھ هِي اُور ڪِسي شَهَرِ ڪي ڪُجھ عَلِيّ هَذَا اَلْقِيَاسِ پَانِي مِين ٻِي ڪِفِيَّتِ
 اِيسي هِي ڪُجھ دِيکُهي جَاتِي هِي هر چنڊ ڪِه جِنَسِ مِين اِتِّحَادِ رَکَهِتا هُو اب
 گَنّا جَمُنَا مِين ڪِس قَدَر قُرْبَتِ هِي سَآئِه اِسڪي پَانِي ڪي تَاثِيرِ بَلْڪِه رَنگَتِ
 ٻِي جُدِي هِي پهر جن دريائون مِين ڪِه ڪَالِي ڪوسُون ڪا تَفَاوُتِ هِي اُنڪي پَانِي
 ڪي خَاصِيَّتِ ڪا فَرْقِ لِکَهِنا زِيَادَه هِي اُور ڪُوِي تُو سَآئِه اِس بات ڪي ڪِهين
 ڪهاري ڪِهين مِيٽَهي هُوتِي هِين ٻهان تُو رَاتِ دِن ڪا تَفَاوُتِ هِي لِکَهِنا اُسکا مَحْضِ
 لَعُو زَمِينِ ڪي ٻِي مَاهِيَّتِ اِيسي هِي ڪُجھ هِي ڪِسي جَاگَه تُو اِيڪَ سال
 مِين دُو تِين تِين مَرْتَبِي اَنَاجِ پيدا هُوتا هِي ڪِهين اِيڪَ مَرْتَبِي ڪِسي مَقَامِ
 مِين مُطْلَقِ نِهين ڪو ڪِه مِينَه سَب جگَه مُسَاوِي بَرَسِي سِوَايِ اِسڪي ڪِهين ڪا
 چَانُولِ خُوب هُوتا هِي ڪِسي جگَه ڪا گِيهُون ڪِسي طَرَفِ ڪا چِنا مَعَهذا ڪَمَتي
 زِيَادَتي ٻِي هر اَنَاجِ ڪي جَاڄَا دِيکُهنِي مِين آتِي هِي وَجَه اِسڪي ڪما حَقُّ هُم

پر نہیں کھلی مگر آگ کی خاصیت و کیفیت میں فرق معلوم نہیں ہوتا شاید اسکا سبب یہ ہو کہ وہ بدون لکڑی کوہلی و غیرہ کی علیحدہ موجود نہیں ہوتی یا کچھ اور ہو کہ اُسی ہم نہیں جانتی العلم عند اللہ

چند سطرین موسمِ بہار و برسات کی تعریف میں

اگرچہ فصلِ ربیع میں بھی اس مُلک کی بیچ پھول پھل بہتائیت سی انواع و اقسام کی پھولتی پھلتی ہیں آم موراتی ہیں بلکہ گلاب بھی باغوں کی بیچ بیشتر اسی فصل میں پھولتا ہے اور جنگلون میں تیسو سوسون اس کثرت سے کہ نگاہ کام نہیں کرتی اور آنکھ نہیں ٹھہرتی رنگت اُسکی عاشقوں کی چہرے کی زردی زیادہ چمکاتی ہے اور ہوا آتشِ عشق کو دونا پھڑکاتی ہے (ابیات) جنگو وصلِ گلرخان ہے اُنکو بہاتی ہے بہار ” ہم سے مہجوروں کو لیکن کب خوش آتی ہے بہار “ دید گل کیا کیجی بڑھتی ہے دُونی بیکلی ” خارِ ہجران اور بھی دل میں چمباتی ہے بہار “ فی الحقیقت رات دن اُسکا خالی کیفیت سے نہیں کیونکہ دھوپ ہی حدت اور چاندنی ہی کدورت ان دنوں رہتی ہے اور باؤ بھی عطریّت و اعتدال کی ساتھ بہتی ہے چنانچہ اُسکی

جتيوڪي ڪي لپٽ دماغون ڪو مهڪاتي هي اور رطوبت اجسام ڪي تازگي بڙهاتي هي مرزا يان هند اس موسم ڪو فصل بهار يا موسم بهار ڪهتي هين پر اڪثر خاص و عام گلابي جاڙا ابتدا اس رت ڪي مين ڪي سنڪرات هي يعني آفتاب ڪا آنا برچ حوت مين اور انهن ميڪه ڪا آخر يعني برچ حمل ڪا نيسوان درجه اور پنجمين بسنت جو هولي ڪي پھلي هوتي هي وه ايڪ تبهار هي ڪه جهان مين رايچ هو گيا و آلهولي موافق اس حساب ڪي اس رت سي مقدم هي ڪيونڪه دهليندي چيت ڪي پھلي ڪو هوتي هي ليڪن نو روز ڪه وه عبارت تحويل آفتاب در برچ حمل هي هولي ڪي آگي پنجهي هوتا هي پر تهوڙي دنون ڪي فرق سي اور بعد سالهي سال ڪي اتفاق آيسا هوتا هي ڪه هولي اور نوروز ايڪ دن جمع هو جاتي هين ليڪن اس ملڪ مين برسات ڪا موسم نهايت لطف دگهاتا هي آسمان پر رنگت برنگت ڪي گهڻا “چارون طرف خوش آيند هوا” زمين يڪ تخت سبز زار” هر ايڪ پهڙا مثل گلزار اور گلزار سراپا بهار” پھول طرح طرح ڪي چمنون مين ڪلهي هوي “درخت هري هري گنجان آپس مين ملي هوي” نهرون ڪي لبريزي ڪا طور هي جدا “سبزي ڪي نو خبزي ڪا عالم هين عليحدده” هر ايڪ ندي نالا دريا و چرڙا هوا “دبرا دهر تالاب پاني سي بهرا هوا” سبزي ڪي لهڪ بير بهشي ڪي دهڪ بجلي

کي چمڪ بادل کي کڙڪ اڳڪ عالم دڪيان ڏي ننگون کي ڌار مينه کي
 پهاري مورو کي چنگهار بمهون کي پڪار دلونکو لڀاڻ ڏي تنه جا بجا گري
 هوي جپولي پڙي هوي هنڌولي ڪهڙي هوي اُن مڻ رنگ رنگ کي
 پوشاڪين پهنِي هوي سيڪڙون پري پيڪرين جهولتان هنن کوي پينگ چڙها
 رهي هي کوي هنڌولا گا رهي هي کوي پاڻ جوڙ ڪر ڪسيڪي سانڻ جهولتي
 هي کوي ڪسي کا دل ليڪر بهولتي هي (اڻايت) هر ايڪ ڪام مين اڻي
 مشغول هي “ ادا اُسکي جو هي سو مقبول هي “ چڙهي هي سڀون ڪو جواڻي
 کي هي “ جي ڏيکڻهي مست هي مست هي “ عجب طرح کي رت هي
 برسات کي “ ڪه شڪل اور بدلي هي دن رات کي “ گهڻا کي ٻه ڪثرت هي
 شام و سحر “ بس اب ايڪ صورت هي شام و سحر “ هرايڪ طرف هي
 بادلون کا هُجوم “ ٻه گچھ مينه کي هي زماني مين دھوم “ هميشه بندھا
 مينه کا تارهي “ برستا پڙا موسلا دھار هي “ عيان هي هرايڪ چشمه با
 آب و تاب “ پر يڪ هي نهان چشمه آفتاب “ زماني مين دور مي ناب
 هي “ بسا هر طرف عالم آب هي “ نه دن کي خبرهي نه اب رات کي “ اگر
 گچھ خبرهي تو برسات کي “ شروع اس رت کي سنڪرات ڪڙڪ کي يعني
 آنا سورج کا سرطان مين اور تمامي اُسکي سنڱھ کا آخر مراد اسي تيسوان

ھَرَجَہ اسد کا ھي پس اس حساب سي ساون بھادون ھين اس رت مين
 داخل ھين اور اسازھ کوار خارج ليکن خاص و عام مين چارون ھين موافق
 اسکي پھلا اسازھ ھي اس مبن اکثر ابر غبار آلود بلکہ گاهي آندھي کي سانھ
 آتا ھي اور مينھ زور شور سي برس کر کھل جاتا ھي دوسرا ساون اس مين
 بيشتر سہاوني سہاوني گھٹائين ٲھنڌي ٲھنڌي ھوائين بارش بھي اکثر ميانہ و
 معتدل ليکن کبي کبي دن ابر گھرا رھتا ھي اور آفتاب چھپا رھتا ھي تيسرا
 بھادون بجلي اس مين اکثر کڑکني چمکتی ھي اور مينھ دڙيڙي سي برستا
 ھي پر بيشتر جلد کھل جاتا ھي اور اسکي آخر مين يون بھي ھوتا ھي کہ
 ايک طرف مينھ ايک طرف دھوپ بلکہ مبالغہ يھان تلک کرب ھين کہ
 بھادون کا مينھ اچنبھي کا ھي کہ بيل کا ايک سينگ گيلا اور ايک سوکھي
 کا سوکھا رھا بنا براسي کي اسازھ کي دُونگڙي ساون کي جھڙيان بھادون کي
 دڙيڙي مشہور ھين چوٹھا کوار پر وہ جاڙي کا دوار ھي مينھ اس مين بھي
 برستي ھين بلکہ کبي کبي دن کي جھڙيان لگ جاتين ھين ليکن کوي خاص
 طور اسکي بارش کا نہ تھا اس واسطي لکھي مين نہ آيا

چند سطرین مہوون کي وصف مین

میوی بیی رنگت برنگت کي اس سرزمین کي بیچ اپنی اپنی رت مین ہوتی
 کین ہر ایک گرن و نواح مین جہان تہاں تر بوز خر بوزی سی فالیزین معہور
 اور سیب انار شفتالو انجیر انگور و غیرہ کا باغون مین نہایت وفور لیکن
 نہ ولایت کي سی حق تو یوں دی کہ ان مین ان مین فقط نام کي شراکت
 ہی اور ذات صفات مین اس سری کا تفاوت پر چند کي بعضی خاص میوی
 کو کہ وہاں کي میوون پر ترجیح دیتی ہین وہ آم ہی لیکن سچ تو یہ ہی کہ
 کھانی پینی کي چیزون مین عادت اور رغبت کو دخل بہت سا ہی یہیں
 کي باشندی بعضی تو ایک میوی کو چاہ کر کھاتی ہین اور کتنی اس کي بو
 سی بہاگ جاتی ہین چنانچہ کٹھل کي باس سی راقم ہین بیزار ہی حال
 آنکہ ایک عالم اسکا خریدار ہی قصہ مختصر یہاں کا خاص میوہ ایک انسان
 ہی جسکا وہ روشناس ہوا اور جسکي ٹکٹ منہ لگا پھر نہ چھٹا باس اسکي
 دماغ کا آرام “شیرہ اسکا شیرہ جان کا قوام” حلاوت اسکي ناشپاتی کو
 پھیکا کری “رنگت پر اسکي بھری پٹک پڑی” اور شریفہ سب سی شریف
 تر ہی وسیع و شریف اسکو چاہ کر منگواتی ہین “بلکہ اکثر صاحب ذائقہ
 سراہ کر کھاتی ہین” کٹھل بڑھل بھی اپنی اپنی مزی مین ہی بدل ہین لیکن

اُسَڪي ايڪ هِي ڪوئي سِي جِي پهر جاتا هِي “ اور ٻيه اڪثر ڪهاڻي مين آتا هِي “ اور ڪيلا تو سب ميوون پر بهاري هِي اُسي اڪيلي هِي ڪهاڻي چاهي ڪيونڪه حلوه بي دود هِي خصوصاً امريت بان ڪه عطريَت ملايمت حلوت تينون اُس مين بخوبي موجود هين اکرچہ چنبا ڪيلا بهي نهايت لطيف لذيز خوبصورت خوش ذائقه هِي پر ويسا ڪهان اب اور قسمون ڪا بيان لا حاصل هِي هر چنڊ ڪه بعضا اور بهي ايڪ طور ڪا مزا رکها هِي اور هندن ڪي سب ملڪون مهن هوتا هِي ليڪن بنگالي برابر ڪهين نهين چنانچہ وه دونون قسم خاص اسي ملڪ مين هين ڪولا سنگترا بهي عجيب تر ميوه هِي رنگت مين تو گل سا “ اور رس اُسکا مل سا “ باغ ڪي بهار دُني ڪر دِڪهاڻي اور گهر ڪو باغ بناي مزي مين بي بدل صفائي مزاج ڪي لِي امريت پهل هر چنڊ زيادتي اُسڪي دانن ڪهي ڪرتي هِي پر زبان چٽڪاري هِي بهرتي هِي محمد شاه فردوس آرام گاه ني نام قسم ٿاڻي ڪا رنگترا رکها هِي اِس لِي ڪه اِسَم با مسملي هو اور ٻيه خاص شاهجهان آباد مين نهايت پاڪيزه خوش ذائقه رسيلا ٻڙا هوتا هِي اور لکهنو و غبره مين بهي بهلا چنگا پر قسم اول ان ملڪون مين بهت ٻڙا نيٺ رسيلا بڪثرت ديکهي مين آيا هِي مزي مين بهي اِتنا ڪه برغبت ڪهاڻي ليڪن سلطنت اور بقول ڪا ڪولا هر طرح سي آلا هِي اُسڪي هوني ڪوئي انهن

دستورِ مین بی بی نلی بلکہ اندراین کا پهل جانی کونکہ بیدانه انگور بی بی
 اُسکی آگي بهین پیلنا اور کِسی بشر کا جی اُس پر نہیں چلنا جهان تلک
 مُباعه اُسکی حلاوت و عطریّت هر کجی بجای ہی بلکہ قسم کھانی بی بی اس
 پر روا ہی اور جنگل بی بی پھانکی ثمر بخش همن بیشتر گھساری لکڑھاری
 وهان سی بعضی بعضی پهل توڑلاتی هین اور عوام آلتاس اُن کو مول لیکر
 کھاتی هین خصوصاً جھڑبری کا بیر کہ سیکڑون لڑکیان لڑکی ٹوڑی پر ٹوت
 پڑتی هین بلکہ بعضی بعضی رنڈیان بی بی چاه کر کھاتین هین لیکن مزا اُسکا فی
 الحقیقت مسافرون سی پوچھی کہ هر هر قدم پر جھار اُن کا دامن پکڑتی
 هین اور کانٹی ببر بیر پاؤن پڑتی هین غرض کھلاي ین نهین جھوڑتی قصه کوناه
 نچوڑ هند کی میوون کا آم پر هی فی الواقع عجب پهل هی کجا تو ماده
 کھای اور پکا نر رنگت مین کبھو پِلا کبھی هرا مزی مین کِسی وقت کھتا
 کِسی وقت میٹھا میٹھی کی مٹھاس سبب ثمر قند کو حلاوت بخشی اور کھت
 میٹھی کی چاشنی انار رُمائی کی دانت کھتی کری درخت اُسکا باغ کی
 آرایش اور مور کی بو باس دماغ کی آسایش سایه اُسکا مسافرون کی آرام گاه
 هر ایک تهکا ماندا دھوپ کا جلا اُسکا هوا خواہ (ایات) کیون نه درختون مین
 وہ هوسر بلند “اُسکا هی پهل شاه وگدا کی پسند “ هند کی سب میوون کا

سَرْدَارَ هَيَ “ رَوَتِي هِرَ گُوجَه وَ بازارَ هَيَ ” جو صَفْهائِي اُسي اِيڪَ بارَ ڪَهاِي “
 مِيوِي صَفاهانَ کي سَهي بَهولَ جائي “ اُسَکي مِٿَهاِي ڪا ڪَرونَ ڪيا بَيانَ “
 هِيڪا هِرَ اِيڪَ کي وَهَ زبانَ پَر عِيانَ “ چُوسي تَو لَبَ ڪُهَلُ نَه سَکينَ بارَ
 بارَ “ ڪاڻي اَگر بَندَ چُهري کي هُو دَهارَ “ اَوَر مِٿَهاِي جو ڪَپُهو اِيڪَ دَري “
 ڪَهاِي اِيڪَ بارَ تَو بَهرَ جائي جِي “ آمَ مِينَ هِي يڪَ حَلاوتَ عَجَبَ “ رَهَتي
 هِي اُسَکي تَو هَميشَه طَلَبَ “ پِيَتَ بَهرِي جِي نَه پَر اُسَ سِي بَهرِي “ آدَمِي
 پَهرَ ڪَهاِي نَه تَو ڪيا ڪَري “ هُوتا هِي شِيرينَ تَو بَهتَ پالَ ڪا “ لِيڪَ هِي
 ٽُپڪيگا بَهي طُرفَه مَزا “ مِيوونَ مِينَ هِي فَوقيَتَ اُسَکي تِينَ “ باغَ مِينَ پَهرَ
 ڪِيونَ نَهو بالا نِشينَ “ بس ڪَه سَراپا هِي بَهرِ اُسَ مِينَ رَسَ “ ڪِيونَ نَه هِرَ اِيڪَ
 مِيوِي سِي هُوي سَرسَ “ شوخَ پِهَ سِيئَندُورِي ڪا رَنگَ هِي “ سِيبَ ثَمَرِندَ بَهي
 يَهانَ دَنگَ هِي “ هِيڪا فَواکَهِ مِينَ وَهَ هِرَ دِلَ عَزيزَ “ سِيبَ غُلامَ اُسَکا بَهي هِي
 ڪَنِيزَ “ بَعدَ اُسَکي نِيشَڪَر مِٿَهاَسَ اُسَکي خُدا دادَ هِي “ اَوَر هِي ساريَ مِٿَهاِيونَ
 کي بُنيادَ “ اودَهِ لَکَهنَ وَ غَيرَ کي گَنوارَ زمينَدارَ اُوکَهِ ڪَهي هِينَ اَوَر دِلِي کي
 قُربَ جَوارَ کي اِيکَهِ اَنسَامَ اُسَ کي بَهتَ هِينَ اَوَر هِرَ قِسمَ ڪا اِيڪَ نامَ عَلِيحدَه
 لِيڪِنَ صَاحِبِانَ اُردُو کي زبانَ پَر سَوايَ گَتي ڪتاري پَوَڻدي کي اَوَر قِسمونَ ڪا نامَ
 جاريَ نَهيَنَ پَهايا تَو اِسَ جِئسَ سا هِي ڪَهِ هِرَ قِسمَ ڪو ڪَهِ سِڪِي پَر دُوسَرا تِيسَرا

خاص خاص قسم کا نائون هي چنانچہ، گذارا کرازا پڌا هوتا هي لنبائي مين تو
 پونڌي سي ڪجهه برابر برابر ليڪن بهت سخت اور کم رس کٻاڻڌ مصري وغيره اُسي
 سي بنتي هي پونڌا بي دو طرح کا هوتا هي يعني سياد و سُنيد اگرچہ سياد کو اڪثر
 گئون پر بعضي وصفون مين سڙائي هي پر اُسکي مٿيائي قدري تلخي لبي هون
 هي اور بعضي کي شور بهت کي سانہ با وجود اُسکي حلاوت سي خالي نرين هر
 چند سختي اُسکي دندان و زبان کو اذيت ديتي هي بهر صورت سُنيد سب
 طرح سي بهتر هي پور پور مين اُسکي مزا گنديري اُسکي خوش ذائقه اور
 گانڻه هر يڪ اُسکي رس کي گانڻه سانہ اُسکي نرم اُسي ڪه پوڙا بي اذيت
 کهاي بلڪه دودھ کا بچا بهي باساني چوسي رس اُسکا شيرہ جان کو بڙهاوي
 مٿياس اُسکي کام و دهن کو حلاوت بخشي (آبيات) ڪيون نهو مٿيون مين
 بلند اُسکي شان “ڪهيت اُسي کا هي مٿيائي کي ڪهان” سانہ طراوت کي هي
 اُس کي مٿياس “ڪهاي جو پياسا تو بجبي اُس کي پياس” فصل مين گئي
 کي سفر جو ڪري “پيت وه رستي هي مين رس سي بهري” جتني مسافر
 هون وه ڇهڪ جائين گل “بانده دي وه پل مين مٿيائي کي پل” حلاوت
 مضمون سي سياهي ني خاصيت شهد کي پکڙي قلم کي زبان بند هو گي راقم
 لکهي سي باز رها والا ڪتاب کو شڪرستان بنا ديتا هر چند ساع ڀات اس

سرزمين مين بهانت بهانت كي هوتي هين ڪٽني بڙي سي اور ڪٽني بغير بڙي
اصل يون هي پتا جب تلڪ درخت مين لگا رهي ڏهڏها رهي مگر پاڻ طرفه
برگ هي ڪه ٿوٺ ڪر زياده تازگي پکڙي بلڪه جون جون پُرانا هوتا جاي طراوت
اور پيدا ڪري هر ايڪ امير فقير ڪي طبع کا مالوف هي اور مدارات شاه وگدا
ڪي بيشتر اسي پر موقوف خواه اس کوسني روبي ڪي تهالي مين اسڪي آگي
رنگين خواه سفالي مين (مصرعه) برگ سبز است تحفه درويش “ سر سبز هر
ايڪ برگ پر ڪيون نهو ڪه لاله رخن ڪي مڪهي ڪي بهار ڏوني ڪر ديتا هي
اگر اس کا لکها هونٺ پر نهو تو رنڌي کا بنا و پيڪا هي هر چنڊ ڪه نمڪين هو
مسي ڪي دهڙي بغير اسڪي رونق نه پکڙي اگرچه وه ڪيسي هي رنگين هو
اقسام اس ڪي اڪثر هين پر ڌلي آگري مين ڪپوري اور پيڙي ڪي بهت بکري
هي ڪيون ڪه ان مين لطافت اور نزاکت بيشتر هي خصوصاً پيڙي مين تو ايسي
ڪه احيانا جو هاڻه سي جهٽ پڙي تو ٿڌي هو جاي اوده لکهنوسي ليڪر
بنگالي تلڪ بنگلي اور دساري ڪي پر حق تو يون هي ڪه مگهي نهايت نفيس
وليف و خوش بو هوتا هي اگر ايڪ گلوري ڪوي اسڪي ڪهاڻي تو سارا گهر
خوش بوسي بهر جائي هر چنڊ ڪه پاڻ کا لازم ڪنه چونا سڀاري هي پر رنگ
ڏهنڪ مين اسي کا نام زبان پر جاري هي (ابيات) ساڻهيون ٻن گو نهين

ڪرڻا وڌ ڪام “ لينا هي هر ايڪڙ پر اُسڪا هي نام “ دم مٿي وڌ تبديل ڪري
 ڏاڍڻه “ تلخي و نيزي مين هي اُسڪي مزو “ آڻيه پهر پاني مين رهڻا هي
 تر “ اُسڪي حرارت نهن گهٽتي هي پر “ نت هي اُسڪي ڪهاڻي بعد از
 طعام “ هاضمه ڪا هي وڌ معين لاکلام “ ڪيون نهو هر ايڪڙ ڪو اُسڪي طلب “ هي
 وهي آرائش بزمِ طرب “ اس لي هي شمع رُخون ڪي پسند “ حسن ڪا شعله
 وڌ ڪري هي بلند “ جو ڪوئي خوبان مين اُسي منهن لڳائي “ اُسڪي وڌ مڪيري
 ڪو بهيڻو ڪا بناي “ ڪيون نه سنگارون مين هو اُسڪا وقار “ گلبندون ڪي هي وڌ
 منهن ڪا سنگار “ گورا هو يا سائولا جو اُسڪو ڪهاڻي “ غنچه لاله وڌ دهن ڪو
 بناي “ بها و مين ڪم هي په بهت دي هي سود “ خوبي لب ڪي هي اُسي
 سي نمود “ ڪهاڻين نه ڪيون ڪر اُسي انسان کُل “ لب ڪو بنا ديوي هي وڌ برگ
 گل “ اس لي معشوقون ڪي هي منهن چڙها “ رنگ سي دي عاشقون
 ڪو خون بها “ ڪيا ڪيون اُس برگ ڪي مين ڏهننگ ڪو “ ڪرڻا هي خونين
 لب گلرنگ ڪو “ زياده نه لکھ وصفون ڪا اُسڪي بيان “ هو نه ڪهن لال
 قلم ڪي زبان “

بي چند سطرين پھولون کي تعريف مين

پھول بھي پھان ساري ديکھي اور سونگھي کي اپني اپني بهار مين بيشمار
 هوي هين رنگ ڏهنگ مين بھي گچھ ايران توران و غيره کي پھولون سي کم
 نهين چنانچھ عباسي کي رنگ کي بهت ڏهڏهي اور گل مهندي بهانت
 بهانت کي نيت چچهي گلاب وياسمين و سوسن کا وفور “ نرگس و نسرين
 و نسترين سي چمن کي چمن معمور “ زنت و بنفشه جدر تدھر “ صڊرگ
 و تاج خروس چچي چچي پر “ چمن کي چمن ربحان و ارغوان کي “ تختي
 کي تختي لاله و نافرمان کي “ رنا و زيبا جهان تھان دا ودي و صڊرگ کي
 هزارون کياريان اور وي پھول جو خصوصيت اس سر زمين سي رکھتي هين
 هزارون هين هين اگر ان سب کي فقط نام لکھون تو به فصل برابر گلستان کي
 هو جائي اور تھوڙي سي فائدي کي لبي کلام مين طول بهت سا لازم آي
 ليکن مشهور و معروف خلق مين بيشتر اني هين سيوئي سکھدرسن سورج
 مکھي چڊا چنبيلي چانڊني جاجي جوھي جعفري موگرا موٽيا مدن بان
 مونسري کرنا کپور بيل کنول کيوترا کيتکي گزھل هارسنگار نواڙي بيلا کٽھ بيلا
 رتن منجري راڻي بيل رتن ملا دپھريا (ابيات) هي اس مملکت کي عجب
 گل زمين “ کھين پھول پھانکي سي هوي نهين “ دل بستہ ديکھ انکو هو باغ

باغ “ جو سُونگي تو بير جاڻي بو سي دماغ “ گندهي ٻن گندهي گرو
 محفل مين آئين “ تو مجلس کا عالم چمن کا بنائين “ جو پھنين انھين
 حسن اُنکا پيلي “ ڪه عاشق کا دل اُن په دونا چلي “ جو لکيني کي قابل هو
 مو کا قلم “ نزاکت هو کچھ سوڻي کي رقم “ مفيدہ سحر کا جو حل هوکي
 آئي “ صباحت ذرا اُسکي تب لکي جي “ ڪرون وصف ڪيا موگريکا بيان “
 ڪه ايڪ ايڪ کلي اُسکي هي عطر دان “ معطر هي شدت سي بيلي کي
 باس “ په آئي نهين حيف عاشق کو راس “ جو سوڻي مڃن آجائي اُسکي
 لپت “ پڙت جائي دل نيند جاري اُچت “ هي ڪڙي کي اس مرتبه
 مست بو “ جو سُونگي اُسي ٿڪ سيه مست هو “ مدن بان کي اڏه کيلي
 هرکلي “ بڙهائي هي عشاق کي بيکلي “ خوشايند هي نڪت رائي بيل “ رهي
 بزم مين اُسکي نت ريل پيل “ چنڊيلي کي بو هي نزاکت بهري “ سچکي
 هوڻي سُونگي اُسکو پري “ يه هين خوش نما جاهي جوهي کي پهل “ ڪه
 ديکھ اُن کو بس سرت جاتي هي پهل “ صفائي کا عالم کهن اُن کي ڪيا “ ڪه
 پاڻي نظربهان پهل هي پڙا “ بهت موتيا کي پياري هي بو “ هر ايڪ گل
 سي اُسکي نياري هي بو “ انوڻي نهو ڪيونڪه اُسکي کلي “ نشايت اُسکي
 هي بو مين بهري “ نواڙي کي از بسڪه ميڻي هي بو “ دلون کي وه مقبول

کیونکر نہو، ”جدا سب سی دوپہریا کا ہی رُوب“ کہاں اُسکی رَنگت کو
 لگتی ہی دھوب، ”گلون سی نرالا ہی گل چاندنی“ چمن کا اُجالا ہی گل
 چاندنی“ یہ چنپا کی پُولون مین ہیگی مہک“ لپت اُنکی جاتی ہی گردون
 تلک“ مین رَنگت مین تَشبیہ دُون اُس سی کیا“ کہ بن باس جَوہر ہی
 پُکھراج کا“ ہر ایک گل کا ہی رَنگت و عالم جدا“ نہیں لُطف سی کوب
 خالی ذرا“ جسی دیکھی ہر طرح خوب ہی“ طِبیعت کا ہر ایک کی
 مَرغوب ہی“ یہ گو ہر طرف سستی بکتی پھریں“ پہ خوبان جہان دیکھیں
 سر پر دھریں“ ہوئی سستی یوں تا کہ پہنی منگا“ زن بینوا وزن بادشاہ“ جو
 عالم دیکھائی ہین دمڑی کی پھول“ وہ ہرگز نہو موتیوں سی حُصول“ پہننی
 کا اُنکی نہو کیونکہ جاؤ“ کہ ہوتا ہی یہاں کورپون مین بناؤ“ کسی خوب
 کی دل مین کھتی نہ آن“ نہ ہوتی جہان مین اگر پھول پان“ اللّٰصہ کوئی
 پھول چمن دھر مین رَنگت و بو سی خالی نہیں (مِصرعہ) ہر گلی را رَنگت و
 بُوئی دیگر است“ لیکن موتیا چنبیلی بعضی بعضی وصفون مین سب سی
 زیادہ ہین تیل عطر اُنہین کا نکلنا ہی اور ہر ایک صاحب طبع اُسکو چاہ کر
 ملتا ہی خصوصاً وی عورتین کہ جنکی مزاج مین سترائی سگڑائی بے بشتہ ہی
 وہ ہمیشہ بدن کو لگائی اور بالون کو اُس مین بسائی ہی رکھتی ہین تا چاہنی

والی کی خواہش زیادہ بڑھی اور چاہ کی آنکھ اکثر پڑی (بست) اگر تیل اور عطر ہوتی نہ یہاں “تورونق پکڑنا نہ حسنِ بتان” تڑھائی انہوں نے ہین یہہ اُنکی قدر “عجب چیز ہبنگی عرض تیل و عطر” اور کبتکی کپوڑ کی بو باسی صورت شکل کسی پھول سی نہیں ملتی انکا عالم ہین جدا ہی اگر ہزار پھول خوش بو دھری ہوں اور کپوڑی کا ایک پھول بھی آئی تو اُنکی مہکت اُسکی لپٹ میں چھپ جائی گلاب و بید مُشک اُسکی عرق سی خجالت کھینچی عطر کو اُسکی کونے عطر لگت نسکی (بیت) جو ایک پھول ہو کیوڑ کا دھرا “تو روشن نیکجی کہین لٹلخا”

چند سطرین اسپ کی تعریف میں

گھوڑی بیہی بعضی بعضی اس مملکت کی زمینوں میں نہت اُسلوب دار اور چالاک رھوار پیدا ہوتی ہین خصوصاً جنگل کا گھوڑا نہایت اسیل شایستہ جانباز ہوتا ہی اور دکن کی بیہی بعضی مقاموں کا علیٰ هذا اَلْفِیاس خصوصاً گھوڑی نہت چالاک ہوتی ہی پر ولایت کی گھوڑی کی قوت و چالاکی سی لگا ہی نہیں کھائی کیونکہ جب بھا و مارا گیا اور اُسکا لشکر تباہ ہوا تب ایک

سردار بھل گھوڑا ٻچڪر بھاگ نڪلا جوئڻين ايڪ دُرَائيَ ني اُسي ديکھا ووئڻين
 پڇڻي لگا غرض جب ڀيه اُسکي قريب پهنجڻا مرهڻا سرپٽ پھينڪ جاتا
 دو تين کوس پر دم ليتا بعد ايڪ گھڙي کي جو مَرڪر ديکھتا تو ووهي مغل
 گھوڑا ماري خچر خچر ڪرڻا چلا آتا هي تب پهرو گھوڙي کو بدستور بھگا جاتا
 آخر تيس يا چاليس کوس چلڪر گھوڙي تھڪ ڪر ڪھڙي هورهي اور دُرَائيَ آن
 پهنجڻا مرهڻا ناچار منهن ديکھني لگا ڪيونڪه نه گھوڙي مين سکت نه اُس مين
 طاقت ندان دُرَائيَ ني ايڪ نيڙه مارا اور ڀيه اُسکي ضرب ڪيائي هي گھوڙي سي
 جدا هوڪر گر پڙا سانس اُلڻي ليني لگا تب مغل اُسکي هٿيار همياني اشرفيون
 کي نقرئي زين کي کاڻهي معه ساز ليڪر اپني لشڪر کو روانه هوا اور گھوڙي کو
 ناکاره سمجھڪر وهين چھوڙا بعضي اس واردات کو پٽيل مهاجي سيندھيا سي
 منسوب ڪرڻي هين اور بعضي کسي اور سردار سي واللہ اعلم بالصواب

تعريفِ فيل

ليکن پھان کي چوپائون مين هانھي عجيب خلقت هي صورت سيرت مين
 سب سي جدا قد و قامت مين نهايت اونچا جسامت مين کوھ پيڪر اور

قوت مین اکثر حیوانون سی بالاتر رنگت مین بیشتر سیاه خال خال بیورا
 بیی دیکھنی مین آیا ہی سوي اسکی بڑا چوٹا بیی لیکن چوٹی کو کُمینڈیا
 اور بڑی کو کُنجل کہتی هین ناکت کی جاگہ اُس کی ایک لُنی سُونڈ اُڑدی
 کی مانند جس چیز کو چاہی اُس سی اُٹھا لی اور کان ایسی چوڑی کہ چپاچ
 کی برابر جب اُنھیں جھڑجھڑائی ایک فراتا باؤ کا آئی دو دانت اُسکی طُول
 مین ایک گز سی کُچھ کم و زیادہ غار دھن سی لگی ہوئی ایک بیسُونڈی
 کی ادھر اور ایک ادھر سَید اسقدر کہ شمع کانوری کو بی نور کر دین اور
 سخت اس مرتبہ کہ پہاڑ کو چکناچور کر دین طُرفہ پہ ہی کہ تمام اعضا
 اُس کی موافق ڈیل کی هین لیکن آنکھیں چوٹی وجہ اسکی خالق کو بہتر
 معلوم ہی مخلوق کیا جانی پر اتنا خبال مین آتا ہی کہ صانع فی اُس کی
 آنکھوں کو شاید اسواسطی بڑا نکیا کہ خود بین ہو جانا بلکہ خاکساری کی
 خصلت عطا کی چنانچہ تھان پر کھڑا اکثر خاکت سر مین سُونڈ سی ڈالا کرتا
 ہی پر جسوقت ہتھیلی پر آوی شیر خشمناک کی کیا تاب کہ اُس کی منہ
 چڑھ سکی ایک چنگھاڑ مین زھر آب ہو جانی حملی کی نوبت بیی نہ
 پہنچی چنانچہ آزمودہ کار ایک فیل جنگی کو لڑائی کی وقت برابر ہزار
 سوارِ جرار کی جانتی هین واقعی کہ وہ بہادر بیی ایسا ہی ہوتا ہی کہ توپ

بندوق کو پھانچي سڀ رڀاده نهن سمجھتا (قطعہ) چرخي ڪيا چيز هي لوي
 وڃي خاطر مين ”نان بجلي کي ڪڙڪ ڪا ڪمبو پھنجي اُس تڪ“ چاڀي
 وڃي توڙي جون نَشڪر اُس کي چٻڙ ڪو“ پاڻون ڪڇلائي لڳي سونڌ مين لبر
 پولڪ ”اُٿا سونڌ اڀني ڪو چڻڪاڙ مار“ جو حملہ ڪري فوج پر ايڪبار
 سوارون ڪا سٿرا و هو ايڪ قم ”سادون کي پهر خاک ٿهرين قدم“ ڪڙي
 آه پاوي نه جائي گريز“ اڪھڙ جاني هر ابڪ ڪا پاڻي گريز“ في الواقع فتح
 نشان اسي سي نمودار هي اور وهي دل ڪا سنگار سوارون کي بري کي اسي سي
 زينت ”لشڪر مين اسي کي يمن قدم سي برڪت“ سوار اُسڪا سب سي نلند
 و بالا“ قيمت مين بهي وڃي اڪثر گهوڙن سي اعليٰ ”ڪيونڪه گهوڙا پچاس ربي
 ڪا بهي نوڪر لي سڪي“ پر بهه طالع مند هي ڪي دروازي پر بندهي ”سوارون
 کي ٿڪي ايڪ رساله دار کي ساڻه بهي نڪلتي هي“ پر اسي ڪو بادشاه
 وزير هي ڪي پڇهي چلتي هي گهوڙا ڪيسا هي چالاڪ هو چاليس پينتاليس
 ڪوس سي آڳي نه چل سڪي اور بهه اسي پچاسي ڪوس جائي اور نه تهڪي
 اِس ڏيل بر سبڪ رو آيسا ڪه سوار ڪي پيمت ڪا پاني نه هلي اور آهت پاڻون
 کي ڪسي ڪو معلوم نهووي رحم دل اِس مرنه ڪه جهوٽا لڙڪا راه مين جو پڙا
 ڏيکي تو اُس ڪو سونڌ سي اُٿا ڪر اِس طرح الڪ رکھ دي ڪه ايڪ ذره صدمه

نه پهتجي حيا دار اسقدر كه سواي اپني جنس كي ماده كي گسي مادي ۾ پر
 رغبت نهين ڪرڻا مع هذا آدمي كي رو برو اسي بهي نهين لڳتا اور اُس کا ڄڻه
 بهي بيشتر جنگل مڻ پيدا هوتا هي احيانا اگر هٽهني گاهين آئي اور بستي
 مين جني تو حاڪم کو با مبارڪت هي اور عمر طبعي اُسكي مانند انسانكي
 ايڪ سو پيس برس جاني ساڻه برس كي بعد اور مستي هٽياري كي ساڻه
 ڪيونڪه اُسي عالم مين ايڪ کا ايڪ سامهنا ڪرڻا هي اور ايڪ دوسري سي ڪس
 ڪس گهاٽ سي لڙڻا هي ڪجهو تو ٻه اُسکو دور تلڪ ريل لي جاتا هي ڪجهي
 وه اُسکو اُسي طرح پيل لاتا هي غرض سونڌون كي پيسج اور مستڪون كي رگزي اور
 دانئون كي صدمي اُنهن کا جگر هي كه آڀس مين اُٿاهي هين اور تاب لاتي
 هين گويا پهاري پهاري ٿڪرڻا هي اور ديو سي ديو جڻ رها هي بشري ڪيا
 طاقت كه اُسوقت اُنكي پاس آسڪي الا بهالي بردار اور بوڙي بردار بهالي لي
 اور چرخيان داغي لڳي هي جاتي هين اور مهاوت اُن سي بهي زياده ڪام
 ڪرتي هين اگر ايڪ مارا گيا تو دوسرا وٺهين اُس پر قائم هوا آفرين هي اُن
 كي پهرتي اور جانبازي کو كه ايڪ ديو كي تين اس حالت مين آنڪس اور
 آسڻ كي زور سي زير ڪرتي هين (آيات) ٻه حق ني آدمي کو زور بخشا
 “هوا تابع هر ايڪ حيوان اسکا” ڪوي عهدہ برا اُس سي هوا هي “مبان

پہ کلسرا ایک بد بلا ہی “ الْقَصَّة راقم فی اِسِي سِرزمین سی جو هاتھی کو
 نسبت دی سو بنا بر کثرت کی ہی کیونکہ یہاں بہتایت کی ساتھ ہوتا ہی
 اور ترجیح بھی اُسکی بعضی اوصاف و قیمت میں مطلق اُسپ پر منظور نہیں
 بلکہ خاص اِس مملکت کی گھوڑوں پر ہی اِس لمبی کہ هاتھی اگر کیسا ہی
 خوبصورت پائل نجھول چالاک ہو پانچ چھ ہزار رُپی سی زیادہ نہیں آنا اور
 گھوڑا عربی عراقی ولایتی چمیس وچمیس ہزار رُپی بلکہ زیادہ کو بکتا ہی

گینڈی کی صفت

گینڈا بھی ایک جانور بڑا قوی ہیکل عجیب خلقت ہی پاؤں اور ہچھلا دھڑ
 اُسکا هاتھی کا سا گردن اُسکی لنبی گٹھی ہوئی شیر کی سی اور آنکھیں کان
 منہ بیل کی مانند سُبْحَانَ اللہ صانع کی کیا صنعت ہی کہ ایک حیوان کی
 جسم میں اجزا تین حیوان کی اعضا کی صورت ہیں اور بدن اُسکا لوهی
 سی سخت تر کہ تیر گولی بلکہ کوئی ہتھیار اُس پر کارگر نہیں ہوتا اور اُسکی
 ماتھی کا کھاگت یہ سخت و قوی کہ سنگ اُسکی آگی حکم پاؤں کا رکھتا ہی
 اور فولاد خُشک پتتی کا پھر حیوان کا جسم تو کیا چیز ہی عجب کیا ہی

اگر هائڻي کي بدن مين وُه غار ڏالي اور شير کو مار ڏالي غرض ٻيہ حيوان کيا
 نر کيا مادہ ساري حيوانون پر غالب هي اُسکي جنگل مين شير هائڻي اُرتا
 کوئي نهين آتا رهنئي کا تو کيا ذکر هي (بيت) جهان وُه هو هائڻي کا کب
 هو گذار “ کري شير ساڀي سي اُسکي فرار “ غضب سي اگر ماري وُه اپنا
 کھاگ “ جو هون کوہ کي پاؤن تو جائي بھاگ “ پيدائش ٻي اُسکي جنگل
 هي مين هوتي هي

اُرتي بهنسي کي اوصاف مين

اُرتا بهنسا ٻي ٻڙا زور آور آهني پٻکر هوتا هي سڀڻگ اُسکي ايک گز سي
 کُچھ ٻڙي نيٺ نگيلي اور رنگ ايسا سياه چکنا گوي تيل ڏهلتا هي دلير
 اسقدر کي شير سي نهين ڏرتا هائڻي سي ٻي خطر نهين کرتا اگر دوانون
 مين ايک شير آجاتا هي تو اُسکو گيند بنا ڏالتي هين ايک سينگون پر اُٿيا
 دوسري کي طرف پھينک ديتا هي دوسرا اُسي طرح اُسکي طرف اُچال ديتا
 هي غرض جب تلک اُسکا دم نهين نکلنا دم نهين ليني ديتي کٻو کٻو
 شهرون مين ٻي اُسي لڙائي بادشاه وزير کي حضور هوتي هي اور ديکھئي

والون کي نَعَجَبَ سي هوش ڪهڻي هي سِوِي اُسکي ٻيہ۔ حَبَّانَ صُورَتَ دِيوِ
 سِوَرَتِ آپس مِين ٻِيہي اِيَسِي لُڙِي هِينِ ڪَہِ بدنِ سِينُگونَ سي چہن جاتِي هِينِ
 اُور ساري اَعْضا غِرْبَالِ بن جاتِي هِينِ اِيَسِي اِيَسِي اُوجھڙِين باہم چَلَتِيانَ هِينِ
 ڪَہِ دِيکھڻِي والون کي ماري هِيبت کي جانن نِڪَلَتِيانَ هِينِ اُور بَعْضا اِيَسا
 جِيوَتَ هُوتا هِي ڪَہِ اڪيلا هانئِي پر دَوَرُ پڙتا هِي جُناڻِجَہ نَوَابِ آءُفُ آءُولَہ
 مَرَحُومَ جاڙِي کي مَوسَمَ مِينِ ايڪَ دِنِ بکھڙِي کي جھيل کي جَنگَلِ مِينِ شِڪارِ
 ڪھيلتي تھي ڪَہِ ڪِيِي اَرِي نِڪَلِ آئي بندوقِين اُنَ پر چَلَنِي لُگِين ڪَہِ ايڪَ اُنَ
 مِينِ سي جُھڻجُھَلارَ نَوَابِ حَسَنِ رِضا خانِ مَرَحُومَ کي هَتھَنِي کي طرفِ دَوَرَا
 اُور پَچھَلِي دھڙَ کُو اُسکي سِينُگونَ پر اُڻا ڪر اِيَسا رِيلا ڪَہِ گرِ بڙِي سَنبھَلِ نَسِڪِي
 غرضِ نَوَابِ مَرَحُومَ کي تو خِيَرِ گُذَرِي پر هَتھَنِي زَحْمِي هُوي اُور اَرِنا گولِيون
 سي نِداَن مارا مَيا اُور شَهرِي بھيَنسا تو نَقَطَ لکُڙھاري بَنجاري هِي کي ڪامِ ڪا
 هِي ڪَہِ وي لکُڙيانَ يا گونين اُسَ پر لادين اُور ھمراہ اڀني لِيپِي پھرين مگر اُسکي
 مادَہِ ڪا دُودَہَ بھتَ مِيٹھا گاڙھا سَفِيدَ جِڪَنا هُوتا هِي اگر تازَہَ دُوھا هُوا لَغرِ پِي
 تو نَرَبَہَ هُوي اُور ضَعِيفَ تَوانا اِيَسِي سببِ اڪثر پھلوانِ زورِ اُور مَدَاوَمَتِ اُسکي
 ڪَرتِي ھبن اُور ھر روز بَعَدَ وَرزِشِ کي پِستي هِين لِيڪِن اَرِي ڪا دُودَہَ شَهرِي
 بھيَنسَ سي مُفِيدَ تر هِي رَنگَ اُسکا خال خال بھورا ٻِيہي هُوتا هِي لِيڪِن اڪثر

سِباد هِي دِيگَهي مِڻن آيا هِي (قِطْعَه) هُئا هِي جِسمِ پُون اُسکا سِءَ فام “
 كِه شِبر اُسکا هِي مِثِلِ آبِ حَوان “ نڌ پِنوى كِسطَرَح هر اِيڪ اِسڪو “
 بَڙهاتا هِي سدا وَه شِيرَه جان “

گُجراتِي بِيَل گاڙِي وَ غِيرَه كِي بِيان مِڻن

اُور اِس سِرزمِين كِي بِيَلون مِڻن گُجراتِي بِيَل سب طَرَح سِي اچَها هِي هر
 چَند كِه ناگُورا بِيِي اُور بِيَلون سِي بِمَرْتَبَه بِهَتر هِي لِيڪن اُسڪو نِهين لُگتا صُورت
 شَڪل اُس كِي نِهائِيَت خُوب ڏِيل ڏُول نِپَٽ خُوش اُسْلُوب قَد وَ قامَت مِڻن
 بِيِي بُلَند بادشاه وزير وَ فقير هر كِسي كِي پَسَندَ قَدم اِيسا چَلي كِه رَهوار تَرَكِي
 نِه پَهَنچ سَڪي دَوَڙِي اِتنا كِه چالاڪ تازِي پِڇِي رَه جاي پُون سَنا هِي كِه
 سابِق بَعْضِي اَشْرار عِيار اَحمَد آباد گُجرات مِڻن وَهان كِي بِيَلون كو گاڙِيون مِڻن
 جوت سَوار هو رَهڻي كو جَنگَل مِڻن آبي تهي اُور مال مَتاع مُسافِرون سَوداگَرون
 كا لُوت لِيجاتِي تهي هِرچَند سَوار گَهوڙِي اُن كِي پِڇِي ڏالَتي لِيڪن اُن كِي
 گُرد بِيِي نِپاي اُور يِه بِيِي مَشهُور هِي كِه گاڙِي خَاص اِخْتِراع اَهلِ هِنڌ كا هِي
 بِيَتَهي والي اُس كِي گُرمِي سَڙِي آئَڏِي مِڻن مِڻن نِهائِيَت آرام سِي رَهڻي

ھين رُويي کي سَنگوڻيان آور ساوَنگيون مين ٿالين جهانجه جوون مين زنگ
 لڳوا بندھو رڳوا سوار هوکر ٻڙي ٿهسي سي ميلي ٿهيلي مبن پيرتيان ھين يا
 باغون کي سبرين کرتبان ھين واقعي اُنکي آمد سي تماشاين کي هوش و
 حواس جاني ھين گويا جھن جھن کُڙي ھوئي پريون کي تخت چلي آبي ھين
 (بيت) جھان هوتا ھي يون اُنکا گذارا “ کسي رھتي ھي وھان تاب نظارا “
 کھان هوتا ھي حاصل لطف ديدار “ ھرايڪ بن جائي ھي بس نقش ديار “
 جو اس مين اُٿھ گيا پرده ھوا سي “ جھمڪڙا ايڪ نظر آيا ادا سي “ جو وہ
 بجلي کي بي يون سامني آئي “ تڙپھ کر اُسکي آگي لوٽ ھي جائي “
 اور صاحب عصمت يبيون کي رتھون پر گھٽاٿوپ پڙي ھوئي چانديان
 کسين ھوئين کيا دخل کھ ايڪ مو برابر اُن مين رخنھ يا سوراخ ھوئي چنانچھ
 نواب خاندوران و مظفر خان مرحوم کي ناموس کي رتھون پر بيشتر موٽي
 ميلي چانديان هوتين تين علي هذا القياس ميانون پر بي با وجود اسکي
 کھ ايڪ بھائي مير بخشي تها اور دوسرا هفت هزاري في الوقع تقاضا غبرت کا
 بيبي ھي کيونکھ جس کا ميانھ رتھ ايڪ جھمڪڙي کي ساٿھ نکلي مقرر
 تماشاين بازاريون کي جي مين آبي کھ اس مين کوئي چمڪ چاندي
 رشڪ پري جلوه گر ھوگي پس زناني سوري کي رتھ يا مياي کا پر تکلف ھونا

بَعْضِي بَعْضِي نِثَقَ امِيرُونِ كِي نَزْدِيڪَ بِي سَخْتِ مَعْبُوبِ هِي اَصْلِ بِه هِي ڪَ
 سَوَارِي اُسَڪِي فِي اَلْحَقِيقَتِ اَچِي هِي طَوْرَ طَرَزِ اِيئي اِيئي پَسَنَدَ پَر مَوْتُوفِ هِي
 پَر هِڪُڙِي بَهْتِ بُرِي اَوَرِ سَوَايِ اِسَ کي بِي بَهْتِ سَڪَ پَاتِي هِيَن فَرَاغَتِ
 سِي چارِ آدَمِي گپِ شَبِ ڪَڙِي هُوِي بِيئِي چَلِي جَاتِي هِيَن اَوَرِ سَفَرِ مِيَن
 ڪَيفِيَتِ حَضَرِ كِي اُتَهَاتِي هِيَن لِيڪِن اُسَ کي پِيئِي دُو هُوِي هِيَن چِهَنِي دَارِ
 هُوِيَا مُنڏِي اِڪَرِ ڏهائجَا اُسَ ڪا ڪُجھُ جِيٽاپِي کي ساڻه لُڪَا هُو تُو مَڪْجُوبِي
 ڪُهَلَاڳِي اَوَرِ بَهْتِ چِيوَا اَوَرِ سُبُڪَ دُوڳا تُو ڪِيئِي اُسَ کي بِيَلِ بِيي حَـدَ چِيوِي
 هُوِي هِيَن اُنَهيَن ڪِيئِي ڪَهِي هِيَن قِسَمِ هِيَن اُنَڪِي عَلِيحِدَدِ هِي اَوَرِ چارِ پَهِيون
 کي رَتَه وَه اِسَ سِي ڪِهِيَن بَهْتَرِ هِي به نِسَبَتِ اُسَڪِي اَوَچِي نِيچِي سِي ڪَمِ ڪَڙِي
 هِي هِڪُڙِي بِيي اُسَ مِيَن تَهوڙا لُڪَڻا هِي اَمِيرِ اَمرا کي سَوَارِي کي قَابِلِ هُوِي
 هِي فِي اَلْوَقَعِ بَعْضِي تُو اِيئِي هِي خُوشِ ڏُولِ سُبُڪَ نَقَاشِي دَارِ هُوِي هِي
 ڪَهِ دِيڪَهي والِي نَقِشِ دِيوَارِ مِيَن جَاتِي هِيَن اَوَرِ سَازِ بِيي اُسَ پَر بَانَاتِي سَادِي يَا
 ڪارچُوي و غَيْرَ نِيٺِ صَفَائِي اَوَرِ جَمڪَ کي ساڻه اِڪَرِ سُوَرِجِ اُسُوَتِ زَمِيَن
 پَر هُوِي تُو اِيئي رَتَه سِي اُنَرُاسَ مِيَن آ بِيئِي اَوَرِ راجَه اِنڊرِ بِيي دِيڪَهي تُو
 اِيئي تَخْتِ پَر پَهَرِباوَن نَرُڪِي پَر ساڻه اِنِ خُوبِيون کي بِيي اَمرا اُسَ مِيَن بَرايِ
 تَفَننِ طَبَعِ ڪِهِيُو ڪِهِيُو سَوَارِ هُوِي هِيَن اَوَرِ بَعْضِي بِيئِي آدَمِي مِيرزا مَنَشِ هَرَجَنڊَ

ڪه چڙهي ڪم هين ليڪن هر موسم ڪا ساز اُنڪي سَواري ڪي رتھ ۾ هونا هي
 چنانچه گرميون مين خس ڪا اور برسات مين موم جاميڪا جازون مين باناني
 ۾ اڪثر اُس مين مهاجن صراف جوهرِي مُتصدي سوار هوتي هين يا عورات
 هندو مسلمان ڪي اور بعضي آواش بيگمين يا بانڪي ڪسيان اپني رتھون ۾
 نهايت جهڻجهماتي ساز سجاو بيلون ڪي گلون مين گھنگھرو سينگن ۾ سوفي ڪي
 سنگوڻيان هرچند ڪه اور سوارياں بهي صاحب سلبقه لوگون ۾ اور ڪاريگرون
 ۾ بناوڻين اور بناين چنانچه ملوڪ و سلاطين ڪي واسطي تخت و نالڪي
 اميرون ڪي لڻي جھال دار پالڪي اور شهزاديون وزير زاديون و اميرزاديون ڪي
 واسطي مهاتول چونڊول سُڪپال مياڻي اور غريمون ڪي عورتون ڪي لڻي ڏولي تا
 ڪوئي نجيب زادي اشرف زادي پياده پا نه نڪلي اور اُس ڪي قد و قامت
 ڪو ڪوئي نا محرم نه ڏيکهي

گھڙيال وغيره ڪي ڏکڻ مين

اور پهاڻڪي هنرمندون ڪاريگرون ڪا ايڪه مَخترع گھڙيال هي ڪه اُسي سي دن
 رات ڪي گھڙيان ساعتين دريافت هوتي هين شڪل اُسي گول گنده دل انگل

بهر سي گچھ زياده خواہ ڇهڻا خواہ ٻڙا ليکن اڙدهات کا بنٽا هي اور طريقيه
 گهڙي ساعت کي جانئي کا يون هي که کسي مڪان مين اُس کولٿاکر ايڪ
 طاس پُر آب مبن ايسي تانبي کي کٿوري که بلندي و پهناي اُسکي بارد انگل
 کي هو اور ايڪ سوراخ اُسکي پيندي مبن اتنا جس مين پانچ انگل کي سلائي
 ايڪ ماضي سوني يا روبي کي آوي جوي ڏال ديتي هين ٻائي اُس مين
 آهسته آهسته آني لڳتا هي آخر ايڪ گهڙي کي عرصي مين وه بهر ڪڙوب جاني
 هي تب اُس پر موڱري ايڪ بار مارئي هين وونين آواز ايڪ، ٽهناڪ سي
 نڪلتي هي اور دور تلڪ جاتي هي سني والي معلوم ڪرتي هين، که ايڪ گهڙي
 گذري غرض رات دن کي چار چار حصي کي هين اور هر ايڪ پاڻو کا نام پهر
 رکها هي ليکن گهڻا بڙهنا اس کا رات دن کي ڪمي زيادتي پر هي اور وه نو
 گهڙي سي زياده اور ڇهه گهڙي سي ڪم نهين هوتا خلاصه ٻه هي که جب ايڪ
 گهڙي تمام هوئي هي تب اُسي ايڪ بار بجاتي هين اور دوسري کي بعد دو بار
 پهان تڪ که پهر پورا هو بعد اس کي از سر نو موافق پهر کي گهڙيون کي
 متصل بجاتي هين اور دو پهر کي وقت دونا اُسي شام و صبح کو چوگنا اور اُسکا
 ناڻون گجر هي سواي اسکي شيشه ساعت بيهي اُسي ڪام کا هي ليکن جس
 جلئي مين وه هو وهين کي لوگ اُسکي سبب گهڙي ساعت کي احوال سي

واقف هون ٿي هين صورت اُس کي ٻيهر هڪ ايت شيشي مٿي ريت ٻيهر
 اُس کا منهن ڏوسري کي منهن سي ملاکر خوب مضبوط باندھتي هين ليکن ريت
 ڏوسري شيشي مٿي آئي لڳتي هڪ جب کي تمام آڇڪتي هڪ معلوم هوتا هڪ
 کي ايت گھڙي گھڙي غرض اسي طور سي دن رات کي گھڙي ساعت کو
 معلوم ڪري هين راتم تي ان صنعتون کو گچھ فخر ٿي سمجھکر نهين لکيا فقط
 خلاصه التواريخ کي مصنف کي بيعت کي هڪ ڪيونڪ ان امور مٿي مصنوعات
 اهل فرنگ کي اسي اسي اپني ديکھي مٿي آئي هين کي هند کي انگلي
 پچھلي ڪاريگرون تي ڪنهن خواب مٿي نه ديکھي هونگي بنانا تودر ڪنار هان
 تعصب کي بات نرالي هڪ پر خدا حق والي هڪ

ٻيهر چند سطورن علم اهل هند کي بيان مٿي .
 علم ٻيهر هندوون کي بيان ايتي هين کي ان کا بيان وار لکھنا نيٺ ڪنهن هڪ
 کي اُس درٻار کا اور چهور ڪسي پيراڪ تي نهين پايا اور اُس کا ڪنار ڪسي
 بهتي ڏوٻي کي هاتھ نهين آيا اسي مٿي سي ايت بيد هڪ ساري گونگي
 بهيد اسي سي ڪھڙي هين اور دھرم ديا کي رستي وٺين سي ملتي هين هر

بِدْیَاکِي وَهِي بُنَاد هِي اَوَر تَبِشِيُون کِي نَگَرِي اُسي سِي اَبَاد “ کِهْتِي هِين کِه اِس
 جِهَان مِين پَهْلِي جَدَدَر تَدَدَر پَانِي هِين مَوْجُود تِنَا سِوَاي اُسکِي هَر مَخْلُوق
 مَعْدُوم و مَغْفُود مَگر بَسَن اَکْهِي بَر کِي اِيک پَتِي پَر اُسکِي سَطْح کِي اُوْبَر
 اَنگُوْئِي بَرابر قَد سِي سَوْتَا تِنَا کِه خَالِق مَطْلَق نِي اُسکِي بَاف مِين اِيک کَنَرَل
 کَا پَهْل پَيَدَا کِيا اَوَر اُسکِي اَنَدَر بَرَهَا چَار سِر اَوَر چَار هَاتَه سَمِيَت آدَمِي کِي
 شَکْل خَلَق هُوَا وَهِي اِس فِرَقِي کِي نَزْدِيک واسطَه پَيَدَايش کَا تَهْرَا اَوَر بِيَدِ
 اَسْمَانِي اِلَهَام رَبَانِي سِي اُسي کِي رَبَانِي سُنَا گِيا چُنَاچَه اب تَلک کِه هَزَارُون
 بَرَس گُذَرِي هِين سَارِي جِهَوْئِي بَرِي هِنْدُو اُسِيکِي حُکْمُون کُو مَانْتِي هِين بَلْکِه
 اِپَنِي دَهْرَم کِي بُنِيَاد اُسي کُو جَانْتِي هِين پَر بَرَهَا کِي پَوْتِي مَنُو نِي اُپَ نِشَد
 کُو تَرْتِيب دِيا اِيک اَنگ اُسي بِيَد کَا هِي اَوَر اُس مِين بَيَان وَحْدَانِيَتِ
 کَرْدِگَار کَا اَوَر طَرِيقَه مَعْرِفَتِ پُروردِگَار کَا تَفْصِيل وار لِيکْهَا هِي بَعْد اُسکِي اُسکِي
 بِيْشُون پَوْتُون نِي کِهْت شَاسْتَرِيعِنِي چَه کِتَابِين اُسي بِيَد سِي اخَذ کَرکِي بِنَايِن
 اَوَر اُنکِي بِيچ مَاهِيَت و شِناخْت مِين مَعْبُود مَطْلَق کِي بَهْت سِي دَلِيلِين
 ثَابِت کِين لِيکِن يَه عِلْمِ اِلَهِي و طَبِيعِي و رِيَاظِي و مَنَظَرِي پَر مَوْقُوف
 هِي اَوَر يِي چَهُون آپَس مِين بَعْضِي مُقَدَّمَات کِي بِيچ مَوَاقِف هِين اَوَر بَعْضُون
 مِين مُخْتَلِف سِوَاي اُسکِي اَکْثَر مُبَاحْثِي مُنَاقَشِي کِي رَوِي يِي کِه هَر اِيک دَانَا و

فہم ني بقدر اپني دانائي وطبع کي رسائي کي پيدا کئي هين انهن ڪتابن
 کي سر کي نديجي هين ۽ پها نياي شاستر مصنف اس کا گوتم نيايڪ
 حاصل اس کي مضمون کا په هئي که کارج کارن کرتا يعني فعل و سب و
 فاعل بغير کوڙي جيز موجود نهين هوتي اس لي فاعل حقيقي بي جهت
 کوڙي فعل نهين کرتا ليکن مختار هئي بندي کي کيا طاقت که اس مين دم مار
 سڪي يا اول و اوسط و آخر مين دخل کري جسي گهار مٿي کي وسيلي سي
 هاندي موافق اپني مرضي کي بناتا هئي اور جس کام مين چاهتا هئي برتنا
 هئي ان دنون کي مجال نهين که کهن ايسي بنا ويسي نه بنا يا يون نڪروون
 کراسي طرح مخلوق اپني خلقت مين خالق کي ارادي کي آگي بي مقدور
 هئي اور مجبور ۽ دوسرا ويشيشڪ شاستر بناني والا اسکا سوامي ڪٿان اس سي
 په ظاهر هوتا هئي که مدار کار وقت پر هئي جو کام غير وقت کيا جاڳا سواي
 حسرت ڪجهه هاتمه نه آڻيگا چنانچه اگر ڪسان بي موسم ڪجهه ٻوڙيگا اپني بيم
 بيم ڪهڙيگا گو مينه برسي يا سينجي پر ڪهيتي مين ايڪ دانه نه اڳيگا اور
 اسڪو سواي همرياس کي ڪجهه پهل نه مليگا پس جو ڪجهه هئي سو زمانا اسي
 کي پرستش کيا چاهي ٻڌون اسڪي تاثير فعل کي محال هئي اور معدوم کا
 موجود هونا اشڪال ۽ تيسرا سانگه شاستر جمع ڪرڻ والا اسکا سوامي ڪيل اسکا

ماهر حق و باطل کو جدا کر سکتا هي ڪهنئي هنن ڪه جو شي ڪه ڇهڙي ڇيڙي
 ديکهنئي منن آوي وه ان آتما هي اور فاني اور جو آيسي نه وه آتما هي اور
 باقي غرض جسم کو فنا هي اور روح کو بقا پس آدمي کو چاهي يهان نڪ
 سعي ڪري ڪه ان آتما سي آتما کو جب چاهي جدا ڪري اور ڀرم آتما يعني
 بسيط مخض سي ملي ته چوتيا پاتانجل جامع اسکا سوامي اننت حبس دم کا
 طريقه انهنن سي نڪلا هي اس کي مشان کا آينه باطن آيسي جلا پاتا هي ڪه
 هرايڪت کي دل کا بيد اس پر کهل جاتا هي حال مين اگلا پچالا احوال جسکا
 چاهي ڪم دي اور اس مين مو برابر فرق نه پڙي جسم ظاهر بي اسکا اتنا
 سبڪ هو جاتا هي ڪه جس وقت اراده ڪري باو مين اُڙي اور پاني پر پهرې
 پانچوان ويدانت شاستر مؤلف اسکا بياس ديو عالم اسکا صاحب توحيد هوتا هي
 وحدت اسڪي انگن مين آيسي سماتي هي ڪه دوي نظرون سي گرهې جاتي
 هي ڪثرت کو وهي سمجها هي اور وحدت کو يقيني عقيدة اسکا پنه هي ڪه هر
 چنڊ کاينات اسي سي هي پر جو گچھ هي سو وهي هي غرض جو مٿي کو کوزي
 سي اور لهر کو پاني سي چمڪ کو سورج سي نسبت هي وهي موجودات کو
 اسڪي ذات سي ته ڇهڻا ميمانسا شاستر ترتيب ديني والا اسکا سوامي جيمين
 جاننا اسکا سب شاسترون پر مقدم ڪيون ڪه صاحب تعلق کا عمل اسي پر هي

ڪهڻي هين جو گُڇهه هِي سو عمل هِي هِي سِواري اُسڪي هِيچ جب تلڪ ڪهيت
 والا نه جوڻي بُوڻيگا ڪهيت سي ڪيا خاڪ ليوڻيگا جِسني جو بوياءُ وُهي اُتُهايا حاصل
 يِه هِي ڪه مَڻلِسي دَولت نيڪي بدي بَشت و دوزخ نتيجه عمل ڪا هِي اُور
 سِواري اِن جِهه ڪي ۽ دهرَم شاستر برهما هِي ڪي فرزندون ني بيد سي نڪالا هِي
 ڪام ڪاچ ڪُتب چلن ڪه برهمڻ جهڙي بيس سُور ڪي گذران ڪي هين اُسڪي
 وُهي بُنياد هِي اُور چار آسرم يعني چار طريقي برمه چرچ گرهست بان پرست
 ستياس وغيره رياضتين عبادتين خير خيرات دان پُن برت جس وضع سي ڪه
 چاهِيي اُور هر ايڪ گناه ڪا ڪفاره لغزشون ڪا چاره انواع واتسام ڪي جهڙي قصي
 ڪا فيصله عدالت ڪا رويه اُسي سي ماخوذ هِي اس عِلَم ڪو فارسي عربي زبان مين
 فقه ڪهڻي هين ۽ بياڪون ايڪ عِلَم هِي ڪه سنسڪرت ڪي زبان ڪي مَنرد
 مُرتب ڪلمون ڪي بناون ڪا جائنا اُور ايڪ حال سي اُنڪو بحال ديگر گرداننا
 پوتهيون ڪي عبارت ڪا ٿيڪ پڙهنا اُسي پر موقوف هِي جب تلڪ اس عِلَم
 مين مهارت پيدا نڪريگا اُنڪي عبارت دُرست نه پڙه سگيگا جا بجا ٿيوڪرين
 ڪهاڻيگا آخر گريگا اکر ڪوئي چاهي ڪه بدُون نَحو صرف ڪي مشق ڪي عربي
 عبارت صحيح پڙه سڪي يا اُس زبان ڪي ڪتابون ڪي مطلب جون ڪي تون
 ڪه سڪي ڪيا مجال وِسي هِي بدُون اُسڪي مشاتي ڪي سنسڪرت ڪي ڪتابون

بر روائي امر محال ڪهتي هين شيش ناگت ڪه حامل زمين اُنکي عِنديي مين
 هي اُسني اُسکي شرح ڪي هي سواي اسکي اور پي ڪتني داناون في اس فن
 مين قاعدي قانون ايسي ايسي بناي ڪه مَبديون پر مُشکل مُشکل مسلي
 آسان هو گهي ۽ هڙده پُراڻ يعني علم توارنج جو کوڙي نفوس قُدييه کا حال
 اور عالم ملڪوت کا احوال خلقت کي پيدا هوني کي تفصيل و حقيقت قيامت
 صغرا و کبرا کي ڪيفيت راجاؤن کي افساني تپشون کي قصي دريافت ڪيا
 چاهي و ۽ اُسکو پڙهي ۽ ڪرم ببات ڪيا نادر ڪتاب هي ماهر اسکا کوڙهي ڪلنگي
 گونگي بهري انڌي ڪاني لولي لنگري لُنجي کو سواي اُنکي جو آزاري ڪه هميشه
 تب مين چلنا هي اور چسکا سدا پيت چلنا هي جب چاهي بنا دي ڪه
 فلاني عمل کا ڀه نتيجه هي ڪه تُو ني اگلي جنم مين ڪيا تنها اور اُس سي
 چڻڪارا اس دان پُن سي يا اس برت رياضت سي پايگا اگر اُس شخص في
 اُسکي ڪهني پر عمل ڪيا خدا کي فضل سي تَرَت چنکا هوا ۽ ليلوتي ايڪ
 ڪتاب علم حساب مين هي اُسکي مهارت سي مُشکل مُشکل مسلي حساب
 کي اور دُشوار دُشوار عقيدي دقيقي هندسي کي حل ڪر سکتا هي ۽ بيدڪ
 بديا علم طب هي مشاق اسکا انسان کي بدن کي ماهيت سرسي پانو تلڪ
 جس طرح سي ڪه چاهي چائنا هي اور اعضا کي جوڙ توڙ ربط وضع هيٺ

نَبْضَ كِي كَبَفِيت مِزاج كِي حَقِيقَت بَحْوِي پُهچائتا هِي بَلِڪَ تَشْخِيسِ هَر اِيڪَ
 بِمَارِي كِي اُور تَدْبِيرِ هَر اِيڪَ آزارِي كِي اُس سِي هُو سَكْتِي هِي اَكْثَر اَوَاقَات
 بَگْڙِي هُوِي مَرَض كِي دَوَا اُسِي سِي نِن پُڙِي هِي بَانِي اُس عِلْمَ كا اَگرچَ بِياس
 دِيو هِي لِيڪَن اُور بِي دَانَاونَ نِي اُس فَن مَن نُسْخِي مَعْقُول مَعْقُول تَصْنِيفِ
 كُسي هِن اُور جَا بجا رَوَاجِ دِيئي هِن ۞ جَوَنُڪَ بَدِيَا عِلْمِ جُجُومِ هِي خَوَانْدَه
 اُسْڪا سِتارونَ كِي دَر آمد بَر آمد كا وَتِ هَر اِيڪَ بُرَج مَن بَتا سَكْتا هِي اُور
 اِنْسَانِ كِي طَالِعُونِ كِي سَعَادَتِ نَحُوسَتِ بَلِڪَ رَفْعِ نَحُوسَتِ كِي تَدْبِيرِ چَانَدِ
 گَهِن سُوَرَجِ گَهِن كِي سَاعَتِبن اُور تَاذِيرِبن جَتا سَكْتا هِي اَهْلِ عِجْمِ وَ عَرَبِ اِس
 عِلْمَ كُو اَنْبِيَا كِرَامِ سِي نِسْبَتِ دِيئي هِن لَڪِن هِنْدُو اِس كِي ظُهْر كا سَبَبِ
 آفتابِ كُو جَانْتِي هِن اُور اِيڪَ آدِ اُن مِين سِي بِيَدِ كُو بِي اِس كا مَأْخُذِ
 ڪَها هِي ۞ سَامْدَرِڪَ بَدِيَا خَوَانْدَه اُس كا آدِ سِي كِي هَاتِهَ كِي لَڪِيرونَ اُور
 مَاتِهِي كِي چِينُونِ كِي مَلاحِظِي سِي جَالِ ڏهالِ كِي طَرِيقِي سِي اُور بَعْضِي
 اَعْضَا كِي خَالِ وَ خَطِ سِي بُرا بِيلا اَحْوالِ آيِنْدَه بَتا دِيئا هِي ۞ شُڪُنِ بَدِيَا دَانْدَه
 اُس كا اِنْسَانِ حَيَوَانِ جَرَندي بَرَندي كِي آواز سِي شُڪُنِ لَبِڪَرِ حَقِيقَتِ حَالِ
 سِي اُور اُسْڪي مَالِ سِي اِطْلَاعِ بَخْشِتا هِي اُور يِهَانِ كِي لَوِگونِ مِين وِي شُگُنِي
 مَشْهُورِ هِن ۞ سُرِ بَدِيَا جَانْتِي والِي اُسْڪي دَاهِنِي بَايِن نَهْنِي كِي سَانَسِ سِي ڪَهِ

هر روز ايك وقتِ مَعينِ پر آتي جاتي هي سايلِ کو نيکي بدي سي خبردار
 کړي هبن ۞ آگم بديا اُسکي پڙهنې والي کو طرح طرح کي پڙهنبن يادِ سحر و
 جادو کي چلن مبن اُستاد جس باو بتاس کو اراده کري ايك آن مبن بندھواي
 عالمِ جنات اُسکي سامهني سر جُکاي کتپن کتپن بيماريون کي دوا کري
 بږي بږي آزاريون کو چنگا کري دولت و مننعت جتني چاهي پدا کر لي
 توتا گهاٽا کبهو ندي دوستون کو اپني نهال کري اور دُشمنون کو پايمال ۞ گاڏرو
 بديا اُسکا عالم سانپ پچهو و غبره کي منترون کا حاکم هوتا هي اُنکي کاڻي
 کي چڙهي هوئي لهر چاهي تو اُتار لي اور اُتري کو چڙهاوي سواي اُسکي منتر
 کي زور سي جسکو اُن مين سي چاهي حاضر کري بلکه حسب نسب بيبي
 هر ايك سانپ کا که سُتاوي ۞ دهنک بديا آگاه اُسکا کُرتب تير اندازي کا
 جيسا چاهي جاننا هي اور کامل اُس فن کا قوتِ طبعات سي وقتِ بريايت
 تير سي کتني هبن تير نکالکر دُشمن کي سيني کو چهاننا هي ۞ رتن پرچما
 اس هنر کا جانني والا لعل موتي هيرا پنا پرکه ليتا هي بلکه هر ايك جواهر
 کا عيب هنر بتا ديتا هي کوئي سنگريزه نهين که اُس کي خاصيت و پيدايش
 کا حال اُس پر ظاهر نهين اور کوئي بگينه نهين که اُسکي ماهيت سي وه ماهر
 نهين ۞ باسُک بديا يعني معماري اُسکي مشاقي سي قسَم قسَم کي مهارتين

طرح کي پهلواريان حوض نهرين باين شايسته بنا سکتا هي اور هرايک مکان خاص کي خواص مفصل بنا سکتا هي ۽ رساين بڊيا به علم اگر سڀکي تو سونا روبا تانبا پاره و غيره بخوبي مار لبوي بلڪه راکھ سي روبا سونا بناکر دڪھا ديوي اسي صنعت کو مهوسي ڪيميا گري ڪهتي هنن ۽ اندر حال ايک علم هي عالم اسکا انواع و اقسام کي طلسم بناتا هي اور عمل تسخير کي باعث سي ايک عالم کي دلون کو لڳاتا هي جب چاهي جان کو اپني تن سي نکالي اور دوسري کي بدن مين ڌالي سواي اسکي ايسي ايسي اچرج اچنهي دڪھائي ڪه ساري خلقت بيجک ره جائي ۽ گاندهرب بڊيا يعني علم موسيقي اسکي عالم پر چه راگ تيس راگني کي ماهيت تين گرام کي حقيقت سات سر کي نسبت ڪل جاتي هي “ تڪ دهر پد گيت سنگيت کي ريت اسي سي بن آتي هي “ جس راگ کو چاهي ڇجه ڇجه سي گائي “ اور جس ساز پر اراده ڪري بخوبي بجائي “ ناچنا نو ايسي گني کي آگي هات هي “ کيونڪه لي تال کي مپت ڪهپت اسي هات هي ۽ نت بڊيا اسکي دريافت ڪا فايده بازي گري چالاڪ دستي بتي بازي وغيره هي اس فن کي مشاق اسي اسي ڪرتب ڪسب دڪھاتي هنن خصوصاً رنڌيان اُنکي بلاي بي درمان جوان کو بوڙها ڪرين اور بوڙهي کو جوان بانس پر گود مين لڙڪا لي چڙه جاتن رسي پر

دَوَرَتِي چَلِي آئِينِ هُونَتِيُونِ كِي سَهاري سِي مَوَفِ بِرُوِينِ بَرِي بِرِي نَشَكِيَتُونِ كِي
 گيان اِيڪُتِ اَن مِينِ كَبُوِينِ غرضِ اُنْكِ چَالَكِيانِ بِي باكِيانِ دِهِيانِ مِينِ نِهِيانِ آئِينِ
 پِهَرِزبانِ كِيُونَكِرِ كِهِي اَوَرِ قَلَمِ كِسِ طَرَحِ لِكِهِي بَعْضِي تُو اُن مِينِ نَتْنِيانِ كِهَلَاتِي هِينِ
 اَوَرِ بَعْضِي بِيانِ مَتِيانِ ۞ رِسَكُتِ بَدِيَا اِيڪُتِ عِلْمِ هِي اُسْكِ جَانَنِي سِي قِسْمِ قِسْمِ
 كِي مَرْدُونِ كِي اَحْوَالِ اَوَرِ طَرَحِ بِطَرَحِ كِي رُنْدِيُونِ كِي اَطْوَارِ دَرِيَا فِت هُو جَانِ
 هِينِ اَوَرِ اُن كِي عِشَقِ وَ مُحَبَّتِ كِي رَوِي طَرِيقِي بِخُوبِي سَمَجِه مِينِ آيِي هِينِ
 ۞ گِجِ شاسْتَرِ مَاهِرِ اُسْكَ هَاتِي كِي نِيكِي بَدِي عُمَرِ بَلَكِه هَر اِيڪُتِ اُسْكَ حَيْبِ
 وَ هُنَرِ بِخُوبِي پُهچَانَتَا هِي سَوايِ اِس كِي هَر اِيڪُتِ بِيْمَارِي كِي عِلَاجِ كَا سَلِيقَه اَوَرِ
 اُسْكِ تَنْدَرُسْتِي كِي حِفْظِ كَا طَرِيقَه جِس طَرَحِ سِي كِه چَاهِي جَانَتَا هِي ۞ سَالَوْتَرِ
 بَدِيَا اُسْكِ دَانَسْتِ كَا نَتِيَجَه پِه هِي كِه گِهَوِي كِي عَيْبِ هُنَرِ نَنگِ تَهَنگِ وَ
 غَيْرَه بِي تَامَلِ پُهچَانِ لِي بَلَكِه جَوِ عَيْبِ بَهچِيرَا آيِنْدَه نِيكَالِيگا اُس كُو فِي اَلْحَالِ
 بُتْلَا دِي اَوَرِ اُسْكِ هَر اِيڪُتِ بِيْمَارِي كِي دَوَا مُوَانَنِ قَاعِدِي كِي كَرِي اَغْلَبِ هِي
 كِه اِس بَات مِينِ نَچُوكِي

چند سَٻرين سِيرَت مِين هِنْدوستان کي فقيرُون کي اُور بيان مِين اُن کي

گروھون کي

پہلي گروہ ستاسيون کي طريقہ اُنکا خواہش نفساني و لذتِ جسماني کا چھوڑنا اور رياضتِ شاقہ مِين تکليف ما لا يُطاق سي مُنہہ ٽمورنا بدن کو يہان تلک مٻي لڳائي رکھتي هين کہ تہين جم جاتين هين اور بالون کو اسقدر اُلجھائي رکھتي هين کہ لئين بندہ جاتين هين دن رات دھيانِ معبود سي لڳائي اور اُس کي بندگي مِين سر جھڪائي رھتي هين نہ کسي سي علائقہ نہ کسي چيز کي تمنا سر سي پاڻون تلک ننگي بھبھوت سراسر ملي ننگ و ناموس کو تڃي راہِ مولا مِين کيا کيا صُعبتِين سھتي هين اگرچہ ظاھر اُنکا خراب حال هِي ليکن باطن دانا کي فيض سي مالا مال هُچند اُنھون في بناي جسماني برباد کي پر عمارتِ روحاني آباد کي ايک فرقہ اُن مِين سي چُپ ساڏھي اپني نفس سي مباحثي مُناظري کر رھا هِي کسي في اپني تن بدن سي دست بردار ھو آسمان کي طرف هاٽھ بلند کر دامنِ مطلوب کا پکڙا هِي کوڙي درخت مِين اُلٿا لٿک کر نفسِ امارہ کو تپشا کي آگت مِين جلانا هِي بعضا اپني عبادت کي مقام مبن صبح و شام رام سي لو لڳائي کھڙا هِي کوڙي اس جھان کي ديد چھوڙ سورج سي ٽٽيکي بانڌہ اُس عالم کو ديدہ دل سي ديکھ رھا هِي غرض يي لوگ

اوقات اُپني جب تپ هي مین گذارڻي هين اور هر آن مین اُپني نفس کو
 ماري هين اُنکي عبادتون کي چلن کڻين هين دوسري کي کيا طاقت کي اُنکو
 ادا کرسکي بلڪه اُن پر دهیان بيبي دهر سکي مثل مشهور هي جا کا کام تا
 هي کو چاهي اگر اس گروه کي هر ايک قوم کا ناڻو اور راه ورسم کا بيان
 عبادتون کا تمام عنوان لکھي مین آتا تو قصه بهت بڙه جاتا ۽ دوسري جوگيون
 کي بي بي اُپني خدا کي ياد دن رات کيا کڙي هين اور حبس دم کي کثرت
 سي سيڪڙون نرس جيا کڙي هين با وجود بار رياست اُنکا جامه خاڪي ايسا هلکا
 هي کي هئا مهن اُڙي هين اور پاني پر پڙي هين عمل کي زور سي جب چاهين
 اُپني روح کو نکالين اور دوسري کي جسم مهن ڏالين جسکي شڪل چاهين بن
 جائين غيب کي خبرين کي سنائين راکھ سي تائي کو سونا کر دين جانو کي
 زور سي ايک عالم کو موه لين بيرون سي ان کو صحبت بيتالون پر اُنکي حڪومت
 مڙي هئي آزاري بات مین چنگي کرين پرائي من کي ترٽ بوجه لين بي
 پروائي نا آشنائي اُنکي ريت سچ هي کي جوگي کس کي ميت هرچند کي
 منتر جتر مڙسي کيميا گري مین ستاسيون کو پهي سکت هي پر جوگيون کي ان
 کامون مین شهرت بهت هي ۽ تيسري بيرايون کي سچ سچ پيه تو بيراه مین
 پيري اور جوگ مین کهری هين اوقات اُنکي بڙي مزي سي کڻي هي دن رات

اپني اُپني طور کي تبشا مين لڳي رهڻي هين اور رام کي نيہہ مين پڳي خلقت
 سي وارسته خالق کي آڳي دست بستہ هر ايڪ اپني اپني مَرشدون کي راه پر
 چلڻا هي اُسکي پڳ ڏنڌي سي باهر نهين نڪلڻا اڪثر اهل مذاق اُن مين
 استئين اپني خدا کي وحدت و معرفت مين بنا بنا صبح و شام گاتي هين اور
 رنگ رنگ کي سازجائي هين اُن کي عقيدې مين خاص عبادت معبود کي
 اور راه کُشود کي پي پي هي ڪٿي حالت وجد مين آڪري ساختہ ناچني لڳتي
 هين بلڪه چرخ مارتِي پهرتي هين اُنکي نزديڪ خلاصہ عبادت کا اور طريقه
 هدايت کا پي پي هي پهان تڪ کہ اس کيفيت مين جس ني ايڪ قدم پي
 دهر اپني اعتقاد مين ايڪ درجہ منزل مقصود کا طي ڪيا بعني اسکا نام
 زبان هين سي ٿيرتي هين اور اُسکي ياد کي سمرنين پهرتي هين ڪٿي مراقبه
 ڪي خاص خاص صورتونکا دهيان باندهي بيٺي هين بهتيري بيدانت شاستر
 کي مطالعي مين لڳي هين کہ واحد مطلق کي وحدت کي اسرار و معرفت کي
 آثار دريافت ڪرکي اپني خانه دل کو پر نور ڪرين اور اُسکي تاريخيان دور
 ڪرين ان مين پي پي هي فرقي هين هر ايڪ اپني اپني پيشوا کي نام
 سي پکارا جاتا هي جوڙهي نانڪ پنٿيون کي اداسي پي پي هي ڪهلتي
 هين سرگروه انکا بابا نانڪ پي پي اپني پيشواُن کي ارشاد کي موجب خدا

کي حمد و ثنا مٿي رهندي هين پر انکي عبادتہ کا خلاصہ ٻيو هي ڪه مَرشدون
 کي بناي هوي دوهري جهنڊ ڪٻت گا گا ڪر سني والون ڪو مَحْظُوط ڪرين اور
 ڪسي چيز پر دهيان نه دهرين ۽ پانچوين جتنون سيوڙون ڪي بي بي ڪڙي
 ڪڙي رياضتين ٻڙي ٻڙي مَحْنَتِين ڪڙي هين چاليس چاليس دن برتي رهندي هين
 ٻيوڪه پياس کي ڏکھ مَدْتُون سهتي هين اٺني جِسْم ڪو مَحْضُوبي نهين پالتي ڪهاڻي
 پيني کا نام بهي اڪثر زبان سي نهين نڪالتي برسات بهر چلتي پهرتي نهين بلڪه
 پاڻون بي بي نهين پساتي ڪه مبادا ڪسي ڪيڙي مڪوڙي ڪو صدمه پهنجي انکي
 ٻڙي تپشا جاندارون ڪي رڱيا هي اسي واسطي آگ نهين جلاني ڪهانا نهين
 پکائي عمارت کا بنانا چراغ کا جلانا کوون کا ڪهدانا بلڪه ان سي پاڻي بهي نڪالنا
 بُرا جاني هين ڪه شايد ڪسي جانور ڪي اديت کا سبب هو علاوه انکي ترڪاريان
 سبز ميوِي مُطلق نهين ڪهاڻي ڪيونڪه انکي نزديڪ ابيي چيزين جاندارون ڪي
 مانند هوتي هين اگر بهت ٻيوڪهي پياسي هوتي هين تو موافق حاجت ڪي
 اٺني مريدون ڪي گهرون سي مانگ تانگ ڪر ڪها پي لپتي هين اور ڪٻڙا لٽا بهي
 ضروري هي اٺني پاس رڱهتي هين خالق حقيقي ڪي قائل نهين ڪيونڪه انکي
 مَرشدون کا فرموده ٻيو هي ڪه جيسي گهاس آب سي آب اُڇتي هي اور بوني
 والا اسکا کوڙي نهين ويسِي هي انسان و حيوانات وغيره ڪي پيدائش بهي بلڪه

قَدِيم سِي يُونَهين چَلِي آيِي هِي آوَر عَذَابِ آخِرَتِ كُو بِيِي نِهين مَانَتِي كِهَتِي
 هِين كِه اِنْسَانِ كَا جِسْمِ مَجْمُوعَه چَارِ عُنْصَرِ كَا هِي جَب وَه پاش پاش هُوَا هَر
 عُنْصَرِ اِيْنِي اَصْل سِي مِل جَايِگَا پِيرِ عَذَابِ كِسِ پَر آوَرِ كِسْكِ وَاَسْطِي چُناڻِجِه
 اِسِي باعِثِ آگِ پَانِي مُردُونِ كُو دِينَا جِس طَرَحِ كِه سَبِ هِنْدُونِ كِي مَذْهَبِ
 مِين رَوَا هِي اُنْكِ نَرْدِيكُ يِجَا كِهَتِي هِين اِگر بُجِي چِرَاغِ مِين تِيلِ ڏالا كِيا
 فَايْدَه لُطْفِ يِه هِي كِه مَنَه سِرِ كِي بالُونِ كُو قِيانْجِي يَا اُسْتَرَه غَيْرِ كِي هَاتِه سِي
 لُگَوَا بَدْعَتِ جَانَتِي هِين آوَرِ اِيْنِي هَاتِه سِي اُكْهاڙِنا عِبَادَتِ خَاصِ رِياضَتِ
 اُنْكِ دَنْتُونِ نَكْرُنا مَنَه نَه دِهونا نَا پاڪ رَهْنا نَه نِهانا اِگر گُره مَوْتِ سِي هَاتِه
 بِيَرِ جَايِي نَه دِهويُنِ ناپاڪِ نِجانين اِسِي لِيِي تِهاَمِ هُنودِ كِه صَانِعِ مُطْلَقِ كُو
 بَرِ حَقِّ آوَرِ ثَوَابِ عَذَابِ عاقِبَتِ كَا بِيَشَكُ جَانَتِي هِين اِسِ فِرْقِي سِي بِيزارِ
 هِين آوَرِ اِن سِي هَم صُحْبَتِ هونا بَلْڪِه بولُنا بِيِي رَوَا نِهين رَهْتي آوَرِ يُونِ كِهَتِي
 هِين اِگر اِيڪِ طَرَفِ سِي مَسَّتِ هَاتِيِي مَرُكْهنا زُنجيرِ تُوڙِي هُوِي آتا هُو آوَرِ
 اِيڪِ طَرَفِ سِي سِيوُڙا هَاتِيِي كِي طَرَفِ جَايِي آوَرِ اُسْكِ طَرَفِ مَنَه بِيِي
 نِڪِيجِي ۞ بَرَهْمَنِ بِيِي مَذْهَبِ قَدِيمِ كُو جَو بِيَدِ كِي مُوَافَقِ شُرُوعِ آفَرِينَشِ سِي
 رَايِجِ هُوَا هِي مُسَلَّمِ جَانَتِي هِين آوَرِ اُس طَرِيقِ كُو كِه كِسِي فِرْقِي نِي آهِيِي آپِ
 هِدَايَتِ كِي لِيِي اِخْتِرَاعِ كِيا هِي نِهين مَانَتِي سَوَايِ اِسْكِ كِسِي مُخَالَفِ مَشْرَبِ

ڪو اُڀني مذهب مين نهين لاتي هرچند وُه مِنت ڪري اُور جو ڪوئي اُنڪي
 طريقن سي برگشته هوڪر دُوسرا مذهب اِختِبار ڪري پهر اِگر اُنڪي دين کا طالب
 هو اُسڪو بيبي اُڀني دهرم مين نهين ملاتي اِگرچہ بهتيري سماجت ڪري اُور اُس
 مذهب مين چار آسرم يعني چار آئين هين ۽ پهلا برهمه چرچ وُه عبارت
 اس سي هي ڪه بياہ نڪري اُور عِلْم ظاهري باطني ڪي تحصيل و تڪميل مين
 لڳي ۽ دُوسرا گرھست يعني شادي ڪرڪي خانداري ڪي ڪامون مين مشغول
 هوي ۽ تيسرا بان پرست اُور وُه يهه هي ڪه جب اُدھيڙ هو اُور بيتا صاحب
 اولاد تب گهر بار چيوڙ ڪر جو رو سميت جنگل مين جاي تپشا مين دھيان
 لڳاي اُور پهلون ڪي سِواي گُڇه نڪھاي ۽ چوتھا سنڀاس يعني سب علاقون
 سي بالڪل ھاڻھ اُٿا ڪر سخت سخت رياضتين مُشڪل مُشڪل عبادتين بجا لوي
 ۽ اُور چار برن يعني چار فرقي هين ۽ پهلا برهمڻ کا آئين اُس کا بيد خواني اُور علوم
 حقيقي مين اُوقات بسر لڄائي ۽ دُوسرا چيتري کا ڪام اُس کا حُڪومت عدالت
 سپه گري ۽ تيسرا بيس کا چلن اُسکا سوداگري سُوڊ بڻھ لينا دينا سِواي اُنڪي
 اُور بيبي ڪسب ڪرڻ ڪرڻي ۽ چوتھا سُوڊر کا اُس کا شيوه سِوَا ڪرڻي اِن تينون
 فرقون ڪي ۽ اَلْقَصْد هِنْدُوستانِي ڪيا هِنْدُو ڪيا مُسلمان اڪثر خوش پوشاڪ خوش
 خوراڪ هئس مُکھ نيڪ سِيرت ملن سار وفادار چلن ڪي اچهي آشنائي ڪي پڻي

بات کي سڄي خليق شفيق رحم دل قابل قائم مزاج صاحب انصاف سيرچشم
 آشنا دُرست عالي همت صاحب ديانٽ هوتي هين چنانچہ مهاجن آسي
 امين اگر کوئي شخص هزارون رُبي اپني مخفي کسي صراف کي پاس بطريق
 امانت بدون شهادت رکھوئي پهر جسوقت مانگي وه بي عذر بلا توقف اُسي
 وقت حوالي کري اور جو کوئي خوفِ راه کي سبب يا کسي اور باعث اس
 قرار پر اپني رُبي اُس کو سونپي که مين فلاني شهر مين لونگا يا ميري عيال
 وهان هين اُن کو پهاچين تب پي وي وه ايک قليل نفعي پر اُن کو ليکر ايک
 کاغذ کي ٿکري پر هندي خط سي بدون لفافه و مهر اپني اُس گماشتي کي نام
 پر جس کي دوکان اُس ملڪ مين هي گجھ لکھ ديتا هي جب وه شخص
 اُس پاس پهاچتا هي وه خوش معاملہ موافق اُس کي لکھي کي بلا حجت
 رُبي اُس کي هاڻه ديتا هي تا وه جاني که راست بازون کي لين دين کا چلن
 کسقدر راستي دُرستي کي ساڻه هي اسطرح کي نوشتي کو درسني هندي کھتي
 هين اور اُسکي نفعي کو هنڌاون اور اگر وه شخص کسي کي نام پر بهجواي
 تو اُس پُري کو معه اُسکي خط وه صراف اپني گماشتي کي پاس پهاچوا ديتا
 هي اور اُسکي رسيد اُسکو منگوا ديتا هي هرچند راه کيتني هي دور هو اس
 طرح کي نوشتي کو فقط هندي کھتي هين عجيب تر اس سي پهر هي اگر

دَرَسَنِي هُنْدِي والا سِوَايِ مَكَانِ مَعْهُونِ كِي اُورِ شَهَرِ مَبْنِ اُسَ کاغذِ کي تُکَرِي
 کُوکِي صَرَفِ کي هَانِهَ بِنَاجِي تُووَنِهِنِ لِي لِيوِي اُورِ رُپِي اُسَکِي حَوَالِي کَرِ دِي
 اِسَ سِي بِي اِيکَ اِچَنبِي کِي بَاتِ هِي اِگَرِ کُوِي سَوَاگَرِ رَاهِ کِي دَرَسِي
 اِپَنّا مَالِ مَتَاعِ مَهاجَنونِ کي حَوَالِي کَرِي تُوِي نِيکَ طِينَتِ اِپَنِي اُجَرَتِ لِيکَرِ
 اِسَ کُو جِهَانِ مَالِکَ کَهي حِفْظِ وَا مَانِ سِي بَجَنَسِ پَهَنجَوَا دِيوِينِ اُورِ نَقْصَانِ
 اِپَنِي دَمِي لِيوِينِ اِسِي مُعَامَلِي کَا نَاوُنِ يِمَانِ هِي (بِيَتِ) جِغَنِي هِينِ بَاشَنْدَه
 هِنْدُوسْتَانِ “ قَابِلِ وَا دَانَا وَا رَسَا رَتَبَه دَان ” جُو کَهي مَنَه سِي وَهَ بَرِغَبَتِ
 کَرِين “ دَادِ وَا سِتَه مِينِ نَه تَغَاوَتِ کَرِين ” حِلْمِ وَا حِيَا شَرْمِ وَا وَفَا اُنِ مِينِ
 هِي “ لُطْفِ وَا کَرَمِ جُودِ وَا عَطَا اُنِ مِينِ هِي ” عَالَمِ اَلْفَتِ مِينِ يِهَ هِي اُنْکَا
 چَالِ “ جَانِ تَلُکَ دِيَتِي هِينِ کِيَا چِيَزِ مَالِ ” بَسِ يِهِي رِکْهَتِي هِينِ صِفَاتِ
 بَشَرِ “ اِيکَ مِينِ مَوْجُودِ هِينِ جِگَ کِي هُنَرِ ”

چَنَدَ سَطَرِينِ سِپَاهِ کِي کَيِفِيَتِ مِينِ

اُورِ سِپَاهِ اِسَ دِيَارِ کِي بِيَشْتَرِ وَفَادَارِ جَانِ نِشَارِ نَمُکَ حَلَالِ خَاوَنَدِ کِي کَامِ پَرِ
 جَانِ سِي دَرُگُذَرِي وَفَاقَتِ نِچْهَوُژِي مَرِ مِٹِي پِيٹَه نَدِي بِيَشْتَرِ يِهَانِ کِي مَنجَلُونِ

جائڙونڪا قاعده ٻيه هي جب تير گولي وغيره سي نوبت گذر جاتي هي اور
 مٿهه پيٽر کي ساعت آتي هي تب گهوڙي جهوڙ ڏيتي هبن اور تلوارين
 سونٽ ڪر اُتاري هو جاتي هبن اس واسطي ڪه اکر طرفين سي ايڪڊ ڏوسري
 پر غالب آئي تو اس وقت ايسا نهو ڪه گجھ اور مت پهر جاتي اور ٻيه
 جي مين سماي ڪه سوار تو هين هبن آو اب گهوڙن ڪو بهگائي اور جانين
 سلامت لڄائي ڪيونڪه جان عجب جيز هي اور نهايت عزيزن مثل مشهور
 هي جي سريڪها پاهنا ملي نه ڏوجي بار اس سي پهلي هي پاڻي گريز ڪو
 ڪاٺ ڏالبي تاڪهيت هائڻه سي نه جهڙي ڪو سرڪتي توڪتي (اڻيات) بهادر جو
 نامي هين وقت ستيز “ بدن مين نهن رڪهتي پاڻي گريز “ قدم اُنڪي
 هرگز نه پڄهي پڙين “ بهم ڪٽ مرين آخر ايسي لڙين “ پڙب اُن مهن
 چل ڪب وه ٻيه هين اچل “ نه هرگز ٿلين ڪو زمين جاتي ٿل “ اور بعضي
 زميندار ٻي پهان ڪي جو ڪسي سبب حاڪم سي پهر جاتي هبن تو لڙائي ڪي
 وقت ڪٽني بجائي بند اپني معتمد عورات پرتعين ڪرتي هبن جس وقت انهن
 ني ديڪها ڪه حاڪم غالب آيا اور انهن ني زندگاني سي هائڻه اُلهيا اس وقت
 وي ماري عبرت ڪي سنگڊلي اختيار ڪرڪي يڪٽ لخت عورتون ڪو قتل ڪر
 ڏالبي هين پهر آپ ٻي ماري جاتي هين اسي فعل ڪا نام جوهر هي پر ٻيه

حرکت گُچھ زميندارون هين سي خُصُوصِيَت نِهين رُکھتي بلڪه بَعني مُجبا
 شَهرت مَند بِي جِس وُقُت دِيکھتي هين کِه آبرو مِٺا لُکُتا هِي تَر
 بادشاهون سي بَگُز بِيئھتي هين جان سي گُذر جاتي هين پَر آن بان سِي هاتھ
 نِهين اُتھاتي چُٺاڇھ راقم ني اُٺني والدِ مَرحُوم سي يھ نَقْل سُنِي هِي کِه مُحمّد
 شاهِ فِرْدُوس آرام گاه کي عَہد مِٺن پيش از نادرشاهي هماري دَلِي مُشَفِقُون
 مِٺن حَسَن ذِڪري خان نام ايک سَيّد بھرايج کي رھني والي نَوَاب عُمْدُ
 اَلْمُلُک امير خان بھادر مَرحُوم کي رَفِيق تھي نِهايَت بامُرُوت صاحِبِ هِمَت
 آسُنا بَرست درماھه اُنکا تَبَن سَو رُپِي تها ليکِن بيس دِن سي زياده وفا نَکرتا
 اِس واسطِي کِه اُنکي گھر مِٺن بيشتر دوستون کا مَجْمَع رھتا تها جِسني جو چيز
 چاھي ووٺنِٺن مَوْجُود هُوي غرض مِيرِ مَوْصُوف کي يھان هر مَٺيني دس دِن
 عُسرت رھتي تھي آور بيس دِن فراغت اُٺني ذات کا خرچ يھ تها کِه کھانا
 تو دو چار آسُناون کي ساٺھ پھتي کا ايک جوڙا سَواري کا ايک گھوڙا ليکِن
 حدِ جالاک بيش قِٻمت زين لگام بِي نِهايَت پُر تَکَلُف سُنھري هَٽھيار
 مُلازِم دو خِدمتگار دو چيلي ايک نفر آور کارباري اُنھين مِٺن سي ايک چيلا
 چُٺاڇھ اُسکو هميشه بِي تَقِيّد تها کِه گھوڙي کي آگي گھاس آور چُولِي مِٺن
 دھوني هميشه رھي تا کوِي نِجاني کِه حَسَن ذِڪري کي يھان فاقه هِي اَلْقَصه

شاهجهان آباد مین ایک دن کِسی پٹھان کي هاتھ سي ایک گھسپارا نا
 دانستہ مارا گيا اُسنی جو مفر کهن نپایا اُس بُزرگ کي خدمت من آيا اور
 یوں اظہار کیا کہ جس بستِی کي تُم سید هو مبن وهین کا پٹھان هون مبري
 هاتھ سي بي قصد ایک خون هو گیا هي تمہاری اُمد پر آيا هون اگر مجھي
 چہاؤ اور میري جان بچاؤ تو عین جوان مردِی و مردانگی هي اُس جوان
 مرد ني بي تامل کہا کہ بِسْمِ اللہ بیٹھ تیرا گھر هي کچھ اندیشہ نکر یہ خبر
 سنتي هي جتنی آشنا کہ پاس آشناي اور نشہ مردِمي رکھتي تهي آکر اُنکي
 شریک هوئي غرض سو سي کچھ زیادہ بھلي آدمي مرنی پر مستعد هو بیٹھي
 کوتوال کا هواؤ نہ پتر سکا کہ اُدھر کا ارادہ کري کیونکہ سرگزارونکا سامنا اُس
 سي هووي جو پھلي اپنی جان سي درگذري آخر یہ ماجرا حضورِ اعليٰ مین
 من و عن عرض هوا وونہین عمدۃ الملک کو فرما بھیجا کہ حسن ذکي خان
 تمہارا رفیق هي اُسي سمجھاؤ کہ اُس خوفِ سي دست بردار هو اور بلا مہلت
 بندگانِ حضور کي سپرد کري تا وہ اپنی کي مزا پاوي اور ايسی جرأت
 کوئي اور پھر نکر بیٹھي نوابِ مرحوم ني حکم حضور کي موافق عمل کیا پر
 اُس عزیز ني تمنا بلکہ روزگار سي دست بردار هوا تب نواب ني بادشاہ سي
 عرض کر بھیجا کہ میر ذکي ني اپنی جان اور روزگار سي هاتھ اٹھایا هرچند

ڪه اُسَڪي نافرمانِي خانہ زاد کو بيبي حد ناگوار هي ليڪن اس کا تدارڪ هو
 نهين سگتا ناچار هي آگي جو حضور کي مَرُفي ليڪن گستاخي مُعاف هي
 جس خون کي انتقام کي باعث هزار خون هونوين اُسکا مُعاف هي ڪرنا بهتر
 هي ڪه شرِ قتل خبر ڪيثر کي لبي جايز هي آخر حضور اعليٰ سي خون
 مُعاف هوا پر اُس مرڻ ني نواب مرحوم کا پير روزگار بکا اور ميان عاقل
 ڪنبل پوشون کي سردار کي وساطت سي نواب صمصام الدوله خان دوران بهادر
 کي سرڪار مبن نوڪر هوا پير اُپهين کي ساڻه نادر شاه کي لڙاي مين ڪام آيا پر
 لاس اُس جوائنمرد کي عاقل بگڙ کي لاش سي بيس قدم آگي تهي (بيت)
 جو اُسني ڪبا تها وه مردون کا ڪام “رهيجا قيامت تلڪ اُس کا نام “نِباهي
 سُخن جان جو ڪهون اُٿهي “رهي بات باقي جو سر جاي جاي “ نه اب
 وي سباهي نه وي فدردان “رهي ڪهنې سُنني کو ايڪ دانسان“

عورتون کي اوصاف مين

عورات اس مُلڪ کي يعني بخشي هندنين چنڪو اپني خاوندون سي ايسي
 تعشق کي حالت هي ڪه سوزِ فراق کي جلن سه هي نهين سگهين اور اُن

سي جدا يڪ دم ره هي نهين سگهين وي بعد اُنکي مڙي کي لباس دانهنن کا
 پهين بناو سنگار کر بن تهن ارگجا سونڊها لگا اُس کي لاش کي ساڻه اگر موجود
 هو نهين تو اُس کا کپڙا هاتھ مين لي آگ مبن جل جاتي هبن اور اپني
 سوني سي بدن کو راکھ بناتي هين تا دنيا مين نام اُن کا روشن رهي اور عجبلي
 مين بهت سا سگھ ملي (رباعي) نسبت نه ستي سي دو پتنگي کڻين “ اُس
 مين اور اس مين هي علاقه بهي کهين “ وه آگ مين جل مڙي هي مڙي
 کي لبي “ يه گرد بجھي شمع کي پھرتا بهي نهين “ اور بعضيان اُن مين
 گو نهين جلين پروفا و حيا کي باعث اچھا پھتا اچھا کھانا سواي اس کي
 جوزيب و زينت کي چيزين هين بعد اپني خصم کي ترڪ ڪرتي هين رات
 دن تپشا مين کائتي هين اور دکھ بهرتي هين اگرچھ نو جوانين کيون نهون
 بلڪه ايڪ رات کي بياهي بهي اسي طريق پر چلتي هي اور تمام عمر آگ
 بغير چلتي هي غرض دوسرا گھر ڪرنا اُن کي مذهب مين عاقبت کا گھر کھونا
 اور دنيا مبن ساري کڻم کا ناڻون ڏبونا هي اگرچھ مسلمانون کي دين مبن
 اس کا گچھ گناه نهين ليکن اڪثر يهان کي باشندون کي خاندان مين بهي يهي
 رسم جاري هي خصوصاً قصابات مين تو يهان تلڪ هي اگر فقط منگني هوئي
 هو اور اُس کا منگيتر مر جائي تو اُس کو رڻڏساله پھناکر سُسرال مين بيهج

ديتي هين يا ميڪي هي مين رڳهتي هين حاصل ٻيه هب ڪه وه اُپني زندگاني
 عبادت و قرآن خواني مين بطور بيواون ڪي بسر ڪرتي هي جب تلڪ جيتي
 هي ڏکڻا بهرتي هي هرچند ڪه اُس ڪا ولي عالم فاضل ڪمون نهو پر اس
 بات من جاهل بن جاتا هي اور شرع ڪي طريقي سي هائڻه اُٿاتا هي (بيت)
 ستي هوني من بس ايڪ نام هيگا “ولي بن آگت جلنا ڪام هگا” وه
 جهٽ جاني هي ڏکڻه ايڪ آن پيرڪر “ٻيه اُپني زندگي ڪاڻي هي مرمر” وه
 مر مٿي هي يارو ايڪباري “اسي رهتي هي دائم دم شماري” ڪهان آنا
 فنا تن جلانا “ڪهان دن رات ره ره من جلانا” غرض عورت وهي هي
 خوبصورت “جو پهنِي هي سدا ملبوس عصمت” هي حصمت نيڪبختي
 ڪي نشاني “نهو تو خاڪ هي پير زندگاني”

بَيَانِ ڪَيْفِيَّتِ بِلَادِ هِنْدِ ڪَا

القصة اس مملڪت ڪي تعريف اور بهان ڪي رهنِي والون ڪي توصيف جهان
 تڪ ڪيچي بجاءِ هي ڪيونڪ هر ايڪ جهوٽا ٻڙا آيا گيا دانا بيٺا اس سرزمين
 ڪو سراهتا هي بلڪه اُپني بود و باش بي پهن چاهتا هي چنانچه اڪثر بلاد ڪي

باشنددي آنڪر بستي اور اپني وطنون کو پُول گئي فقير سي امير هوئي اور
 محتاج سي غني (بيت) لوگوں سي معمور هي سارا جهان “لبك عجب
 ملك هي هندوستان” آيا سحر کو جو يهان ايک فخر “شام سي پهلي
 اسي ديکھا امير” هو گيا ايک آن مين پياده سوار “آيا تها ما کام هوا کام
 گار” في الواقع اورنگ زيب کي وقت تلک بلا شبه يهي صورت تهي اور
 آبادي کي بهتايَت پرفخ سير کي عهد سي سلطنت مين بگاڑ پڑا اور محمد
 شاه بسبب عياشي کي سنڀال نسکا هرچند که اُس کي وقت تلک يهي
 اُپتي پنتھ کا سا عالم رها پراحمد شاه کي عصر مين تو نبرتا هي هو گيا
 کتنی امير نقه خانه نشين هوئي اور بعضي نجيب غيرت مند ماري افلاس
 کي دروازي بند کرکي مرگي اکثر ترتر ترين تيره هوکر جهان تها جا بستي
 خوشا حال صوبه بنگ کي باشندون کا که صاحبان عالیشان کي يهان رياست
 هوئي اسي سبب سي آج تلک يه کونا آباد هي والا هر طرف داد و بېداد
 هي الغرض تمام هندوستان صوبه بنگ و دکن و قندهار سميت پيس صوبي
 ايک سو نوي سرکار چار هزار دو محال کو شامل هي اور آمدني اسکي آٹھ
 ارب آٹھ کروڑ آٹھ لاکھ اسي هزار پانسو تراسي دام هي

يِه هِي تَرَجُمَه گِبَارَهَوِيَن فَصَل دُوسَرِي كِتَاب وَكَرَاف وَكُنَيْلِدَ كِي قِصِّي كَا *

جب كِه مَن ني اِس طَرَح نَصِيحَت كِي اُور لوگ رُخَصَت هُوِي تَب بِنْدِي
خَانِي كِي دَارُوغَه ني اَن كِي عَرَض كِي كِه غُلام اُپَنِي عَهْدِي كِي اِنَمَام مِبن مَجْبُور
هِي كَبُونَكِه مَجْهَكَو اِسْطَرَح حُكْم هُوَا هِي كِه اَب كِي بِيٲِي كُو اِيكُ تَارِيكُ
كُوٲِيَرِي مِبن قِيد كَرُون مَگر مَجْهَسِي يِه خِدْمَت اَلْبَتَه هُو سَكِيگِي كِه هَر رُوز صَبَح
كِي وَقْتُت اُپَنِي بِيٲِي كُو اُپَنِي مُلَاقَات كِي وَاَسْطِي اَنِي دُون غَرَض بِنْدِي خَانِي
كِي چَوَكِيدَارِي اِس تَفَرِير سِي مِبن نِهَايَت مَمْنُون هُوَا اُور بِمُقْتَضَا بِ لا چَارِي
اُپَنِي بِيٲِي كُو گَلِي لَگَاكَر رُخَصَت كِيَا اُور اُسْكَي كَان مِبن سَجَّاهَا كِه صَبَر سِي
سَارِي مُشْكِلِيَن حَل هُوَتِي هِيَن

بَعْد اِسْكَي مِبن اُپَنِي بِجْهَوِي پَر جَا لِيٲَا اُور مِيرَا چِهوٲَا بِيٲَا مِيرِي ٲٲِي كِي پَاس
بِيٲَه كَر سَبَن پُڙهَنِي لَگَا كِه اُنِي مِبن مِبان جِنَكِنَسَن ني اُنْكَي مُجْهِي خَبَر

* A free translation of the eleventh chapter of the second book of Goldsmith's *Vicar of Wakefield* (or the thirtieth chapter of the whole work): and, it will serve as a specimen of the manner in which English may be conveyed into so different a dialect as the Hindūstānī. The translation was made by Mīr Hasan Ali, whose residence in England had given him an opportunity of acquiring a considerable acquaintance with the language of the original.

دي ڪه من ني تمهاري بيٺي ڪي خبر ڪه جو ڪهڙي گيبي تهي سني هي ڪه لوگون
 ني اُسڪو ايڪ مرڊ آدمي ڪي ساڻه ديکيا هي ڪه راه مين وي ڪجهه ناشتا ڪرهي
 تهي اور اُنڪا اس شهر ڪي آني ڪا اراده هي ابهي هم اس گفتگو مين تهي ڪه
 انهي من خوشي خوشي سي وهان ڪي چوڪيدار ني آنڪي مڃهي ڪها ڪه تمهاري
 بيٺي جو ڪهڙي گيبي تهي سو پهر ملي هي انهي مين مين موسلي ني ڏوڙڪر خبر
 دي ڪه صوفي خانم شيخ برچل ڪي ساڻه نيجي ڪي دالان مين آهي هي اور
 آپڪي ملاقات ڪو آهي هي

اس عرصي من ديکها ڪيا هون ڪه ميري جان صوفي خانم ماري خوشي ڪي
 ديواني ڏوڙڪر ميري گلي آن لڳي اور اُسڪي مان پهي بي اختيار خوشي سي
 آنسو ڏڏبا لاهي تب وه نازنين پڪاري ڪه باوا جان اس جوان بهادر ڪي سبب
 سي ميري نجات هوي اور اسڪي شجاعت ني ميري عصمت اور جان بچائي
 اور شيخ برچل ڪو ديکها تو وه پهي نهايت خوشحال نظر آهي بسبب اسڪي ڪه
 اسي ايسي نازنين ڪي خدمت هو سڪي

تب مين ني اُنڪو ديکڪر ڪها ڪه شيخ برچل تم اب همڪو بهان اس خرابي سي
 ديکهي هو اور اب هماري اس حالت مين اور اسوقت مين ڪه تم هماري گهر
 مين آهي تهي ٻڙا فرق هي اور بعد مدت ڪي همڪو اپني غلطي معلوم هوي

اور ھماری نَس کو جو شڪت تہماری طرف سڀ ٻيا وَدِ سَالُکَل اٿڻ گما اور ھم ني جو تہماری قدر داني نڪي اُسي ھم بہت بدمان ھين اور جو گستاخيٰ ڪہ تہماری خدمت مٿن مڃي ھوئي ماري خجالت ڪي مري جار آنکين تہمي نہي ھو سگتن مگر اب ٻہ آيد ھي ڪہ تہ مڃيڪو عاف ڪر وڃي ڪيونڪہ مَن ني دھوڪا ڪيا ٻہ سبب اُس نا لائق ڪي ڪہ جتي دوستي ڪي بردي مٿن مڃيڪو غارت ڪر ديا

تب شيخ برجل بولي ڪہ تہمني ميري ڪچہ تنصير نہي ڪي سو مٿن تہڪو ڪبا عاف ڪرون اور مين تہ سي ڪهي ناخوش نہ ٿيا اور وہ جو قبل ازين آپ سي اور مڃي سي ڪٿڻ ھوئي تہي سرا مَنصود اُسي فقط مغالطي کا اظہار ٿيا مگر چونڪہ آب بي قبول فرمايا تو مين اُسي لاچار ھو رھا اور سواي افسوس ڪي مڃيڪو ڪچہ چارہ باقي نہ رھا

تب مٿن ني جواب ديا ڪہ جو ڪچہ آب بي فرمايا نہا سو بجا ٿيا ڪيونڪر ڪہ اب مڃي اُسکا تحريہ حاصل ھو ھي مگر صوفي جان اُس کا احوال تو ڪھو ڪہ ڪيونڪر تہ پر ٻہ حادثہ واقع ھو اور وڏ ڪون ايسا قضاڪ ٿيا ڪہ تہڪو لي ٻھاگا

تب وہ بولي ڪہ باوا جان جب مين اما جان ڪي ساٿيہ راہ مٿن چلي جاتي

تِيءِ ڪه اِٽني مين ايڪ شخص ني آنڪي مڃهڪو پڙڪر گاڙي مين ڌال ديا اور
آب پي اُس مين سوار هو ليا اور گاڙي بان سي ڪها ڪه جلد بهان سي گاڙي
دوڙا اگرچہ مين في رستي مين لوگون ڪو ديکھڪر فرياد ڪي ڪه مڃهڪو بچا و مگر
ميري فرياد ڪجه مفيد نهوئي اور اُس قضاڪت ني پي مڃهڪو دلاسا دينا شروع
ڪيا اور ڌرايا ڪه اگر تو غل مچاويگي تو تڄهڪو سزا دُونگا (په سُنڪر مين چپڪي
هو رهي) مگر مين ني بهي گاڙي ڪي پرڏون مين چپيد ڪيا اور (اُسڪي راه سي
عالم انتشار مين رستي ڪي سير ڪرڻ هوي چلي جاتِ تهي ڪه اِٽني مين)
ڪيا ديکھتي هون ڪه شيخ برجل جلدي جلدي قدم اُٿاي هوي لٿه ڪانڌهي
پر دهرې هوي ڪه جس رفتار پر اڪثر هم ٿهئي مارا ڪرڻ تهي چلي آتِ هيَن
(ان ڪي ديکھني سي ميري جان مين جان آگي) اور جب پي گاڙي ڪي
نزديڪ پهتجي تب مين انکا نام ليڪر پڪاري اور انڪي حمايت درخواست ڪي
انهن في جب ميرا غل سنا تو گاڙي بان سي پڪار ڪها ڪه گاڙي ڪهڙي ڪر مگر
اُسني ڪجه خيال نڪيا اور بلڪه جلدي هانکنا شروع ڪيا تب مين اپني جي مين
مايوس هوي ڪه اب شيخ برجل مڄه ٿڪ نه پهتچينگي ڪه اِٽني مين ڪيا
ديکھتي هون ڪه شيخ جي دوڙي آني هيَن اور پاس پهتچتي هي گاڙي بان ڪو
ايسا ايڪ لٿه مارا ڪه زمين پر فرش هو گيا جب گاڙي وان گر پڙا تب گهوڙي

ٻي خود بخود ڪهڙي هو گئي اور اُس قصاڪَ تي نڪل ڪر تلوار ڪهاڻجي اور شيخ
 جي سي ڪهني لڳا ڪه بهان سي جانا ره مگر شيخ جي في ايڪ ايسا لئه مارا
 ڪه اُسڪي تلوار دو ٽڪري هو گئي تب تو وه بگهڙا بهاگا اور شيخ جي في ايڪ
 گولي ڪي ٿي تڪ اُسڪا پڇها ڪيا مگر وه انڪي هاته سي ٻچ نڪلا اس عرصي مين
 مين ٻي گاڙي سي گود پڙي نا ڪه اُني حمايتي ڪي ڪجه مدد ڪرون اُني مين
 بي ٻي ميري پاس جلد پري اور گاڙي وان جب هوش مين آيا تو اُني وهان
 سي بهاگي ڪا قصد ڪيا مگر شيخ جي في اُسي ڪها ڪه تيرا ٻچا و اسي مين هي
 ڪه گاڙي ڪو شهر ڪي طرف پهري لي چل گاڙي بان في ٻي سوچا ڪه سواي
 اُسڪي مڃهي ٻي ڪوئي اور چاره نهين هي سو گاڙي ڪو شهر ڪي طرف هانڪ
 لي چلا اور رستي مين گاڙي هانڪتا جاتا بها اور ڪراهنه جاتا بها اس سي معلوم
 هوتا هي ڪه اُسڪي بدن مين ٻڙي چوٽ آي ٿي اور مين في ديڪا ڪه آخر
 الامر شيخ برجل ڪو ٻي اُس پر رحم آيا ڪه جب هم سڙي مين بهاڻجي اور
 ڪجه ناشتي ڪي واسطي اُري تو انهن في ميري عرض سُنڪر اُس گاڙيان
 ڪو وهان جهوڙا اور دوسرا گاڙيان وهان سي پيدا ڪري اندر روانه هوئي
 جب مين بي اُسڪي زباني ٻه ماجرا سنا تو مين بي اختيار هوڪر اسي گلي
 لڳا ليا اور شيخ صاحب ڪا نهايت مئون هوا اور اُسي ڪها ڪه اگر ڪه اس قيد

خاني مڻن مڙا ڪجهه دست رس نهن ڄڻا مگر دل سي مڃهڪو خوشي حاصل
 هونى هي شيخ صاحب آڻي ميري بڻي ڪي جان اور عزت بچائي هي اور*
 اگر اب به تمهاري لائيتي هي تو تم اسڪو قبول ڪرو اور اگر تمڪو گواره هو ڪه
 مڃه سي تباه حال ڪي گهر مين شادي ڪرونو به تمهاري هي اور اب اس
 ميري بيٺي سي اقرار شادي ڪا لڳي جيسا ڪه آپ پهل ڪا دل لي چڪي
 ڏهن مگر ايڪ حرف به هي ڪه آپ اڻي جي مڻن به نه سمجهيگا ڪه مين
 ني آپڪو ڪجهه نهن ڏيا هي اگرچہ اس نازن ڪا حسن و جمال مشهور هي مگر
 سواي اسڪي اسڪا هنر اور ڪمال آپ ڪي واسطي ٻڙي دولت هي
 تب شيخ برجل بولي ڪه آپ ڪو ميري ناداري ڪا احوال خوب معلوم هي ڪه
 مڃه مين اسقدر مقدور نهن هي ڪه اس نازن ڪي خدمت جسطرح سي ڪه
 چاهي هي مڃه سي هوسڪي

مڻن ني جواب ڏيا ڪه اگر تمهارا فقر اور احتياج اس امر سي مانع هي تو خبر

* چونڪه شيخ برجل مدت سي اس لڙڪي پر عاشق ٿي اس سبب سي
 لڙڪي ڪي باپ ني شيخ صاحب ڪي محبت اور خدمت گذاري ڏيکهر چاها
 اور راضي هوا ڪه شيخ جي اس لڙڪي سي شادي ڪرين

مقام سر کا ہی مگر مری نرڈیکٹ اس لڑکی کی خاوند ہوئی کی قابلِ سوائی
 تمہاری دوسرا شخص نہیں ہے اور اگر مری باس لاکھوں کی دولت ہوئی کہ
 اس کی دھنر من دون اور لاکھوں آدمی ہووین کہ اس کی بباد کی واسطی
 تجویز کروں تو ان سبھوں میں سے سوائی تمہاری اور کسی شخص کو نہ اختیار
 کروں گا

جب شیخ برچل نے مری زبانی یہ سب سنا تو چپکی ہو رہی اور کچھ
 جواب نہ دیا اور اس خاموشی سے معلوم ہوا کہ شاید اُنکو تمہید بیاہ پسند نہ
 آئی سو اُنہوں نے اس بات کو ٹالکر مجھسی کہا کہ اگر آپکو منظور ہو تو کھانا
 نان بائی کی یہاں سے آپکی ناشتی کی واسطی منگوائیں میں نے اس بات
 کو قبول کیا تب اُنہوں نے حکم کیا کہ جو کچھ اچھا کھانا شرمال اور کباب کی
 قسم سے تیار ہوئی لاوین اور اس کی ساتھ دو چار چو پہلین چوکیں شراب
 کی حافر کریں اور مسکرا کر کہنے لگی کہ اب ہم بھی اپنی گانٹھ کھولیں گی اور
 دل چلا کر اس بندبختی میں جشن کریں گی اور اگرچہ بندبختی میں اس
 طرح کا اتفاق ہوا ہے مگر اتنی جشن کی کہی خواہش نہیں جیسی کہ اب
 مجھ کو ہوس ہوئی ہے اتنی میں خدمت گار دکان سے پیرا اور اسباب
 کھانی کا چنی لگا اور بندبختی کا چوک کی دار کہ جو اب نہایت متوجہ اور سر

گرم خدمت کا تھا اُسنی بھي هماري واسطي ايڪٽ ۽ مڙ عاريت لا حاضر ڪي
 جب خدمتگار شراب آور ظُروف ڪهاڻي ڪي ميز پر چُن چُڪا تب دو معقول
 مُشقاين مَطْعوماتِ نفيس سي بهري هُوتين لا حاضر ڪين

مگر ميري بيٺي ڪو اُپني بهائي ڪي حادثي ڪي ڪُجهه خبر نٿي آور هم سب ڪو
 بهي منظور نه هُوا ڪه اُس حادثي ڪا اُسي ذڪر ڪرين تا ڪه شايد اُسڪا دل اس
 خوشي مين بُجهه نڄائي ليڪن مُجهه ڪو اُپني بيچيني ٿهي ڪه اُپني خوشوئي
 ظاهر ڪرنا ايڪٽ اُمر لغو ٿيا آخر ڪو مُجهه سي نرها ڪيا ڪه هم سب ملڪي ڪهاڻين
 پيشن آور خوشيان ڪرين آور وهه بيچاره قيد مين گرفتار رهي لاچار مين بي اُسڪا
 ذڪر ڇهڙا آور تمام قصه بيان ڪيا آور درخواست ڪي ڪه ڪيا خوب هو ڪه اگر
 اُسڪو بهي اجازت هُوي ڪه وهه بهي آنڪي هماري ساڻه شريڪ هو جب ڪه
 ميري مِهمانون ڪو اس احوال ڪي غم سي تخفيف هُوي تب مين بي ميان
 جنگِسن ڪي بهي درخواست ڪي ڪه ڪيا خوب هو ڪه وهه بهي آنڪي اس دعوت
 مين شريڪ هُوتين (جب ميري عرض قبول هُوي) آور ميري بيٺي ڪي آمدني
 سي بٻڙيون ڪي جهنگار اُس ڪي بهن ڪي کان پڙي جلدي بيقرار هو اُٿه ڪر دورِي
 آور اُس اُٿا مين شيخ برجل مُجهه سي پوڄهني لڳي ڪه ڪيا تُمهاري بيٺي ڪا
 نام چارج هي تب مين بي ڪها ڪه هان صاحب تب شيخ برجل يه سُنڪر

چپ هو رهې جب مېرا بيټا اُس جگه من ۾ هم بېټهني نهې داخل هوا
 تو مېن ڪيا ديکھتا هون ۾ وه شينج برجل ڪي ديکھني سي حيران هي تب
 من ني پکار ڪر ڪها ۾ بيټا اگر چه هماري برې نصيون ني همکو نهايت زبردست
 ڪبا هي ليکن خدا ني هماري واسطي آخر ان مصبتون سي نجات بدي هي
 ديکھ ۾ تيري بهن کو خدا ني همسي پھر لا ملایا اور اس جوان ني اس کو بچايا
 هي اور انکي وسيلي سي هماري بيټي همکو پھر ملي هي سو تو بڑھڪر انکي
 هاتھ چوم ڪيونڪه انکا هم پر بڑا حق هي

با وجود اسڪي ۾ ميري بيټي ني ٻه سب سنا مگر حيراني سي مآدب شينج
 برجل ڪي سامني دور ڪهڙا تها تب اُسڪي بهن بولي ۾ بيټا جان تُم ميري
 بچاني والي سي ڪيون نهين جاڪي مصافحه ڪرني هو بهادر هميشه بهادرون سي
 محبت ڪرني هيئن

با وجود اس سب گفت و شنود ڪي ميرا بيټا حيران سڪتي ڪي عالم مېن شينج
 برجل کو ديکھتا تها ۾ انني مین هماري مھمان ني دريافت ڪبا ۾ انکا بهيد
 کھل ګيا اور بڑي ايڪت جلال اور غرور سي ۾ ڪمڙي هم ني اُس شخص مین ٻه
 شان نه ديکھي تهي ميري بيټي کو ڪها ۾ پاس آوي (هر چنڊ ۾ ڪسي بڑي
 فلسفي ني يون ڪها هي ۾ بي گناه ڪي گرفتاري ايڪت بلا مین باعيت تعجب

اُور نَوَجهِ خَاطِرِ خَاصِ و عامِ کا هُوتِي هِي مَگر مِيرِي بُرْدِيڪَ عَجِيْب تَرِيهَ هِي كِه
 كُوي اچّا شَخْصِ اُنْکِي اُس کو اُس بلا مَبن سِي نِجاتِ دِي (غرض كِه شَيْخِ
 صَاحِبِ نِي مَرِي بِيٽِي كِي طَرَفِ بَگَادِ تَنَدِ سِي دِيكِي كَر كَها كِه اَبِ بِي وَوُفِ
 بِه تَبَرِي دُوسَرِي بُووُفِي هِي اُنْهِي كُچِھ اُور نَڪَھنِي پائي تَھي كِه اُنْھي مَبن
 بَنديخاني كِي چَوَكِي دَارِ نِي اُنْکِي شَبعِ صَاحِبِ سِي عَرَضِ كِي كِه كُوي اِميرِ
 زادہ باھر كُھڙا هِي كِه اُنْھي اُنْھي جِلودارون سَمَتِ اِس گَانو مَبن داخِل هُوا
 هِي اُور ابِ اَبِ كِي مُلَاقَاتِ كِي واسِطِي يَھان آيا هِي اُور اَبِ كِي خِدْمَتِ
 مَبن بَنديگِي عَرَضِ كَر كِي كَھتا هِي كِه اِگر اَبِ کو فُرصَتِ هُو تُو وَه اَبِ كِي
 مُلَاقَاتِ کا مُسْتاقِ هِي يَھ سَنَكِي شَيْخِ بَرِجلِ نِي كَها كِه اچّا اُنْکو كَھو كِه تَوَقُّفِ
 كَرين جَب تَڪِ كِه مُجھِ کو اُنْکِي مُلَاقَاتِ كِي واسِطِي فُرصَتِ هُو بَعْدِ اِسْڪِي
 مَبرِي بِيٽِي كِي طَرَفِ هُو نَوَجهِ هُو كَر كَھنِي لَگِي كِه كِيُون ابِ تُم نِي پُھروھي كامِ
 كِيا كِه جِسْڪِي سَببِ سِي مَين تُم سِي بَھلي ناخُوشِ هُوا تَھا اُور ابِ اِسْڪِي
 تُم کو از راءِ عَدالَتِ سزا مِلا چَھتِي هِي شَآيَدِ كِه تُمْنِي يَھ حَيَالِ كِيا هِي كِه
 جَب تُمْنِي اُنْھي جَانِ کو ناچِيزِ جانا تُو تُمھاري واسِطِي دَرُستِ هِي كِه دُوسَرِي
 كِي جَانِ مارو مَگر تُم اُنْھي يَھ نَھين سَمجھِي هُو كِه كِيا فَرَقِ هِي اُس خانہ جنگِ
 مَين كِه جو اُنْھي جَانِ كِي بِي قَدَرِ سِي جَانِ نازِ كَرنا هِي اُور كِسي اُور

خُونِي مِينِ كِه جو چڙري چِيپِي دُونَسَرِي كِي جان مارتا هِي اُور كيا جَواري دُنا
 باز نِهين كِه جو تَبِيڪَرِيُون كو بَسُون كِي جڳه داؤن مِين لڳانا هِي
 تَب مِين بول اُتيا كِه شَيْخ صَاحِبِ يِه رَحْم كا مقام هِي كَبُونَكِه جو كُچھ كِه
 اُني كيا هِي اُني دُكِياري مان كِي تَابَعْداري سِي كيا هِي كِه جِس غَرِيب اُچَرِي
 هُونِي نِي غُصِي كِي حالت مِين بي ناب هوكر اُني بيٺي كو لُڪا تها كِه
 جَاكر اُني بِن كا اُس شَخْص سِي كِه جِسَنِي اُسكا ناموس كهويا هِي بدلا لي
 اُور دِيكھ لِيَجِي كِه يِه خط مَوْجُود هِي كِه جِس سِي تُمكو بِاَلَكَل احوال
 معلوم هوگا

تَب اُنھون نِي خط جَلْدِي سِي پڙھكر كها اگَرچہ يِه عُدَر بجا نِهين مگر باعِث
 اِسْكِ تَقْصِيرِ كِي تَخْفِيف كا هِي اُور يِه مِيرِي واسطي ايڪ سبب هِي كِه اب
 مِين اِس كِي تَقْصِيرِ كو مُعاف ڪُرون اُور بعد اِسْكِ مِهْرَباني سِي مِيرِي بيٺي كا
 اُنھون نِي هاٿ پڳر ليا اُور كها اگَرچہ تُم مَجھ كو يهان دِيكھني سِي بَدَت حيران
 هُونِي مگر مِين اڪثر اسي ادنا مُقَدَمون كِي واسطي قَدِيدون كِي مُلاقات كو گُبا
 هُون اُور اب يهان آيا هُون تاكہ اِس مَرْد بُزُرگ كِي حق مِين اِنصاف دِيكُون
 مِين تيري باپ كِي خُوبيان اُس بيس مِين دِيكھتا تها كِه كيا كبا مِيرِي خاٽرين
 اُني غَرِيباني گهر مِين اُنھون نِي كِي هِين اُور اِس كِس طرح مِيرِي خُوشامد اُور

پش آمد کُرتِ تهي اور اُنکي خُوبيون سي مِين آيسا مَحْظُوظ هُوا هُون کِه کِسي
 مَجْلِس بادشاهي مِين بِي مِين ني يِه لَذت کِهي نپاي تهي واه واه کيا بي
 ساختگيان آپس مِين کُرتِ تهي جِکِه آگ تاپني کو باهم هوکر هم سب بِيتهتي
 تهي ميري بهتيجي کو دريافت هُوا کِه ميرا يهان آبي کا قَصْد تها اس لي وُه
 يهان آيا هي اور يِه بهت بي جا هي کِه تُمکو يا اُسکو بدُون مُقابلي کي تَقْصِير
 وار تهرائي اور اسکا کُچھ مُضايقه نِهين کِه هر دَرَد کي ايک علاج بِي هي اور
 مِين بدُون خُود ستاي کي يِه کِه سکتا هُون کِه آج تکت کِسي ني ميرا نام
 نِهين سنا هي کِه نانهل خان ني کِهي بي اِنصافي کي هو

سُبْحان اَلله اب هَمَني اُنکو پايا هي آگي هم کيا دھو کِهي مِين تهي کِه اُنکو هم
 سب غريب موڏهو سَمجھتي تهي با وُجُود اُسکي کِه يِه خان مشهور اور معروف
 هِين اور اُنکي خُوبيان اور نيک ذاتي اور نام تمام جهان پر روشن هي اور
 تمام وزير اور بادشاه اُنکي بات سَنتي هِين اور سب لوگ اُنکي بات کي قايِل
 هِين اور يِه وُه شَخْص هي جو اپني مُلک کي چچھ کُرتا هي اور اپني بادشاه کو
 دِل سي چاهتا هي ميري جورو ني جو اب اُنکا نام سنا تو اُسکي کان کھري
 هُوي اور اُسکو اپني قديم گستاخيان ياد آين اور ماري ڌر کي اسکا رنگ زرد
 هوگيا اور ميري بيٽي صوفي جان کِه جِني شَبخ برچل کو اپنا عاشق سَمجھا تها

جب اُن في سَنا کَہ بي خان بُزرگ کَين تو اُپني جي مين ۾ ۾ سوچي کَہ اِس شخص مين آوَر مَڄَہ مين بَہت بڙا فرق ڏي ۾ ۾ اَمير ڏي آوَر مين فقير شايد ۾ مَڄَہ سي ميل لکري ۾ ۾ سوچر آنکھون مين آنسو پير لائي

آوَر ميري جو رو غريبي سي پکار اُٿي کَہ خان صاحب مَڄَہ ۾ ۾ ڏر ڏي کَہ آب ميري تڏيهر نه معاف ڪرينگي پڇي دُعه کَہ آب هماري گهر مين آئي تهي آوَر همکو اپني ملاقات سي سرفراز ڪبا تها آوَر اُسوقت جو مَڄَہ سي گستاخيان هوئين آوَر مين في آب پر رمزين جهانئين تھين شايد کَہ اب اُن تڏيهرن کو نه بخشينگي

تب خان صاحب في مسڪراڪر جواب ڏيا کَہ آي بيبي صاحب ۾ ۾ ڪون سي بات هي اگر تمني رمزين جهانئين تھين تو مين في بيي تَمکو اُنکا جواب ڏيا تها آوَر اُسوقت جو وهان تهي اُن سي پوڄيو کَہ ميري جواب بيبي ايسي لطيف تهي جيسي کَہ تمھاري ڪنائي سچ ۾ ۾ هي کَہ اُسوقت مين ڪسي سي خفا نهين هون مگر اُس ملعون سي کَہ جو اِس نارين کو لي بهاگا تها مَڄَہ اُسوقت اِٿني فرصت نهوئي کَہ اُسکي صورت کو مين خيال ڪرنا تا کَہ اُسکي نقشي ڪه بيان اخبار کي کاغذ مين چيو انا کَہ اِس باعث سي اُسي ڪوئي ڪوئي پڪڙ لانا صرفي

خان اگر تم اُسکو ڏيکيو تو پهر پڇان سگھي هو

خان صاحب مین گجھ نہیں کہہ سکتی ہوں مگر کیا خوب اب مجھکو یاد آیا
 دے کہ اُسکی بھون پر ایک نشان تھا اس عرصی مبن میان جنکسن بول
 اُٹھی کہ بیگم صاحب بی ادبی معاف ہو تو مبرا سوال یہ ہے کہ آیا اُس
 شخص کی سر کی بال سُرخ رنگ تھی تب صوفی خانم نے جواب دیا کہ ہاں
 سُرخ تھی تب بعد اُسکی میان جنکسن ٹانہل خان کی طرف مخاطب ہو کر
 کہنی لگی کہ آپنی اُسکی ٹنگریوں کی طرف بھی لحاظ کیا تھا کہ وہ بہت
 لئیی تھیں تب خان صاحب نے جواب دیا کہ مبن اُنکی لُٹان کا تو کچھ ذکر
 نہیں کر سکتا دُون مگر اُنکی چالاکی مجھ پر ثابت ہوئی ہے کونکہ وہ مجھ
 سے بپاگت نکلا ہرچند کہ میری ذہن مبن یہ ہے کہ ایسی بہت کم لوگ
 ہوئیں گے کہ مجھ کو دوڑتی مین مات کر سکیں تب میان جنکسن بولی کہ
 مین اُس شخص کو جانتا ہوں سچ ہے کہ اُسکی برابر کوئی اور دوڑتی والا نہیں
 ہے اُسنی نوکاسل کی پنویر کو مات کیا ہے اور اُسکا نام تُمشی بکستر ہے مبن
 اُسکو خوب جانتا ہوں اور اُسکی رہنی کا ٹھکانا بھی مجھی معلوم ہے اگر آپ
 حُکم کریں کہ بندِ بخانی کا داروغہ مبری ساتھ دو آدمی کر دی تو ابھی ایک
 دو گھڑی کی عرصی مین اُسکو لا حاضر کرتا ہوں خان صاحب نے بہ سُکر
 داروغہ کی بلانی کا حُکم کیا جب داروغہ آیا تب خان صاحب نے پوچھا کہ

تُم مَجھہ کو جانتی ہو تب اُننی عرض کی کہ ہاں خداوند کون ایسا شخص ہے کہ اُس پر ٹائپل خان کی خوبیاں نہ معلوم دوینگی اور جو شخص کہ ایک مرتبہ آپ کو جانتا ہے تو وہ ہمیشہ چاہتا ہے کہ آپ کو جانی بہت اچھا میری غرض یہ ہے کہ میں اس شخص کو ایک کام پر بھیجتا ہوں سو تُم اپنی دو نوکر انکی ساتھ کرو اور تُم جانتی ہو کہ میں عدالت کا متعلق ہوں سو تُم خاطر جمع رکھو کہ تُم پر کچھ بات نہ آئیگی آپ کا حکم بس ہے نوکر حاضر ہیں جہاں چاہی اُنکو وہاں بھیج دیجی

الفصہ میان جنکسن بندیکانی کی دو پیادوں کو ساتھ لیکر ٹمشی بکستر کی تلاش کو چلی اتنی میں میرا چھوٹا بیٹا بل آیا اور ٹائپل خان کو قدیم آشنا شیخ برجل سمجھ کر اُنکی کاندھی پر جا چڑھا تا کہ اُنہوں کی گلی لگائی اُتتی میں اُسکی مان فی اُسکو دپٹا اور مارنی کو اُٹھی مگر وہ خلیق اس کا مانع ہوا اور لڑکی کو کاندھی پر سی نہ اُتارا اور لڑکی سی کہا کہ کیوں جی ابلکت تُم اپنی پرائی دوست برجل کو نہیں بولی ہو میان دکت بھی میری بڑی سپاہی تُم بھی یہاں موجود ہو دیکھو کہ میں تمکو نہیں بولا ہوں یہ کہہ کر اُن دونوں لڑکوں کو حلوا سونہ دیا وی بیچاری کہ صبح سی کچھ کھانی کو نہ میسر ہوا تھا کمال رغبت سی کھانی لگی

اب هم سب ڪيائي پر ڪه جو قريب ٿهندا هو گيا ٿا جا بيٺهي ميري ٻانه *
 مين اب تڪ نهايت درد ٿا ٿانهل خان ني چون ڪه ڪتب طب کا اڪثر مطالعه
 ڪيا ٿا اور اس سبب سي فن طبابت مين معقول مهارت بهم پهچائي ٿي
 جلد ايڪ ليپ کا نسخہ ميري واسطي لکهر عطار ڪي يهان ڪه جو قريب اس
 ڪوچي ڪي ٿا بهيجا جلد دوا تيار ڪر ڪر لاي اور اس ڪي استعمال سي معاً مڃهڪو
 آرام حاصل هوا اب يهان بنديخاني کا داروغه خود هماري خدمت ڪي واسطي
 حاضر ٿا اور هماري مهمان ڪي خدمت ڪو باعث اپني افتخار کا سمجهتا ٿا
 هنوز هم ني ڪهي سي فراغت نه پائي ٿي ڪه ٿانهل خان ڪي بهتجي ني اپني
 حاضر باشي کا پيغام بهيجا تا ڪه اپني چچا ڪي پاس آڪر اپني راسٽ بازي ظاهر
 ڪري اور اپني بي گناهي ثابت ڪري اس ڪي درخواست سي خانصاحب ني
 اپني حضور مين اس ڪي آلي ڪي اجازت ڏي

* جب وڪراف وڪفيلد ڪي گهر مين آگ لڳي ٿي اس حادثي مين انگي
 ٻانه مين چوٽ آئي ٿي ڪه جسکا احوال قصه سابق مين مذڪور هي اور
 ابتڪ اس ڪي ضرب کا درد باقي هي

था उस की जड़ पर दौना रख सरोवर में मुंह हाथ धोने गया उस वृक्ष की जड़ से एक काला नाग निकल उस दौने में मुंह डाल चला गया और वुह दौना तमाम ज़ह्र से भर गया कि इस में यह भी हाथ मुंह धोकर आया पर उसे यह अहवाल मज़लूम न था और भूख भी निहायत लगी थी आतेही खीर खाई और वहीं उसे बिष चढ़ा ॥

फिर इन्ने उस ब्राह्मण से जाकर कहा कि तैं ने मेरे तई बिष दिया और मैं अब इस से मरूंगा इत्ना कह घूमकर गिरा और मर गया फिर उस ब्राह्मण ने इसे भूआ देख अप्नी स्वकीया स्त्री को घर से निकाल दिया और कहा ब्रह्म हत्यारी तू यहां से जा ॥

इत्नी बात सुना बैताल बोला कि ऐ राजा इन में से ब्रह्म हत्या का पाप किसे हुआ राजा ने कहा सांप के मुंह में तो बिष होता है इस से उसे पाप नहीं और ब्राह्मण ने भूखा जान्के भिक्षा दी थी उसे भी पाप नहीं और उस ब्राह्मणी ने स्वामी की आज्ञा से भीख दी थी उसे भी पाप नहीं और उस ने भी अनजाने खीर खाई तिस से उसे भी पाप नहीं ॥

गरज़ जब कुछ बस न चल सका तो आखिर लाचार हो अफ़सोस कर्ता हुआ घर को आया और वहां उसे फिर दुबारा भी ढूंढा और न पाया जब उस बिन घर सूना नज़र आया तब निहायत बेचैनी और बेकली से बेइख़्ति यार हो हाय प्राण प्यारी हाय प्राण प्यारी कर्के पुकारने लगा फिर उसके वियोग से अति व्याकुल हो ग्रहस्ती* छोड़ बैराग ले लंगोटी बांध भभूत मल माला पहन नगर तज तीर्थ यात्रा को निक्ला नगर नगर गांव गांव तीर्थ कर्ता हुआ एक नगर में दो पहर के सभे जा पहुंचा जब भूख से निपट लाचार हुआ तो ढाक के पत्तों का दौना बना हाथ में ले एक ब्राह्मण के घर जा उस से कहा कि मुझे भोजन भिक्षा दो ॥

गरज़ जब प्रीति के बस आग्री होता है तब उसे धर्म जात और खाने पीने का कुछ बिचार नहीं रहता और निरादर हो जहां पाता है तहां खाता है ॥

जब उस ब्राह्मण से इन्ने भीख मांगी तब उस ने इस से दौना ले घर में जा खीर से भर ला दिया यह उस दौने को लिये तालाब कनारे आया वहां एक बड़ का दरख़्त

* Housekeeping, the life of a householder.

यिह कहानी इन्तिखाब की गई है बैताल पच्चीसी में से ॥

बैताल बोला हे राजा बीर बिक्रमाजीत चूड़ापुर नाम एक नगर है वहां का चूड़ामण नाम राजा था जिसके गुरु का नाम देवस्वामी और उस के बेटे का नाम हरिस्वामी वह कामदेव के समान सुन्दर और शास्त्र में बृहस्पति की बराबर और धन उस के कुवेर का सा वह एक ब्राह्मण की बेटी कि नाम उस का लावन्यवती था व्याह लाया उन दोनों में बहुत सी प्रीति हुई ॥

गरज एक दिन गर्मी के मौसिम में रात के वक्त चौबारे की छत पर दोनों ग़ाफ़िल पड़े सोते थे इन्तिफ़ाक़न स्त्री के मुंह पर से ओढ़नी सरक गई और गंधर्व विमान पर बैठा हवा में उड़ा हुआ कहीं जाता था अचानक उस की नज़र इस पर पड़ी कि वह विमान को नीचे लाया और उस सोती को विमान पर रखकर ले उड़ा किन्ती देर के पीछे ब्राह्मण भी सोते से उठा तो देखता क्या है कि स्त्री नहीं तब घबराया और वहां से उतर्कर तमाम घर को दूँढा जब इसे वहां भी न मिली तो सारी नगरी की गली गली कूचः कूचः दूँढता फिरा लेकिन कहीं उसे न पाया फिर अग्ने जी में कहने लगा कौन उसे ले गया और कहाँ गई ॥

हूं मेरे बल का दूत्ता नहीं और सुंदरताई मेरी आप के आगे है तीसरे ने कहा मैं ऐसा शास्त्र समझता हूं कि मेरे समान दूत्ता नहीं और खूबसूरती मेरी तुम्हारे रूवरू है चौथे ने कहा मैं शास्त्र विद्या में एक ही हूं दूत्ता भुञ्ज सा नहीं शब्द बेधी तीर मारती हूं और मेरा हुस्न जग में रोशन है आप भी देखते ही हैं ॥

यिह चारों की बात सुन राजा अप्ने जी में चिन्ता कर्ने लगा कि चारों गुण में बराबर हैं किसे कन्या दूं यिह सोच कर उस ने बेटी के पास जा चारों का गुण बयान किया और कहा मैं तुझे किसे दूं यिह सुन्के वुह लाज की मारी नीची गर्दन कर चुप हो रही और कुछ जवाब न दिया ॥

इत्नी बात कह बैताल बोला ऐ राजा बिक्रम यिह स्त्री किस के जोग है राजा ने कहा जो कपड़ा बनाकर बेचता है सो ज्ञात का शूद्र है और जो भाषा जान्ता है वुह ज्ञात का बैस है जो शास्त्र पढ़ा है सो ब्राह्मण है और शब्द बेधी उस का सजाती* है यिह स्त्री उस के लाइक है ॥

* Sanskrit सजाति or सजातीय, of the same tribe, race, or cast.

गई कि राजा चंपकेश्वर के घर में ऐसी कन्या पैदा हुई है कि जिस के रूप को देखते ही सुर नर मुन मोहित हो रहते हैं फिर मुल्क मुल्क के राजाओं ने अप्नी अप्नी मूरतें लिख्वा लिख्वा ब्राह्मणों के हाथ राजा चंपकेश्वर के यहां भेजियां राजा ने ले अप्नी बेटी को सब राजाओं की तस्वीरें दिखाई पर उस के मन में कोई न समाई तब तो राजा ने कहा तू स्वयम्बर कर वुह बात भी उन्ने न मानी और अप्ने बाप से कहा रूप बल ज्ञान जिस में ये तीनों गुण होंगे पिता उसे मुझे देना ॥

गरज जब कित्ने एक दिन बीते तो चारों देश से चार बर आये फिर उन से राजा ने कहा अप्ना अप्ना गुण बिद्या मेरे आगे ज़ाहिर कर कहो उन में से एक बोला मुझ में यह बिद्या है कि एक कपड़ा मैं बनाकर पांच लज़ल को बेचता हूं जब उस का मोल मेरे हाथ आता है तब उस में से एक लज़ल ब्राह्मण को देता हूं दूसरा देवता को चढ़ाता हूं तीसरा अप्ने अंग लगाता हूं चौथा स्त्री के वास्ते रखता हूं पांचवें को बेचकर रुपै ले नित भोजन कर्ता हूं यह बिद्या दूसरा कोई नहीं जान्ता और मेरा जो रूप है सो ज़ाहिर है ॥

दूसरा बोला मैं जल थल के पशु पंछी की भाषा जान्ता

इन्नी कथा कह बैताल बोला कि ऐ राजा बीर बिक्रमा जीत इन दोनों में वुह स्त्री किस की हुई राजा ने कहा सुन शास्त्र में इस का प्रमाण लिखता है कि नदियों में गंगा उत्तम है और पर्वतों में सुमेरु पर्वत श्रेष्ठ है और वृक्षों में कल्पवृक्ष अंगों में मस्तक उत्तम है इस न्याय से जिस का उत्तम अंग है उसी की स्त्री हुई ॥

यिह कहानी इन्तिखाब की गई है बैताल पचीसी में से ॥

फिर बैताल बोला कि ऐ राजा चंपापुर नाम एक नगर है वहां का राजा चंपकेश्वर और रानी का नाम सुलोचना और बेटा का नाम त्रिभुवन सुन्दरी सो अति सुन्दरी है जिस का मुख चंद्रमा सा बाल घटा से आंखें मृग की सी भवें धनुक की सी नाक कीर की सी गला कपोत का सा दान्त अनार के से दाने होंठों की लाली कंदूरी की सी कमर चीते की सी हाथ पांव कोमल कंवल से रंग चंपे का सा गरज उस के जीवन की जोत दिन ब दिन बढ़ती थी ॥

जब वुह बालिगः हुई तो राजा रानी अप्पे चित में चिंता करने लगे और देश देश के राजाओं को यिह खबर

यिह कह तालाब में नहा देवी के साम्हने आ हाथ जोड़ प्रणाम कर खांडा उठा गले में मारा कि मुंड से मुंड जुदा हो गया और यिह यहां अकेली खड़ी खड़ी उक्ताकर राह देख देख निरास हो दूंदती हुई देवी के मंदिर में गई वहां जाके देखती क्या है कि दोनों मूछ पड़े हैं फिर इन दोनों को मूआ देख उन्ने अप्ने जी में बिचारा लोग तो यिह न जानेंगे कि आप से देवी को ये बल चढ़े हैं सब कहेंगे कि रांड फ़ाजिर: थी बद कारा कर्ने के लिये दोनों को मार आई है इस बद नामी से मनी उचित है ॥

यिह सोचकर सरोवर में गीत: मार देवी के संमुख आ सिर निवा दंडवत कर तलवार उठा चाहे गर्दन में मारे कि देवी ने सिंहासन से उतर उस का हाथ आन्के पकड़ा और कहा पुत्री बर मांग मैं तुझ से प्रसन्न हुई तब उन्ने कहा माता जो तू मुझ से खुश हुई है तो इन दोनों को जी दान दे फिर देवी कहा इन के धड़ों से सिर लगा दे इन्ने मारे खुशी के घब्राहट से सिर बदल्के लगा दिये और देवी ने अमृत ला छिड़क दिया ये दोनों जीकर उठ खड़े हुए और आपस में झगड़ने लगे यिह कहे स्त्री मेरा और वुह कहे स्त्री मेरी ॥

तो देवी का मंदिर नज़र आया तो उसे वुह बात याद आई तब उन्ने अप्पे जी में बिचार कर कहा कि मैं बड़ा असत्यवादी अधर्मी हूं कि देवी से भी झूठ बोला ॥

इत्नी बात अप्पे मन में कह उस दोस्त से कहा तुम यहां खड़े रहो मैं देवी का दर्शन कर आऊं और स्त्री को कहा तू भी यहां ठहर यह कह मंदिरके पास पहुंच कुंड में स्नान कर देवी के संमुख जा कर जोड़ नमस्कार कर खड़ग उठा गर्दन पर मारा कि सिर तन से जुदा हो भूईं में गिरा गरज़ किन्नी देर पीछे उसके मित्र ने बिचारा कि इसे गये बड़ी देर हुई है अब तक फिरा नहीं चल्कर देखा चाहिये और उस की स्त्री को कहा तू यहां खड़ी रह मैं उसे शिताबी से दूँदूके ले आता हूं यह कहकर देवी के मंदिर में गया देखता क्या है कि धड़ से उस का सिर जुदा पड़ा है यह हालत वहां की देख अप्पे मन में कहने लगा कि संसार बहुत कठिन जागह है कोई यह न समझेगा कि इन्ने अप्पे हाथ से सीस देवी को चढ़ाया है बल्कि यह कहेंगे कि इस की नारी जो अति सुंदरी थी उस के लेने के लिये मारकर यह मक्का कर्ती है इस से यहां मनी उचित है पर संसार में बद नामी लेनी खूब नहीं ॥

देख ऐसा मज़लूम होता है जो उस कन्या से इस की सगाई न होगी तो यह अप्ना प्राण त्याग करेगा इस से बिहतर यह है कि उस लड़की से इस का ब्याह कर दीजिये कि जिस से यह बचे ॥

इत्ना बिचार कर पुत्र के मित्र को साथ ले उस गांव में पहुंच उस लड़की के पिता से जाकर कहा मैं तेरे पास कुछ जाचने आया हूं जो तू देवे तो मैं कहूं उन्ने कहा मेरे पास वह पदार्थ होगा तो मैं दूंगा तू कह इस तरह से बचन बन्द कर कहा तू अप्नी लड़की मेरे पुत्र को दे यह सुनके उन्ने भी उस की बात प्रमाण कर ब्राह्मण को बुल्वा दिन लगन महरत ठहाकर कहा तुम लड़के को ले आओ मैं भी अप्नी लड़की के हाथ पीले कर दूंगा ॥

यह सुन वह वहां से उठ अप्ने घर आ सब सामान शादी का तैयार कर ब्याहने को गया और वहां जा बिबाह कर बेटे बहू को ले फिर अप्ने घर आया और दूल्हा दुल्हन आपस में आनन्द से रहने लगे फिर कित्ते दिनों के बज़द उस लड़की के पिता के यहां कुछ शुभ कर्म था सो वहां से नीता इन को भी आया ये स्त्री पुरुष तैयार हो अप्ने मित्र को साथ ले उस नगर को चले जब नगर के निकट पहुंचे

चंदन अक्षत फूल धूप दीप नैवेद्य देकर पूजा की और इसी तरह से हर रोज़ पूजा करती था ॥

गरज़ कित्ते दिनों के पीछे राजा के एक लड़का पैदा हुआ राजा ने बाजे गाजे से कुटुंब समेत जाकर देवी की पूजा की इस अर्से में एक दिन का इतिफ़ाक़ है कि किसी नगर से एक धोबी अपने दोस्त को साथ लिये इस शहर की तरफ़ आता था कि देवी का मंदिर उसे नज़र आया उस ने दंडवत करने का इरादः किया इस में एक धोबी की लड़की अति सुंदरी आती साम्हने से इस ने देखी उसे देख मोहित हुआ और देवी के दर्शन को गया दंडवत कर हाथ जोड़ उस ने अपने मन में कहा हे देवी जो इस सुंदरी से मेरा बिबाह तेरी कृपा से हो तो मैं अप्रा सिर तुझे चढ़ाऊं यह मन्नत मान दंडवत कर दोस्त को साथ ले अपने नगर को गया जब वहां पहुंचा तो उस के बिरह ने यह सताया कि नीन्द भूख प्यास सब बिसर गई ॥

आठ पहर उसी के ध्यान में रहने लगा यह बुरी हालत उस के दोस्त ने देख उस के बाप से जा सब व्यौरे वार कहा उस का पिता भी यह सुन्कर भैचक हो रहा और अपने जी में चिन्ता कर कहने लगा कि इस की दशा

उस ने एक दिन राजा से कहा महाराज एक मंदिर बना उस में देवी को बिठा नित पूजा कीजिये कि इस का शास्त्र में बड़ा पुण्य लिखता है तब राजा एक मंदिर बनवा देवी पधराय शास्त्र की विधि से पूजा करने लगा और बिन पूजा किये जल भी न पीता था इस तरह से जब किन्ती एक मुदत गुज़री तो एक रोज़ दीवान ने कहा महाराज मसल मशहूर है कि निपूते का घर सूना मूरख का हृदय सू ना और दल्लिदीका सब कुछ सूना है ॥

यिह बात सुन राजा देवी के मंदिर में जा हाथ जोड़ स्तुति करने लगा कि हे देवी तुझे ब्रह्मा विष्णु रुद्र इन्द्र आठ पहर सेवते हैं और तू ने महिषासुर चंडमुंड रक्तबीज ले दैत्यों को मार पृथ्वी का भार उतारा और जहां जहां तेरे भक्त को बिपत पड़ी तहां तहां जा तू सहाय हुई और यही आस तक मैं तेरे द्वारे पर आया हूं अब मेरे भी मन की इच्छा पूरी कर इत्नी स्तुति जब राजा कर चुका तब देवी के मंदिर से आवाज़ आई कि राजा मैं तुझ से खुश हुई बर मांग जो तेरे मन में है राजा बोला हे माता जो तू मुझ से खुश हुई तो मुझ को पुत्र दे देवी ने कहा राजा तेरे पुत्र होगा महा बली और बड़ा प्रतापी तब तो राजा ने

तुम्हारी लड़की को राक्षस ने पर्वत में लेजाके रखा है इस में दून्ना बोला कि राक्षस को मार के मैं उसे लेआउंगा फिर तीन्ना बोला हमारे रथ पर सवार हो जाओ और उसे ले आओ यह सुन्तेही वुह झट से उस के रथ पर सवार हो वहां पहुंच उसदेव को मारतुरंत उसे ले आया और तीनों आपस में झगड़ने लगे तब उस के बाप ने मन में चिन्ता कर्के कहा कि सबों ने इह्सान किया है किसे दूं किसे नदूं इत्नी कथा कह बैताल बोला ऐ राजा बिक्रम उन तीनों में से वुह कन्या किस की स्त्री हुई राजा बोला वुह जोरू उस की हुई जो राक्षस को मार कर लाया बैताल ने कहा सब का गुण बराबर है किस तरह से वुह उस की जोरू हुई राजा ने कहा उन दोनों ने इह्सान किया इस से उन को सवाब हुआ और यह लड़कर उसे मारके लाया है इस वास्ते वुह इस की जोरू हुई ॥

यिह कहानी इन्तिखाब की गई है बैताल पचीसी में से फिर बैताल बोला ऐ राजा धर्मपुर नाम एक नगर है वहां का राजा धर्मशील और उस के मंत्री का नाम अंधक

उस लड़की की मा से कहा था कि तू अप्नी बैटी हमें दे उस ने भी उसे यही जवाब दिया था कि जो सब बिद्या जान्ता होगा उसी को अप्नी लड़की दूंगी उस ब्राह्मण के लड़के ने भी कहा था कि मैं संपूर्ण शास्त्र बिद्या जान्ता हूं और शब्द बेधी तीर मारता हूं यह सुनके उन्ने भी कहा था कि मैं ने कबूल किया तुझे ही दूंगी ॥

गरुड़ इसी तरह से तीनों बर आन्के इकठें हुए हरि दास अप्ने मन में चिन्ता करने लगा कि एक कन्या और तीन बर किसे दूं किसे न दूं इसी फ़िक्र में था कि रात को एक राक्षस आन्के उस कन्या को उठाके बिंध्याचल पर्वत के उपर ले गया कहा है कि बहुतायत किसी चीज़ की अच्छी नहीं अति रूपवती सीता थी रावण ने हरी राजा बलि ने अति दान दिया सो दलिद्री हुआ रावण ने अति गर्व कर्के अप्ने कुल की शै की ॥

गरुड़ जब भोर हुई और सब घर के लोगों ने कन्या को न देखा तब अनेक अनेक प्रकार की चिन्ता करने लगे और यह बात वे तीनों बर भी सुनके वहां आये उन में एक ज्ञानी था उस से हरिदास ने पूछा ऐ ज्ञानी तू बतता कि वुह कन्या कहां गई उन ने घड़ी एक में बिचार कर्के कहा

महल में गया और यह अप्पे स्थान पर आन्के बैठा कि इत्ते में एक बलनेटा उसके पास आ कहने लगा कि मैं तुझ से कुछ मांगने आया हूं यह मुन्के उन्ने कहा मांग क्या मांगता है उन्ने कहा कि अप्पी बेटी मुझ को दे हरिदास बोला कि जिस में सब गुण होंगे उस को दूंगा यह मुन्के वह बोला कि मैं सब बिद्या जान्ता हूं फिर उस ने कहा कुछ अप्पी बिद्या मुझे दिखला तो मैं जानूं कि तुझे बिद्या आती है तब उस बलनेटे ने कहा मैं ने एक रथ बनाया है उस में यह सामर्थ है कि जहां जाने का इरादः करो तहां वह एक क्षिन में ले पहुंचावे तब हरिदास ने कहा उस रथ को फ़ज़र के वक्क मेरे पास ले आइयो ॥

गरज़ वह भोर को रथ ले हरिदास पास आया फिर ये दोनों रथ पर सवार हो उज्जैन नगरी में आन पहुंचे पर यहां इत्तिफ़ाक़न उस के आने से पहले किसी और ब्राह्मण के लड़के ने उसके बड़े बेटे से आकर कहा था कि तू अप्पी बहिन मुझे दे और उस ने भी यही कहा था कि जो सब बिद्या जान्ता होगा उस को दूंगा और उस ब्राह्मण के पुत्र ने भी कहा था कि मैं सब ज्ञान बिद्या जान्ता हूं यह सुन के उस ने कहा था कि तुझे ही देंगे एक और ब्राह्मण के पुत्र ने

के साथ कर दूंगा फिर एक दिन उस राजा ने हरिदास को बुलाकर कहा कि दक्षन दिशा में हरिचंद नाम राजा है उस के पास तुम जाकर मेरी तरफ से क्षेम कुशल पूछो और उन की क्षेम कुशल के समाचार ले आओ यह राजा की आज्ञा पाय बिदा हो उस राजा के पास कितने एक दिनों में तहंचा और उस से अप्पे राजा का सब संदेसा कहा और हमेशः उस राजा के निकट रहने लगा ॥

गरज एक दिन की बात है कि उस राजा ने इस से पूछा ऐ हरिदास अभी कल जुग का आरंभ हुआ कि नहीं तब उन्ने हाथ जोड़ कर कहा महाराज कलिकाल बर्तमान है क्यूं कि संसार में झूठ बढ़ा है और सत घट गया लोग मुंह पर बात भीठी कहते हैं और पेट में कपट रखते हैं धर्म जाता रहा पाप बढ़ा पृथ्वी फल कम देने लगी राजा उांड लेने लगे ब्राह्मण लाल्ची हुए स्त्रीयों ने लाज छोड़ दी बेटा बाप की आज्ञा नहीं मानता भाई भाई का इज़्तिबार नहीं कर्ती मित्रों से मित्राई जाती रही खाविन्दों से वफ़ा उठ गई सेवकों ने सेवा छोड़ दी और जितनी नालाइक बातें थीं वे सब नज़र आती हैं ॥

जब राजा से यह सब कह चुका तब राजा उठकर

और आप ने यहां खड़े होकर हमारे लिये दुख पाया पर हमारा भता बन न आया ॥

यिह सुन राजा ने कहा कि महाराज तुम अप्ने चित में निरास होकर उदास नहो चारों लअल तुम अप्ने घर ले जाओ मैं तुम्हें देता हूं क्यूं कि जिस में तुम्हारा कुटुम्ब भी प्रसन्न हो और तुम भी हमारा इसी में कल्याण है निदान राजा ने चारों लअल खुश होके ब्राह्मण के हाथ दिये ब्राह्मण लेकर असीस दे अप्ने धाम को गया ॥

यिह कहानी इन्तिखाब की गई है बैताल पचीसी में से ॥

बैताल बोला ऐ राजा उज्जैन नाम एक नगरी है और वहां का राजा महाबल और उस का हरिदास नाम एक दूत था उस दूत की बेटी का नाम महादेवी वह अति सुंदर थी जब वह बर जोग हुई तो उस के पिता को चिन्ता हुई कि इस का बर दूढ़ बिबाह कर दिया चाहिये ॥

गरज एक दिन उस लइकी ने अप्ने बाप से कहा कि पिता जो सब गुण जान्ता हो मुझे उसे दीजो तब उस ने कहा कि जो सब इल्म से वाकिफ होगा तेरी शादी मैं उस

पड़े तो बेंच बेंच बहुत सा धन ले और जित्ना मांगोगे उतना उस से पाओगे और कित्ना बिलाओगे पुरुष हमारा बावला है और सास बुद्धि हीन है इस से ससुर तुम सझानी हो और तुम से मैं कहती हूं वही लज़ह ले आओ जो मैं ने तुम से कहा है उस से तुम सब कुछ पाओगे ॥

यिह सुन्कर ब्राह्मण बोला कि तुम तीनों बौराये हो और मेरी इच्छा सिवाय धर्म के और किसी पर नहीं व्यूँ कि धर्म से संसार में आश्री राज पाता है और धर्म से सब काम सिद्ध होते हैं और धर्म से जग में जस होता है और धर्म करने से देखो कि राजा बलि ने पाताल का राज पाया और धर्म से राजा इंद्र ने स्वर्ग में जा इंद्रासन पाया और धर्म से यिह काया अमर हो जाती है गर्भ बास छुट जाता है उस से तुम मेरा धर्म मत डुलाओ और मैं भी अप्रा सत न छोड़ूंगा इस में जो हो सो हो ॥

इसी तरह चारों ने चार मत की बातें कहीं एक की एक ने न मानी तब वुह ब्राह्मण फिर कर राजा के निकट आया और आकर सब अह्वाल सुनाया कहा कि महाराज मैं घर तो गया पर बात कुछ बन न आई अप्री अप्री सब कोई कहता है और हम चारों की चार मत हैं

कहा कि पहले अप्पे घर को आउं तब तुम से कहूं यह कह कर ब्राह्मण अप्पे घर को गया और राजा वहां खड़ा रहा वह घर में जाकर अप्पी स्त्री पुत्र और पुत्र की बहू से कहने लगा कि उन चारों लड़कों का यह ब्योरा है उन्हें तीनों में से उस की ब्राह्मणी बोली कि स्वामी तुम वह लड़ल जो लक्ष्मी दे है लो और खियाल मन से उठा दो क्यूं कि लक्ष्मी से मिले हैं सहाय और लक्ष्मी से होते हैं सब उपाय धर्म कर्म ज्ञान नेम पुण्य दान यह सब लक्ष्मी से होता है इस से तुम और तरफ़ चित्त मत डुलाओ जाकर लक्ष्मी ले आओ॥

फिर उस का पुत्र बोला कि लक्ष्मी किस काम की है जो साथ सामान नहो और जो सामान हो तो राजा कहावे और सब कोई सिर निवावे सरनजाम हो तो दुर्जिन उरें और संसार में शोभा पाए जो लक्ष्मी हुई और जग में शोभा नपाई तो उस पुरुष का जन्म लेना निर्फ़ल है तुम वह लड़ले लो जो संसार में शोभा दे ॥

इत्ने में उसके बेटे की बहू बोली कि तुम वह लड़ल लो आभूषण दे कि गहने के पहन्ने से स्त्री अप्सरा मज़लूम हो जो रांड भी पहने तो अति सुंदरी दिखाई दे और बिपत

तुम मांगोगे इत्नी इस से पाओगे और तीत्वे लज़लका यह गुण है कि जित्नी लक्ष्मी जाओगे उन्नी यह देगा और चौथे रत्न का यह प्रभाव है हरिभजन और सत्करम करने की जित्नी इच्छा रखोगे उन्नी यह पूरी करेगा ॥

इस तरह चारों लज़लों के गुण राजा से समझा कर कहे और बिदा किया राजा हाथ जोड़ कर खड़ा हो कहने लगा महाराज मैं आप के गुण की उपमान हों दे सक्ता पर आप मुझे दास समझ कर कृपा रखिये ॥

यिह कह कर राजा वहां से रखसत हुआ और बैतालों को बुला सवार हो अप्ने नगर को आया जब कोस एक नगर रह गया तब बैतालों को छोड़ आप राजा पांजों पांजों शहर को चला देखता क्या है कि एक दुर्बल भूखा ब्राह्मण चला आता है जब वह पास आया यह उस ने कहा कि मैं भूखा हूं कुछ मुझे भिक्षा दे जो मैं जाकर कुटुम्ब को पालूं ॥

सुन्तेही चिंता कर अप्ने मन में कहने लगा इस ब्राह्मण को इस में से एक लज़ल दूं यह विचार कर ब्राह्मण से कहा कि देवता मेरे पास चार रत्न हैं और चारों के ये गुण हैं जो तू प्रसन्न करे इन में से मैं वह तुझे दूं तब ब्राह्मण ने

विक्रम का नाम सुन्तेही शेषनाग मिला और हाथ पकड़ अप्ने भकान में ले गया अच्छी जगह बैठा क्षेम कुशल पूछी राजा ने कहा महाराज के दर्शन से सब आनंद हैं फिर कहा तुम किस कारण यहां आये हो और आते हूँ पंथ में तुम ने बहुत कष्ट पाया होगा विक्रम बोला कि पाणनाथ मैं ने जो कष्ट पाया सो सब तुम्हारे दर्शन किये से बिस्रा फिर राजा को रहने के लिये एक अच्छा स्थान दिया और बहुत से लोग टहल करने को और उन्हें लोगों से कह दिया कि मेरी सेवा से भी तुम अधिक राजा की सेवा जान्ना इस तरह से पांच सात दिन राजा विक्रमाजीत वहां रहा ॥

बअद उस के एक दिन हाथ जोड़ कर कहा कि पृथी नाथ मुझे बिदा कीजिये तो मैं अप्ने नगर में जाऊं और वहां बैठ आप का गुण गाऊं तब शेष ने हंस कर कहा कि अब राजा तुम्हें घर जाने की इच्छा हुई है भला कुछ प्रसाद हम देते हैं तुम लेते जाओ यह कह चार लअल मंगवा राजा को दिये और उन का गुण कहने लगा एक रत्न का यह सुभाव है कि जित्ना गहना चाहोगे सो यह तुम्हें देगा और छिन भर देते बिलंब नकरेगा और दून्ने नग का यह सुभाव है कि हाथी घोड़े पाल्कियां जिन्नी

धन्यभाग हैं मेरे कि मैं यहां तक आन पहुंचा हूं और चारों तरफ़ से राम कृष्ण राम कृष्ण की आवाज़ आती थी और राजा के मंदिर से बेद की धुन कान पड़ती थी जब दर्बान राजा के संमुख जा प्रणाम कर हाथ जोड़ खड़ा हुआ राजा ने उस की ओर दृष्ट की ॥

उन्ने कहा महाराज एक मनुष्य द्वारे पर खड़ा है और कहता है कि मर्त्य लोक से आया हूं द्वारे को हजारों दंडवतें कर्ता है बल्कि जिस को देखता है उस को भी आपके दर्शन की अभिलाषा है जिस से निहायत बे चैन है यह बात सुनतेही शेषनाग उठ के द्वारे पर आया ॥

राजा ने देखतेही अष्टांग प्रणाम किया और उस ने हंस कर आसीस दी और पूछा कि तुम्हारा नाम क्या है और कौन्सा देश है राजा ने हाथ जोड़ कर कहा कि स्वामी बिक्रम भूपाल मेरा नाम है और मर्त्य लोक का राजा हूं आपके चरण दर्शन की मुझे इच्छा थी सो मेरे मन की इच्छा पूरी हुई आज मुझे कड़ोड़ यज्ञ का फल हुआ और कड़ोड़ों दान किये का पुण्य और धन्यभाग मेरे जो आपके चरण कंवल के दर्शन हुए बल्कि चौंसठ तीर्थ अज्ञान का मुझे फल हुआ ॥

रानी उसके यहां है और कभी सोग संताप उसे नहीं व्याप्ता आनंद से अचल राज वहांका वुह कर्ती है और जैसा वुह राजा सुखी है संसार में कोई नहीं ॥

यिह सुन कर राजा को उसके मिलने की इच्छा हुई बैतालों को बुलाकर कहा कि मेरे तई पाताल को लेचलो मैं शेषनाग के दर्शन को जाउंगा ॥

बैताल उठाकर पाताल को लेगये और शेषनाग का दूर से मंदिर दिखा दिया राजा ने दूर से देख बैतालों को बिदा किया और आप मंदिर को चला जब जाकर उसके पास पहुंचा देखे तो वुह कंचनका मंदिर रत्न जड़े हूये जगमगा रहा है और ऐसी जोत है उसकी कि जिस में रोशनीके सिवा रात दिन कुछ नहीं मज़लूम होता दर दर पर कंवलके फूलोंकी बंदनवारें बंधी हुई हैं और घर घर आनंद हो रहे हैं ॥

राजा कुछ उती उती कुछ खुशी खुशी द्वारे जा खड़ा हुआ और वहांके द्वारपालों से दंडवत कर कहा महाराज को हमारा समाचार पहुंचाओ कहो कि मर्त्य लोक से एक राजा आपके दर्शन को आया है दर्बान राजा को खबर देने गया और यिह द्वार पर खड़ा हुआ कहता था

यिह कहानी इन्तिखाब की गई है सिंहासन बत्तीसी में से

एक दिन राजा वीर बिक्रमाजीत सभा में इंद्र समान बैठा था और गंधर्व मधुर मधुर सुरों से गा रहे थे पातुर नृत्य कर भाव बता रहीं थीं कहीं भाट खड़े हुए जस वर्णन कर रहे थे किसी तरफ़ ब्राह्मण बेद पाठ कर रहे थे किसी तरफ़ मल्ल आपस में युद्ध कर रहे थे और किसी तरफ़ चीते कुत्ते सियाहगोश हरन मेंढे मीर्शिकार लिये खड़े थे किसी तरफ़ अतर्दीन पान्दान चगेरें गुलाबपाशें लिये ख़वास खड़े थे और जितनी तैयारी राजाओंकी चाहिये सब थी ॥

सभा में एक से एक पंडित चतुर और वीर बैठा था उन्ह में राजा इंद्रकी तरह बैठा था और सब सामान इंद्रके अखाड़ेका सा था इस में राजा ने अपने चित में बिचार कर पंडितों से कहा कि तुम एक बात मेरी सुनो कि स्वर्ग में राजा इंद्र जो है सो मर्त्य लोकका सब भर्म्म जान्ता है कहो कि पातालका राजा कौन है और किस जगह वह रहता है ॥

तब उन्ह में से एक पंडित बोला कि महाराज पातालका राजा शेषनाग है जिसके हजार फण हैं और पद्मिनी

ने उस से कहा कि बिद्या तुझे न आई फिर इन ने कहा हां महाराज न आई ॥

इत्ना किस्मः कह बैताल बोला कि ऐ राजा कहो किस कारण उसे बिद्या न आई राजा बोला कि वह साधक दुचिता हुआ इस लिये न आई और ऐसे कहा है कि एक चित होने से मंत्र सिद्धि होता है और दुचित होने से नहीं होता और ऐसे भी कहा हैं कि जो दान के हीन हैं तिन को कीर्ति नहीं होती और जो सत से हीन हैं उन्हें लाज नहीं जो न्याय से हीन हैं तिन्हें लक्ष्मी नहीं मिली और जो ध्यान के हीन हैं उन्हें भगवान नहीं मिला ॥

यिह सुन बैताल ने कहा कि जो साधक मंत्र सिद्ध कर्णों के लिये आग में बैठा वह किस तरह दुचिता हुआ राजा ने कहा कि मंत्र साधे की बिरियां जब वह अप्ने कुटुम्ब से मिलने गया उस समें जोगी ने क्रोध कर अप्ने मन में कहा कि ऐसे दुदिले साधक को मैं ने बिद्या क्यों सिखाई इस लिये उसे बिद्या न आई ॥

बना हुआ है सो कीड़ोंकी खान है और सुभाव इसका यह है कि एक रोज़ इसकी खबर न लोजे तो दुर्गंध आती है जो ऐसे शरीर से प्रीति कर्ते हैं सो मूरख हैं और जो इस से हित नहीं कर्ते वे पंडित हैं और इस शरीर का यही धर्म है कि बार बार जन्म लेता है और मिदृता है ऐसे शरीर का क्या भरोसा कीजे इसे बहुतेरा पवित्र कीजे पर यह पवित्र नहीं होता जैसे मल का भरा घड़ा उपरके धोने से पाक नहीं होता और कोयले को कोई बहुतेरा धोवे पर वह धौला नहीं होता और जिस शरीर में मलके सोत सदा बहा करें वह किस तरह से शुद्ध हो ॥

इत्ना कह फिर बोला कि किसकी मा किसका बाप किसकी जोरू किसका भाई इस संसारकी यही रीत है कि कित्ने आते हैं और कित्ने जाते हैं जो यज्ञ और होम के कर्णवाले हैं सो अग्नि को ईश्वर जानते हैं और जो कम अकल हैं सो प्रतिमा कर भगवान को मानते हैं और जोगी लोग अप्ने घट में ही हरि जानते हैं ऐसे गृहस्ती धर्म को मैं न करूंगा बल्कि जोगाभ्यास करूंगा इत्ना कह उस ने घर से बिदा ले जोगी के पास आ अग्नि में बैठ मंत्र साधा पर यक्षनी न आई तब जोगी के पास गया और जोगी

अनेक तरह के भय नज़र आते पर यह किस से न उठी जब कि वह मुदत हो चुकी तो इस ने जोगी से आकर कहा कि महाराज जितने दिन आप ने कहे थे मैं साध आया उस ने कहा कि इतने दिन अब आग में बैठ कर साध इस ने कहा महाराज एक बेर अप्ने कुटुम्ब से मिल आउं फिर आके साधूंगा ॥

यह जोगी से कह बिदा हो अप्ने घर को गया और कुम्बे के लोगों ने इसे जो देखा तो गले लगा लगा रोने लगे और इसके बाप ने कहा हे गुणाकर इतने दिनों तू कहां था और किस वास्ते घर को बिसारा हे पुत्र ऐसे कहा है जो पतिव्रता स्त्री को छोड़के जुदा रहता है और जवान नारी को पीठ देता है या जो जिसे चाहता है वह उसे नहीं चाहता वह चंडाल के समान होता है और ऐसे कहा है गृहस्ती धर्म बराबर कोई धर्म नहीं और घरवाली की बराबर कोई संसार में सुख देनेवाली नहीं और जो माता पिता की निंदा कर्ते हैं सो अधम नर हैं और उनकी गति मुक्ति कभी नहीं होती ऐसा ब्रह्मा ने कहा है ॥

तब गुणाकर बोला कि यह शरीर रक्त और मांस का

उस में सब सुख के सामान रखके इसे यहां से अप्ने साथ ले गई और एक चौकी पर बैठा भांति भांति के बिंजन और पक्वान्न थाल भर भर उस के रूबरू रखे ॥

उस ने मन मान्ता जो भाया सो खाया और इसके बज्रद पान्दान उस के संमुख रख दिया और केसर चंदन गुलाब में घिस्कर उस के बदन में लगाया फिर अच्छे वस्त्र सुगंधों से बास्कर पहना फूलों की माला गले में डाल वहां से पलंग पर ला बिठाया कि इत्ने में सांझ हुई और यह भी अप्नी तैयारी कर सेज पर जा बैठी और उस ब्राह्मण ने सारी रैन मुख चैन से काटी ॥

जब भोर हुई वुह यक्षनी अप्ने स्थान पर गई और इस ने जोगी के पास आन्कर कहा कि स्वामी वुह तो चली गई अब मैं क्या करूं जोगी बोला वुह बिद्या के बल से आई थी और जिसे बिद्या आती है उस के पास रहती है इस ने कहा महाराज यह बिद्या मुझे दो तो मैं साधूं तब जोगी ने एक मंत्र उस को दिया और कहा कि इस मंत्र को चालीस दिन आधी रात के समें जल में बैठ एक चित होके साध ॥

इसी तरह से यह साधे को जाया कती और अनेक

यिह कहानी इन्तिखाब की गई है बैताल पचीसी में से ॥

बैताल बोला ऐ राजा उज्जैन नगरी का महासैन नाम राजा था और वहां का बासी देवशर्मा ब्राह्मण जिस के बेटे का नाम गुणाकर वुह बड़ा ज्वारी हुआ यहां तलक कि जो कुछ उस ब्राह्मण का धन था सो जूए में हार दिया तब सारे कुम्बे के लोगों ने गुणाकर को घर से निकाल दिया और उस से कुछ बन न आया लाचार होकर वहां से चला तो कित्ने दिनों में एक शहर में आया वहां देखता क्या है कि एक जोगी धूनी लगाये हुए बैठा है उसे दंडवत कर यिह भी वहां बैठ गया ॥

जोगी ने इस से पूछा तू कुछ खायगा इस ने कहा महाराज दोगे तो क्या न खाउंगा जोगी ने एक आदमी की खोप्री में खाना भर के इसे ला दिया इस ने देख कर कहा इस कपाल का अन्न मैं न खाउंगा जब इन ने भोजन न किया तब जोगी ने ऐसा मंत्र पढ़ा कि एक यक्षनी हाथ जोड़ आन्के हाज़िर हुई और बोली महाराज जो आज्ञा हो सो करूं जोगी ने कहा इस ब्राह्मण को इच्छा भोजन दे इत्ना सुन्के उस ने एक अच्छा सा मंदिर बना

(the division of	<i>win</i> , pron. them.	* <i>kān</i> , s. m. ear.*
time).	<i>har ko'ī</i> , every one.	† <i>ānkh</i> , s. f. eye.†

‡ for <i>athārah</i> , Eighteen, or <i>athārahwin</i> , Eighteenth, <i>naḥl</i> , Story.		
<i>mullā</i> , s. m. school-	<i>ṣāhib</i> , s. m. master.‡	teach to write.
master, doctor.	<i>likhā</i> , v. a. cause or	§ <i>ān</i> , having come.§

for <i>unnīs</i> , Nineteen, or <i>unnīswin</i> , Nineteenth, <i>naḥl</i> , Story.		
<i>bisan pad</i> , a song in	<i>hitū</i> , s. m. f. friend.	<i>ba-ma'nī</i> , with or in
the name of <i>Viṣṇu</i> .	<i>hamārau</i> , (Braj) our.	the meaning.
<i>jasodā</i> , the foster mo-	<i>chalat</i> , (Braj) going.	<i>naum</i> , s. f. sleep.
ther of <i>Kṛiṣṇa</i> .	<i>gopāl-hi</i> , (to) <i>Kṛiṣṇa</i> .	<i>phirne wālā</i> , goer
<i>bār</i> , time, door, water.	<i>rākhai</i> , (Braj) will keep	about, wanderer.¶
<i>bhāḥkhai</i> , (Braj) says.	<i>ma'nā</i> , s. m. meaning.	<i>ronā</i> , to weep, weeping.
<i>ko'ū</i> , (Braj) any, some.	<i>wis</i> , pron. that, him, &c.	<i>bāl</i> , s. m. hair.

* *kānon sunnā*, to hear with (one's own) ears.

† *ānkhon dekhnā*, to see with (one's own) eyes.

‡ *miyān sāhib*, like *miyān jī*, applied as a respectful appellation of a school-master.

§ See Gram. par. 24.

|| *taum*, the word following has not apparently of itself any meaning: *naum taum* may, perhaps, be jingling words of the like sort and meaning as fiddle faddle in English.

¶ See Gram. par. 46.

<i>mulkan</i> , (in Braj, for	<i>yūteṇi</i> , (Braj) from this.	<i>khush</i> , adj. pleased.
<i>mulkoṇi</i>) countries.	<i>hār</i> , s. f. loss : <i>hār</i>	<i>taḡṣīr</i> , s. f. fault.
<i>jahāṇi</i> , adv. where.	<i>mānnā</i> , to give up	<i>mū'āf</i> , adj. pardoned
<i>dekhyau</i> , (in Braj, for	in despair.	<i>naukarī</i> , s. f. service.
<i>dekḥā</i>) seen.	<i>āsmān</i> , s. m. sky.	<i>ba-ḥāl</i> , in state (as
<i>tahūni</i> , adv. there.	<i>la'ī</i> (Braj, for <i>lī</i>) taken.	before), reinstated.
<i>kari</i> , (in Braj) of.	<i>latīfa</i> , s. m. pleasantry.	

! V for *satrah*, Seventeen, or *satrahvīn*, Seventeenth, *naḡl*, Story.

<i>ṭhakar</i> , v. n. be fixed.	<i>siyānā</i> , adj. knowing.	<i>ārṣ</i> , s. f. representa-
<i>jī-meni</i> , in the mind.	<i>mat</i> , s. f. opinion,	tion.
<i>pīr</i> , s. m. old man ;	mind.†	<i>miṣāj</i> , s. m. tempera-
spiritual guide.	<i>mash'hūr</i> , adj. well	ment, humour.
<i>murshid</i> , s. m. direc-	known.	<i>āsmā</i> , v. a. try, provc.
tor.*	<i>gur</i> , (for <i>guru</i>) teacher.	<i>bulā bhej</i> , send for.
<i>sau</i> , n. num. hundred.	<i>bidyā</i> , s. f. science.‡	<i>pahar</i> , s. m. a watch.

* *pīr murshid*, a very respectful form of address, Sire ! your Majesty !
See Gram. par. 85.

† *sau siyāne ek mat*, a proverb meaning that, a hundred sensible men will be of one opinion.

‡ *sir sir āḡl*, a proverb meaning that, each head (has it's own) intellect, or "many men of many minds." *Gur gur bidyā*, each teacher (has a peculiar) science.

११ for *solah*, Sixteen, or *solahwīn*, Sixteenth, *naḥl*, Story.

<i>kalāwant</i> , s. m. a kind of	<i>mol</i> , s. m. price.	<i>chalā jū</i> , go away.
singer or musician.	<i>bīs</i> , n. num. twenty.	<i>chalū ā</i> , come along.
<i>yahān</i> , at the abode.	<i>shāh</i> , s. m. king.	<i>ūnchā</i> , adj. high, tall.
<i>akṣar</i> , most ; often.	<i>ḥarām-zāda</i> , bastard.	<i>bar</i> , s. m. Bengal fig-
<i>bādshāh</i> , s. m. king.	<i>mulk</i> , s. m. country.	tree.
<i>chukal</i> , s. f. merriment.	<i>be-ṭarah</i> , unmannerly.	<i>unhoī</i> , pron. plur.
<i>gustākḥ</i> , adj. presump-	<i>pesh ā</i> , behave, treat.	those ; he. †
tuous, rude.	<i>kal'ā</i> , s. m. a fort.	<i>per</i> , s. f. tree.
<i>gā</i> , v. a. sing. ; <i>gā'o</i> ,	<i>nikalwā</i> , v. a. expel.	<i>pahchān</i> , v. a. recog-
sing ye. <i>gā'o</i> , s. f. a	<i>dar</i> , s. m. fear.	nise.
cow.	<i>do kos-ī</i> , of two <i>kos</i> .	<i>be</i> , interj. you ras-
<i>jahān</i> , s. m. world.	<i>chau kos-ī</i> , of four <i>kos</i> .	cal !
<i>panāh</i> , s. f. protec-	<i>bāhir</i> , adv. out.	<i>tum-se</i> , with you.
tion.*	<i>gānw</i> , s. m. village.	<i>na-rahnā</i> , not to re-
<i>baīl</i> , s. m. bull, ox.	<i>is-ī</i> , this very.	main. ‡
<i>farmā</i> , v. a. command,	<i>bhānti</i> , s. f. manner.	<i>balaiyā lai'ūn</i> , may I
say.	<i>shām</i> , s. f. evening.	take (your) evils
<i>abe</i> , interj. you rascal !	<i>tarḥā</i> , s. m. dawn of day.	(on myself).

* *jahān-panāh*, an address to a sovereign, your majesty ! See Gram. par. 85.

† Gram. par. 64.

‡ Gram. par. 72.

<i>kaun</i> , pron. who? what?	<i>ʿilm-i-ghaib</i> , the science	<i>akhlāk</i> , s. m. manners.
<i>khādim</i> , s. m. servant.	of what is occult.	<i>hāṣ</i> , v. n. laugh.
<i>liyākat</i> , s. f. fitness.	<i>sharmanda</i> , adj. a-	<i>ṣāhib</i> , s. m. possessor.
<i>bas</i> , adj. enough.	shamed.	

! १ for *pandrah*, Fifteen, or *pandrahwēn*, Fifteenth, *naql*, Story.

<i>tājir</i> , s. m. merchant.	<i>beṭa</i> , s. m. son.	<i>ho jā</i> , v. n. become.
<i>khāna-jang</i> , breeder of disturbances.	<i>māmī pīnā</i> , to shew partiality.	<i>baras</i> , s. m. year.
<i>khāna-jang-i</i> , breed- ing of disturbances.	<i>nit</i> , adv. constantly.	<i>wah-in</i> , that very (place).
<i>bāp</i> , s. m. father.	<i>dānd</i> , s. m. fine.	<i>hāth uṭhā</i> , desist.
<i>rupai</i> , s. m. plur. (of <i>rūpiya</i>) rupees.	<i>bhar</i> , v. a. fill; pay.	<i>inhon</i> , pron. plur. these.*
<i>chhurā</i> , v. a. liberate.	<i>daulat</i> , s. f. wealth.	<i>mangā</i> , v. a. send or.
<i>wis-kā</i> , pron. of him.	<i>kho</i> , v. a. lose.	<i>hīn</i> , adv. very.
<i>samjhā</i> , v. a. admo- nish.	<i>bhūkhā</i> , adj. hungry.	<i>wah-ī</i> , that very.
	<i>ḥaid</i> , s. m. imprison- ment.	<i>bal</i> , s. m. coil, twist.
	<i>śidhā</i> , adj. straight.	

* Respectfully for *is*, this: see Gram. par. 17 and 64.

<i>na</i> , adv. no, not, neither.	<i>ṭhaur</i> , s. f. place.	<i>sādhū</i> , adj. good, honest.
<i>gīrhīstī</i> , householder.	<i>liye</i> , taken ; on account.	<i>jan</i> , s. m. man, person.
<i>des</i> , s. m. country.	<i>bhagwān</i> , s. m. god.	<i>ram</i> , v. n. roam, wander.
<i>dosh</i> , s. m. crime.	<i>dhyān</i> , s. m. meditation.	<i>dāg</i> , (for <i>dāgh</i>) s. m. spot.
<i>fakīr</i> , s. m. devotee.	<i>kuhūwat</i> , s. f. saying.	<i>lāg</i> , v. n. be applied.
<i>bhatak</i> , v. n. wander.	<i>bah</i> , v. n. flow.	<i>ko'e</i> (for <i>ko'ī</i>), pron. any.
<i>kyauñ</i> , adv. why? how?	<i>nir-malā</i> , adj. pure.	
<i>bharam</i> , s. m. character.	<i>bandh</i> , v. n. be bound.	
<i>gañvā</i> , v. a. lose, spend	<i>gandhīlā</i> , adj. stinking.	

| १४ for *chaudah*, Fourteen, or *chaudahwīn*, Fourteenth, *naḳl*, Story.

<i>ṭālīb-i-ilm</i> , student.	<i>mushtāḳ</i> , adj. desirous.	<i>sonhīn</i> , adv. in front.
<i>ṣabān-ī</i> , s. f. from the tongue, by the mouth.	<i>ghar</i> , s. m. house, home.	<i>mu'addab</i> , respectful.
<i>ālīm</i> , adj. learned.	<i>darwāza</i> , s. m. door.	<i>ḥazrat</i> , s. f. presence ; Sir, highness, majesty.
<i>ilm</i> , s. m. science.	<i>kitāb</i> , s. f. book.	
<i>ta'rīf</i> , s. f. praise.	<i>muṭāla'ā</i> , s. m. study.	<i>salāmat</i> , s. f. safety.*
	<i>salām</i> , s. m. salutation.	<i>kaun-sā</i> , what-like?

* *Hazrat salāmat*, a respectful form of address, implying, may you, Sir, be (or remain) in safety.

<i>khel</i> , v. a. play.	<i>kaurī</i> , s. f. a small shell	<i>andhā</i> , adj. blind.
<i>rūpiya</i> , s. m. a rupee.	used as coin; money.	<i>pīs</i> , v. a. grind.
<i>āgā</i> , s. m. front, before	<i>maṣāl</i> , s. f. proverb.	<i>pāp-ī</i> , adj. sinner.
<i>khiskā</i> , v. a. slip, slide.	<i>ta'ājjub</i> , s. m. wonder-	<i>akārath</i> , adj. useless.
<i>luḥandrā</i> , s. m. a rake.	ing.	

|| for *terah*, Thirteen, or *terahwīn*, Thirteenth, *naql*, Story.

<i>banīyān</i> , s. m. trader.	<i>dikhū'ī de</i> , v. a. appear.	<i>haridwār</i> , n. prop.†
<i>baṭohī</i> , s. m. traveller.	<i>ḍanḍwat</i> , s. f. obei-	<i>kuruchhetr</i> , n. prop.§
<i>bāṭ</i> , s. f. road, way.	sance.	<i>kāshī</i> , n. prop.
<i>bhūl</i> , v. n. err, stray.	<i>nūth</i> , s. m. lord.	<i>gangā godāvarī</i> , n.
<i>ban</i> , s. f. forest, wood.	<i>bābā</i> , s. m. father, sir.	prop.¶
<i>wise</i> , pron. to him.	<i>hinglāj</i> , n. prop.*	<i>melā</i> , s. m. a fair.
<i>aur</i> , adj. other, more.	<i>jwālā-mukhī</i> , a vol-	<i>set bandh</i> , n. prop.**
<i>jogī</i> , s. m. a devotee.	cano.†	<i>mahārāj</i> , sire, sir.

* A place of pilgrimage, dedicated to *Durgā*, or *Devī*, towards *Thaṭha*.

† A place of pilgrimage.

‡ A place of pilgrimage on the Ganges.

§ Name of a lake, supposed by the Hindūs to be the navel of the earth, and the spot where the first creation took place; also, of the country around, where the *Kaurava* and *Pāṇḍava*, ancient reigning families of Dihlī, fought: hence, it is a great place of pilgrimage.

|| Benares.

¶ Name of a river.

** Name of the place where Rāma is said to have built a bridge, on which was placed an image of Mahādeva, called here *Rāmeshwar*.

<i>marde admī</i> , gentle- man.	<i>pasand</i> , s. f. approba- tion.	<i>kadalī</i> , s. f. a plantain.
<i>tumhārā</i> , pron. your.	<i>da[*]wā</i> , s. m. claim.	<i>bhayau</i> , (in Braj) be- came.
<i>kaṣṭiya</i> , s. m. quarrel.	<i>iẓ'hār</i> , s. m. explaining.	<i>kapūr</i> , s. m. camphor.
<i>mīl</i> , v. n. be effaced.	<i>dohā</i> , s. m. couplet.	<i>kārā</i> , s. m. black snake.
<i>mu²āmla</i> , s. m. affair.	<i>su āt</i> , s. f. arcturus.	<i>mukh</i> , s. m. mouth.
<i>munṣif</i> , s. arbitrator.	<i>būnd</i> , s. f. a drop.	<i>bish</i> , s. m. poison.
<i>mān</i> , v. a. respect, mind.	<i>sīpī</i> , s. f. a shell.	<i>sobhā</i> , s. f. splendour.
	<i>mukt</i> , s. m. a pearl.	<i>sūr</i> , for <i>sūrdās</i> .*

† १ for *bārah*, Twelve, or *būrahwīn*, Twelfth, *naḳl*, Story.

<i>jū'ārī</i> , s. m. gamester.	<i>tau</i> , adv. then.	<i>jad</i> , adv. when.
<i>jīt</i> , v. a. win, conquer.	<i>ummed</i> , s. f. hope.	<i>tad</i> , adv. then.
<i>ghāfil</i> , adj. careless.	<i>shuhdā</i> , s. m. vaga-	<i>māl</i> , s. m. property.
<i>paharnā</i> , v. a. to dress; s. m. dressing, dress.	bond, rake.	<i>ghair</i> , adj. strange.
<i>utār</i> , v. a. strip off.	<i>sūth</i> , s. m. (in) com- pany.	<i>maḥfil</i> , s. f. assembly.
		<i>jū'ā</i> , s. m. dice, game.

* The name of a Hindi poet and singer, who was blind; hence, a blind man is called *sūrdās*, or by way of abbreviation *sūr*. The translation of the couplet is, the drop of rain that fell when the moon was in the mansion *swātī* (arcturus) into a shell became a pearl, on the plantain became camphor, in the black snake's mouth became poison; society is the splendour (or decoration) of the blind.

<i>sirhānā</i> ,* s. m. place of the head.	<i>khunsā</i> , v. n. be angry.	<i>yah-īn</i> , adv. this very.
<i>makkhī</i> , s. f. a fly.	<i>patthar</i> , s. m. stone.	<i>daryāft kar</i> , discover.
<i>hānk</i> , v. a. drive.	<i>khayāl</i> , s. m. imagination, idea, fancy,	<i>ākhl-mand</i> , adj. wise.
<i>jam</i> *, s. m. collection.	thought.	<i>nā-dūn</i> , adj. ignorant.
<i>ba-dastūr</i> , as usual.	<i>dab</i> , v. n. be pressed down.	<i>dost</i> , s. m. friend.
<i>har-chand</i> , however much.	<i>be-chūra</i> , adj. helpless.	<i>dānā</i> , adj. knowing.
<i>idhar</i> , here, this side.	<i>pis</i> , v. n. be ground down, be reduced to powder.	<i>dushman</i> , s. m. enemy.
<i>udhar</i> , there, that side.		<i>bhalā</i> , adj. good ; better.
<i>hāl</i> , s. m. state, condition.		<i>dar pai</i> , in pursuit.
		<i>bihtar</i> , adj. better.

|| for *igārah*, Eleven, or *gyārahwān*, Eleventh. *naḳl*, Story.

<i>do</i> , n. num. two.	<i>makān</i> , s. m. place.	<i>paidā</i> , adj. created.
<i>kūyath</i> , (name of a tribe).	<i>bahās</i> , v. a. argue.	<i>pandit</i> , adj. learned.
<i>likhā parhā</i> , learned.	<i>uttam</i> , adj. best.	<i>chatur</i> , adj. clever.
	<i>baran</i> , s. m. class, tribe.	<i>sangat</i> , s. f. society.

* This word is apparently from the Sanskrit शिरः Head, and स्थान Place; being applied to denote the place where the head rests when the body is reclined; as, the head of a bed, the head of a tomb, &c.; *sirhāne*, therefore, in this story means, at the place where his head rested.

<i>kaprā</i> , s. m. cloth,	<i>uṭh</i> , v. n. rise.	<i>mol lejā</i> , v. a. buy.
dress.	<i>bol uṭh</i> , speak out.	<i>andesha</i> , s. m. thought.
<i>terā</i> , pron. of thee,	<i>dīwāna</i> , adj. mad.	<i>samet</i> , adv. along
thy.	<i>jot</i> , s. f. lustre, light.	with.
<i>nā-pāk</i> , adj. impure.	<i>ghaṭ</i> , v. n. decrease.	<i>naddī</i> , s. f. river.
<i>soch</i> , v. a. consider.	<i>jānwar</i> , s. m. animal.	<i>kūd</i> , v. n. leap.
<i>āge</i> , adv. before.	<i>yaqīn</i> , s. m. certainty.	<i>nahā</i> , v. n. bathe.
<i>chuk</i> , v. n. be finished.	<i>shāyad</i> , adv. perhaps.	<i>dho</i> , v. a. wash.
<i>utār</i> , v. a. make alight.	<i>ākl</i> , s. f. understand-	<i>ghar</i> , s. m. house,
<i>ḍuriyā le</i> , take and	ing.	home.
lead by a cord (in	<i>bīnā,-ī</i> , s. f. sight.	<i>shauk</i> , s. m. avidity.
hand).	<i>khalal</i> , s. m. defect.	<i>chaṭ kar</i> , v. a. eat.
<i>būṛhā</i> , adj. old (man).	<i>jān</i> , v. a. know, think.	

† * for *das*, Ten, or *daswīn*, Tenth, *naḳl*, Story.

<i>bāghbān</i> , s. m. gar-	<i>kyā</i> , what? whether,	<i>muḥabbat</i> , s. f. friend-
dener.	or.	ship, love.
<i>be-wuḳūf-ī</i> , s. f. stupi-	<i>bāgh</i> , s. m. garden.	<i>ulfat</i> , s. f. familia-
dity.	<i>khet</i> , s. m. field.	arity.
<i>rīchh</i> , s. m. bear.	<i>donon</i> , n. num. both.	<i>paidā</i> , adj. produced.
<i>dost-ī</i> , s. f. friend-	<i>ikaṭṭhe</i> , adj. in one	<i>yahān tak</i> , to this de-
ship.	place.	gree.

<i>chillā</i> , v. n. scream.	<i>miḥnatī</i> , adj. laborious.	<i>chhoṛ</i> , v. a. let go,
<i>malaku-l-maut</i> , angel of death.	<i>rūḥ</i> , s. f. soul.	leave.

٩ for *nau*, Nine, or *nauwīn*, Ninth, *naḥl*, Story.

<i>mard</i> , s. m. man.	<i>chhal bal</i> , s. m. artifice.	<i>kuttā</i> , s. m. dog.
<i>multān-i</i> , of Multan.	<i>urā</i> , v. a. cause to fly.	<i>kahūn</i> , adv. where ?
<i>bāzār</i> , s. m. market.	<i>sab</i> , adj. all.	<i>jawāb</i> , s. m. answer.
<i>bakrī</i> , s. f. a goat.	<i>zabān</i> , s. f. tongue.	<i>mol le</i> , v. a. pur-
<i>kharīd</i> , v. a. purchase.	<i>bandish</i> , s. f. contri-	chase.
<i>rassī</i> , s. f. string, cord.	vance.	<i>lekin</i> , conj. but, yet.
<i>pakaṛ</i> , v. a. seize, take.	<i>bāndh</i> , v. a. bind ; contrive.	<i>munḥ</i> , s. m. face, mouth.
<i>naẓdīk</i> , prepos. near.	<i>tīn</i> , n. num. three.	<i>pher</i> , v. a. turn, revert.
<i>gā'oṛ</i> , s. m. village.	<i>chār</i> , n. num. four.	<i>ma'lūm</i> , adj. known.
<i>ka'ī ek</i> , some few.	<i>judā</i> , adj. separate.	<i>le-chal</i> , v. a. take along.
<i>rind</i> , s. m. a profligate.	<i>rāḥ</i> , s. f. road, way.	<i>thoṛā</i> , adj. little.
<i>khaṛā</i> , adj. standing.	<i>mulāḳāt</i> , s. f. meeting.	<i>dūr</i> , s. f. distance.
<i>āpas</i> , pron. them- selves.	<i>bhū'ī</i> , s. m. brother ; comrade.	<i>baṛh</i> , v. n. advance.
<i>ṣalāḥ</i> , s. f. counsel.	<i>najīs</i> , adj. impure, nas-	<i>dūsarā</i> , adj. second.
<i>ādmī</i> , s. m. man.	ty.	<i>le-jā</i> , v. a. take away.
		<i>mūt</i> , v. n. make water.

<i>bīmār</i> , adj. sick.	<i>nau</i> , adj. new, fresh.	<i>shorbā</i> , s. m. broth.
<i>tap</i> , s. f. fever.	<i>jawān</i> , adj. young.	<i>bū</i> or <i>bo</i> , s. f. smell,
<i>soxish</i> , s. f. burning.	<i>bakhsh</i> , v. a. give, for-	odour.
<i>be-tāb</i> , adj. powerless.	give.	<i>sir</i> , s. m. head.
<i>gird</i> , s. m. round ;	<i>phūs</i> , s. m. old dry	<i>degcha</i> , s. m. pot, small
around.	grass or straw.	cauldron.
<i>phir</i> , v. n. turn, go	<i>zindagī</i> , s. f. life, liv-	<i>ḍāl</i> , v. a. cast, throw.
about.	ing.	<i>jo kuchh</i> , whatever.
<i>du'ā</i> , s. f. prayer.	<i>ser</i> , adj. satiated.	<i>nikāl</i> , v. a. cause to is-
<i>niyāz</i> , s. f. supplica-	<i>badlā</i> , s. m. ex-	sue, take out,
tion.	change.*	<i>sak</i> , v. n. be able.
<i>jān</i> , s. f. m. life, soul	<i>shafaḳat</i> , s. f. compas-	<i>konā</i> , s. m. corner.
<i>mādar</i> , s. f. mother.	sion.	<i>nūgūh</i> , adv. suddenly.
<i>kurbān</i> , s. m. sacrifice.	<i>mādarī</i> , adj. maternal	<i>bhayānak</i> , adj. fright-
<i>tu'īn</i> , postpos. to, &c.	<i>shab</i> , s. f. night.	ful.
(governing dat. or	<i>zārī</i> , s. f. lamentation.	<i>ḍar</i> , v. n. fear.
acc. case).	<i>gā'e</i> , s. f. cow.	<i>log</i> , s. m. people.
<i>ṣadka</i> , s. m. sacrifice.	<i>hār</i> , s. m. flock, pastu-	<i>firishta</i> , s. m. angel.
<i>ṣubh</i> , s. f. morning.	rage.	<i>ḳabḳ kar</i> , v. a. seize.
<i>āh</i> , s. f. sigh ; alas !	<i>bāwarchī</i> , s. m. cook.	<i>so</i> , pron. that ; then,
<i>nāla</i> , s. m. lamentation.	<i>khāna</i> , s. m. house,	so.
<i>yā</i> , interj. O.	room.	<i>shakk</i> , s. m. doubt.

* *Badle lenā*, to take in exchange or instead.

<i>khudā</i> , s. m. God.	<i>tarāḥ</i> , s. f. manner.	<i>charḥ</i> , v. n. ascend ;
<i>shukr</i> , s. m. thanks.	<i>farāghat</i> , s. f. leisure,	be strung (a bow,
<i>ba-jā</i> , in place.	ease.	&c.).
<i>lā</i> , v. n. bring.	<i>kabāb</i> , s. m. a roast.	<i>zih</i> , s. f. bowstring.
<i>ghizā</i> , s. f. food.	<i>sukhā</i> , v. a. dry.	<i>kaṭ</i> , v. n. be cut.
<i>latīf</i> , adj. fine, deli-	<i>khair</i> , adj. good ; well.	<i>tab</i> , adv. then.
cious.	<i>harīṣ</i> , adj. covetous,	<i>gosha</i> , s. m. corner ;
<i>muyassar</i> , adj. attain-	greedy.	horn (of a bow).
able.	<i>khayāl</i> , s. m. fancy,	<i>zor</i> , s. m. force, vio-
<i>jaisā</i> , adj. such as, as.	idea.	lence.
<i>āj</i> , adv. to-day.	<i>bāndh</i> , v. a. bind.	<i>sīna</i> , s. m. breast, bo-
<i>ab</i> , adv. now.	<i>pahle</i> , at first, sooner.	son.
<i>chand</i> , adj. how many ?	<i>kamān</i> , s. f. a bow.	<i>lālchī</i> , adj. covetous.
some.	<i>chillā</i> , s. m. bowstring.	<i>pānī</i> , s. m. water.
<i>achchhā</i> , adj. good.	<i>chabā</i> , v. a. gnaw.	<i>māng</i> , v. a. ask for.*

^ for *āṭh*, Eight, or *āṭhwān*, Eighth, *naḥl*, Story.

<i>burhīyā</i> , s. f. old wo-	<i>nihāyat</i> , adv. extreme-	<i>kaṣā-rā</i> , adv. by chance.
man.	ly.	<i>samāna</i> , s. m. fortune.
<i>nāme</i> , adv. by name.	<i>khūb-ṣūrat</i> , handsome.	<i>gardish</i> , s. f. revolu-
<i>beṭī</i> , s. f. daughter.	<i>hasīn</i> , adj. beautiful.	tion.

* *Pānī na māngnā*, to be killed at once, with a single blow.

√ for *sāt*, Seven, or *sātwīn*, Seventh, *naḥl*, Story.

<i>nām</i> , s. m. name.	<i>hāth</i> , s. m. hand.	<i>pīchhe</i> , in the rear.
<i>shahr</i> , s. m. city.	<i>khā</i> , v. a. eat ; suffer.	<i>le</i> , v. a. take.
<i>shackhs</i> , s. m. person.	<i>thartharā</i> , v. n. tremble.	<i>ākhirash</i> , adv. at last.
<i>hākīm</i> , s. m. governour.	<i>gir</i> , v. n. fall.	<i>kābū</i> , s. m. opportu-
<i>ittifūqan</i> , adv. by	<i>kāndhā</i> , s. m. shoulder.	nity.
chance.	<i>uṭhā</i> , v. a. raise, take	<i>bhī</i> , conj. also, even.
<i>sawār</i> , adj. riding.	up.	<i>sū'ar</i> , s. m. the hog.
<i>shikār</i> , s. m. hunting.	<i>chal</i> , v. n. move, go.	<i>jhunjlā</i> , v. n. rage.
<i>wāste</i> , for the sake.	<i>wonhīn</i> , adv. (al) that	<i>dānt</i> , s. m. tooth.
<i>kuchh</i> , pron. some,	very (time or place).	<i>mar</i> , v. n. die.
any.	<i>khūk</i> , s. m. hog.	<i>shikār-ī</i> , s. m. hunter.
<i>hīran</i> , s. m. a deer.	<i>āhū</i> , s. m. the deer.	<i>tīnoñ</i> , n. numb. the
<i>khūb</i> , adj. good.	<i>māre</i> , stricken ; by	three.
<i>śūrat</i> , s. f. form, figure.	reason.	<i>jagah</i> , s. f. place.
<i>sā</i> , adj. like.	<i>hīrṣ</i> , s. f. covetousness.	<i>gharī</i> , s. f. a twenty-
<i>jald</i> , adj. quick, quickly.	<i>zamīn</i> , s. f. ground.	four minutes.
<i>qhoṛā</i> , s. m. horse.	<i>tuk</i> , adj. a little.	<i>do ek</i> , about two.*
<i>utar</i> , v. n. alight.	<i>sāmhnā</i> , s. f. front.	<i>maidūn</i> , s. m. a plain.
<i>tīr</i> , s. m. arrow.	<i>katrā</i> , v. n. slink away.	<i>gīdar</i> , s. m. jackal.
<i>mār</i> , v. a. strike, kill.	<i>bachā</i> , v. a. save, avoid.	<i>khushī</i> , joy, pleasure.

<i>rakh</i> , v. a. place, keep.	<i>kyūñ</i> , adv. why? how?	<i>bol</i> , v. n. speak
<i>us-ī</i> , that very.	<i>de</i> , v. a. give; let.	<i>be-adab-ī</i> , s. f. pre- sumptuousness.
<i>parhā</i> , v. a. cause to read.	<i>bahut sā</i> ,* adj. very much.	<i>wāste</i> , (by) cause, (by) reason.
<i>itnā</i> , adj. this-much.	<i>ro</i> , v. n. weep	
<i>pīnak</i> , s. f. drowsiness from opium.	<i>āp</i> , pron. self; you Sir.†	<i>ākḥānd</i> , s. m. precep- tor.
<i>shamla</i> , s. m. the work- ed end of a turband.	<i>man</i> *, s. m. prohibition.	<i>jī</i> , Sir, master.
<i>tem</i> , s. f. flame of a lamp or candle.	<i>sonā</i> , v. n. to sleep, sleeping.	<i>lū</i> , adv. not, (is) not.
<i>pagrī</i> , s. f. turband.	<i>wakt</i> , s. m. time; (at) time.	<i>ḥaul</i> , s. power.
<i>garmī</i> , s. f. heat.	<i>mat</i> , adv. not, do not.	<i>wa</i> , conj. and.
<i>jo</i> , who, which; when.	<i>be</i> , prepos. without.	<i>kūwat</i> , s. f. strength.‡
<i>pahunch</i> , v. n. arrive.	<i>buzurg</i> , adj. great; elder.	<i>nuḳṣān</i> , s. m. detri- ment.
<i>chaunk</i> , v. n. start up.		<i>khābar</i> , s. f. informa- tion.
<i>bad-ẓāt</i> , adj. villain.	<i>bāt</i> , s. f. affair, matter.	<i>baith</i> , v. n. sit.

* G. par. 15.

† G. par. 64.

‡ The whole expression intended is *lā ḥaula wa lā kūwata illā billāhi*, there is no power or strength but in God, implying, that there is no striving against fate.

¶ for *chha*, Six, or *chhathī*, Sixth, *naḥl*, Story

<i>yāñ</i> , adv. thus.	<i>lafz</i> , s. m. word.	<i>roz</i> , s. m. day.
<i>sun</i> , v. a. hear.	<i>sabak</i> , s. m. lesson.	<i>yah-i</i> , this very.
<i>lakhnautī</i> , n. prop.	<i>pūchh</i> , v. a. ask.	<i>tūkīd</i> , s. f. injunction.
<i>bastī</i> , s. f. village.	<i>to</i> , conj. then, indecd.	<i>phir</i> , adv. again, then.
<i>wahān</i> , adv. there.	<i>khafā</i> , adj. angry.	<i>kabhī</i> , adv. ever.
<i>mu'allim</i> , s. m. teacher.	<i>khīb</i> , adj. good; well.	<i>baghair</i> , adv. with-
<i>laṛkā</i> , s. m. boy.	<i>mār</i> , v. a. beat, strike.	out.
<i>parh</i> , v. a. read.	<i>be-wukūf</i> , adj. foolish.	<i>bāt</i> , s. f. word, speech.
<i>miyān-jī</i> , s. m. school-	<i>auwal</i> , adj. first.	<i>mujhe</i> , pron. me, to
master.	<i>maktab</i> , s. m. school.	me.
<i>afīm-i</i> , opium-eater.	<i>adab</i> , s. m. good man-	<i>sotā</i> s. m. sleeping
<i>jab</i> , adv. when.	ners.	<i>jagā</i> , v. a. waken.
<i>afīm</i> , s. f. opium.	<i>sīkh</i> , v. a. learn.	<i>mār-dāl</i> , v. a. kill.
<i>utar</i> , v. n. descend.	<i>chāh</i> , v. a. desire.	<i>tauba</i> , s. f. penitence.
<i>nīnd</i> , s. f. sleep.	<i>bā'is</i> , s. m. cause,	<i>hargiz</i> , adv. ever.
<i>ā</i> , v. n. come.	reason.	<i>aisā</i> , adj. this-like,
<i>ūngh</i> , v. n. doze.	<i>bahut</i> , adj. much,	such.
<i>agar</i> , conj. if.	many.	<i>din</i> , s. m. day.
<i>hālāt</i> , s. f. state.	<i>kām</i> , s. m. affair, act.	<i>rāt</i> , s. f. night.
<i>yū</i> , conj. or.	<i>gharaḥ</i> , adv. in short.	<i>chirāgh</i> , s. m. lamp.
<i>shūgird</i> , s. m. scholar.	<i>har</i> , adj. every.	<i>sāmhne</i> , s. m. (in) front.

<i>apnā</i> , pron. of self,	<i>koshish</i> , s. f. endeavour.	<i>kah</i> , v. a. say.
own.	<i>rah</i> , v. n. remain.	<i>aj'sos</i> , s. m. sorrow ;
<i>soch</i> , v. a. think.	<i>yahān</i> , adv. here.	alas !
<i>gosht</i> , s. m. flesh.	<i>tah</i> , adv. to, up to, till.	<i>sirf</i> , adv. merely.
<i>post</i> , s. m. skin.	<i>phūr</i> , v. a. tear.	<i>dhokhā</i> , s. m. decep-
<i>muwāfiq</i> , adj. conform-	<i>siwā</i> , prepos. besides.	tion.
able (to).	<i>khusk</i> , adj. dry.	<i>sabab</i> , s. m. cause,
<i>ḍil</i> , s. m. body, bulk.	<i>chamrā</i> , s. m. leather.	reason.
<i>mutawajjih</i> , adj. turn-	<i>sakht</i> , adj. hard.	<i>bihtarī</i> , s. f. welfare.
ing towards, atten-	<i>lakrī</i> , s. f. wood.	<i>bās</i> , adv. back.
tive.	<i>chīz</i> , s. f. thing.	<i>sach</i> , adj. true ; truth.
<i>hādīsa</i> , s. m. incident.	<i>pā</i> , v. a. get, find.	<i>ḍhol</i> , s. m. drum (large).
<i>wākif</i> , adj. acquaint-	<i>ūtash</i> , s. f. fire.	<i>hamesha</i> , adv. always.
ed.	<i>pashemānī</i> , s. f. repen-	<i>shor</i> , s. m. noise.
<i>bhāg</i> , v. n. flee.	tance, regret.	<i>par</i> , adv. but ; on, at.
<i>hazār</i> , n. num. thou-	<i>jī</i> , s. m. life, soul.	<i>be-fā'ida</i> , adj. profit-
sand.	<i>jal</i> , v. n. burn.	less.
<i>taklīf</i> , s. f. trouble.	<i>lag</i> , v. n. be applied.	<i>andar</i> , indec. within.
<i>ūpar</i> , adv. above,	<i>ānsū</i> , s. m. tear.	<i>kuchh</i> , pron. any
upon.	<i>ānkh</i> , s. f. eye.	(thing).
<i>charh</i> , v. n. ascend.	<i>jārī</i> , adj. flowing.	<i>nahīn</i> , adv. not, (is) not.

agreeing with *ārāb* understood: *jā'ūngā*, v. n. fut. indef. tense first pers. sing. (root *jī*) governed by *maini*, and forming with the foregoing pres. part. a compound to denote the continuance^{२३} of the action intended by the first verb.

६ for *pānch*, Five, or *pānchwīn*, Fifth, *naḳl*, Story.

<i>jangal</i> , s. m. forest.	<i>char</i> , v. n. graze, eat.	tact. s. m. coming
* <i>lomrī</i> , s. f. a fox.	<i>ghāt</i> , s. f. ambus-	in contact.
<i>khānā</i> , s. m. eating,	cade.	<i>sahm-nāk</i> , adj. frightful
food.	<i>kar</i> , v. a. do, make.	<i>āwās</i> , s. f. sound,
<i>talūsh</i> , s. a search.	<i>chūh</i> , v. a. desire.	voice.
<i>har</i> , adj. every.	<i>shikār</i> , s. m. chase,	<i>nikal</i> , v. n. issue.
<i>taraf</i> , s. f. side (on).	prey.	<i>barā</i> , adj. great.
<i>par</i> , v. n. fall, lie.	<i>ek bārgī</i> , all at once.	<i>hī</i> , adv. very, exactly.
<i>phir</i> , v. n. wander.	<i>naḳḳāra</i> , s. m. kettle-	<i>muhīb</i> , adj. tremen-
<i>naṣar</i> , s. f. sight, view.	drum.	dous.
<i>murgḥ</i> , s. m. a fowl.	<i>latak</i> , v. n. hang.	<i>nīm</i> , adj. half.
<i>khāngī</i> , adj. domestick.	<i>ho</i> , v. n. be, become.	<i>murda</i> , adj. dead.
<i>jā</i> , v. n. go.	<i>dekḥ</i> , v. a. see, look.	<i>samajh</i> , v. a. under-
<i>darakhṭ</i> , s. m. a tree.	<i>dālī</i> , s. f. a branch.	stand.
<i>nīche</i> , adv. beneath.	<i>lag</i> , v. n. come in con-	<i>dīl</i> , s. m. heart, mind.

(compound as before explained) sing. nom. case governing the verb: *be*, prepos.⁷⁰: *ikh̲htiyār*, s. m. sing. forming with the prepos. *be* the compound adj. *be-ikh̲htiyār*,⁷¹: *ho-kar*, v. n. past conjunctive part. formed by affixing *kar* to the root *ho*⁷²: *bolā*, v. n. past indef. tense sing. third pers. mas. (root *bol*) governed by *nūn-bā'ī*: *ai ārab*, interj governing the voc. case,⁷³ with the s. m. sing. governed by it: *kittī*, adj. sing. fem. nom. case acted upon by the following verb⁷⁴, and agreeing with *rofī* understood: *khā'egā*, v. a. fut. indef. tense second pers. sing. mas. (root *khā'*⁷⁵) referring to *ārab* understood: *us ne*, pron. third pers. sing. (from *wuh*) being inflected before *ne* which is an expletive or affix to the noun denoting the agent before a transitive verb in a past tense⁷⁶: *jawāb*, s. m. sing. nom. case, governing the verb: *diyā*, v. a. past indef. tense or past part. sing. mas. (root *de*⁷⁷) governed by *jawāb*: *ki*, conj.: *jab*, adv. of time: *talak*, adv. (used as a postpos. to the preceding adv.): *yih*, pron. demonstrative proximate nom. case sing. agreeing with *pānī*, s. m. sing. nom. case governing the verb: *bahegā*, v. n. fut. indef. tense third pers. sing. mas. (root *bah'*⁷⁸) governed by *pānī*: *main*, pron. first pers. sing. nom. case governing the verb: *khātā*, v. a. pres. part. sing. mas. (root *khā'*⁷⁹)

(70) G. par. 36.

(71) G. par. 49.

(72) G. par. 24.

(73) G. par. 8.

(74) G. par. 57.

(75) G. par. 27.

(76) G. note to par. 25, and par. 71.

(77) G. par. 22, and 25.

(78) G. par. 27.

(79) G. par. 23.

followed by *kar* a usual affix to this participle : *khātā*, v. a. pres part sing. m.s. (root *khā*) agreeing with *arab* understood : *thā*, v. subst. or auxiliary past tense third pers. sing. governed by *wuh* and forming with the preceding pres. part. the compound pres. past, or imperfect, tense⁵⁸. *Roṭiyāñ*, s. f. plur. (from *roṭī*) nom. case to the verb following : *ādhi dīnār*, adj. f. and the s. f. with which it agrees, sing. gen. case : *kī*, postpos. fem. governing the gen. case and agreeing with the subsequent noun⁵⁹ : *kīmat se*, s. f.⁶⁰ sing. abl. case, with *se*, postpos. governing that case : *guṣar kar*, v. n. past conjunctive part. formed by affixing *kar* to the root⁶¹ : *chār*, n. of number : *dāng*, s. f. sing. following a numeral⁶², and governed by the subsequent adv. as by a postpos. : *talak*, adv.⁶³ : *pahunchñ*, v. n. past. indef. tense plur. fem. (root *pahunch*⁶⁴) governed by *roṭiyāñ* : *balki*, conj.⁶⁵ : *us-se*, pron. third pers. or remote demonstrative sing. abl. case (from *wuh*⁶⁶) with *se*, postpos. governing that case : *guṣar kar*, v. n. past conjunctive part. (as before) : *dīnār*, s. m. or f.⁶⁷ sing. gen. case : *kī*, postpos. f. governing the gen. case and agreeing with the following noun : *naubat*, s. f.⁶⁸ sing. nom. case governing the verb : *āī*, v. n. past tense indef. sing. fem. (root *ā*⁶⁹) governed by *naubat*. *Nān-bāī*, s. m.

(58) G. par. 26.

(59) G. par. 7.

(60) G. par. 3.

(61) G. par. 24.

(62) G. par. 61.

(63) G. par. 37.

(64) G. par. 22, and 25.

(65) G. par. 38.

(66) G. Chap. IV.

(67) G. par. 3.

(68) G. par. 3.

(69) G. par. 22, and 25.

ke, postpos. which governs the gen. case, and which is mas. inflected to agree with the following noun : *kināre*, s. m. sing. inflected (from *kināra*) as governed by a postpos. understood⁴⁷ : *baithā*, v. n. past tense indef. sing. mas. (root *baith*⁴⁸) governed by *arab* understood : *nān-bā'ī*, s. m. (compound, as before explained) sing. mas. nom. case governing the verb : *roṭiyān*, s. f. plur. nom. case (from *roṭī*⁴⁹) acted upon by the following verb : *nikāl nikāl*, v. a. past conjunctive part. (being the same in form as the root⁵⁰, which is transitive or causal, derived from the intras. or neuter *nikul*⁵¹) repeated to denote the repetition or continuation of the action⁵² : *detā*, v. a. pres. part. sing. mas. (root *de*) agreeing with *nān-bā'ī* : *thā*, v. subst. or auxiliary past tense sing. mas. governed by *nān-bā'ī* and forming with the preceding pres. part. the present past, or imperfect tense⁵³ : *aur*, conj. : *wuh*, pron. third pers. or remote demonstrative sing. nom. case, referring to *arab* and governing the following verb : *pānī meñ*, s. m.⁵⁴ sing. abl. case, with *meñ*, postpos. governing it : *bhigo bhigo kar*, v. a. past conjunctive part. (being the same in form as the root⁵⁵, which is the transitive or causal derived from the intransitive *bhig*⁵⁶) repeated to denote the repetition or continuation⁵⁷ of the action, and

(47) G. par. 57.

(48) G. par. 25.

(49) G. par. 5.

(50) G. par. 24.

(51) G. par. 29.

(52) G. par. 84.

(53) G. par. 26.

(54) G. par. 3.

(55) G. par. 24.

(56) G. par. 29.

(57) G. par. 84.

another numeral without the intervention of a conj.: *roṭiyonī se*, s. f. plur. abl. case (of *roṭī*) with *se*, postpos. governing the abl. case. *ziyāda*, s. m. sing. nom. case acted upon by the verb following: *na*, adv. of negation³⁹: *khā*, v. a. the root used in compos. with *sakegā*, v. n. fut. indef. tense third pers. sing. mas. (root *saḥ*) forming with *khā* preceding, a compound verb⁴⁰, and governed by *ārab* understood: *bolā*, v. n. past tense indef. third pers. sing. mas. (root *bol*) governed by *nān bā'ī* understood: *ai ārab*, an interjection or vocative sign⁴¹ prefixed to a s. m. in the voc. case: *ādhi*, adj. sing. fem. agreeing with *dinār*, s. f. sing. nom. case, acted upon by the verb: *de*, v. a. imper. second pers. sing. being the same in form as the root⁴²: *aur*, conj.: *jīnī*, adj. (derived from the pron. *jō* or *jaun*⁴³) fem. sing. agreeing with *roṭī* understood: *chāhe*, v. a. fut. indef. or aorist (root *chāh*) second pers. sing.: *khā*, v. a. imper. second pers. sing. being the same in form as the root⁴⁴.

Ārab-ne, s. m. sing. with *ne* the expletive or affix to the name of an agent before a transitive verb in a past tense⁴⁵: *ādhi*, adj. sing. fem. agreeing with *dinār*, s. f. sing. nom. case governing the verb: *dī*, v. a. past part. or past tense indef. sing. fem. (root *de*⁴⁶) governed by *dinār*: *aur*, conj.: *dajle ke*, s. m. sing. gen. case (from *dajla*) with

(39) G. par. 77.

(40) G. par. 30, divis. 3. (41) G. par. 39, and 8.

(42) G. par. 20, and 27. (43) G. par. 51.

(44) G. par. 20, and 27.

(45) G. note to par. 25, and par. 71.

(46) G. par. 22, and 25.

with the expletive or affix *ne*²⁵: *us*, pron. demonstrative remote, agreeing with the following noun: *javān ko*, adj. used substantively, dat. or accus. case sing. with *ko*, postpos. governing it²⁶: *auron ke*, adj. used pronominally, plur. (from *aur*²⁷) gen. case with *ke* postpos. governing the gen. case and being mas. inflected to agree with *mānand*, s. m. sing. used as an indeclinable word²⁸ or as governed by a postpos. understood: *khayāl*, s. m. sing. nom. case: *kiyā*, v. a. past tense indef. sing. mas. (root *kar*²⁹) forming with the preceding noun a compound verb³⁰: *ki*, conj.³¹: *kitnā*, adj. interrog. (derived from the pron. *kaun*³²) sing. mas. nom. case, acted upon by the verb: *khā'egā*, v. a. fut. indef. tense sing. third pers. mas. (root *khā*³³) governed by *ārab* understood: *agar*, conj.³⁴: *bahut*, adj. used adverbially³⁵: *bhūkhā*, adj. sing. mas. (seemingly derived from *bhūkh* y affixing *ā*³⁶) nom. case agreeing with *ārab* understood: *ho*, v. n. fut. indef. or aorist tense third pers. sing. (being a contraction of *ho'e* or *howe* from the root *ho*³⁷) governed by *arab* understood: *to*, conj. answering to *agar* in the preceding member of the sentence³⁸: *do*, noun of number: *tīn*, noun of number, idiomatically following

(25) G. note to par. 25, and par. 71.

(26) G. par. 7.

(27) G. par. 6.

(28) G. par. 36.

(29) G. par. 22, and 25.

(30) G. par. 30.

(31) G. par. 38, and 78. (32) G. par. 51.

(33) G. par. 27.

(34) G. par. 38.

(35) G. par. 14.

(36) G. par. 49.

(37) G. par. 27.

(38) G. par. 38, and 80.

chāk, s. m. sing. nom. case forming with the subjoined *karke* the compound nominal verb¹⁵ (root *chāk-kar*) past conjunctive part. agreeing with ^{*}*arab* understood: *nān-bā'ī ke*, s. m. (compound of *nān* and *bā'ī*, before explained) sing. gen. case with the governing postpos. *ke* which is mas. inflected before *pās*, an indeclinable word¹⁶: *gayā*, v. n. past tense indef. sing. third pers. mas. (root *jā*)¹⁷ governed by ^{*}*arab* understood: *aur*, conj.: *kahā*, v. a. past tense indef. sing. third pers. mas. (root *kah*) governed by ^{*}*arab* understood: *ai*, interj. governing the voc. case¹⁸. *kḥwāja*, s. m. sing. voc. case: *mere*, pron. first pers. sing. gen. case mas. inflected to agree with *khilāne* following: *peṭ*, s. m. sing.: *bhar*, adj. and forming with *peṭ* a noun of measure; the following noun being idiomatically constructed without a postposition¹⁹, or in the nom. case: *roṭiyān*, s. f. plur. (from *roṭī*) nom. case acted upon by the following verb²⁰: *khilāne kḥā*, v. a. infin. or noun of action²¹ (the root *khilā* being the causal form from *khā*²²) mas. gen. case, with *kū* postpos. governing the gen. case: *kyā*, pron. interrog.²³ used absolutely, nom. case acted upon by the verb: *loge*, v. a. fut. indef. second pers. plur. mas. (root *le*) being a contraction of *le'oge*²⁴: *us-ne*, pron. third pers. inflected from *wuh*

(15) G. par. 30.

(16) G. par. 36.

(17) G. par. 25.

(18) G. par. 8.

(19) G. par. 56.

(20) G. par. 57.

(21) G. par. 21.

(22) G. par. 29.

(23) G. Chap. IV.

(24) G. par. 27.

Persian word *nān*, bread, and *bā'ī* a corruption of the Arabic *bā'ī*³, seller) sing. gen. case: *kī*, postpos. fem. governing the gen. case preceding, and agreeing with the noun following³: *dūkān men*, s. f. sing. abl. case with its governing postposition: *dekh-kar*, v. a. past conjunctive part. formed by affixing *kar*⁴ to the root *dekh*: *muṣṭarib*, an Arabic part. used as an adj.. *hū'ā*, v. n. past. tense indef. sing. mas. (root *ho*)⁵ governed by *ārab*: *be-chāra*, adj. (formed by prefixing *be* a prepos. to the substantive *chāra*⁶) agreeing with *ārab* understood: *širf*, adv.⁷: *bo se*, s. f. sing. abl. case, with the governing postpos. *se*: *jītā*, v. n. pres. part. sing. mas. (root *jī*)⁸ agreeing with *ārab* understood: *thā*, v. substantive or auxiliary past tense sing. mas.⁹ governed by *ārab* understood, and forming with the preceding pres. part. the present past or imperfect tense¹⁰: *jab*, adv. of time, derived from the pron. *jo* or *jaun*¹¹: *kī*, conj.¹²: *roṭī kū*, s. f. sing. gen. case, with the governing postpos. *kū* which is sing. mas. to agree with the following noun¹³: *munh*, s. m. sing. nom. case governing *dekhū*, v. a. past part. sing. mas. (root *dekh*)¹⁴: *ṣabr kū*, s. f. sing. gen. case with the governing postpos. *kū* which is mas. to agree with the following noun: *girebān*, s. m. sing. nom. case acted upon by the subsequent verb:

(3) G. par. 7.	(4) G. par. 24.	(5) G. par. 25.
(6) G. par. 49.	(7) G. par. 37.	(8) G. par. 23.
(9) G. par. 33, and note.	(10) G. par. 26.	(11) G. par. 51.
(12) G. par. 38.	(13) G. par. 7.	(14) G. par. 22.

himself on the bank of the Tigris (the river that flows by Baghdad) : the baker having taken out one after another loaves was giving; and, that (Arab) having moistened moistened (or having continued to moisten) was eating. The loaves, having passed the value of half a dinar, amounted to four *dāng*; having, moreover, exceeded that, the turn of a dinar came (the value of the loaves passed on from half a dinar to four *dāng*, and then to a dinar). The baker having become without choice (not knowing what to do), spoke, O Arab, how much wilt thou eat? He gave answer, that as long as this water shall flow, I shall go (on) eating.

GRAMMATICAL ANALYSIS.

Chauthī, ordinal of number fem. agreeing with *naḳl*, s. f. sing. nom. case. *Ek*, noun of number: *ārab*, adj. used as a s. m. sing. nom. case governing the verb: *badawī*, adj. agreeing with *ārab*: *shahr-i*, the first of the two nouns in the Persian construction, abl. case, with the sign of (*iṣṭifat*) the attribute¹ or of the gen. case: *bagh-dūd*, n. prop. being the latter of two nouns in the Persian construction, abl. case: *men*, postpos. governing the abl. case: *āyā*, v. n. past tense indef. third pers. sing. (root *ā*)² governed by *ārab*: *aur*, conj.: *girde*, s. m. plur. nom. case, from *girdā*, acted upon by the following participle: *nān-bāzī*, s. m. (compounded of the

<i>ādhī</i> , half,	<i>guṣar kar</i> , having	<i>khā'egū</i> , wilt thou eat.
<i>dīnār kī</i> , of a dinar,	passed,	<i>us-ne</i> , he,
<i>kīmat se</i> , from price,	<i>dīnār kī</i> , of a dinar,	<i>javāb</i> , answer,
<i>guṣar kar</i> , having	<i>naubat</i> , turn, degree,	<i>diyā</i> , gave,
passed,	<i>ā'ī</i> , came.	<i>kī</i> , that,
<i>chār</i> , four,	<i>nān-bā'ī</i> , the baker,	<i>jab talak</i> , as long as,
<i>dāng</i> (name of a	<i>be-ikhtiyār</i> , without	<i>yih pānī</i> , this water,
weight),	choice,	<i>bahegā</i> , shall flow,
<i>talak</i> , up to,	<i>hokar</i> , having become,	<i>mainī</i> , I,
<i>pahunchīnī</i> , arrived ;	<i>bolā</i> , spoke,	<i>khātā</i> , eating,
<i>balkī</i> , but, moreover,	<i>ai ārab</i> , O Arab !	<i>jā'ūngā</i> , shall go (on).
<i>us-se</i> , from that,	<i>kitlī</i> , how much ?	

An Arab of the desert came into the city of Baghdad: and, having seen round loaves in the shop of a baker, became anxious (for them). Helpless he was living merely from the smell (or, the poor wretch was living from the smell only). When that he saw the face of the bread, having rent the collar of patience, he went near the baker, and said ; O merchant, what will you take for the giving of me to eat a bellyful (of) loaves ? He (the baker) imagined that young man like others, (saying to himself) that, how much will he eat ? if he be very hungry, then he will not be able to eat more than two (or) three loaves ; he spoke, O Arab, give half a dinar, and eat as much as thou mayest desire. The Arab gave the half dinar, and seated

<i>dekhā</i> , seen, he saw,	<i>ki</i> , (saying) that,	<i>ārab-ne</i> , the Arab,
<i>ṣabr kā</i> , of patience,	<i>kitnā</i> , how much ?	<i>ādhī</i> , half,
<i>girebān</i> , the collar,	<i>khā'egā</i> , will he eat,	<i>dīnār</i> , a dinar,
<i>chāke karke</i> , having	<i>agar</i> , if,	<i>dī</i> , gave,
rent.	<i>bahut</i> , much, very,	<i>aur</i> , and,
<i>nān bā'ī ke</i> , of baker,	<i>bhūkhā</i> , hungry,	<i>dajle ke</i> , of the Tigris,
<i>pās</i> , to the side, near,	<i>ho</i> , he should be,	<i>kināre</i> , on the shore,
<i>gayā</i> , he went,	<i>to</i> , then,	<i>baithā</i> , sat :
<i>aur kahā</i> , and said :	<i>do tīn</i> , two (or) three,	<i>nān-bā'ī</i> , the baker,
<i>ai khwāja</i> , O merchant,	<i>roṭiyon se</i> , from loaves,	<i>roṭiyān</i> , loaves,
<i>mere</i> , of me, my, mine,	<i>ziyāda</i> , increase, more,	<i>nikāl</i> , having taken
<i>peṭ bhar</i> , belly-full,	<i>na khā</i> , not eat,	out,
<i>roṭiyān</i> , loaves,	<i>sakega</i> , he will be able;	<i>nikāl</i> , having taken
<i>khilūne kā</i> , of giving	<i>bolā</i> , he spoke,	out,
to eat,	<i>ai ārab</i> , O Arab,	<i>detā thā</i> , was giving ;
<i>kyā</i> , what ?	<i>ādhī</i> , half,	<i>aur wuh</i> , and that
<i>loge</i> , will you take.	<i>dīnār</i> , a dinar,	(Arab),
<i>us ne</i> , he,	<i>de</i> , give,	<i>pānī meṅ</i> , in the water,
<i>us jawān ko</i> , that	<i>aur</i> , and,	<i>bhigo bhigo kar</i> , hav-
young man,	<i>jītnī</i> , as much as,	ing moistened, mois-
<i>auron ke</i> , of others,	<i>chāhe</i> , thou mayest	tened,
<i>mānand</i> , the like,	wish,	<i>khūtā thā</i> , was eating.
<i>khayāl kiyā</i> , imagined,	<i>khā</i> , eat.	<i>roṭiyān</i> , the loaves,

with *taiyārī*, s. f. (derived from *taiyār* by subjoining *ī*) sing. nom. case governing the verb : *rahī*, v. n. past tense indef. sing. fem. governed by *taiyārī* : *na*, adv. of negation : *wuh*, pron. as before, agreeing with *jism*, s. m. sing. nom. case governing the verb : *hī*, adv. : *rahā*, v. n. past tense indef. sing. mas. governed by *jism* : *ab*, adv. : *kyā*, pron. interrogative nom. or accus. case acted upon by the verb : *dekhoge*, v. a. fut. indef. tense second pers. plur. mas. : *itnā*, adj. (derived from the pron. *yih*⁴⁹) nom. case mas. used absolutely and acted upon by the verb : *kah*, v. a. root used as the past conjunctive part.⁵⁰ : *champat hū'ā*, v. n. (compound from *champat* and the root *ho*⁵¹) past tense indef.⁵² sing. mas. governed by *bū'rhū* understood.

ꣳ for *chār*, Four, or *chauthī*, Fourth, *nakl*, Story.

<i>ek</i> , one, a, an,	<i>aur</i> , and,	<i>be-chāra</i> , helpless,
<i>ārab</i> , Arab, Arabian,	<i>gīrde</i> , round loaves,	<i>śirf</i> , purely, merely,
<i>badawī</i> , of the desert,	<i>nūn-bā'ī kī</i> , of baker,	<i>bo se</i> , from the smell,
<i>shahr-i</i> , the city of,	<i>dūkān menī</i> , in shop,	<i>jītā thā</i> , he was living.
<i>baghdād</i> , Baghdad,	<i>dekh-kar</i> , having seen,	<i>jab kī</i> when that,
<i>menī</i> , in into,	<i>muṣṭarīb</i> , anxious,	<i>roṭī kū</i> , of the bread,
<i>āyā</i> , came :	<i>hū'ā</i> , he became,	<i>munh</i> , the face.

(49) G. par. 51.

(50) G. par. 24.

(51) G. par. 30.

(52) G. par. 25.

pron. second pers. plur. (from *tū* or *tain*) : *ne*, expletive or affix to the noun denoting the agent before a transitive verb in the past tense⁴⁴ : *kahāñ*, adv. of place derived from the pron. *kaun*⁴⁵ : *ghā'o*, s. m. plur. nom. case governing the verb : *khā'e*, v. a. past part. plur. mas. (root *khā*) agreeing with *ghā'o* : *haiñ*, verb substantive or auxiliary verb pres. tense third pers. plur. forming with the preceding part. the past definite, or past present, tense. *Wuh*, pron. third pers. sing. nom. case referring to *būṛhā* and governing the verb : *hañske*, v. n. past conjunctive part.⁴⁶ formed by affixing *ke* to the root *hañs* : *bolā*, v. n. past indef. tense (root *bol*) governed by *wuh* : *miyāñ*, s. m. sing. voc. case : *gabṛū*, s. m. sing. voc. case : *na*, adv. of negation⁴⁷ : *wuh*, pron. demonstrative remote nom. case sing. : *ṣamāna*, s. m. sing. nom. case governing the verb : *rahā*, v. n. past tense indef. third pers. sing. (root *rah*) governed by *ṣamāna* : *na*, adv. of negation : *we*, pron. demonstrative remote nom. case plur. (from *wuh*) agreeing with the noun following : *din*, s. m. plur. nom. case governing the verb : *rahe*, v. n. past tense indef. plur. mas. governed by *din* : *na*, adv. of negation : *wuh*, pron. as before, agreeing with *jawāñī*, s. f. (derived from the adj. *jawāñ* by subjoining *ī*⁴⁸) sing. nom. case governing the verb : *rahī*, v. n. past tense indef. sing. fem. governed by *jawāñī* : *na*, adv. of negation : *wuh*, pron. as before, agreeing

(44) G. note to par. 25, and par. 71.

(45) G. par. 51.

(46) G. par. 24.

(47) G. par. 77.

(48) G. par. 45.

pron. interrog. nom. case: *akhm*, s. m. nom. case sing. or plur. acted upon by the verb: *khā'egā*, v. a. fut. indef. tense, third pers. sing. (root *khā*) governed by *ko'i*, understood.

Itnī, adj. fem. sing. derived from *yih*³³ and agreeing with the following noun: *bāt*, s. f. sing. gen. case: *ke*, postpos. mas. governing the noun in the gen. case preceding, and agreeing with the part. used as a mas. noun, next following: *sunte*, v. a. part. pres. mas. used as a noun governed by a postpos. understood³⁹: *hī*, adv.: *un* pron. third pers. plur. abl. case (from *wuh*): *meñ*, postpos. governing the abl. case: *se*, postpos. governing the abl. case (two postpositions occurring together⁴⁰): *ek*, noun of number: *jawān*, adj. used substantively mas. sing. nom. case governing the verb: *khafā*, adj. sing. mas. nom. case agreeing with *jawān*: *hokar*, v. n. pāst conjunctive part. formed by affixing *kar* to the root *ho*: *bolā*, v. n. past indef. tense third pers. sing. mas. governed by *jawān*: *baṛe*, adj. plur. mas. voc. case agreeing with *miyāñ*, s. m. voc. case plur. (being the same in form as the nom. and used in the plur. by way of respect, though addressed to one person⁴¹): *kapṛe*, s. m. nom. case plur. (of *kapṛā*) acted upon by the verb: *to*, adv.: *utāro*, v. a. imperative⁴² second pers. plur. (root *utār* which is the transitive or casual from *utar*⁴³): *dekheñ*, v. a. imperative first pers. plur. (root *dekh*): *tum*,

(38) G. par. 51.

(39) G. par. 7³.

(40) G. par. 7.

(41) G. par. 64.

(42) G. par. 27.

(43) G. par. 29.

hazāron, s. m. plur. taking, as a noun of number, the affix *on* to denote plurality though accompanied by another noun in the nom. case²⁷: *zakḥm*, s. m. plur. nom. case governing the verb: *khā'e*, v. a. past tense indef. plur. mas. governed by *zakḥm*: *aise*, adv. or adj. plur. mas. agreeing with *zakḥm* and derived from the pron. *yih*²⁸: *ki*, conj.: *kahīn*, adv. of place derived from the pron. *kaun*²⁹: *badan-par*, s. m. sing. abl. case with the postpos. *par* by which it is governed³⁰: *tīl* s. m. sing. nom. case acted upon by the following verb³¹, or compounded with it: *dharne*, v. a. infinitive, gerund or noun of action³², sing. mas. gen. case: *kī*, postpos. fem. governing the preceding noun and agreeing with the noun next following: *jagah*, s. f. sing. nom. case governing the verb: *bākī*, adj. sing. agreeing with *jagah*: *nahīn*, adv. of negation³³: *rahī*, v. n. past tense indef. sing. fem. (root *rah*) governed by *jagah*: *hamāre*, pron. first pers. plur. gen. case mas. (sing. nom. *main*) agreeing with *āge*, s. m. sing. (inflected from *āgā*) governed by a postpos. understood³⁴ or used as an indeclinable word³⁵: *ab*, adv.: *ko'ī*, pron. indef. nom. case governing the verb: *kyā*, pron. interrogative³⁶ nom. case: *laṛegā*, v. n. fut. indef. tense third pers. sing. mas. (root *laṛ*)³⁷ governed by *ko'ī*: *aur*, conj.: *kyā*,

(27) G. par. 11.

(28) G. par. 51.

(29) G. par. 51.

(30) G. par. 7.

(31) G. par. 57.

(32) G. par. 21.

(33) G. par. 77.

(34) G. par. 57.

(35) G. par. 36.

(36) G. Chap. IV.

(37) G. par. 27.

postpos. mas. governing *un* and agreeing with¹⁹ *pās*, an indeclinable word²⁰ constructed as a s. m. sing. governed by a postpos. understood: *baiṭhā*, v. n. (root *baiṭh*) past part. sing. mas. agreeing with *būṛhā*: *thā*, v. substantive or auxiliary verb past tense sing. third pers. mas. governed by *būṛhā* and forming with the preceding past part. the past past, or pluperfect, tense²¹: *bolā*, v. n. past. tense indef. third pers. sing. mas. (root *bol*) governed by *būṛhā* understood: *ki*, conj.: *miyārī*, s. m. plur. voc. case: *jawānī*, s. f. (being the abstract noun derived from *jawān* by subjoining *ī*²²) sing. abl. case: *meñ*, postpos. governing the abl. case²³: *ham*, pron. first pers. plur. (nom. sing. *maiñ* for which the plur. is used) governing the verb: *bhī*, conj.: *saiṅṛōñ*, s. m. plur. (of *saiṅṛā*) taking, as an aggregate or collective number, the termination *ōñ* to denote plurality though constructed with a noun in the nom. case²⁴: *laṛā'iyārī*, s. f. nom. case plur. of *laṛā'ī*: *laṛe*, v. n. past tense indef. third pers. plur. governed by *ham* (*laṛnā*, being, like *bolnā* and *lānā*, considered a neuter verb, and therefore not admitting *ne* to the nom. case before it²⁵): *aur*, conj.: *ham-ne*, pron. first pers. nom. case plur. of *maiñ* (the plur. being used for the sing. as is frequently the case with regard to all the pers. pronouns) and followed by *ne* the expletive or affix to a nom. case before a transitive verb in a past tense²⁶: *bhī*, conj.:

(19) G. par. 7.

(20) G. par. 36.

(21) G. par. 25.

(22) G. par. 45.

(23) G. par. 7.

(24) G. par. 11.

(25) G. par. 71.

(26) G. note to par. 25, and par. 71.

mas. governed by *ghā'o*¹⁰: *aur*, conj.: *ko'i*, pron. indef. nom. case governing the verb: *kahṭā thā*, v. a. pres. past, or imperfect tense¹¹, third pers. sing. mas. as before: *pāñch*, noun of numb.: *ghara*, s. m. sing. used absolutely or adverbially: *har*, adj. agreeing with *eh*, noun of number: *ne*, expletive or affix¹², as before: *apne*, pron. common or reflective gen. case mas. agreeing with *larne* and repeated to denote individuality¹³: *larne*, v. n. infin. (root *lar*) used as a noun of action¹⁴, mas. sing. gen. case: *aur*, conj.: *zakham*, s. m. nom. case sing. or plur. acted upon by the following verb or compounded with it¹⁵: *khāne*, v. a. infin. (root *khā*) used as a noun of action¹⁶, mas. sing. gen. case: *kā*, postpos. mas. governing the preceding two nouns, which are coupled by the conjunction, and agreeing with the following noun: *aḥwāl*, s. m. (Arabic plur. of *ḥāl* used in Hindustani as a) sing. nom. case governing the verb, as *ne* follows the name of the agent¹⁷: *bayān*, s. m. nom. case: *kiyā* v. a (root *kar*) past tense indef. forming with the preceding noun the compound nominal verb¹⁸ *bayān kiyā* governed by *aḥwāl*: *ek*, noun of number: *būrḥā*, s. m. or adj. used substantively, nom. case sing. governing the verb: *thathol*, adj. agreeing with *būrḥā*: *un*, pron. gen. case plur. from *wuh*: *ke*,

(10) G. note to par. 25, and par. 71.

(11) G. par. 26.

(12) G. note to par. 25, and par. 71.

(13) G. par. 84.

(14) G. par. 21.

(15) G. par. 30.

(16) G. par. 21.

(17) G. note to par. 25, and par. 71.

(18) G. par. 30.

gen. case: *ke*, postpos. mas. governing the gen. case preceding, and agreeing with the word following: *bīch*, indeclinable word², constructed as a s. m. governed by some postpos. understood: *pāñch*, noun of numb. : *sāt*, noun of numb. : *sipāhī*, s. m. plur. nom. case, derived from *sipāh* by the addition of the very usual affix *ī*,³ and governing the verb: *baithe*, v. n. part. past plur. mas. (root *baitḥ*) agreeing with *sipāhī*: *āpas-men*, pron. common or reflective⁴ abl. case, *men* being the governing postpos.: *ding-mārte*, v. a. part. pres. plur. mas. (from the nominal compound root *ding-mār*⁵) agreeing with *sipāhī*: *the*, subst. verb or auxiliary verb past tense third pers. plur. mas.⁶ governed by *sipāhī* and forming with the preceding part. the compound, present past or imperfect, tense⁷: *koī*, pron. indef. nom. case governing the verb: *kahtū*, v. a. part. pres. sing. mas. (from the root *kah*): *thā*, subst. verb or auxiliary verb, past tense sing. mas. agreeing with the noun to which the pron. *koī* may refer, and forming with the preceding part. the compound, present past or imperfect, tense: *maīn*, pron. first pers. sing. nom. case: *ne*⁸, expletive or affix to the nom. case, or name of the agent, before a trans. verb in a past tense: *chūr*, noun of number: *ghū'o*, s. m. nom. case plur. or sing. with a numeral⁹, and governing the verb: *kha'e*, v. a. past tense indef. third pers. plur.

(2) G. par. 36.

(3) G. par. 46.

(4) G. Chap. IV.

(5) G. par. 30.

(6) G. par. 33.

(7) G. par. 26.

(8) G. note to par. 25 and par. 71.

(9) G. par. 61.

<i>kyā</i> , what?	<i>itnā</i> , this much,	<i>champat hū'ā</i> , he ran
<i>dekho</i> , will you see.	<i>kah</i> , having said,	off.

In some place, five (or) seven soldiers were seated, making (their) boasts amongst themselves. Some one was saying, I suffered four wounds; and, some one was saying, five. In short, each one explained the circumstances of his own fighting, and suffering wounds. A jocose old man was seated near them: he spoke (saying) that, Sirs, in youth we also fought hundreds (of) fights; and we, also, suffered thousands (of) wounds, such that any where on the body room to place a seed of sesamun remained not: before us, now, what will any one fight, and what will (he) suffer wounds?

On the very hearing of this much speech, a young man from among them, having become angry, spoke (saying), great Sir, take off then (your) clothes; let us see where you have suffered wounds: he laughing spoke (saying), master young man, neither has that time remained, nor have those days remained, nor has that youth remained, nor has that readiness remained, nor has that very body remained; what will you now see? Having said so much, he ran off.

GRAMMATICAL ANALYSIS.

Tisrī, ordinal of number fem. agreeing with *naḥl*, s. f. sing. nom. case. *Kisī*, pron. indef. from *ko'ī*¹ agreeing with *makān*, s. m. sing.

bhī, also, even,
saikṛoṇ, hundreds,
larā'iyūn, battles,
lare, fought ;
aur, and,
ham-ne, we,
bhī, also, even,
hazūroṇ, thousands,
zakḥm, wounds,
khū'e, suffered,
aise, this-like, such,
ki, that,
kahīn, any where,
badan par, on body,
til, seed of sesamum,
dharne kī, of placing,
jagah, place, room,
būkī, remaining,
nahīn, not,
rahī, remained :
hamāre, of us,
āge, in front, before,
ab, now,

ko'ī, any one, some,
kyā, what?
laregā, will fight,
aur, and,
kyā, what?
zakḥm, wounds,
khā'egā, will suffer.
itnī, this-much,
bāt ke, of speech,
sunte, (on) hearing,
hī, very, exactly,
un, them,
men se, from among,
ek jawān, a young man,
khafā, angry,
hokar, having become,
bolā, spoke,
lare, great,
miyān, master, Sir,
kapre, clothes,
to, then, indeed,
utāro, cause to de-
 scend, take off;

dekhen, let us see,
tum ne, you,
kahān, where?
ghā'o, wounds,
khā'e, suffered,
han, are, have :
wuh, he, that (person),
haniske, laughing,
bolā, spoke,
miyān, master, Sir,
gabrū, young man,
na, not, neither,
wuh, that,
samāna, time,
rahū, remained,
na, not, nor,
we din, those days,
rūhe, remained,
jāwānī, youth,
rahī, remained,
taiyārī, readiness,
jism, body ;
ab, now,

being the same in form as the root of the verb¹¹³: *ūmr* s. m. sing. governed by a postpos. understood¹¹⁴ or used adverbially compounded with the following *bhar*, adj. agreeing with *ūmr*: *na*, adv. of negation¹¹⁵: *bhūlegī*, v. n. fut. indef. tense third pers. sing. fem. (root *bhāl*) governed by *mār*.

𑂔 for *tīn*, Three, or *tīsrī*, Third, *naḥl*, Story.

<i>hisī</i> , some, a, any,	<i>chār</i> , four,	<i>aḥwāl</i> , circumstances,
<i>makān ke</i> , of place,	<i>ghā'o</i> , wounds,	<i>bayān</i> , explanation,
<i>bīch</i> , in the midst, in,	<i>khā'e</i> , suffered;	<i>kiyā</i> , made.
<i>pūnch</i> , five,	<i>aur</i> , and,	<i>ek</i> , one,
<i>sāt</i> , seven,	<i>ko'ī</i> , some one,	<i>būṛhā</i> , old man,
<i>sipāhī</i> , soldiers,	<i>kahtā thā</i> , was saying,	<i>thaḥol</i> , jocose,
<i>baithē</i> , seated,	<i>pānch</i> , five.	<i>un ke</i> , of them,
<i>āpas-menī</i> , among themselves,	<i>gharaṣ</i> , aim; in short,	<i>pās</i> , at the side, near,
<i>ḍīng mārte</i> , boasting,	<i>har ek ne</i> , every one,	<i>baithā</i> , seated,
<i>the</i> , were.	<i>apne apne</i> , each his own,	<i>thā</i> , was:
<i>ko'ī</i> , some one,	<i>larne</i> , fighting,	<i>bolā</i> , he spoke,
<i>kahtā</i> , saying,	<i>aur</i> , and,	<i>ki</i> , that,
<i>thā</i> , was,	<i>sakham</i> , wound,	<i>miyān</i> , masters,
<i>maiṇ ne</i> , I,	<i>khāne kā</i> , of suffering,	<i>jawānī menī</i> , in youth,
		<i>ham</i> , we,

the past conjunctive part.¹¹⁰ or the root compounded with the following verb:¹¹¹ *gayā*, v. n. past indef. tense mas. sing. (from the root *jā*)¹¹² governed by *wuh*: *aur*, conj.: *sūrā*, adj. mas. nom. sing. agreeing with *tel*, s. m. nom. sing. governing the verb: *bah*, v. n. the past conjunctive part. or the root compounded with the following verb¹¹³: *gayā*, v. n. past tense indef. third pers. mas. sing. (root *jā*) governed by *tel*: *tab*, adv.: *baniye*, s. m. sing. inflected from *baniyā* because it is followed by *ne* an expletive or affix to the nominative or name of the agent before a transitive verb in a past tense¹¹⁴: *us*, pron. third pers. sing. gen. case from *wuh* referring to *na'l-band*: *ke*, postpos. mas. governing the gen. case preceding, and agreeing with the following noun: *sir*, s. m. sing. gen. case: *ke*, postpos. mas. as before: *bāl*, s. m. plur. nom. case acted upon by the part. following: *pakarḥkar*, v. a. past conjunctive part. formed by affixing *kar* to the root *pakar*¹¹⁵: *aisā*, adj. sing. nom. case mas. or adv. derived from the pron. *yih*¹¹⁶: *latiyūyā*, v. a. past tense indef. sing. mas. governed by *na'l-band* understood, the imper. or root being *latiyā*¹¹⁷ which is derived from the subst. *lāt*¹¹⁸: *kī*, conj.: *use*, pron. third pers. sing. dat. case from *wuh* referring to *na'l-band*: *wuh*, pron. demonstrative remote sing. nom. case, agreeing with *mār*, s. f. sing. nom. case, a verbal noun,

(110) G. par. 24. (111) G. par. 30, second division. (112) G. par. 25.

(113) G. par. 30, second division. (114) G. par. 25 note, and par. 71.

(115) G. par. 24. (116) G. par. 51. (117) G. par. 25. (118) G. par. 31.

nom. case (from *wuh*) referring to *beṭe* and governing the verb: *jawān*, adj. nom. case plur. agreeing with *we*: *hokar*, past conjunctive part. formed by the addition of *kar* to the root *ho*⁹²: *shahzādoñ* s. m. plur. gen. case from *shahzāda*⁹³: *kī*, postpos. fem. governing *shahzādoñ* and agreeing with the noun following: *ṭarah*, s. f. used as an indeclinable word⁹⁴ or governed by a postpos. understood: *tāxī*, adj. plur. constructed⁹⁵ with *ghoṛoñ*, s. m. plur.⁹⁶ abl. case from *ghoṛā*: *par* postpos. governing the abl. case⁹⁷: *sawār*, adj. plur. mas. agreeing with *we*: *hokar*, v. n. past conjunctive part. as before: *shikār*, s. m. sing. gen. case: *kā*, postpos. mas. governing the gen. case and agreeing with the following noun⁹⁸: *irāda*, s. m. sing. nom. case acted upon by the verb: *kareñge*, v. a. fut. indef. tense third pers. plur. mas. (root *kar*) governed by *we*: to, adv.: *main*, pron. of the first pers. nom. case sing. governing the verb; *un*, pron. of the third pers. gen. case plur. from *wuh*⁹⁹: *kī*, postpos. fem. governing *un* and agreeing with the following noun: *jīlau*, s. f. sing abl. case; *men*, postpos. governing the abl. case¹⁰⁰: *chalūñgā*, v. n. fut. indef. tense first pers. sing. mas. (root *chal*): *tā*, adv.: *kī*, conj.: *aur*, adj. agreeing with *log*, s. m. plur. nom. case governing the verb: *un*, pron. third pers. plur. gen. case referring to *beṭe*: *kī*, postpos.

(92) G. par. 24.

(93) G. par. 6.

(94) G. par. 36.

(95) G. par. 12.

(96) G. par. 6.

(97) G. par. 7.

(98) G. par. 7.

(99) G. Chap. IV.

(100) G. par. 7.

forming with *lūṅgā* the compound *mol lūṅgā*⁶¹, v. a. fut. indef. tense first pers. sing.⁶¹ contraction of *mol le'ūṅgā* (the imper. or root being *mol le*).

Jab, adv.. *is*, pron demonstrative proximate sing. inflected from *yih*⁶², agreeing with *saudūgarī*, s. f. (formed by the addition of *ī* to *saudūgar*⁶³, which latter is derived from *saudū* by adding the very usual Persian affix *gar*⁶⁴) sing. abl. case: *se*, postpos. governing the abl. case: *bahut*, adj. agreeing with *daulat*, s. f. sing. nom. case, governing the verb: *hūth*, s. m. sing. governed by a postpos. understood⁶⁵: *ā'ī*, v. n. past indef. tense third pers. sing. fem. (root *ā*) governed by *daulat*: *tab*, adv. (derived from the pron. *taun*)⁶⁶: *chār*, noun of number: *byāh*, s. m. nom. case plur. or sing. (following a numeral)⁶⁷ acted upon by the verb: *karūṅgā*, v. a. fut. indef. tense first pers. sing. mas. from the root *kar*: *har*, adj.: *ek*, noun of number: *jorū*, s. f. sing. abl. case: *se*, postpos. governing the abl. case: *chūr*, noun of number: *chār* (as before) repeated in a distributive sense⁶⁸: *beṭe*, s. m. plur. nom. case from *beṭā*⁶⁹ governing the verb: *tuwallud*, s. m. sing. governed by a postpos. understood, or compounded with the verb⁷⁰: *hoṅge*, v. n. fut. indef. tense third pers. plur. mas. contraction of *ho'eṅge*⁷¹ from the root *ho*: *jab*, adv.: *we*, pron. third pers. plur.

(80) G. par. 30.

(81) G. par. 27.

(82) G. Chap. IV.

(83) G. par. 45.

(84) G. par. 46.

(85) G. par. 57.

(86) G. par. 51.

(87) G. par. 61.

(88) G. par. 43.

(89) G. par. 5.

(90) G. par. 30.

(91) G. par. 27.

plur. mas., contraction of *ho'enge*⁶⁷ from the root *ho*, governed by *we*: *un*, pron. third pers. plur. accus. case from *wuh*⁶⁸: *ko*, postpos. governing the dat. or accus. case⁶⁹: *bechkar*, v. a. past conjunctive part. formed by the addition of *kar*⁷⁰ to the root *bech*, which is the causal or transitive of *bik*⁷¹: *bakrī*, s. f. sing. nom. case, formed from the mas. *balera*⁷², and acted upon by the verb: *kharīdūnga*, v. a. fut. indef. first pers. sing. mas. (root *kharīd*)⁷³: *us*, pron. third pers. sing. gen. case from *wuh*⁷⁴: *ke*, postpos. mas. governing the gen. case, and agreeing with the noun following⁷⁵: *kach bach*, s. m. abl. case sing. (though in fact two words with a plural signification); *se*, postpos. governing the abl. case⁷⁶: *gū'e*, s. f. sing. nom. case, acted upon by the last mentioned verb here understood: *phir*, adv.: *us*, pron. third pers. sing. abl. case: *se*, postpos. governing the abl. case: *ghorī*, s. f. (derived from the mas. *ghorā* by changing the final *ā* into *ī*⁷⁷) nom. case sing. acted upon by the verb *kharīdūngā* understood: *ghorī*, s. f. sing. abl. case governed by *se*: *ūntni*, s. f. (derived from the mas. *ūnt* by the addition of *nī*⁷⁸) sing. nom. case acted upon by the verb *kharīdūngā* understood: *phir*, adv.: *hathnī*, s. f. (from the mas. *hāthī*)⁷⁹ sing. nom. acted upon by the following verb: *mol*, s. m.

(67) G. par. 27.

(68) G. Chap. IV.

(69) G. par. 7.

(70) G. par. 24.

(71) G. par. 29.

(72) G. par. 4.

(73) G. par. 27.

(74) G. Chap. IV.

(75) G. par. 7.

(76) G. par. 7.

(77) G. par. 4.

(78) G. par. 4.

(79) G. par. 4.

of *yih*⁵²: *take*, s. m. sing. gen. case governed by *kī*⁵³, postpos. fem. governing the gen. case, and agreeing with the following noun: *murghī*, s. f. sing. nom. case, being derived from the mas. *murgh* by the addition of *ī*⁵⁴, and acted upon by the verb: *lūṅyā*, v. a. fut. indef. tense first pers. sing. mas. (root *le*) being a contraction of *le'ūṅyā*⁵⁵: *wuh*, pron. third pers. sing. nom. case referring to *murghī* and governing the verb: *bīs*, noun of number⁵⁶: *andē*, s. m. nom. case plur. from *andā*: *degī*, v. a. fut. indef. tense fem. third pers. sing. from the root *de*, being a contraction of *de'egī*⁵⁷, governed by *wuh*: *phir*, adv.: *bā'īs*, noun of number⁵⁸: *din*, s. m. gen. case sing. following a numeral⁵⁹, and governed by *ke*, a postpos. mas. inflected before *ba'd*, an indeclinable word⁶⁰: *bīs*, noun of number: *'bachche*, s. m. nom. case plur. from *bachcha*⁶¹ acted upon by the verb following: *nikālegī*, v. a. (transitive of *nikalnā*⁶²) fut. indef. tense third pers. sing. fem.⁶³ governed by *murghī* understood: *jab*, adv. derived from the pron. *jo* or *jaun*⁶⁴: *we*, pron. third pers. nom. case plur. of *wuh*⁶⁵, referring to *bachche*: *barē*, adj. mas. nom. case plur. from *barā*⁶⁶ agreeing with *bachche* understood: *hoṅge*, v. n. fut. indef. third pers.

(52) G. Chap. IV.

(53) G. par. 7.

(54) G. par. 4.

(55) G. par. 27.

(56) G. par. 40.

(57) G. par. 27.

(58) G. par. 40.

(59) G. par. 61.

(60) G. par. 36.

(61) G. par. 5.

(62) G. par. 29.

(63) G. par. 27.

(64) G. par. 51.

(65) G. Chap. IV.

(66) G. par. 12.

*uḥk*³⁶: *us-kī*, pron. third pers. sing. gen. case³⁷ fem.³⁶ agreeing with *dūkār*, s. f. sing. gen. case governed by *kī*³⁹ which is a postpos. governing the gen. case, and fem. to agree with the noun following: *ṭaraf*, s. f. sing. governed by a postpos. understood⁴⁰ or used as an indeclinable word⁴¹: *le*, v. a. root or conjunctive past part.⁴²: *chalā*, v. n. past tense indef. sing. third pers. (from the root *chal*)⁴³ governed by *naʿl-band* understood: *aur*, conj.: *chalte*, v. n. part. pres. sing. mas. (from the root *chal*)⁴⁴ inflected, being used absolutely or elliptically as if some postpos. was understood: *hūʿe*, v. n. part. past sing. mas. (from the root *ho*)⁴⁵ inflected, being used with the preceding part. absolutely or elliptically⁴⁶ as if governed by some postpos. understood: *yih*, pron. demonstrative proximate sing. nom. case agreeing with *manṣūba* following: *dil*, s. m. sing. abl. case governed by *men*⁴⁷, postpos.: *manṣūba*, s. m. sing. nom. case acted on by the verb⁴⁸: *karne*, v. a. infin. or verbal noun mas. (from the root *kar*)⁴⁹ inflected, being in compos. with *lagā*⁵⁰, v. n. past tense indef. third pers. sing. (root *lag*)⁵¹: *ki*, conj.: *is*, pron. demonstrative proximate sing. inflection

(36) G. par. 29.

(37) G. Chap. IV.

(38) G. par. 7.

(39) G. par. 7.

(40) G. par. 57.

(41) G. par. 36.

(42) G. par. 24.

(43) G. par. 25.

(44) G. par. 23.

(45) G. par. 22.

(46) G. par. 73.

(47) G. par. 7.

(48) G. par. 57.

(49) G. par. 21.

(50) G. par. 30, fifth division.

(51) G. par. 25.

with *dūkān*, s. f. sing. governed by *tak*, a postpos. or adv.²¹ *pahun-chāwe*, v. a. aor. or indef. fut. tense third pers. sing.²² the infinitive being *pahunchānā* which is the causal of *pahunchnā*²³: *to*, conj.²⁴: *ek*, noun of number: *ṭakā*, s. m. sing. nom. case though acted upon by the verb²⁵: *use*, pron. demonstrative remote sing. dat. case: *maxdūrī*, s. f. sing. nom. case derived from *maxdūr* by the addition of the very usual affix *ī* called *yā-i-nishatī*²⁶: *dūngā*, v. a. fut. indef. tense first pers. sing. contraction of *de'ūngā* from the root *de*²⁷: *dahvūlī*, n. prop.: *nām*, s. m. sing. governed by a postpos. understood²⁸: *ek*, noun of number: *na^{*}l-band*, s. m. sing. nom. case, compounded of *na^{*}l* and *band*²⁹, and governing the verb: *wahāī*, adv. of place derived from the pron. *wuh* or *wah*³⁰: *khaṛā* adj. sing. nom. case mas. agreeing with *na^{*}l-band*: *thā*, v. subst. past tense third pers. sing.³¹ governed by *na^{*}l-band*: *wuh*, pron. third pers. sing.³² referring to *na^{*}l-band*: *ghaṛā*, s. m. sing. nom. case acted upon by the verb³³: *apne*, pron. common gen. case mas. inflected to agree with *sir*, s. m. sing. abl. case governed by *par*, postpos.³⁴: *uṭhākar*, v. a. past conjunctive part. formed by the addition of *kar* to the root *uṭh*³⁵, which latter is the transitive or causal verb obtained by the addition of *ā* to the original intransitive

(21) G. par. 37.

(22) G. par. 27.

(23) G. par. 29.

(24) G. par. 38.

(25) G. par. 57.

(26) G. par. 45.

(27) G. par. 27.

(28) G. par. 57.

(29) G. par. 46.

(30) G. par. 51.

(31) G. note to par. 33.

(32) G. Chap. IV.

(33) G. par. 57.

(34) G. par. 7.

(35) G. par. 24.

of number⁶. *baniye*. s. m. sing. inflected from *baniyā*⁷ before *ne*, which may be considered as an affix or expletive to a nominative case before a transitive verb in a past tense⁸: *bāzār se*, s. m. sing. abl. case⁹: *gharā*, s. m. sing. nom. case: *bhar*, adj. and forming with *gharā*^{*} a noun of measure, the following noun being idiomatically constructed without a postpos.¹⁰: *kārwā*, adj. mas. sing. uninflected agreeing with *tel*, s. m. sing. nom. case: *kharīdā*, v. a. past tense indef. mas. sing. (root *kharīd*)¹¹ governed by *gharā bhar karwā tel: aur*, conj.: *wahān*, adv. of place derived from the pron. *wuh* or *wah*¹²: *kharā*, adj. mas. sing. uninflected, agreeing with *baniyā* understood: *ho*, v. n. the root used as the conjunctive past part. or part. of suspension¹³: *pukārne*, v. n. infin. mas. inflected, in composition with *lagā*¹⁴, v. n. past tense indef. third pers. sing. mas. (root *lag*)¹⁵ governed by *baniyā* understood: *ki*, conj.: *jo*, pron. rel. sing. nom. case¹⁶: *ko'ī*, pron. indef.¹⁷ nom. case constructed with *jo* and governing the verb: *miḥnatī*, adj. derived from the subst. *miḥnat* by the addition of the very usual termination *ī*¹⁸ called *yā-i-nisbatī*, and agreeing with *ādmī*, or some such noun understood: *ise*, pron. demonstrative proximate accus. case sing. from *yih*¹⁹: *merī*, pron. of the first pers.²⁰ gen. case. fem. sing. agreeing

(6) G. par. 40. (7) G. par. 6 and 10. (8) G. note to par. 25.

(9) G. par. 7 and 10. (10) G. par. 56. (11) G. par. 25.

(12) G. par. 51. (13) G. par. 24. (14) G. par. 30, fifth division.

(15) G. par. 25. (16) G. Chap. IV. (17) G. Chap. IV.

(18) G. par. 49. (19) G. Chap. IV. (20) G. Chap. IV.

camel; then, a female elephant I will buy. When from this traffick much wealth (is) come (to) hand, then I will make four marriages; from each wife four sons will be born; when they, having become young (men), being in the manner of princes riding on Arabian horses, shall form a design of hunting, then I will go in their equipage, to the end that other people may magnify and honour them.

In this absurd imagination, the thought of the pitcher passed away. It, having fallen from his head on the ground, broke to pieces; and, all the oil flowed away. Then, the shopkeeper, having seized the hair of his head, kicked him thus, that that beating will not be forgotten to him the whole of (his) life.

GRAMMATICAL ANALYSIS.

Dūsrī, an ordinal of number¹ fem. sing. derived from *do*, two: *naḳl*, s. f. sing. nom. case.

Yūn, adv. derived from the pron. demonstrative *yih*²: *kahte*, v. a. pres. part.³ plur. mas. from the root *kah*: *hain*, subst. verb pres. tense third pers. plur.⁴ governed by some noun, such as *log*, people, understood: *ki*, conj.⁴ *shādī*, noun proper: *nām*, may be considered as a s. m. governed by some postpos. understood⁵, or as an indec. word: *ek*, noun

(1) G. par. 41.

(2) G. par. 51.

(3) G. par. 23.

(4) G. par. 33 and note. (5) G. par. 57.

<i>khayāl</i> , imagination,	<i>aur</i> , and,	<i>aisā</i> , this-like, thus,
<i>men</i> , in,	<i>sārā</i> , all,	<i>latiyāyā</i> , kicked,
<i>gharē-kā</i> , of pitcher,	<i>tel</i> , the oil,	<i>ki</i> , that,
<i>dhyān</i> , the thought,	<i>bah</i> , having flowed,	<i>use</i> , to him,
<i>jātā</i> , going,	<i>gayā</i> , went.	<i>wuh</i> , that,
<i>rahā</i> , remained.	<i>tab</i> , then,	<i>mār</i> , beating,
<i>wuh</i> , that, it,	<i>baniye</i> , the shopkeeper,	<i>umr</i> , life-time,
<i>sir se</i> , from (his) head,	<i>ne</i> (expletive),	<i>bhar</i> , full, the whole,
<i>zamīn par</i> , on ground,	<i>us ke</i> , of him,	<i>na bhūlegī</i> , will not be
<i>gir-ke</i> , having fallen,	<i>sir ke</i> , of the head,	forgotten.
<i>phūt</i> , having broken,	<i>bāl</i> , the hair,	
<i>gayā</i> , went ;	<i>pakarḥkar</i> , having seized	

(They, or people) are thus saying, that a shopkeeper, (by) name *Shādī*, bought a pitcher full of pungent oil in the market; and, standing there, began to call out, that whoever (man) of labour will convey this to my shop, then I will give him a *takā* (nearly a penny) pay for (his) labour. *Dahwālī* (by) name, a farrier, was standing there: he having raised the pitcher on (his) head, took (it) towards his shop; and, (in) going began to make this project in (his) mind; (saying) that I will buy a hen with this *takā*; she will lay twenty eggs, then, twenty-two days after, she will produce twenty young ones. When they shall become grown up, having sold them, I will buy a she-goat; with its young ones, a cow; again, with that, a mare: with the mare, a she-

<i>nikālegī</i> , will produce.	<i>saudāgarī</i> , traffick,	<i>lāzī</i> , Arabian,
<i>jab</i> , when,	<i>se</i> , from, with,	<i>ghorōṇ par</i> , on horses,
<i>we</i> , they, those,	<i>bahut</i> , much,	<i>sawār</i> , riding,
<i>baṛe</i> , great, grown up,	<i>darulat</i> , wealth, riches,	<i>hokar</i> , having become,
<i>hoṇge</i> , shall become,	<i>hāth</i> , (to) hand,	<i>shikār kā</i> , of hunting,
<i>un ko</i> , them, those,	<i>āī</i> , come,	<i>irāda</i> , wish, design,
<i>bech-kar</i> , having sold,	<i>tab</i> , then,	<i>kareṅge</i> , shall make,
<i>bakrī</i> , a she-goat,	<i>chār</i> , four,	<i>to</i> , then,
<i>kharīdūṅgā</i> , I will buy;	<i>byāh</i> , marriages,	<i>main</i> , I,
<i>us ke</i> , of it, of that,	<i>karīṅgā</i> , I will make;	<i>un kī</i> , of them,
<i>kach bach</i> , young ones,	<i>har ek</i> , every one,	<i>jīlau</i> , cquipage,
<i>se</i> , from, with,	<i>gorū se</i> , from wife,	<i>men</i> , in,
<i>gā'e</i> , a cow ;	<i>chār chār</i> , four, four,	<i>chalūṅgā</i> , will go,
<i>phir</i> , again, then,	<i>bete</i> , sons,	<i>tā ki</i> , to the end that,
<i>us se</i> , with that,	<i>tawallud</i> , birth,	<i>aur</i> , other,
<i>ghorī</i> , a mare ;	<i>hoṅge</i> , will become :	<i>log</i> , people,
<i>ghorī se</i> , with the mare,	<i>jab</i> , when,	<i>un kī</i> , of them,
<i>ūṇṇī</i> , a she-camel ;	<i>we</i> , they, those,	<i>ta'ẓīm</i> , magnifying,
<i>phir</i> , again, then,	<i>jawān</i> , young (men),	<i>o takrīm</i> , and honour-
<i>hathnū</i> , a she-elephant,	<i>hokar</i> , having become,	ing,
<i>mol lūṅgā</i> , I will buy.	<i>shahsādon</i> , princes,	<i>kareṅ</i> , may make.
<i>jab</i> , when,	<i>kī</i> , of,	<i>is</i> , this,
<i>is</i> , this,	<i>tarāḥ</i> , (in) the manner,	<i>behūda</i> , absurd,

<i>bāzār se</i> , in market,	<i>to</i> , then,	<i>challe</i> , moving, going,
<i>gharā</i> , (a) pitcher,	<i>ek takā</i> , one <i>takā</i> *,	<i>hū'e</i> (in) being, become,
<i>bhar</i> , full,	<i>use</i> , to him,	<i>yih</i> , this,
<i>karwā</i> , bitter, pungent,	<i>maxdūrī</i> , pay of labour,	<i>dil men</i> , in heart,
<i>tel</i> , oil,	<i>dūngā</i> , I will give.	<i>manṣūba</i> , project,
<i>khurīdā</i> , purchased ;	<i>dalwālī</i> (proper name),	<i>karne</i> , to make,
<i>aur</i> , and,	<i>nām</i> , name, (by) name,	<i>lagā</i> , applied, began ;
<i>wahānī</i> , there,	<i>ek</i> , one,	<i>kī</i> , that,
<i>kharā</i> , standing,	<i>na^{al}-band</i> , farrier,	<i>is</i> , this,
<i>ho</i> , having become,	<i>wahānī</i> , there,	<i>take kī</i> , of <i>takā</i> ,
<i>pukārne</i> , to cry out,	<i>kharā</i> , standing,	<i>murghī</i> , a hen,
<i>lagā</i> , applied, began,	<i>thā</i> , was :	<i>lūngā</i> , I will take, buy ;
<i>kī</i> , that,	<i>wuh</i> , he, that,	<i>wuh</i> , that, she,
<i>jo koī</i> , whoever.	<i>gharā</i> , pitcher,	<i>bīs</i> , twenty,
<i>niḥnat-ī</i> , (man) of la-	<i>apne</i> , of (him) self,	<i>ande</i> , eggs,
bour,	<i>sir par</i> , on (the) head,	<i>degī</i> , will give, lay ;
<i>ise</i> , this,	<i>uṭhākar</i> , having raised,	<i>phir</i> , again, then,
<i>merī</i> , of me, my,	<i>us kī</i> , of him, his,	<i>bāīs</i> , twenty-two,
<i>dūkān</i> , shop,	<i>dūkān kī</i> , of shop,	<i>din ke</i> , of day,
<i>tak</i> , to, up to,	<i>taraf</i> , (to) the side,	<i>ba^{ad}</i> , after,
<i>pahunchāwe</i> , will cause	<i>le-chalā</i> , took away ;	<i>bīs</i> , twenty,
to arrive, will convey,	<i>aur</i> , and,	<i>bachche</i> , young ones,

* The thirty-second part of a rupee, or nearly one penny.

demonstr. objective or accus. case sing. from *wuh*²⁵: *bhī*, conj.: *pānī*, s. m. sing. abl. case governed by *se*, a postpos.²⁶: *nikāl*, past conjunctive part. or part. of suspension²⁷ of the transitive or causal verb *nikāl*²⁸ derived from the intrans. root *nikal*: *le*, v. a. aorist or fut. indef. third pers. sing. contraction of *le'e* or *lewe* from the root *le*²⁹: *ākhīr*, adj. or adv.³⁰: *haḍḍī*, s. f. sing. nom. case governing the verb: *jō*, pron. rel. sing. nom. case³¹ referring to *haḍḍī* and governing the verb *thī*: *muñh*, s. m. sing. abl. case governed by *meñ*³² a postpos.: *thī*, verb subst. past tense sing. fem.³³ agreeing with *haḍḍī* understood: *kho*, v. a. past conjunctive participle, participle of suspension³⁴ or root of the verb: *dī*, v. a. part. past or past tense indef. sing. fem. from the root *de*³⁵ agreeing with *haḍḍī*. (The verb *de*, however, is often used, as in this instance, to form a compound with the root of a verb preceding³⁶).

‡ for *do*, Two, or *dūsri*, Second, *naḥl*, Story.

<i>yūñ</i> , thus,	<i>ki</i> , that,	<i>ek</i> , one,
<i>kahte</i> , saying,	<i>shādī</i> , (proper name),	<i>baniye</i> , shopkeeper,
<i>haiñ</i> , (they) are,	<i>nām</i> , name, by name,	<i>ne</i> , (expletive),

(25) G. Chap. IV.

(26) G. par. 7.

(27) G. par. 24.

(28) G. par. 29.

(29) G. par. 27.

(30) G. par. 37.

(31) G. Chap. IV.

(32) G. par. 7.

(33) G. par. 33, with the note.

(34) G. par. 24.

(35) G. par. 22 and 25. (36) G. par. 30, second division.

haddī: *aur*, conj.: *muñh*, s. m. sing. abl. case⁹ governed by the postpos. *meñ*: *le*, past conjunctive particip. or particip. of suspension¹⁰, root *le*: *joñ*. adv. formed from the relative pron. *jo* or *jaun*¹¹: *parchhā'ñ*, s. f. sing. nom. case governing the verb: *us*, pron. demonstrative, inflected from *wuh*¹², gen. case sing. governed by *kī*, a postpos. fem.¹³ governing *us* and agreeing with *parchhā'ñ*: *pāñī* s. m.¹⁴ sing. abl. case governed by *meñ*, a postposition: *dekhī*, past part. or past tense indef. fem. sing.¹⁵ from the root *dekh*, agreeing with *parchhā'ñ*: *samjhā*, past part. or past tense indef. mas. sing. from the root *samajh*¹⁶ governed by *kuttā* understood: *kī*, conj.: *dūsri*, ordinal of number¹⁷ fem.¹⁸ sing. derived from the cardinal *do*: *haddī*, s. f. sing. nom. governing the verb: *hai*, subst. verb pres. tense third pers. sing.¹⁹ governed by *haddī*: *māre*, v. a. part. past, from root *mār*, inflected mas. sing. used as an indeclinable word²⁰: *lālach*, s. m. sing. gen. case²¹: *ke*, a postpos. mas. inflect. agreeing with *māre* and governing *lālach*²²: *muñh*. s. m. sing. nom. case governing the verb: *pasārā*, v. a. past part. or past tense indef. mas. sing. from the root *pasār*²³, which is the causal or transitive of the neuter verb *pasar*²⁴, governed by *muñh*: *kī*, conj. *use*, pron.

(9) G. par. 7.

(10) G. par. 24.

(11) G. par. 51.

(12) G. Chap. IV.

(13) G. par. 7.

(14) G. par. 3.

(15) G. par. 22 and 25. (16) G. par. 22 and 25. (17) G. par. 41.

(18) G. par. 4.

(19) G. note to par. 33.

(20) G. par. 36.

(21) G. par. 7.

(22) G. par. 7.

(23) G. par. 22 and 25.

(24) G. par. 29.

<i>pānī-se</i> , from the	<i>le</i> , (he) might take:	<i>munh-men</i> , in mouth,
water,	<i>ākhir</i> , last, at last,	<i>thī</i> , was,
<i>nikāl</i> , having made	<i>hadḍī</i> , the bone,	<i>kho</i> , lose, having lost,
issue,	<i>jo</i> , which, what, who,	<i>dī</i> , given, (he) gave.

Some dog found a bone on a river side, and having taken it in (his) mouth, as (he) saw the shadow of it in the water, he understood that (there) is another bone; through avarice (he) stretched out (his) mouth that (he) might take it also out of the water: at last, (he) gave (away) having lost the bone which was in (his) mouth.

GRAMMATICAL ANALYSIS.

Pahlī, an ordinal of number¹, fem. sing. agreeing with *naḳl*, s. f. sing. nom. case. *Kisī*, pron. indef. inflection of *ko'ī*,² agreeing with *kutte*, s. m. sing. inflected from *kuttā*³, because it is followed by *ne*⁴, which is an expletive to a nominative case, or to the noun denoting the agent, before a transitive verb in a past tense: *daryā*, s. m. sing. compounded with the following noun, *kanāre*. s. m. sing. inflected from *kanāra*⁵ and governed by a postposition understood⁶: *ek*, a noun of number⁷: *hadḍī*, s. f. sing. nom. case governing the verb, *pā'ī*⁸, past part. or past tense indef. fem. sing. from the root *pā*, agreeing with

(1) See Grammar, paragraph 41.

(2) G. Chap. IV.

(3) G. par. 6. and 10 (4) G. note to par. 25, and par. 71. (5) G. par. 6 and 10.

(6) G. par. 57.

(7) G. par. 40.

(8) G. par. 22, 25 and 33.

MUNTAKHABĀT-I-HINDĪ.

NAKLIYĀT: SHORT STORIES,

VERBALLY TRANSLATED

OR

EXPLAINED BY PARTICULAR VOCABULARIES,
WITH SOME GRAMMATICAL ANALYSIS.

| for *ek*, One, or *pahlī*, First, *nakl*, Story.

<i>kisī</i> , some, a, any,	<i>meñ</i> , in,	<i>dūsarī</i> , second, another,
<i>kutte</i> , dog,	<i>le</i> , having taken,	<i>haḍḍī</i> , bone,
<i>ne</i> (an expletive),	<i>joñ</i> , as,	<i>hai</i> , (it) is;
<i>daryā</i> , sea, river,	<i>parcḥhā'īñ</i> , shadow,	<i>māre</i> , stricken, through,
<i>kanāre</i> , shore (on),	<i>us-kī</i> , of it, of that,	<i>lālach-ke</i> , of avarice,
<i>ek</i> , one, a,	<i>pāñī-meñ</i> , in the water,	<i>munh</i> , mouth,
<i>haḍḍī</i> , bone,	<i>dekhī</i> , seen, (he) saw,	<i>pasūrā</i> , stretched out,
<i>pā'ī</i> , found,	<i>samjhā</i> , (he) under-	<i>ki</i> , that,
<i>aur</i> , and,	stood,	<i>use</i> , it, that,
<i>munh</i> , mouth,	<i>ki</i> , that,	<i>bhī</i> , also, even,

CORRECTIONS.

Page. Line from the top.

۱۷	11	for	جڑھی	read	جڑھی
۲۵	7	—	حگر	—	حگر
۵۱	12	—	جہازین	—	جہازین
۵۸	12	—	گہ	—	گہر
۶۳	12	—	لگاؤن	—	لگاؤن
۶۷	3	—	سُرخی	—	سُرخی
۶۹	17	—	مُقَيّٰ	—	مُقَيّٰ
۷۷	15	—	re	—	are
۸۱	8	—	مہن	—	مین
—	10	—	کِٹنی	—	کِٹنی
۹۲	13	—	دِسَاوَرِی	—	دِسَاوَرِی
۹۷	3	—	کَبُوڑِی	—	کَبُوڑِی
۱۰۰	5	—	قلم	—	قلم
—	7	—	پری	—	پری
۱۰۴	1	—	تَعَجُّب	—	تَعَجُّب
۱۰۷	5	—	چہتری	—	چہتری
۱۰۹	3	—	آب	—	آب
۱۱۴	last	—	مَشاقِی	—	مَشاقِی
۱۳۳	8	—	جالانا	—	جالانا
۱۳۴	7	—	بسبب	—	بسبب
۱۳۶	1	—	دی	—	دی

Page. Line from the top.

8	19	for	⁴	read	:
13	7	—	sing	—	sing.
19	18	—	rūhe	—	rahe
25	20	—	casual	—	causal
33	14	—	y	—	by
51	14	—	or	—	for
۶۶	8	—	एकशहर	—	एक शहर
۶۶	last	—	मे	—	ने
۷۲	8	—	सूना	—	सूना
۷۶	18	—	मेरा	—	मेरी

the plural number or the future tense or the ordinal of a number the ن is always nasal, as well as in the pronouns مَیں تَیں, the substantive verb ہوں, the postpositions تہیں سہیں سون تہیں, and in all adverbs derived from Hindustani pronouns. Of the letter *z* when used as supplementary to the preceding consonant to represent some aspirated Indian letter, the form *z* or *z* or *z* is adopted discriminatively in the middle or at the end of a word: and, at the end of a word the compound *z* is used to distinguish the *hā-i-malfūzī* or the *z* which is sensibly uttered from the *hā-i-mukhtafī*, which is but very imperceptibly if at all sounded, and which the simple character denotes. To mark the ends of verses in poetry, and sometimes to make a division in prose where rhyme is adopted, or the sense might be doubtful without it, the sign “ or ‘ is here used: and, a mark thus (✱) is occasionally inserted to point out the beginning of a new subject in the discourse.

The powers of the letters by which the Hindustani pronunciation is denoted in the Roman part of this impression, together with the corresponding Arabic and Nagari characters, have been explained in the Author's Hindustani Grammar, as well as in the Preface to his Dictionary; for which reason it is thought needless to repeat them here: it may be noted, however, that when, in that part, two vowels come together, each of which should be distinctly sounded, they are often separated by a comma placed above: and a hyphen is very frequently used to distinguish the adventitious from the radical part of a word, as well as to shew the different portions of a compound term or word and the connexion between a noun and the postposition by which it is governed.

These selections are made from many different authors; so that variety of style is exhibited in a small compass: but a considerable part of the impression in the Arabic character, which comprises a description of some of the most important productions of India, as well as of the sciences, religious sects, and manners of the Hindūs, by *Sher Ālī Afsos*, is preferred on account both of the elegance of the language, and of the correct, interesting information it contains: and the second volume is intended to comprise, in the first place, a general description of the various provinces and most remarkable places of that country by the same author.

In reading that part which is in the Arabic character, the vowel *fat'ha* may be generally understood to be pronounced after a consonant which is not marked with any vowel or with the sign *jazm*: excepting, after either of the letters *و* or *ي*, or when the consonant is final in a word, or after a letter followed by either the *wāw-i-maj'hūl* pronounced as *oa* in the English word “boar,” or the *yā-i-maj'hūl* pronounced as *ea* in the English word “bear”; the consonant immediately preceding the *و* or *ي* when either of these sounds is intended being necessarily left void of any vowel point, because the Arabic orthography affords not the means of denoting them: and after final letters, if no vowel is given to them, as well as after all consonants which have the sign *jazm* superscribed, no vowel is to be sounded. To distinguish, in the Arabic character, the *nūn-i-ghunna*, or nasal *nūn*, which in Nagari the sign *anuswāra* (◌ं) denotes, no discriminative mark or character has been devised which can uniformly and conveniently be adopted in printing; this sound is, therefore, here signified by the simple letter *ن*: to assist learners, however, in ascertaining the pronunciation, we may remark, that in Hindī terminations denoting

P R E F A C E.

To learners of Hindustani, in Europe, the oral assistance of an instructor can rarely be given so assiduously as to enable them to advance well at the outset in reading and translating Hindustani compositions, whether manuscript or printed in the usual manner; and, so different is the taste of the people of India from that of Europeans, that passages not unfrequently occur in the literary productions of the former, which to the latter appear indecent or disgusting. With a view to supply that deficiency in some measure, and to obviate the inconvenience above noticed, the following selection, with some assistance in reading, translating, and grammatical analysis, has been prepared. The Arabic and Nagari characters used in the impression are plain and legible: and, where the former are adopted, the notation peculiar to the Arabs is made use of, as far as appears practicable and necessary, to guide the reader's pronunciation. But, besides this help on so important a point to the learner of a living language as pronunciation, the reading of a few short stories at the commencement is given word by word in the Italic character; a verbal translation of the same stories is also given, as well as a grammatical analysis of them, together with references to the rules in the Author's Hindustani Grammar, for the accommodation of mere beginners: and particular vocabularies of some subsequent stories are, moreover, inserted to facilitate the student's ulterior progress.

TO

SIR RICHARD JENKINS, G.C.B. M.P., Chairman.

WILLIAM BUTTERWORTH BAYLEY, Esq., Deputy Chairman.

WILLIAM ASTELL, Esq.

CAMPBELL MARJORIBANKS, Esq.

HON. HUGH LINDSAY.

WILLIAM STANLEY CLARKE, Esq.

JOHN THORNHILL, Esq.

SIR ROBERT CAMPBELL, Bart.

JOHN GOLDSBOROUGH RAVENSHAW, Esq.

JOHN LOCH, Esq.

NEIL BENJAMIN EDMONSTONE, Esq.

CHARLES MILLS, Esq.

JOHN MASTERMAN, Esq.

HENRY ST. GEORGE TUCKER, Esq.

HENRY ALEXANDER, Esq.

SIR WILLIAM YOUNG, Bart.

JOHN FORBES, Esq.

HENRY SHANK, Esq.

RUSSELL ELLICE, Esq.

JOHN COTTON, Esq.

JOHN SHEPHERD, Esq.

FRANCIS WARDEN, Esq.

SIR HENRY WILLOCK, K.L.S.

JAMES WEIR HOGG, Esq., M.P.

DIRECTORS

FOR

MANAGING THE AFFAIRS

OF THE

HONOURABLE EAST-INDIA COMPANY,

THE

FOURTH EDITION

OR

SELECTIONS IN HINDUSTANI,

IS,

WITH GREAT RESPECT,

DEDICATED BY

THEIR VERY OBEDIENT SERVANT

JOHN SHAKES

London, 1st January, 1840.

MUNTA KHABĀT-I-HINDĪ,

OR

SELECTIONS IN HINDUSTANI,

WITH

VERBAL TRANSLATIONS OR PARTICULAR VOCABULARIES,

AND A

GRAMMATICAL ANALYSIS OF SOME PARTS,

FOR

THE USE OF STUDENTS OF THAT LANGUAGE.

By JOHN SHAKESPEAR.

FOURTH EDITION.

VOL. I.

L O N D O N :

PRINTED FOR THE AUTHOR,

By J. L. Cox and Sons, 75, Great Queen Street, Lincoln's-Inn Fields,

And sold by Wm. H. ALLEN and Co., Booksellers to the Hon. East-India Company,
Leadenhall Street.

1840.